

A veszprémi vármegyeháza,
Györgydeák György (1958-2008) rajza
dr. Zongor Gábornak a 2019-es megyegyűlési választásokat
elemző tanulmányához kapcsolódik.
Címlapunkon: dr. Albert József (1944-2019) szociológus
(fotó: Zachár Zsolt),
akiről e számunkban több cikkel is megemlékezünk.

Gratulálunk a 70 éves prof Szilágyi Istvánnak,
akinek ez alkalommal a geopolitikáról szóló
legújabb írásának első részét is közöljük!

COMITATUS • 2020. tavasz

Önkormányzati
Szemle

A COMITATUS Társadalomkutató
Egyesület tudományos folyóirata

Szerkesztőbizottság:

Elnök: Zongor Gábor

Tagok:

Agg Zoltán, Csalogovits István,
Filepné Nagy Éva, Fogarasi József, Hudi József, Kaiser Tamás, Kalmár Zoltán,
Mandel Miklós, Lőrincz Katalin, Molnár Tamás, Nemes Nagy József, Novotnik Imre,
Oláh Miklós, Pálné Kovács Ilona, Soós Lőrinc, Szegvári Péter, Szilágyi István

Főszerkesztő: Agg Zoltán (comitatus91@gmail.com)

Rovatszerkesztők:

Oláh Miklós (Civil társadalom)
Lőrincz Katalin (Turizmus)
Szilágyi István (Kitekintés)
Fekete Károly (Területfejlesztés)
Hudi József (Önkormányzati múlt)

Műszaki szerkesztő: Csalogovits István jr.

Lapunk mottója:

Azokból a kövekből, melyeket utunkba gördítenek,
egy kis ügyességgel lépcsőt építhetünk...

Támogatásaikat a
Takarékbank 73200189-11102041
számlára kérjük átutalni

1 %-os felajánlásaikat a 19263913-1-19 adószámra várjuk!

Szerzőink figyelmébe!

1. A kéziratokat számítógépen elkészítve, e-mailhez csatolt fájlként kérjük *.doc, *.docx vagy *.rtf formátumban a szerkesztőség címére (comitatus91@gmail.com és/vagy zongor53@gmail) beküldeni.

2. Az írárok ajánlott terjedelme tanulmányok esetén 15-20 000, kisebb cikkek (recenziók, megemlékezések stb.) esetében 5-10 000, de a leghosszabb írás terjedelme se haladja meg az egy ívet (40 000 karaktert).

2. A szöveget balra zárva, formázás és tipografizálás nélkül, végjegyzetekkel ellátva készítse el. Tudományos közlemény esetén hivatkozások készíthetők; hivatkozások helyett lehet irodalomjegyzék is.

3. Fotókat és illusztrációkat csak korlátozott számban tudunk közölni. Az illusztrációkat (fekete-fehér táblázatokat, ábrákat) be kell számozni, aláírással ellátni – a bonyolult táblázatokat kerüljük, s ezek mennyiségében is önmérsékletet kérünk! A közleményhez ábra ill. képjegyzéket is kérünk csatolni.

4. Hivatkozásnál a SZERZŐ teljes nevét kell megadni; családneve legyen nagybetűvel kiemelve. (AGG Ida)

5. Tudományos közlemények esetében a hivatkozás formai szabályai a következők:

– Egy szerző esetén: SZERZŐ: Cím. (Kiadás). Kötetjelzés. A megjelenés helye, éve. (Sorozatszám, sorozati szám.) Oldalszám. Példa: CSIZMADIA Andor: A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig. Budapest, 1976. 20–29. – Későbbi hivatkozás: CSIZMADIA 1976. 20–21.

– Több szerző esetén: A mű címe. Szerkesztő neve. (Kiadás). Kötetjelzés. A megjelenés helye, éve. (Sorozatszám, sorozati szám.) Oldalszám. Tanulmányok Pápa város történetéből a kezdetektől 1970-ig. Főszerk. Kubinyi András. I. Pápa, 1994. 207–211.

– Tanulmány esetén: SZERZŐ(K): Cím. = A tanulmánykötet címe. Szerkesztő neve. (Kiadás). Kötetjelzés. A megjelenés helye, éve. (Sorozatszám, sorozati szám.) Oldalszám. Példa: FARAGÓ Tamás: A történeti Magyarország felekezeti adatai az első világháború előtt. = Egyházak és egyházpolitika Magyarországon és Erdélyben a 18–19. században. Szerk. Gáborjáni Szabó Botond. Debrecen, 2016. (A Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények kiadványai) 17–56. Hivatkozás a későbbi lábjegyzetekben: FARAGÓ 2016. 20–27., vagy: FARAGÓ: i. m. 20–27.

– Folyóiratcikk esetén: SZERZŐ: Cím. = A folyóirat címe, évfolyama (éve), száma, oldalszámától-ig. Példa: NEMES NAGY József: Régiók, polarizálódás, centralizáció. = Comitatus 25 (2017) tavasz (222. sz.) 3–13. Hivatkozás a későbbi lábjegyzetekben: NEMES NAGY 2017. 10. vagy: NEMES NAGY: i. m. 10.

– Napilap esetén: KELEMEN Gábor: Legfeltettebb kincseink óvója. = Napló (Veszprém megye napilapja) 2018. január 3. 11. Hivatkozás a későbbi lábjegyzetekben: KELEMEN 2018. vagy: KELEMEN: i. m. (több oldalas cikknél megfelelő oldalszám).

4. Tanulmányokhoz, hosszabb cikkekhez egy maximum 10 soros angol (és szükség esetén magyar) nyelvű összefoglalót (Abstract) kérünk a könyvészeti tárgyszavak (kulcsszavak, 3-5 kifejezés) megjelölésével.

5. A dolgozat VÉGÉN kéretik nagybetűvel aláírni a művet: pl. OLÁH MIKLÓS, alatta a foglalkozást, (esetleg a beosztást és munkahelyet is, ha a szerzőnek ez fontos) ill. elérhetőséget: A szerző szociológus, kutatásvezető, Balatoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség Közhasznú Nonprofit Kft Társadalomkutató csoportja, Balatonfüred (olahm.balaton@gmail.com), vagy csak röviden: ALABÁN PÉTER történész, Özd.

6. A legvégén lehet feltüntetni, hogy a tanulmány milyen projekt keretében készült. Pl. Köszönetnyilvánítás: Jelen publikáció/kutatás az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.2-16-2017-00017 számú, „Ilyen és ilyen” című projekt keretében jött létre.

Tartalomjegyzék

Nekrológ

Leveleki Magdolna: Albert József emlékére..... 3

Agg Zoltán: A valóság szerelmese, Albert József (1944-2019) 5

Tallózás

Toldi Éva: Aki másokat segít, maga is emelkedik lélekben 9

Tanulmányok

Zongor Gábor: A kormánypártok biztos bázisai –

Összefoglaló a megyei önkormányzati választásokról 2019. 12

Hajdú Zoltán–Rácz Szilárd: Államtörténeti traumák, társadalmi, gazdasági, politikai rendszerváltások, közigazgatási reformkísérletek a XX. századi

Magyarországon II. 29

Műhely

Koczor-Keul Melinda–Molnár Tamás: A települési önkormányzatok helyi iparüzési adóbevételeinek alakulása és főbb összefüggései Veszprém megyében 42

Szabó Tamás: A községi együttműködések alakulása az önkormányzati társulási szabályok átalakítását követően I. 53

Kovács Ernő–Bacsi Zsuzsanna–Löke Zsuzsanna: Az életstílus migráció és a külföldi ingatlantulajdonosok a Keszthelyi Járásban I. 60

Szabó Zoltán: A gyógyturizmus-fejlesztés gátló tényezőinek változása a fürdővárosok polgármestereinek véleménye alapján 66

Tájékoztató

(Sz. Z.): Paradigmaváltás a fürdővároskutatóban 75

Kitekintés

Mayer Gábor–Révi Zsolt–Tamándi László: Az egyetemi tudományos és innovációs parkok lehetőségei a térségek tudásgazdaságának fejlesztésben

– a Singapore Science Park sikertényezőinek tanulmányozásán keresztül 77

Szilágyi István: Nemzetközi rendszer és geopolitikai modellek a huszonegyedik században I. 86

Jubileum

Agg Zoltán: A Comitatus Önkormányzati Szemle évtizedei Szilágyi Istvánnal 103

Konferencia

Nagy Georgina: A tér hatalma – a hatalom terei Szilágyi70 Tiszteletkonferencia ... 112

Recenziók

Tölgyesi József: Egy „vidéki fiskális” közpolitikai élete írásai tükrében 115

Leveleki Magdolna: Demográfiai jellemzők és a szociális segítség formái, lehetőségei .. 118

Epilógus

Fogarasi József–Galambos Károly: A deáki örökség méltósága: kik fennhangon vigyázzák, tettükkel tapossák?! (A Deák Ferenc Díj és a Deák Ferenc-díj)..... 120

Címlapunkon dr. Albert József (1944-2019) szociológus (fotó: Zachár Zsolt, Pannon Egyetem Nyomda)

A hátlapon: A veszprémi vármegyeháza, Györgydeák György (1958-2008) rajza

Szövegközi fotók: Zachár Zsolt 3, 6

Agg Zoltán 102

Illusztrációk:

Kallai Sándor (Sic Itur ad Astra) 4 (Haiku) 59 (Lao Ce) 117

Csontos Katalin (Veszprémi képek II.) 11 (Kártyák) 28 (Veszprémi képek I.) 41 (Évszakok I.) 52 (Veszprémi képek III.) 76

Jáger István (Bűntudat) 74 (Montagnati anzix) 85

Tungli Zsuzsa (Felfelé) 111

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával

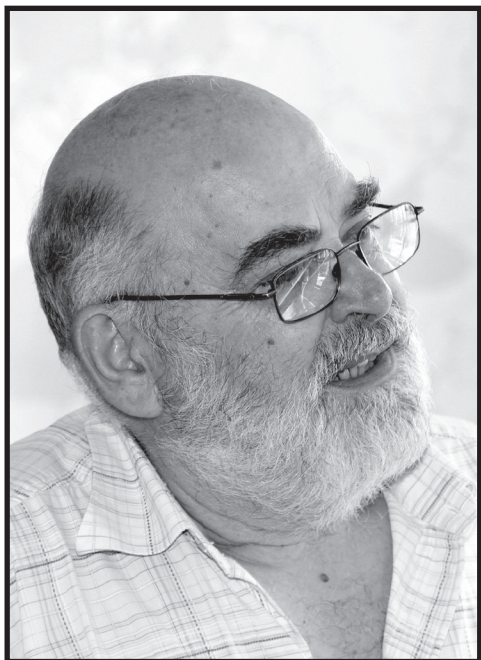
A folyóiratban megjelent tudományos közleményeket szerkesztőségünk tudományos fokkalal rendelkező szerkesztői és szerkesztőbizottsági tagjai lektorálják.

E számunk szerzői: Leveleki Magdolna szociológus, főiskolai tanár, Érseki Hittudományi Főiskola, Veszprém, Agg Zoltán újságíró, társadalomkutató, Pannon Egyetem (PE) adjunktusa, Veszprém, Toldi Éva újságíró, Veszprém, dr. Zongor Gábor jogász, önkormányzati szakíró, mentor oktató NKE, Budapest-Veszprém, prof Hajdú Zoltán, Szent István Egyetem, Gödöllő, tudományos tanácsadó RKK Pécs, Rác Szilárd, tudományos munkatárs, RKK Pécs, Koczor-Keul Melinda adjunktus, prof Molnár Tamás PE GTK, Szabó Tamás, politológus, történész és igazgatásszervező, a Homo Oecologicus Alapítvány kuratóriumi elnöke, Kovács Ernő, Bacs Zsuzsanna és Lőke Zsuzsanna egyetemi docensek, Szabó Zoltán adjunktus, PE, Georgikon Kar, Keszthely, Mayer Gábor PhD-hallgató, Széchenyi István Egyetem (SZE), a Felsőoktatási Ipari Együttműködési Központ vezetője, Győr, Révi Zsolt, c. egyetemi docens, SZE, Győr Megyei Jogú Város főépítésze, Tamándi László, docens, SZE, a Pályázati Iroda vezetője, prof Szilágyi István, Pécsi Tudományegyetem, Nagy Georgina, nemzetközi kapcsolatok szakértő, történész doktor, Mezöszilas, Tölgyesi József ny. főiskolai tanár, Csehbánya, Fogarasi József közéleti szakíró, dr. Galambos Károly ügyvéd, Budapest.

Nekrológ

Albert József emlékére

Dr. Albert József, a szociológiai tudományok kandidátusa, a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola professzor emeritusa, 2019. november 15-én elhunyt. A Főiskola Szociális Munka Tanszékét 1998 óta vezette, de már 1984-től tanított szociológusként a Pannon Egyetemen, előtte pedig népművelőként Veszprém város közművelődésének volt aktív formálója. Egyetemi oktatóként, szociológusként több mint húsz éven át voltam a munkatársa. Számtalan közös kutatásban, pályázatokban, nemzetközi programokban dolgoztunk együtt. Fiatalon, kezdőként sokat tanultam tőle.

Jóska már a közművelődésben töltött évek alatt is végzett tudományos munkát, kutatási eredményeit több kötetben publikálta, - és talán nem függetlenül attól, hogy magyartanári diplomája is volt - kiforrott, jó stílusban írt. Írásai-ból könnyedség, nagyfokú tolerancia és az emberi dolgok iránti nyitottság érződött. Előfordulhatott volna, hogy megmarad a szociográfia műfajánál, hiszen a kandidátusi értekezése is, mely helyi társadalmi konfliktusokkal foglalkozott, legalább annyira leíró, mint amennyire elvont, rendszerező, modellalkotó mű volt. Szociográfus énjét, tudományos munkásságának ezt az oldalát jól megjeleníti a könyv formájában megjelent értekezés borítója, egyetlen képbe sűrítve.

A kapcsolatot a mindennapokkal soha nem veszítette el, látni és láttatni akarta a társadalmi jelenségeket, összefüggéseket a maga hétköznapiságában. Ugyanakkor törekedett arra, hogy elméleti szinten értelmezze a folyamatokat. Szívesen részt vett új dolgokban, számos kutatási területen publikált a környezetszociológiától a szegénységen, a művelődésen keresztül a népesedési folyamatokig. A környezeti problémák hosszú éveken át meghatározták kutatási témáit, ezért töltött fél évet Hollandiában egy nemzetközi környezetvédelmi kurzuson, és ezért írt egyetemi jegyzetet Farkas Jánossal a Budapesti Műszaki és

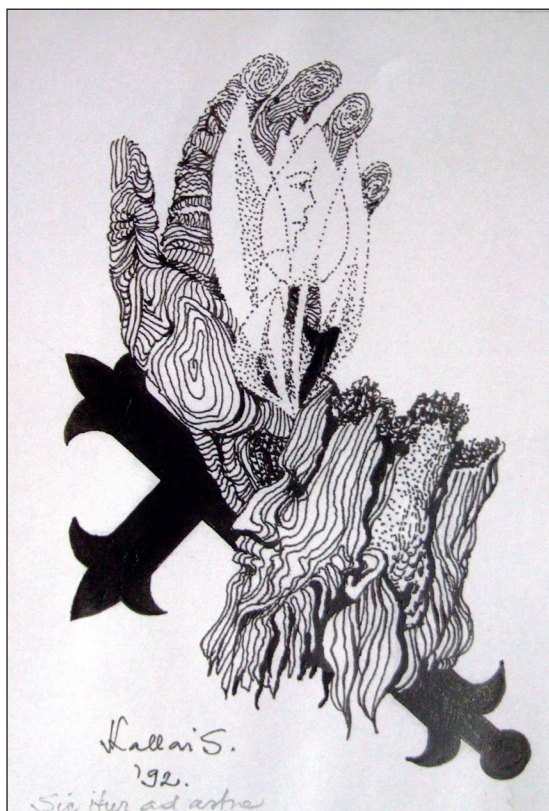
Gazdaságtudományi Egyetem professzorával környezetszociológiából.

Fontosnak tartotta mindig az oktatást. A közösen írt szociológia jegyzetünkből, mely több kiadást megért, a mai napig tanulnak több magyar egyetem és főiskola hallgatói. De írt társadalomismeret könyvet, szerkesztett a devianciákkal és a kisebbségi léttel foglalkozó szociológia szöveggyűjteményt. Egyéb tanulmánykötetei is sokoldalúságáról, széles érdeklődési köréről tanúskodnak. Megérdemelten vehette át Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzatától 2010-ben a Hornig-díjat, 2015-ben pedig a Veszp-

rémi Főegyházmegye elismeréseként a Szent Gellért-díjat.

Albert József nem csupán tudományos munkájával járt előttünk, közvetlensége, nyitottsága és segítőkészsége szerethető emberré tette. Mindig törekedett arra, hogy a környezetében élőket megértse. Saját gondjait is megosztotta közvetlen környezetével, munkatársaival, vélhetően így maga is könnyebben viselte őket. Az utóbbi hónapokban betegségéről is nyíltan beszélt, tudta, minek néz elébe, de ezt ugyanolyan könnyedén igyekezett venni, mint általában az élet nagy dolgait.

LEVELEKI MAGDOLNA

A valóság szerelmese, Albert József (1944-2019)

Kellene egy jó kezdőmondat.

„Tavaly ilyentájt hallottam először, hogy nagyon-nagy baj van az Albert Jóska-val...” Nem, nem lehet ezzel kezdeni. Legyen inkább ez: „Elhittem neki, hogy meg fog gyógyulni.” Ez is igaz, hiszen amikor utoljára beszélünk telefonon, akkor el is mondta, az orvosok nagyon biztatják. Éppen Kőszegre ment pihenni, azt mondta jól érzi magát. Az idő is szép volt, kértem, hogy küldjön még valami írást a Comitatusnak.

„Szívesen hinném azt, hogy ha így süt a nap, akkor nincsen semmi baj.” Ez már egy jó kezdőmondat, bár az idézett E. P.-nél mégis az egyik utolsó (Hasnyálmirigynapló 237. oldal, még egy bekezdés s véget is ér a regény.) Ugyanaz volt a betegsége, mint a nagy írónak, ugyanaz lett végül a kezelőorvos is. Ezt ő jó jelnek gondolta, s nagy szerencsének, hogy - mikor végre kiderült mi is a baja - sikerült kapcsolatot találni a híres orvoshoz, hiszen így abban reménykedhetett mindenki: a legjobb hazai specialista kezeli.

Valószínű, hogy ekkor már késő volt... Halála előtt még megkaptam postán a Leveleki Magdától az utolsó közösen szerkesztett tanulmánykötetüket. Talán egy hét, vagy csak néhány nap, s egyszer csak olvasom a közösségi portálon a hírt: Jóska elment.

Az igazi nekrológot az előző oldalakon olvashattátok közvetlen munkatársa, Leveleki Magdolna tollából, most

csak néhány sort, talán egy-két vagy több bekezdést írnék Albert Jóska műveiről és a Comitatus-szal való kapcsolatáról:

Első cikke ma is fontos kérdést vet fel: „Hogyan segítik a fizikai dolgozók általános iskolás gyermekeit a keszthelyi járásban?” (Pályaválasztási Tanácsadás, 1970. 2. sz. 5-7. p.) Kellett egy negyedszázad, amikor - az általam adott kicsit giccses címben - megidéztet VA-LÓSÁG hasábjain is megjelenhetett az „Önkormányzati szerepváltozatok a 90-es évek elején című írása.” (Társszerző: Leveleki Magdolna, Valóság, 1996. 4. sz. 79-94. p.) Közben jött az Egyetem, a Comitatus, a szakalapítás a Veszprémi Hittudományi Főiskolán.

„Albert Józsefet Oláh Miklós révén ismertem meg...” Ez is lehetett volna - egyfajta tanúvallomásomként - az első mondat. Ők már a rendszerváltáskor is szakmai kapcsolatban voltak, egyikőjük az MDF-et, másikuk inkább az SZDSZ-t támogatva szociológusként, de lényegében mégis egy platformon állva. Miklós volt, aki bekapcsolta Jóska-t a közös munkába. Amint a mellékelt bibliográfiából is kitűnik, Albert tanár úr előszeretettel foglalkozott a közösségek ügyeivel, írt riportot és esettanulmányt is. Én személyesen, saját ötlettől vezérelve csupán egyetlen tanulmányt „rendeltem” tőle, az „Átmenet...” című kötetbe, az egyetemről szólót, amikor kiadóként belekontárkodtam a szerkesztő munkájába.

Többször is ő járt be a szerkesztőségbe, akkor jött az ötlet, hogy a Veszprémi Egyetem, aminek épp írta a történetét, nem maradhat ki a „veszprémisztika” nagykönyvéből. A kilencvenes években nagyon intenzív volt a kapcsolata folyóiratunkkal, de az utóbbi évtizedben is több cikket publikált nálunk, a legutolsót épp a tavalyi tavaszi számunkban. (Erről részletesen a mellékelt kissé önző, mert főként csak a Comitatushoz kötődő írásokat felsoroló, bibliográfiában számolok be.)

A Magyar Tudományos Művek Tárának statisztikája 126 közleményt, köztük 12 általa írt vagy szerkesztett könyvet, 26 könyvrészletet, 29 tudományosnak elismert folyóiratban megjelent tanulmányt, 6 konferencia-közleményt tartalmaz, de ha valaki teljes képet akar látni jobban teszi, ha rákeres a <http://albertjozsef.hu/publ> hivatkozásra, hiszen ott az általa írt újságcikkek, inter-

júk is teljes körűen megtalálhatóak. A hivatalos MTA adatbázis csak 5 független idézőt jelöl meg, ez azonban biztos hibás adat, hiszen az Éghajlatváltozás társadalmi hatásai... című kutatás kapcsán megjelent publikációinkban csak mi ketten, Leveleki tanárnővel, ennél többször idéztük. E kutatás kapcsán láttam, hogy milyen nagy szakmai tudással rendelkezik Albert Jóska...

Felidézhetném közös szereplésünket a Veszprém Városi Televízióban, ahol Oláh Miklóssal hármásban magyaráztuk a parlamenti választási eredményeket, a közös buszozást Győrből haza, amikor rácsodálkoztam arra, hogy ő már ingyen utazik. Volt még egy közös államvizsgáztatás is, ahol kiderült, hogy milyen szenvedélyesen érdekli, még hetvenen túl is, a fiatalok véleménye. Ekkor több profi fénykép készült róla az egyetem fotósa által. (Itt épp gratulál a sikeresen államvizsgázóknak.)

Kellene még egy zárómondat, vagy kettő: „... élni és írni úgy kell, mintha minden cselekedetünk utolsó lenne az életben, mintha minden leírt mondatunk után a halál tenne pontot. --- Végzetesen kell élni és írni, tehát nyugodtan, nagyon figyelmesen, egyforma erővel figyelve a világra és önmagunkra, értelmünkre és szenvedélyeinkre, az emberek szándékaira és a mindenséghez való kapcsolatainkra.” (M. S. Füves Könyv, Révai, Budapest 1943. p. 10.)

Azt hiszem Albert József tudta teljesíteni ezt a Márai Sándor által megírt szigorú követelményt. Csodálom érte!

AGG ZOLTÁN

Válogatott bibliográfia

Albert József főbb művei, s az általa szerkesztett kötetek

Albert József (szerk.) ; Leveleki Magdolna (szerk.): Demográfiai jellemzők és a szociális segítség formái, lehetőségei: Tanulmánykötet, Veszprém : Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola (2019)

Albert József ; Leveleki Magdolna: Kulturális hagyomány és innováció Veszprém: Háttér tanulmány Veszprém Megyei Jogú Város Európa Kulturális Fővárosa pályázatához pp. 1-98. (2017)

Leveleki Magdolna ; Agg Zoltán ; Albert József ; Dombi Gábor: A környezettudatosság és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás társadalmi különbségei a Balaton térség állandó népessége körében In: András, Ferenc (szerk.) Klímaváltozás, társadalom, etika; Veszprém : Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar (2015) pp. 15-111. , 96 p.

Albert József ; Leveleki Magdolna ; Szociológiai alapismeretek; Veszprém : Pannon Egyetemi Kiadó (2014) , 170 p.

Albert József: Környezetszociológia In: Nagy Janka Teodóra; Jász Krisztina (szerk.) Szociális munka a fenntartható fejlődésért; Szekszárd : PTE IGYK Szociális Munka és Szociálpolitikai Intézet, (2011) pp. 6-28. , 23 p.

Albert József (szerk.): Tizenöt éves a szociálismunkás-képzés a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán: 1995-2010. Veszprém : Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola (2010)

Albert József (szerk.) : Szociális helyzetképek; Veszprém : Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola (2009)

Albert József ; Kalocsai, Adrienn: Romák, hajléktalanok Veszprém, Veszprém : Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola (2006)

Leveleki, Magdolna ; Albert, József ; Kerülő, Judit ; Vitál, Attila ; Albert, József (szerk.): Társadalomismeret; Nyíregyháza, Pro Educatione Alapítvány (2003) , 213 p.

Albert József: Helyi társadalmi konfliktusok a nyolcvanas és a kilencvenes években; Veszprém : Veszprémi Egyetemi Kiadó (2001) , 261 p.

Leveleki Magdolna ; Albert József ; Farkas István: Szociológia; Nyíregyháza, : Pro Educatione Alapítvány (2001) , 231 p.

Albert József: Helyi társadalmi konfliktusok a nyolcvanas és a kilencvenes években dunántúli esettanulmányok alapján 286 p. Disszertáció benyújtásának éve: 1994, Megjelenés/Fokozatszerzés éve: 1994 (Kandidátus)

Albert József: Terepbejáró (Szociológiai, szociográfiai és közművelődési írások) Veszprém, : Eötvös Károly Megyei Könyvtár (1994) , 247 p.

Albert József cikkei a Comitatusban

Demográfiai jellemzők és foglalkoztatottság a veszprémi kistérségben; COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE (továbbiakban csak COMITATUS) 29 : 231 pp. 37-46. , 10 p. (2019 tavaszi szám)

A környezeti fenntarthatóság a „balatoni emberek” véleményeinek és attitűdjeinek tükrében; COMITATUS: 24 : 218 pp. 3-12. , 10 p. (2015)

A klímaváltozás jelei és várható hatása a Balaton-térségben (társszerző: Leveleki Magdolna); COMITATUS: 24 : 218 pp. 78-87. , 10 p. (2015)

„A természet törvényeit kell elsősorban figyelembe venni” Beszélgetés Papp Sándor egyetemi tanárral COMITATUS: 24 : 216 pp. 63-67. , 5 p. (2014)

A fenti cikkek interneten is hozzáférhetőek: <http://mrtt.hu/comitatus.html>

Zöld mozgalmak, pártok; COMITATUS: 18 : 9-10 pp. 9-18. , 10 p. (2008 szeptember-október)

A veszprémi egyetemen végzett hallgatók munkaerő-piaci helyzete és az egyetemi képzés (társszerzők: Csabina Zoltán és Leveleki, Magdolna); COMITATUS: 18 : 1-2 pp. 3-37. , 35 p. (2008 január-február)

A magyar társadalom szerkezetének változása a rendszerváltástól napjainkig a társadalmi jelzőszámok tükrében; COMITATUS: 13 : 4 pp. 11-20. , 10 p. (2003 április)

Fenntartható városi fejlődés; COMITATUS: 9 : 5 pp. 5-14. , 10 p. (1999 május)

Az önkormányzatok és a környezetvédelem Veszprém megyében; COMITATUS: 8 : 3 pp. 33-38. , 6 p. (1998 március)

Cigány munkanélküliség és cigány életstratégiák egy Fejér megyei faluban; COMITATUS: 7 : 5 pp. 44-49. , 6 p. (1997 május)

A Földhöz, a természethez, a környezethez való viszony - történeti kontextusban I-II.; COMITATUS: 6 : 5 pp. 3-10. , 8 p. (1996 május) és 6 : 6 pp. 20-25. , 6 p. (1996 június)

Harmadik országos falukonferencia Pécsen; COMITATUS: 5 : 12 pp. 68-71. , 4 p. (1995 december)

Az önkormányzatok gazdálkodói magatartása (társszerző Leveleki Magdolna); COMITATUS: 5 : 11 pp. 32-38. , 7 p. (1995 november)

„Bábáskodás nélkül semmi sem történik” Önkormányzatok és vállalkozás a 90-es évek elején (társszerző Leveleki Magdolna); COMITATUS: 5 : 6 pp. 18-27. , 10 p. (1995 június)

Egy lakosság és üzem közötti környezeti konfliktus a rendszerváltás időszakában; COMITATUS: 4 : 10 pp. 58-68. , 11 p. (1994 október)

A KISZI-nek, a Comitatus kiadójának tanulmány-köteteiben megjelent írásai

„Semmi érdekesség, dolgozunk” Negyedik szabad önkormányzat választás Kislődön;

In: Oláh Miklós - Agg Zoltán (szerk.): Új szereposztás : önkormányzati választások, 2002, Veszprém, (2003) pp. 189-197. , 9 p.

„Hivatalosan is legyen megbékélés” Harmadik szabad önkormányzat-választás Kislődön In: Oláh, Miklós (szerk.): 3/b. = Az 1998-as önkormányzati választások Veszprém megyében, Veszprém 2000.

A Veszprémi Egyetem metamorfózisa In: Oláh, Miklós (szerk.) Az átmenet avagy Veszprém megye a rendszerváltás időszakában : tanulmányok (röviden: Átmenet...) Veszprém Megyei Önkormányzat Közigazgatási és Informatikai Szolgáltató Irodája – továbbiakban KISZI, (1995) pp. 569-587. , 19 p.

„Ha eldobod a fegyvert, az ellenséged fölveszi és rádszegezi” In: Oláh, Miklós (szerk.) Ezüstvasárnap : önkormányzati választások, 1994. december 11. : tanulmányok KISZI, Veszprém (1995)

„Ez már régen nem két ember párharca” Színházi csata Veszprémben In: Oláh, Miklós (szerk.) Szokatlan szerepben, avagy hogyan válasszunk színidirektort? KISZI, Veszprém, (1991) pp. 305-311. , 7 p.

„Én vállalkozó önkormányzatot szerettem volna”: Kislődi anizix In: Oláh, Miklós (szerk.) Önkormányzat-választás Veszprém megyében: KISZI, Veszprém (1991) pp. 138-143. , 6 p.

Önkormányzatválasztás két bakonyi faluban In: Oláh, Miklós (szerk.) Önkormányzati választások Veszprém megyében 1990.: KISZI, Veszprém (1991) pp. 121-126. , 6 p.

Albert József internetről letölthető további környezetszociológiai illetve szociális munka témájú műveinek hozzáférései:

http://www.kozterhalo.hu/dokumentumok/szocialis_munka_a_fenntarthato_fejlodesert.pdf

<https://www.vhf.hu/sites/default/files/dokumentumok/rendezvenyek/2013/albertjozsef.pdf>

h t t p : / / w w w . e s e l y . o r g / kiadvanyok/2009_4/03albert.pdf

(Összeállította: Agg Zoltán)

Tallózás

Aki másokat segít, maga is emelkedik lélekben

Szomorú hírről értesülhettünk november 16-án: Elhunyt dr. Albert József professor emeritus, szociológus, főiskolai tanár, magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanár, népművelő. Albert Józsefet 1972-től munkája, hivatása Veszprémhez kötötte, fiatal nemzedékek sorában hagyott maga után szép emlékeket, egyetemisták, középiskolás diákok kaptak tőle/általa életre indító, elkötelezettségre, hivatási hűségre biztató eligazítást, a rá-szorulókért, a szociális segítségre, ellátásra szorulókért való szolgálatra buzdítást, szakmai ismereteket. Az utóbbi két évtizedben a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Szociális Munka Tanszékének vezetőjeként oktatómunkájával, értékes publikációival, gyakorló keresztény példaadásával írta be nevét megyénk kulturális/társadalmi/egyházi életébe.

Mikor Veszprém Város Önkormányzata 2010-ben Hornig-díjban részesítette áldozatos munkájáért, pedagógiai és tudományos munkájáért így vallott az általa vezetett képzés lényegéről: „A szociális munka valójában nem is munka, hanem szolgálat. Az első szociális munkás Jézus Krisztus volt, akit aztán sokan követtek a történelemben.” Megtisztelő, mondta, hogy a Hornig Károly (1840–1917) veszprémi püspök (1888–1917), bíboros nevével fémjelzett kitüntetést neki szánták. A névadó főpásztor valamennyiünknek példaképe lehet, fűzte hozzá, hiszen nagyvonalú kulturális, művészeti mecénássága mellett a szegényeket, elesetteket, betegeket támogató jótékonykodásáról is híres volt. A közelmúltban pedig egy tanévnyitón a

Hittudományi Főiskolán a növendékekhez szólva ekképp vallott a szociális munka küldetéses voltáról: „Az eredmények, volt növendékeink visszajelzései igazolják, hogy érdemes a közösségért, az elesettekért munkálkodni. Aki hivatástudattal végzi munkáját, az nemcsak másokat segít és emel, hanem maga is emelkedik emberségben, lélekben.” Fordulatokban, szakmai küzdelmekben teljes életútjáról, hitvalló munkálkodásáról a Hornig-díj átvétele után a Keresztény Élet című hetilap Világiak az Egyházban rovatába készítettem portrébeszélgetést vele. Albert Józsefet rendkívül szerény embernek ismertem meg, akinek lelki gazdagsága, empátiája magával ragadta mindazokat, akik vele – akárcsak egyszeri – beszélgető vagy talán mélyebb baráti kapcsolatba kerültek. Most, a búcsú óráiban, kívánva, hogy mielőbb a színről-színre látás országába, a Mennyei Hazába érkezzék, szeretettel osztom meg e nekrológ végén az említett portrécikket (Megjelent a Keresztény Élet 2010. november 28-i számában):

Világiak az Egyház szolgálatában Szociális érzékenységet szülőfalujából hozta

A Dunántúl egyik legismertebb és a beiskolázás szempontjából is legkedveltebb szociális munkás képző intézménye a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, melynek tanszékvezető tanára Albert József nemrég a város elismerő kitüntetését, a Hornig-díjat vehette át több mint egy évtizedes elkötelezett fejlesztő-szervező tevékenységéért. A kitüntetettnek komoly érdemei vannak abban – hangzott el

a laudációban –, hogy a szociális munkás képzés színvonalas, gyakorlatorientált, s hogy a főiskola fennállása óta eltelt tizenöt évben végzett hallgatók ma már a város és a megye meghatározó szakemberei lettek. Dr. Albert József szociológus, magyar nyelv és irodalom szakos tanár. Mélyről érkezett, paraszti sorból küzdötte fel magát az értelmiségi létbe. Egy Bács megyei ötszáz lelkes pici faluban, Bácsszentgyörgyön született, a település aprócska osztatlan iskolájában kezdte meg tanulmányait. Nagy szegénységben éltek a családban, mégis boldog gyermekkorra volt, hiszen a közösség gondviselő szeretete vette körül őket, s a falu minden lakóját. Különösebb hátránya nem volt az osztatlan iskola miatt sem – állítja. A kisiskola, a „kislétszámúság” inkább előnyt jelentett a tanulásban, s jó felkészítést adott a folytatáshoz. Hogy hívó családban nőtt fel, az nem volt akkor és abban a világban különlegesség, állítja. Már apró gyermekként rendszeresen ministrált. Nagyon gazdag volt a hitélet a faluban, az emberek még pap nélkül is összejártak imádkozni esténként, s ő is gyakran velük ment. Ott tapasztalta meg a közösség és a közösségi ima erejét. Az emberek észrevették egymás gondjait, és segítőkészek voltak egymáshoz, a rászorulókhhoz. Érdekes módon e segítőkészség még a téesz-időszakban is megmaradt, mondja. Ha valakinek meghaltak a szülei, vagy egy családban az anya, az apa egyedül maradt a gyermekekkel, vagy betegség, öregség miatt vált bizonytalanra valakinek a helyzete, akkor a téeszelnők a saját feladatának tekintette, hogy segítsen egy kis gabonával, egyébbel. Szociális érzékenységet, vallja, bizonyára innen hozta magával.

Miután jó tanuló volt, a bajai gimnáziumba jelentkezett, s fel is vették. Kollégiumi elhelyezésében a plébánosuk segítette. Az egyetemi felvételinél az ELTE-n aztán

kiderült, hogy paraszti származása nem hátrány, hanem éppen ellenkezőleg, kedvezményekkel járt. Magyar-népművelés szakos hallgató lett, s Eötvös-kollégista is. A népművelés is olyan tevékenység, amely segítőkészséget, egyfajta szellemi támogatást jelent a hátrányt szenvedőknek, mondja. Hiszen olyan ismeretterjesztést kell teremtenie az e területen dolgozóknak, amelynek révén az emberek tudása gyarapodhat, s alkalmat találnak tanulási hiányaik pótlására is. Egyetemi tanulmányaihoz a szomszéd faluból, Gara községből kapott társadalmi ösztöndíjat, azzal a kötelezettséggel, hogy majd ha végez, ott áll munkába, mint művelődési ház vezető. De mégis máshogy alakult a sorsa, mert ott az igazgatót nem akarták elmozdítani tiszttségéből, mikor ő diplomázott. Végül kisebb huzavona után egy szakmai hirdetés nyomán Vonyarcvashegyre került, ahol három évig vezette a kultúrházat. Miután rendszeresen írogatott programjaikról, életükről, kulturális terveikről a megyei lapnak, egyre többen megismerték a nevét, s hamarosan meghívták Veszprémbe, hogy ott folytassa népművelői munkáját a megyei művelődési házban. Itt tíz évig dolgozott. Munkája mellett felerősödött a szociológia iránti érdeklődése, s elvégezte azt kiegészítő szakként az egyetemen is. Később kandidátusi fokozatot is szerzett e területen. Első szociológiai kutatásait a megyei művelődési házban végezte; egy általa szervezett szakmai csoporttal ifjúsági klubokat vizsgáltak, művelődési igényfelméréseket végeztek. Mikor a Veszprémi Egyetemen is létrejött egy szociológiai csoport, megkeresték, hogy legyen a munkatársuk. Közel húsz éven át tevékenykedett ott, s mellette tanított is. 1997-ben hívták meg a hittudományi főiskolára, rábízva a szociális munkás képzés megszervezését. Ez egy új terület volt az életében, bizonyos szempontból kihívás is, mondja. A tanszéken ma már szociológus

giai kutatásokat is folytatnak, sőt a hallgatókat is be szokták vonni ebbe a munkába. Valójában a szociális munkás képzés nagyon közel áll hozzá. Származása s az említett faluközösség segítőkész szemléletének öröksége, keresztény attitűdje elkötelezetté tették e munkában, vallja. Az egyház két évezredes múltja rendkívül gazdag a szociális munkával kapcsolatos hagyományokban, amelyre építeni lehet és szükséges is. Ezért rendkívül fontosnak tartja, hogy a szociális képzésben több vallásos, egyházi jellegű tantárgy is szerepeljen. Az idén 15 éves a szociális képzés a veszprémi hittudományi főiskolán, s szép eredményekkel büszkélkedhetnek. Nagy gondot fordítanak az elmélet mellett a gyakorlatra is, jól felkészült szakemberek tanítanak a tanszéken, családi-as a légkör. A terepgyakorlatot a hallgatók a városi-megyei szociális intézményekben végzik, de az utcai szociális munkában is részt vesznek. A jubileumi ünnepi konfe-

rencián nemrég a náluk végzett fiatalok egy csoportja tartott szakmai beszámolót arról, hogyan alakult pályájuk, mivel foglalkoznak ma munkahelyükön. Ami elhangzott, azt bizonyítja, hogy a szociális munka presztízse általuk is sokat emelkedett a társadalomban, s erre kollégáival joggal lehetnek büszkék. Albert József három gyermek édesapja. Felesége pszichológus. Fruzsina lánya is szociológus, Ágnes lánya pszichológus, Ádám fia történelem szakos tanár és grafikusművész. A kitüntetés váratlanul érte, mondja, de jóleső érzéssel tölti el, hogy egy nagyon tevékeny, szociálisan érzékeny püspökről (Hornig Károly – 1840 – 1917) nevezett díjat vehetett át a várostól.

Forrás: <https://www.gizellagyujtemeny.hu/Hirek/Hir/2019-11-20/Aki-masokat-segit-maga-is-emelkedik-lelekben-Dr-Albert-Jozsef-szociologus-emlekere>

TOLDI ÉVA

Tanulmányok

A kormánypártok biztos bázisai

Összefoglaló a megyei önkormányzati választásokról 2019.

A 2019. október 13-ai általános helyi önkormányzati választások során értelemszerűen a települési eredmények voltak a figyelem középpontjában. A közélet iránt érdeklődők számára az volt a legfontosabb, hogy az adott településen ki lett (vagy maradt) a polgármester és miképpen változott a képviselő-testület összetétele. Pártpolitikai szempontból kiemelt jelentőségű volt a fővárosi, a kerületi és a megyei jogú városi választások eredménye. Ugyanakkor, lényegében kampány nélkül zajlott a 23 megyei jogú város kivételével a 3131 vidéki városban és községben a megyei közgyűlési tagok listás választása.

Az önkormányzati választásra jogosultak (magyar, EU állampolgár, bevándorolt, letelepedett és menekült) aktuális száma 8.025.372 volt, amelyből fővárosi szavazó 1,367.945 (17%), megyei jogú városi szavazó 1.595.361 (19,9%) volt. A többi, 5.062.066 választópolgár szavazhatott a 19 megyében a listákra is. Annak ellenére, hogy a megyei

önkormányzatok és közgyűlések tevékenysége az elmúlt csaknem egy évtizedben még inkább leértékelődött, sőt joggal megkérdőjeleződött, hogy egyáltalán önkormányzatnak tekinthető-e a jelenlegi megyei önkormányzat, mégis érdemes áttekinteni a választások folyamatát és eredményét.¹

A megyei önkormányzatok sajátos helyzete – szerepük és tevékenységük mellett – a megyei közgyűlések létrehozásának és tagjaik megválasztásának módjában is kifejeződik. Még 1990-ben egyfajta „elektori”, közvetett választási módszerrel hozták létre a megyei közgyűléseket, biztosítva a megyéken belüli város-térségek képviseletét és a jelölési rendszerből adódóan polgármesteri dominancia alakult ki. Az első ciklusban a település-centrikus térségi szemlélet volt a meghatározó, míg a politikai pártok szerepe és befolyása másodlagos volt. 1994-től kezdődően a megyei önkormányzati választások döntően pártlistás rendszerben zajlanak. Négy cikluson keresztül az egyes megyék két választókerületet

alkottak, külön kezelve a 10 ezer lakosnál népesebb városokat. 2010-től már egy választókerületben került sor a listás választásra.

A megyei választásból a megyei jogú városok polgárai a kezdetektől kimaradnak és listát politikai pártok, valamint társadalmi szervezetek állíthatnak. A megyei választási szabályok ismertetésétől eltekintve csupán annyit érdemes megjegyezni, hogy a választásban érintett megyei lakosság szám alapján határozzák meg az adott megye közgyűlési tagjainak számát.²

Míg 2014-ben még összesen 385 mandátumon osztoztak a 19 megyében, addig 2019-ben már csak 381 képviselőt választhattak, mivel Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok és Somogy megyékben eggyel csökkent az elnyerhető mandátumok száma, viszont Pest megyében eggyel nőtt. A legkisebb létszámú közgyűlések (Heves, Komárom-Esztergom, Nógrád, Somogy, Tolna, Vas és Zala megyékben) a törvényi minimumnak köszönhetően 15 főt alkotnak, míg a legnépesebb közgyűlés a Pest megyei, 44 fővel.

A vizsgálódásom egyrészt kitért a jelölési időszakra, vagyis a listák állítására és a listák főbb jellemzőinek elemzésére, majd 2019. október 13-át követően a választás eredményének értékelésére. Az elemzésben szereplő adatok a <https://www.valasztas.hu/helyi-onkormanyzati-valasztasok-2019-honlaprol-szarmaznak> és a táblázatok ezek felhasználásával készültek.

1. Párt és egyéb listák jelöltjeiről és a választás eredményéről

1.1 A közgyűlési listákról a szavazás előtt

A jelöltállítását követően végül a 19 megyében összesen 104 listát regisztráltak. Ez megyénként, átlagosan 5 és fél listát jelent. Itt érdemes

megjegyezni, hogy a Mi Hazánk listáinak nyilvántartásba vételét Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyékben elutasították, akárcsak Fejér megyében a JOBBIK listáját. Ugyancsak nem vették nyilvántartásba a civil szervezetek közül a Mi Püspökladányért szerveződést Hajdú-Bihar megyében és az Erdőtelki Kulturális Egyesületet Heves megyében.

Végül két megyében (Heves és Komárom-Esztergom) csupán kettő lista szerepelt a szavazólapon. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében három, Győr-Moson-Sopron megyében öt lista közül lehetett választani. A megyék többségében, 11-ben hat szervezet tudott listát állítani. A legtöbb, összesen hét lista Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád és Vas megyékben szerepelt a szavazólapokon.

A Fidesz- Magyar Polgári Szövetség - Kereszténydemokrata Néppárt (FIDESZ-KDNP) pártszövetség valamennyi megyében indított listát. Az elnyerhető 381 mandátum ellenére a 19 megyei listán összesen 619 jelöltet szerepeltettek. Egyedül Pest megyében nem érte el a jelöltek száma a megszerezhető mandátumok számát (a 44 fős közgyűlésbe 35 főt jelölt a kormányzó pártszövetség). Hajdú-Bihar megyében a listán szereplők száma (24) megegyezett az elnyerhető mandátumok számával (24). Három megyében (Baranya, Somogy és Tolna) a mandátumok háromszorosa szerepelt a listákon.

A listát állító többi párt zöme lényegesen szerényebb számú névsort regisztrált a nyilvántartásba vételnél.

A Demokratikus Koalíció (DK) csupán Heves és Komárom-Esztergom megyékben nem indított önállóan listát. Ebben a két megyében részt vettek az ellenzéki pártok együttműködésében. Így 17 megyében összesen 230 DK jelölt neve szerepelt a listákon. A megszerezhető mandátummal azonos számú jelöltet állítottak Baranya (18) és Nógrád (15) megyékben. Arányában a legkevésbé jelölt (33%) a Jász-Nagykun-Szolnok megyei DK listán volt.

A Magyar Szocialista Párt (MSZP) azáltal, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei ellenzéki együttműködésben is részt vett, így 16 megyében indított önálló listát, összesen 224 képviselőjelölttel. Békés (17) és Csongrád (20) megyében azonos volt a jelöltek és az elnyerhető összes

mandátum száma. A legkisebb létszámú szocialista listát (8 fő) Győr-Moson-Sopron megyében regisztrálták.

A JOBBIK Magyarországért Mozgalom (JOBBIK) egyedül Fejér megyében nem volt jelen, mivel itt 2019. szeptember 14-én a nyilvántartásba vételt elutasították. A párt 14 megyében önállóan állított listát és négy eltérő összetételű együttműködésben vett részt. A JOBBIK listákon összesen 202 jelölt neve szerepelt. Öt megyében (Csongrád, Nógrád, Somogy, Vas és Zala) az elnyerhető mandátumok számával azonos létszámban szerepeltették a jelöltjeiket. A pártlisták közül a legkevesebb (7) név a Győr-Moson-Sopron megyei listán szerepelt.

A Mi Hazánk Mozgalom (MI HAZÁNK) a megyék többségében, összesen 12-ben indított önállóan listát és nem vett részt együttműködésben. Az elnyerhető mandátumnál többen szerepeltek a listán Csongrád, Fejér és Veszprém megyékben. A legkisebb listával (7 fő) Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében rendelkeztek.

A Momentum Mozgalom (MOMENTUM) önállóan 15, míg együttműködésben 4 megyében volt jelen. A párt önálló listáin összesen 106 név szerepelt, az elnyerhető mandátumokhoz képest a legnagyobb arányban (50%) Fejér megyében indítottak képviselő jelöltek. Megjegyzendő, hogy Tolna megyében a szavazólapra kerülő, lehetséges 5 fő helyett csak 4 személyt regisztráltak.

Külön színfolt a **Magyar Munkáspárt** (MUNKÁSPÁRT), amely csupán két megyében (Jász-Nagykun-Szolnok és Nógrád) tudott listát állítani, viszont mindkét esetben a megszerezhető mandátum számának több mint kétszeresét szerepeltették a listán, így a két megyében összesen 76 jelölt nevét regisztrálták.

Az előzőekben jelzett ellenzéki pártok egy része közös listát állított különféle összetételben, négy megyében. (Borsod-Abaúj-Zemplén megyében: JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA, Heves megyében: DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA, Nógrád megyében: DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-PÁRBESZÉD és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében: JOBBIK-MOMENTUM) Ebben a négy megyében indított közös listákon összesen 153

jelölt neve szerepelt és mindegyik megyében az elnyerhető mandátum számánál több nevet regisztráltak.

A pártokon túl négy megyében, összesen öt társadalmi szervezet is tudott listát állítani. Közülük három már az adott megyében ismert és a most befejezett ciklusban is volt képviselője, így a „SOMOGYÉRT” Egyesület (SOMOGYÉRT), az Összefogás Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Felemelkedésért Egyesület (ÖSSZEFOGÁS MEGYÉNKÉRT), valamint a POLGÁRMESTEREK VAS MEGYÉÉRT EGYESÜLET. Új próbálkozó volt a VÁLASZ – Független Civilek Fehérvárért Egyesület (VÁLASZ FÜGGETLEN CIVILEK) Fejér megyében, valamint két megyében, a széleskörű összefogásban szereplő Mindenk Magyarországa Mozgalom (MINDENKI MAGYARORSZÁGA) Vas megyében önállóan is állított listát. A civil szervezetek listái a SOMOGYÉRT kivételével, amely az elnyerhető mandátumot meghaladó számú (16) jelöltet állított, meglehetősen szerény létszámot tartalmaztak. A POLGÁRMESTEREK VAS MEGYÉÉRT EGYESÜLET listáján mindössze három név szerepelt.

Összességében rögzíthetjük, hogy **a parlamentben frakcióval rendelkező pártok közül egyedül a Lehet Más a Politika (LMP) nem volt jelen a megyegyűlési választásokon.** Igaz a Párbeszéd Magyarországért Párt (PÁRBESZÉD) is csak egy megyei összefogásban szerepelt. A MOMENTUM és a JOBBIK-ból kivált MI HAZÁNK mellett még a parlamenten kívüli MUNKÁSPÁRT tűnik fel két megyében listával. Így összesen nyolc politikai párt és öt civil szervezet küzdött a mandátumokért. (Lásd az 1. számú táblázatot a megyei listát állító szervezetekről és a képviselő jelöltek számáról.)

1.2 A közgyűlési listákról a szavazás után, a mandátumok és a voksok megoszlása

A választásokon indult 104 listából végül is összesen 89 volt eredményes, vagyis sikerült az adott megyében meghaladnia az 5%-os bekerülési küszöböt. A mandátumhoz jutott listák száma 2 és 6 között szóródik. A jelölésnek megfelelően Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 3, míg Heves és Komárom-Esztergom megyékben csupán 2

lista jutott mandátumhoz. Nyolc megyében 5, öt megyében 6 és három megyébe 4 listáról szerezték mandátumot a jelölő szervezetek.

A megyegyűlési választások egyértelmű nyertese a FIDESZ-KDNP, amelynek listái mindegyik megyében abszolút többséget szereztek. A kormánypárti pártszövetség az elnyerhető 381 mandátumból 245-öt (64%) gyűjtött be, tovább javítva az öt évvel korábbi eredményén, amikor 225 mandátumot (58%) szerzett. A mandátum arányokat vizsgálva a legnagyobb arányú győzelmet a kormánypárti lista Vas és Zala (egyaránt 73,3%), valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg (72%) és Győr-Moson-Sopron (71,4%) megyékben aratta, míg a „leggyengébb” eredményt Veszprém (59,5%), Békés (58,8%) és Pest (54,5%) megyékben érték el.

A többi párt nem indított önállóan listát valamennyi megyében. Összességében a legtöbb ellenzéki mandátumhoz a DK jutott azáltal, hogy 17 megyében önállóan indult és sikerrel be is jutott a közgyűlésekbe, összesen 33 (9%) mandátumot szerezve, jelentősen javítva az öt évvel korábban elért eredményén, amikor 19 (5%) képviselői hellyel rendelkezett a párt a megyékben összesen.

A JOBBIK 14 megyében indított önálló listája révén 29 megyegyűlési képviselői helyhez jutott (8%). Mint láttuk Fejér megyében nem tudott listát állítani és négy megyében közös összefogásban vettek részt. Az öt évvel korábbi eredményéhez képest, amikor 81 (21%) mandátumot szerzett most szerénynek tekinthető ez az eredmény.

A megyei választások új szereplőjeként a MOMENTUM jelentős sikert ért el azzal, hogy négy megyei közös listán túl a további 15 megye mindegyikében mandátumhoz jutott, és összesen 27 mandátumot (7%) szereztek, sőt Pest megyében (9 fővel) a második legnagyobb frakciót alkotják.

A megyei választások legnagyobb vesztese az MSZP azáltal, hogy a három megyei közös listán túl tizenhatban önállóan indítottak listát, viszont hat megyében (Bács-Kiskun, Fejér, Győr-Moson-Sopron, Pest, Somogy és Zala) nem jutottak egyetlen mandátumhoz sem, így arányát tekintve is a legnagyobb a visszaesésük, hiszen 2014-ben még minden megyében jelen voltak és

összesen 50 szocialista képviselő (13%) ült a megyei közgyűlésekben, és most csupán 12 önállóan megválasztott (3%) képviselőjük van.

A „nagy” ellenzéki közös listák sem hoztak különösen kirívó eredményt, hiszen a tisztán kormány – ellenzék párharcban mindkét megyében a mandátumok 40%-át sikerült megszerezni. A négy részben, vagy egészben közös ellenzéki listákon összesen 23 mandátumot gyűjtöttek, és az így megválasztott képviselők az egyes megyei „frakciókat” fogják ³ erősíteni attól függően, hogy melyik párthoz tartoznak.

Ugyancsak új pártként vett részt a megyei választásokon a MI HAZÁNK. A 12 önálló listájából nyolcban volt eredményes, öt megyében (Baranya, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna és Zala) nem sikerült mandátumhoz jutniuk, így összesen nyolc képviselőjük (2%) vesz részt hét megye testületében.

A pártlisták közül a MUNKÁSPÁRT két megyében tett kísérlete nem volt eredményes, így 2014-hez hasonlóan most sem szereztek egyetlen mandátumot sem.

Az induló öt civil szervezet közül csupán három jutott, összesen 4 mandátumhoz. A Vas megyében indult két civil szervezet egyike sem került be a közgyűlésbe, viszont a SOMOGYÉRT az előző ciklushoz hasonlóan továbbra is két mandátumot birtokol.

(Lásd az 2. számú táblázatot a megyei közgyűlési mandátumok számáról.)

Melyik párt milyen támogatottságú?

A választások értékelése során a meghatározó az elnyert mandátum. Ennek ellenére érdemes röviden áttekinteni a megszerzett szavazatok számát és arányát is. Az országos választási részvételi arány 48,58% volt. A 19 megyéből tizenben ezt meghaladó arányban vettek részt a szavazáson a választópolgárok és közülük összesen nyolc megyében volt a részvételi arány 50% feletti, és a legtöbben (54,81%) Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében szavaztak. Ezzel szemben a legkevesebben (44,54%) Bács-Kiskun megyében járultak az urnák elé a választók. A megyegyűlési választásokon országos összesítésben az érvényes szavazatok száma 2.383.368 volt, vagyis a megyei közgyűlési választásokon országos átlagban a jogosultak 47%-ának szavazata döntött.

A legtöbb (1.364.048) szavazatot a mandátum elosztásról írtak alapján is egyértelműen a FIDESZ-KDNP listák gyűjtötték össze, ami 57,2%-os győzelmi arányt jelent, amellyel a választási szabályoknak köszönhetően a mandátumok 64,3%-át nyerték el. A szavazatok arányát tekintve a kormánypárti szövetség a legsikeresebb Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (64,9%), illetve Győr-Moson-Sopron (62,1%), valamint Vas (61,6%) és Zala (61,3%) megyékben volt. Míg a legkisebb arányban aratott győzelmet, de így is a voksok több mint felét begyűjtve, a mandátumokhoz hasonlóan Pest megyében (51,6%) a FIDESZ-KDNP. A szavazatok arányában még viszonylag „gyengébb” eredményre Somogy (52,9%), Békés (53,1%) és Jász-Nagykun-Szolnok (53,8%) megyékben tettek szert.

A szavazatok számát tekintve az önállóan listát állító ellenzéki pártok közül a legtöbbet (240.097) a DK szerezte (10%). A második helyezett a MOMENTUM (206.387 szavazat, 9% arány), a harmadik a JOBBIK (183.351 szavazat, 8%).

A négy közös ellenzéki listára összesen 157.251 szavazat érkezett (csaknem 7%). A mandátumot szerző három civil lista közül kiemelésre érdemes a SOMOGYÉRT, amely a megyéjében a 2. legtöbb szavazatot (16.631) szerezte meg, megelőzve ezáltal az ellenzéki pártokat.

Negatív szempontból érdemel kiemelés az MSZP, mivel a szocialista párt által megszerzett szavazatok (120.827) közül meglehetősen jelentős (42.872) nem szerzett mandátumot, így a szocialista szavazatok 35%-a elveszett. A MI HAZÁNK esetében a helyzet hasonló (68.272 szavazatból 23.941 nem eredményezett mandátumot), vagyis a szavazatok ugyancsak 35% elenyészett.

Az elvesztegetett szavazatok sorát bővítette a MUNKÁSPÁRT (két megyében begyűjtött 3242 szavazattal), valamint Vas megyében a POLGÁRMESTEREK VAS MEGYÉÉRT EGYESÜLET (3131) és a MINDENKI MAGYARORSZÁGA (2098). A mindösszesen 81.284 érvényes szavazat nem járult hozzá egyetlen mandátumhoz sem, vagyis összesen a szavazatok 3,4%-a elveszett. (Lásd a 3. számú táblázatot a megyei közgyűlési listákra leadott szavazatok számáról.)

1.3 A megyei közgyűlési tagjelöltekről és tagokról

A listán szereplő 1815 megyei közgyűlési tagjelölt áttekintésénél kiemelt elemzési szempont volt, hogy **szerepelnek-e rajta polgármester jelöltek, kik a listavezetők és milyen arányban szerepelnek a listákon a nők.**

Több korábbi ismert országos politikus, volt országgyűlési képviselő is szerepelt, elsődlegesen az ellenzéki listákon, de ennek részletes elemzésétől eltekintek. A Baranya megyei FIDESZ-KDNP lista utolsó három helyén viszont jelenleg is aktív országgyűlési képviselők szerepeltek (Dr. Hoppál Péter 52., dr. Hargitai János 53. és Nagy Csaba 54.) A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei MI HAZÁNK listáját dr. Fülöp Erik Tiszavasvári volt polgármestere, jelenlegi országgyűlési független képviselő vezette. Egészen abszurd, hogy a Somogy megyei FIDESZ-KDNP lista 34. helyén dr. Neszményi Zsolt, a Somogy megyei kormányfőbizott szerepelt.

Még a kampányidőszakban sajnálatos esemény is történt, Székó József Mohács polgármestere, a Baranya megyei FIDESZ-KDNP lista 2. helyezettje 2019. szeptember 27-én elhunyt.

1.3.1 Polgármesterjelöltek és listavezetők

A 104 megyei listából 29-ben nem találtunk egyetlen polgármester jelöltet sem. Az 1815 megyei képviselőjelöltre összesen 380 olyan személy volt, aki indult valamelyik településen a polgármesteri tisztség elnyeréséért is. A polgármesterjelöltek megyei listán való szerepeltetése szempontjából jelentős mértékű eltérést találhatunk az egyes pártok gyakorlatában.

A FIDESZ-KDNP listáin minden megyében szerepeltek polgármesterjelöltek, összesen 248-an. A legnagyobb arányban Somogy (62%) és Szabolcs-Szatmár-Bereg (55%) megyékben voltak polgármesterjelöltek a listán. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy befutó helyen szerepeltek-e, vagy egyéb szempontok miatt kerültek a listákra. Míg Somogyban az első 10 helyből 4 polgármesterjelölt, addig Szabolcs-Szatmár-Beregben 7 polgármesterjelölt került az első 10 közé. A megyei képviselőjelöltek fele egyben polgármesterjelölt a Csongrád és a Hajdú-

Bihar megyei kormánypárti listákon és az előbbi megyében 4, míg az utóbbinál 7 településvezetői aspiráns neve volt az első 10 között. A jelöltek között arányában a legkevesebb településvezető jelölt a Tolna (21%), a Békés (20%), illetve a Vas (17%) megyei listán volt. A kormánypárti szövetség megyei képviselőjelöltjeinek 40%-a egyben polgármesterjelölt is volt.

Az első 10 hely között még jelentősebb számú polgármesterjelölt (6 fő) a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei listán volt. Csupán egy kormánypárti polgármesterjelölt szerepelt a lista első 10 helyén Bács-Kiskun, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok, Vas és Zala megyékben.

A megyék többségében a kormánypárti szövetségnél a jelenlegi közgyűlési elnök lett a listavezető, így nem meglepő, hogy a megyei listavezetők között – Csongrád megyét kivéve, ahol a szentesi polgármesterségre pályázó Gémes László volt a listavezető – jellemzően nem volt településvezetésre aspiráló.

A többi párt közül egyedül a JOBBIK esetében szerepelt minden megyében a listájukon legalább egy polgármesterjelölt. A 14 jobbkios listán összesen 32 településvezetésre pályázó szerepelt, ami a megyei képviselőjelöltjeik 15%-a. A JOBBIK listavezetőinek csaknem fele egyben polgármesterjelölt is volt, így Békés (Orosháza), Csongrád (Szentes), Nógrád (Bátonyterenye), Somogy (Barcs), Tolna (Simontornya) és Vas (Köszeg) megyékben.

A MI HAZÁNK listáin 11 megyében volt 17 polgármesterjelölt, egyedül a Tolna megyei listán nem volt egy sem. E párt listáit polgármesterjelöltek vezették Baranya (Pécsudvar), Bács-Kiskun (Kiskunhalas), Békés (Békés), Csongrád (Ásotthalom), Hajdú-Bihar (Hajdúböszörmény), Nógrád (Cserhátaláp) és Veszprém (Gyepükaján) megyékben.

Az MSZP megyei listáin 9-ben volt, míg 7-ben nem volt polgármesterjelölt. Összesen 23 településvezető aspiránssal találkozhattunk a szocialista listákon. A szocialista megyei listákat Békés (Elek), Pest (Gödöllő), Vas (Celldömölk), Veszprém (Pápa) és Zala (Esztergályhorváti) megyékben vezette polgármesterjelölt.

A DK esetében már többségben (10 megye) voltak azok a megyei listák, ahol nem szerepelt polgármesterjelölt. A 7 településvezetésre is

pályázó „dékás” listán összesen 10 polgármesterjelölt volt található és csupán a Hajdú-Bihar (Polgár) és a Tolna (Grábóc) megyei listát vezette polgármesterjelölt.

A MOMENTUM 15 önálló listájából csupán 6-ban szerepelt településvezetésre pályázó, és közülük egyedül Bács-Kiskun (Baja) megyében volt listavezető egyben polgármesterjelölt is.

A MUNKÁSPÁRT két listája közül csupán a Jász-Nagykun-Szolnok megyein szerepelt egy polgármesterjelölt.

A négy ellenzéki összefogás megyei listái mindegyikén szerepelt polgármesterjelölt, összesen 30, így a megyegyűlési képviselőjelöltjeik 20%-a közülük kerül ki, valamint a Borsod-Abaúj-Zemplén (Komlóska) és a Szabolcs-Szatmár-Bereg (Vásárosnamény) megyei közös listát is településvezetői aspiráns vezette.

Az öt civil megyei listából a Fejér megyeit kivéve mindegyikén szerepelt legalább egy polgármesterjelölt, összesen 10. A MINDENKI MAGYARORSZÁGA Vas megyei listáját a sárvári ellenzéki polgármesterjelölt vezette, aki helyben egy civil szerveződés közös jelöltjeként indult.

Ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy **a párt és civil szervezetek megyei listáin szereplő polgármesterjelöltek otthon gyakran függetlenként, vagy más formáció jelöltjeként szerepeltek.** Végző soron a 7594 polgármesterjelöltnek csupán 5%-a próbálkozott megyei közgyűlési mandátumot is szerezni, valamilyen formában. (Lásd: a 4. számú táblázatot a megyei listákon szereplő polgármesterjelöltek számáról.)

1.3.2 Polgármesterek a megyei közgyűlésekben

A továbbiakban csak azt vizsgáltam, hogy az adott megyében az egyes listákon elnyert mandátumok figyelembevételével hány polgármesterjelölt szerepelt és közülük hányan lettek megválasztva településvezetővé.

Mint látható volt a FIDESZ-KDNP listákon szerepelt a legtöbb polgármesterjelölt. Végző soron a kormánypártok által elnyert 245 mandátumból – a befutó helyeken szerepelt 71 polgármesterjelölt közül – 53-at 2019. október 13-án megválasztott polgármester tölt be. Békés megyét kivéve mindegyik megyében van a FIDESZ-

KDNP frakcióban legalább egy polgármester. A legtöbb és legnagyobb arányú a polgármesterek részvétele a kormánypárti megyei frakciókban, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (8 fő és ez 44%-os arány), valamint Hajdú-Bihar megyében (7 fő, 44%).

A többi párt listájáról a mandátumot érő helyekről a 34 polgármesterjelöltből csupán 9 nyert a települési választáson. Valamennyi ellenzéki párt színében legalább egy polgármester valamelyik megyében bent ül a közgyűlésben. A JOBBIK három (Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok és Veszprém), az MSZP kettő (Szabolcs-Szatmár-Bereg és Vas), míg a MI HAZÁNK ugyancsak kettő (Csongrád és Nógrád) megyében rendelkezik polgármester megyegyűlési taggal. Megjegyzendő, hogy a MOMENTUM Bács-Kiskun megyei listavezetője Nyirati Klára, miután Baja város polgármesterévé választották nem vette át megyegyűlési mandátumát, így ennek a pártnak a megyei képviselői között már nincsen polgármester.

A három civil szervezet mandátumot érő helyein nem szerepeltek polgármester-jelöltek. (Lásd: az 5. számú táblázatot a megyei listákon mandátumhoz jutott polgármester-jelöltek/polgármesterekről.)

1.3.3 A nők jelenléte a megyei listákon

A megyei önkormányzatok összetételében erőteljes férfiuralom uralkodik tradicionálisan. A 2014-ben megválasztott 385 képviselőből mindössze 47 volt nő (12%). Az alacsony arány területileg ugyan némileg eltér, viszont érdemes kiemelni, hogy Békés, Komárom-Esztergom és Vas megyékben egyetlen egy női megyei képviselő sem volt a 2019 októberében véget ért ciklust záró testületekben, mint ahogy a közgyűlések elnökei is mind férfiak voltak.

A mostani 104 megyei lista áttekintése alapján rögzíthető, hogy az 1815 képviselőjelölt közül 396 nő (22%) volt.

A FIDESZ-KDNP valamennyi megyei listáján szerepelt legalább egy nő és összességében a legtöbb (87) megyei képviselőjelölt nő a kormányzó pártok listáin található, mégis arányát tekintve itt a legalacsonyabb (14%) a nők jelenléte. Természetesen a megyék között jelentős volt e

tekintetben is a különbség. A legmagasabb a nők aránya (27%) a Veszprém megyei, míg a legalacsonyabb (4%) a Vas és a Somogy megyei listákon. Az utóbbi megye esetében a két hölgy a 32. és a 39. helyet kapta a kormánypárti listán, míg Vas megyében csak egy nő szerepelt a kormánypárti listán, bár a 6. helyen.

Az öt évvel ezelőttihez képes viszont **most volt női listavezető**, mégpedig a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei listán Bánné dr. Gál Boglárka.

A DK listáján szerepelt arányában (34%) a legtöbb nő. A 79 női „dékás” megyei önkormányzati képviselőjelölt megoszlása természetesen itt is jelentős szórást mutat az egyes megyékben. A legnagyobb arányban (66%) a Jász-Nagykun-Szolnok megyei, míg a legkisebb arányban (20%) a Békés megyei listán szerepeltek nők. A DK négy megyében (Baranya, Jász-Nagykun-Szolnok, Vas és Veszprém) viszont női listavezetőt állított.

Az MSZP listáin szereplő 71 nő a jelöltek 31%-át jelenti. A szocialistáknál a Hajdú-Bihar megyei listára kerültek a legnagyobb arányban (58%) nők, és a listavezető is közülük került ki.

Ezzel szemben a szocialista megyei listák közül egyedül Győr-Moson-Sopron megyében a 8 fős listán egy hölgy sem szerepelt.

A JOBBIK 14 önálló listájából a Békés és a Pest megyei listáján nem volt nő. A 32 induló hölgy a JOBBIK képviselőjelöltek 16%-át jelenti és Somogy megyében a listavezető nő volt. A nők részvételének arányát tekintve a legnagyobb Baranya (38%) és a legkisebb Vas (7%) megyei listán volt található.

A MI HAZÁNK 12 listájából kettőn – Csongrád és Győr-Moson-Sopron megyékben – nem szerepeltek nők. A 28 képviselőjelölt hölgy a párt összes megyegyűlési jelöltjének 17%-át tette ki. Ugyanakkor Tolna megyében nő volt a listavezető.

A MOMENTUM 15 önálló listájából 6 megyében (Csongrád, Győr-Moson-Sopron, Somogy, Tolna, Vas és Zala) nem szerepelt nő, további öt megyében csak egy hölgy volt jelen a párt listáján. Ugyanakkor a pártok közül a legtöbb női listavezető, összesen öt (Bács-Kiskun, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád és Pest megyében) a MOMENTUM listáin volt található.

Érdemes megemlíteni, hogy a csupán két megyében listát állító MUNKASPÁRT listáin a képviselőjelöltek 45%-a nő volt. Ezzel szemben az öt civil szervezet közül a VÁLASZ FÜGGETLEN CIVILEK és a MINDENKI MAGYAR-ORSZÁGA listáján nem volt nő, míg a másik három, a korábbi megyegyűlési választásokon már mandátumhoz jutott szervezet jelöltjeinek 29%-a hölgy volt.

Összességében megállapítható, hogy volt esély arra, hogy a 2014-es aránynál magasabb legyen a nők részvétele a megyegyűlésekben a 2019-2024-es ciklusban. (Lásd részletesen a 6. számú táblázatot a nők számáról a megyei listákon.)

1.3.4 A megyei közgyűlési képviselőről

A 2019. október 13-ai választást követően az elnyert mandátumok és a listák összevetése alapján az volt megállapítható, hogy összesen 54 nő került be az egyes megyei testületekbe, vagyis az öt évvel korábbihoz képest némileg növekedett – 12-ről 14%-ra – a képviselők aránya, sőt Bánné dr. Gál Boglárka a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei közgyűlés elnöke lett.

Amennyiben megyénként nézzük a nők részvételét, akkor megállapítható, hogy **Zala megyét kivéve mindegyik megyei testületben van legalább egy képviselőnő.** Hat megyében mindössze egy hölgy található, míg ugyancsak hat megyében az országos átlagot meghaladó arányban kerültek a testületekbe a nők, közülük is kiemelkedik Veszprém (23%), Pest (25%), Bács-Kiskun (26%) és Jász-Nagykun-Szolnok (33%) megye.

A pártok „frakcióit” áttekintve rögzíthető, hogy a FIDESZ-KDNP képviselőinek 12,6% nő és négy megyében (Komárom-Esztergom, Nógrád, Somogy és Zala) nem ül a megyegyűlésben kormánypárti hölgy. Az ellenzéki pártok közül a DK képviselők között találjuk a legtöbb (10) nőt és ez a legnagyobb (30,3%) női részvételi arányt is jelenti. A MOMENTUM megyei képviselői összetétele – 8 fővel és 29,6%-os aránnyal – hasonló.

A többi ellenzéki párt esetében egy (MSZP), illetve két (JOBBIK) fővel jelképes a nők jelenléte. A MI HAZÁNK és a civil szervezetek listáiról egyetlen nő sem jutott mandátumhoz. (Lásd a 7.

számú táblázatot a megyei közgyűlési képviselők számáról)

2. Megyei közgyűlési elnökök, ismétlők és kezdők

A most zárult – 2014-19 közötti – választási ciklusban, valamennyi megyében a FIDESZ-KDNP frakciók alkották az abszolút többséget, (országos átlagban a mandátumok 58%-ával rendelkeztek) így a közgyűlések elnökei is mind kormánypártiak voltak. **A ciklust záró megyei közgyűlési elnökök közül 14 megyében a FIDESZ-KDNP listák élére kerültek,** míg Jász-Nagykun-Szolnok megyében Piroska Miklós a 2. helyen szerepelt, Szabó Róbert Heves megyében a 3. helyen volt és csupán a 17. helyet kapta Csongrád megyében Kakas Béla. Nem szerepelt a megyei listán a lekötött elnökök közül Baranyában Madaras Zoltán⁴ és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében Török Dezső. (Az elnökszerék okainak feltárása nem a jelenlegi áttekintésem része.)

A 19 megyei közgyűlésből mind a 14-ben, ahol a korábbi elnök volt a listavezető, ismételten megválasztották. Közülük így **már a harmadik ciklusát kezdte meg Komárom-Esztergom megyében Popovics György és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében Seszták Oszkár.**

Az új közgyűlés elnökök mindegyike a nyertes kormánypárti lista vezetője volt, így Baranyában dr. Öri László, Borsod-Abaúj-Zemplénben Bánné dr. Gál Boglárka, Csongrádban Gémes László, Hevesben dr. Juhász Attila Simon és Jász-Nagykun-Szolnokban Hubai Imre. Közülük egyedül Gémes László indult polgármesteri címért is, de Szentés városában nem nyert⁵. A többiek nem próbálkoztak települési szinten, hanem egyértelműen a megyei közgyűlési szerepre készültek.

A Baranya és a Jász-Nagykun-Szolnok megyei új közgyűlési elnök nem volt tagja az előző megyei közgyűlésnek, míg a másik három új elnök már korábban is megyegyűlési tag volt.

3. Rövid összegzés

Már a jelöltállítás időszakában jól érzékelhető volt, hogy a FIDESZ-KDNP a nagy esélyese a megyei önkormányzati választásoknak, ami adó-

dott egyrészt abból, hogy a megyei jogú városok polgárai nem szavazhatnak a megyei listákra, másrészt a listák összetétele, nagysága és polgármesterjelöltekkel való feltöltöttsége, valamint a megyegyűlési választások jelentéktelensége miatt is. Ez kifejeződött azáltal is, hogy **megyei közgyűlési kampány lényegében nem volt, így a területi önkormányzati választás leginkább a pártszimpátiák közvélemény-kutatók által mért eredményeinek kontrolljaként értékelhető.**

Az egyes, - elsődlegesen ellenzéki - pártok erősorrendjének „mérését” némileg megzavarta, hogy négy megyében kisebb-nagyobb mértékű összefogás volt az ellenzéki pártok között. Ebből két megyében (Heves és a Komárom-Esztergom) úgy alakult, hogy a választópolgárok csak kormánypárti és ellenzéki listára szavazhattak. Mindkét megyében 40%-ot ért el az ellenzék, ami nem tér el jelentősen a többi megyében elért országos átlagos (36%) eredménytől, vagyis e tekintetben **nem sikerült az összefogással érdemi elmozdulást előidézniük.**

Végeredményben a **FIDESZ-KDNP teljes sikert aratott a megyei közgyűlési választásokon.** Mindegyik megyében megszerezte az abszolút többséget, sőt az öt évvel korábbihoz viszonyítva tovább javította pozíciót.

Az ellenzéki oldalon egyfajta átrendeződésnek lehetünk tanúi, azáltal, hogy a DK javított a korábbi eredményén, míg a JOBBIK és az MSZP jelentősen rontott. Kérdéses az is, hogy a megyei közgyűlésekben újként megjelenő pártok, a MOMENTUM és a MI HAZÁNK miképpen tudja kihasználni a rendelkezésére álló, viszonylag szerény, de mégis létező politikálási lehetőségeket.

Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról, hogy **a megyei önkormányzatok mind feladatkörüket, mind politikai szerepüket tekintve súlytalanná váltak, így ez a választás érthető módon nem került a közvélemény érdeklődésének körébe.** A kormány és a kormányzók számára természetesen kézenfekvő hivatkozás, hogy a megyék továbbra is „naranccsárgák”, viszont **az egyszínűnek tűnő képet lényegesen árnyalja a főváros, a megyei jogú városok és sok város és község választási eredménye,** amely azt üzeni, hogy van esély és lehetőség arra, hogy az ellen-

zék a gyakorlatban, az eddigieknél lényegesen szélesebb körben megmutassa, hogy lehet más önkormányzati gyakorlatot is megvalósítani.

ZONGOR GÁBOR

Ajánlott irodalom

A Magyar Köztársaság nevében! (Ítélet) = Schmidt Péter előadó bíró és tsai, közli: COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE(a továbbiakban csak COMITATUS) VI. : 10. pp. 76-80. (1996)

Agg, Zoltán: Ki válassza a megyegyűlést? COMITATUS: IV. : 8-9. pp. 130-132. , 3 p. (1994)

Agg, Zoltán: Pártosodó önkormányzatok, avagy kit képviseljenek a megyegyűlés tagjai? COMITATUS: IV. : 10. pp. 54-57. , 4 p. (1994)

Agg, Zoltán: Alkotmányellenes-e a megyei választójog? COMITATUS: V. : 2. pp. 61-64. , 4 p. (1995)

Agg, Zoltán: Tisztelt Alkotmánybíróság! COMITATUS: VI. : 10. pp. 73-75. , 3 p. (1996)

Agg, Zoltán - Zongor, Gábor: Politikai földrajz és megyerendszer II. COMITATUS: XIV. : 11-12. pp. 42-83. (2004)

Agg, Zoltán: Adalékok a megyei önkormányzatok politikai földrajzához in. Agg, Zoltán: Közigazgatás és választások, Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány (2011)

Oláh, Miklós (szerk.): Ezüstvasárnap = tanulmányok, önkormányzati választások 1994. december 11. (1995)

Oláh, Miklós (szerk.) 3/b. = Az 1998-as önkormányzati választások Veszprém megyében, Veszprém 2000.

Oláh, Miklós - Agg, Zoltán (szerk.) Új szereposztás: önkormányzati választások, 2002 Veszprém, Comitatus (2003)

Pálné, Kovács Ilona - Agg, Zoltán (szerk.): A rendszerváltás és a megyék, Veszprém, Magyarország : Comitatus (1994)

Zongor, Gábor: A megyei közgyűlések választása és összetétele in. Oláh, Miklós (szerk.): Ezüstvasárnap stb. (1995)

Zongor, Gábor: Megyei közgyűlési választások 1998-ban in. Oláh, Miklós (szerk.): 3/b stb. (2000)

Zongor, Gábor: Megyei közgyűlési választások 2002-ben in. Oláh, Miklós - Agg, Zoltán (szerk.) Új szereposztás: önkormányzati választások, 2002 Veszprém, Comitatus (2003) ,

1. számú táblázat: Megyei listát állító szervezetek és képviselő-jelöltek száma

Megye	FIDESZ-KDNP	DK	MSZP	JOBBIK	MO-MEN-TUM	MI-HA-ZÁNK	PÁRTOK EGYÜTT	MUN-KÁS PÁRT	CIVIL	JELÖLTEK SZÁMA	ÖSSZ LISTA	ELNYER-HETŐ MANDÁTUM
Baranya	54	18	9	13	8	10				112	6	18
Bács-Kk	29	18	14	15	6	20				102	6	23
Békés	20	10	17	10	5	10				72	6	17
Borsod-A-Z	30	10	+	+	+		A/53			93	3	29
Csongrád	26	14	20	20	6	21				107	6	20
Fejér	24	14	14		10	24			B/4	90	6	20
Győr-M-S	26	14	8	7	5					60	5	21
Hajdú-B	24	17	19	20	10	15				105	6	24
Heves	35	+	+	+	+		C/32			67	2	15
Jász-Nk-Sz	29	6	9	15	5	9		42		115	7	18
Komárom-E	30	+	+	+	+		D/40			70	2	15
Nógrád	25	15	9	15	5	12		34		115	7	15
Pest	35	30	31	16	20					132	5	44
Somogy	45	10	14	15	5				E/16	105	6	15
Szabolcs-Sz-B	53	19	15	+	+	7	F/28		G/9	131	6	25
Tolna	45	8	11	14	4	10				92	6	15
Vas	24	8	10	15	5				H/5; I/3	70	7	15
Veszprém	30	9	14	12	7	19				91	6	17
Zala	35	10	10	15	5	11				86	6	15
Összes	619	230	224	202	106	168	153	76	37	1815	104	381

A/JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA

B/VÁLASZ FÜGGETLEN CIVILEK

C/DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA

D/DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-PÁRBESZÉD

E/SOMOGEYÉRT

F/JOBBIK-MOMENTUM

GÖSSZEFOGÁS MEGYÉNKÉRT

H/MINDENKI MAGYARORSZÁGA

I/POLGÁRMESTEREK VAS MEGYÉÉRT EGYESÜLET

A + jelzi, hogy közös együttműködésben vett részt a párt

2. számú táblázat: A megyei listák mandátum száma

Megye	FIDESZ-KDNP	DK	MSZP	JOBBIK	MOMENTUM	MI HAZÁNK	KÖZÖS	CIVIL	Mandátum	listák száma
Baranya	12	2	1	2	1	0			18	5
Bács-Kk	16	2	0	2	2	1			23	5
Békés	10	2	1	2	1	1			17	6
Borsod-A-Z	18	3	+	+	+		A/8		29	3
Csongrád	12	1	2	2	1	2			20	6
Fejér	14	2	0		2	1		B/1	20	5
Győr-M-S	15	2	0	2	2				21	4
Hajdú-B	16	2	1	3	2	0			24	5
Heves	9	+	+	+	+		C/6		15	2
Jász-Nk-Sz	11	1	1	3	1	1			18	6
Komárom-E	9	+	+	+	+		D/6		15	2
Nógrád	10	1	1	1	1	1			15	6
Pest	24	7	0	4	9				44	4
Somogy	9	1	0	2	1			E/2	15	5
Szabolcs-Sz-B	18	1	2	+	+	0	F/3	G/1	25	5
Tolna	10	2	1	1	1	0			15	5
Vas	11	1	1	1	1				15	5
Veszprém	10	2	1	2	1	1			17	6
Zala	11	1	0	2	1	0			15	4
Összes	245	33	12	29	27	8	23	4	381	89

A/ JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA

B/ VÁLASZ FÜGGETLEN CIVILEK

C/ DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA

D/ DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-PÁRBESZÉD

E/SOMOGYÉRT

F/ JOBBIK-MOMENTUM

G/ ÖSSZEFOGÁS MEGYÉNKÉRT

A + jelzi, hogy közös együttműködésben vett részt a párt

3. számú táblázat: A megyei listákra leadott szavazatok száma

Megye	FIDESZ-KDNP	DK	MSZP	JOBBIK	MOMENTUM	MI HAZÁNK	KÖZÖS	CIVIL	összesen
Baranya	55501	12011	8100	8924	8675	X4068			97279
Bács-Kk	87225	13877	X6507	13845	14999	7915			144368
Békés	56936	11486	8323	15394	8599	6475			107213
Borsod-A-Z	122553	25824					A/60095		208472
Csongrád	41688	6341	8183	7714	6228	6991			77145
Fejér	60939	12493	X4741		12334	7119		B/7650	105276
Győr-M-S	65391	11154	X4802	11337	12511				105195
Hajdú-B	71586	11414	6489	13590	10341	X5675			119095
Heves	60417						C/39564		99981
Jász-Nk-Sz	57356	9481	6306	16761	8670	6212			*106536
Komárom-E	47823						D/35752		83575
Nógrád	39234	6977	4517	6866	4614	3686			**67386
Pest	220292	63618	X19746	39478	83768				426902
Somogy	55058	9336	X3950	12214	6827			E/16631	104016
Szabolcs-Sz-B	122625	12886	14609			X6501	F/21840	G/10383	188844
Tolna	44046	8294	5264	7640	6180	X3899			75323
Vas	48167	5730	5411	7811	5874			XA 2098 XB 3131	78222
Veszprém	62209	11654	10753	14030	10614	5911			115171
Zala	45002	7521	X3126	7747	6153	X3820			73369
Összes	1364048	240097	120827	183351	206387	68272	157251	39893	2383368

A/ JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA

B/ VÁLASZ FÜGGETLEN CIVILEK

C/ DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA

D/ DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-PÁRBESZÉD

E/SOMOGYÉRT

F/ JOBBIK-MOMENTUM

G/ ÖSSZEFOGÁS MEGYÉNKÉRT

X elveszett szavazatok

XA MINDENKI MAGYARORSZÁGA

XB POLGÁRMESTEREK VAS MEGYÉÉRT EGYESÜLET

*Ebből a MUNKÁSPÁRT listája: 1750

**Ebből a MUNKÁSPÁRT listája: 1492

4. számú táblázat: A megyei listákon szereplő polgármesterjelöltek száma

Megye	Fidesz-KDNP	DK	MSZP	JOBBIK	MOMENTUM	MI HAZÁNK	PÁRTOK EGYÜTT	MUNKÁS PÁRT	CIVIL	ÖSSZES POLGÁRMESTER-JELÖLT
Baranya	24	0	1	1	1	1				28
Bács-Kk	9	0	0	2	2	2				15
Békés	4	1	5	4	0	2				16
Borsod-A-Z	11	0					14			25
Csongrád	13	0	0	1	0	3				17
Fejér	8	0	1		1	1			0	11
Győr-M-S	10	1	0	1	0					12
Hajdú-B	12	1	0	3	2	1				19
Heves	15						5			20
Jász-Nk-Sz	9	0	0	3	0	1		1		14
Komárom-E	11						3			14
Nógrád	11	0	2	2	0	2		0		17
Pest	9	2	4	6	2					23
Somogy	28	0	0	2	0				3	33
Szabolcs-Sz-B	29	1	5			2	8		4	49
Tolna	21	3	0	4	0	0				28
Vas	4	0	2	1	0				1/2	10
Veszprém	9	0	2	1	0	1				13
Zala	11	1	1	1	1	1				16
Összes	248	10	23	32	9	17	30	1	10	380

A/JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA

B/VÁLASZ FÜGGETLEN CIVILEK

C/DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA

D/DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-PÁRBESZÉD

E/SOMOGYÉRT

F/JOBBIK-MOMENTUM

GÖSSZEFOGÁS MEGYÉNKÉRT

H/MINDENKI MAGYARORSZÁGA

I/POLGÁRMESTEREK VAS MEGYÉÉRT EGYESÜLET

**5. számú táblázat: A megyei listákon mandátumhoz jutott
polgármester-jelöltek/polgármesterek száma**

Megye	FIDESZ-KDNP	DK	MSZP	JOBBIK	MOMENTUM	MI HAZÁNK	KÖZÖS	ÖSSZESEN
Baranya	5/3							5/3
Bács-Kk	2/1				1/1*	1/0		4/2
Békés	1/0		1/0	1/0		1/0		4/0
Borsod-AZ	8/6						4/0	12/6
Csongrád	5/3			1/1		1/1		7/5
Fejér	3/3							3/3
Győr-MS	4/4	1/0		1/0				6/4
Hajdú_B	8/7	1/1			1/0			10/8
Heves	3/2						1/0	4/2
Jász-Nk	2/2			2/1				4/3
Komárom-E	1/1						1/0	2/1
Nógrád	2/1			1/0		1/1		4/2
Pest	6/3			1/0				7/3
Somogy	4/2			1/0				5/2
Szabolcs_ SzB	9/8		1/1				2/0	12/9
Tolna	3/3	2/0		1/0				6/3
Vas	1/1		1/1	1/0				3/2
Veszprém	2/2		1/0	1/1		1/0		5/3
Zala	2/1							2/1
Összes	71/53	4/1	4/2	11/3	2/1	5/2	8/0	105/62

A/ JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA

B/ VÁLASZ FÜGGETLEN CIVILEK

C/ DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA

D/ DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-PÁRBESZÉD

E/SOMOGYÉRT

F/ JOBBIK-MOMENTUM

G/ ÖSSZEFOGÁS MEGYÉNKÉRT

*nem vette át mandátumát Nyirati Klára Baja polgármestere

6. számú táblázat: A nők száma a megyei listákon

Megye	Fidesz-KDNP	DK	MSZP	JOBBIK	MOMENTUM	MI HAZÁNK	PÁRTOK EGYÜTT	MUNKÁS PÁRT	CIVIL	ÖSSZ NŐI JELÖLT
Baranya	13	9	3	5	1	3				34
Bács-Kk	6	4	8	2	1	6				27
Békés	3	2	5	0	1	2				13
Borsod-A-Z	3	6					A/14			23
Csongrád	5	4	5	5	0	3				22
Fejér	3	4	3		3	2			B/0	15
Győr-M-S	3	5	0	2	0					10
Hajdú-B	2	5	11	2	2	1				23
Heves	8						C65			13
Jász-Nk-Sz	6	4	2	1	2	1		18		34
Komárom-E	3						D/15			18
Nógrád	3	2	3	2	1	3		16		30
Pest	6	12	11	0	8					37
Somogy	2	3	3	5	0				E/4	17
Szabolcs-Sz-B	4	7	7			0	F/3		G/3	24
Tolna	4	2	4	3	0	0				13
Vas	1	4	1	1	0				H/0;I/1	8
Veszprém	8	3	3	2	1	4				21
Zala	4	3	2	2	0	3				14
Összes	87	79	71	32	20	28	37	34	8	396

A/JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA

B/VÁLASZ FÜGGETLEN CIVILEK

C/DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA

D/DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-PÁRBESZÉD

E/SOMOGYÉRT

F/JOBBIK-MOMENTUM

G/ÖSSZEFOGÁS MEGYÉNKÉRT

H/MINDENKI MAGYARORSZÁGA

I/POLGÁRMESTEREK VAS MEGYÉÉRT EGYESÜLET

7. számú táblázat: A megyei közgyűlési képviselők száma

Megye	FIDESZ-KDNP	DK	MSZP	JOBBIK	MOMENTUM	MI HAZÁNK	KÖZÖS	CIVIL	Nők
Baranya	1	1	0	0	0				2
Bács-Kk	3	1		1	1	0			6
Békés	1	1	0	0	1	0			3
Borsod-A-Z	3	2					A/0		5
Csongrád	1	0	0	0	0	0			1
Fejér	1	0			0	0		B/0	1
Győr-M-S	1	0		0	0				1
Hajdú-B	2	0	1	0	0				3
Heves	1	0					C/0		1
Jász-Nk-Sz	4	1	0	0	1	0			6
Komárom-E	0	0					D/2		2
Nógrád	0	0	0	0	1	0			1
Pest	5	2		0	4				11
Somogy	0	0		1	0			E/0	1
Szabolcs_Sz-B	2	0	0				F/0	G/0	2
Tolna	2	0	0	0	0				2
Vas	1	1	0	0	0				2
Veszprém	3	1	0	0	0	0			4
Zala	0	0		0	0				0
Összes	31	10	1	2	8	0	2	0	54

A/ JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA

B/ VÁLASZ FÜGGETLEN CIVILEK

C/ DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-MINDENKI MAGYARORSZÁGA

D/ DK-JOBBIK-MSZP-MOMENTUM-PÁRBESZÉD

E/SOMOGYÉRT

F/ JOBBIK-MOMENTUM

G/ ÖSSZEFOGÁS MEGYÉNKÉRT

Jegyzetek

1. Atfogó és elemző értékelés jelent meg „Mire jők a megyei közgyűlések? Néha vitatkoznak” címmel a Magyar Narancs 2019. november 14-ei (XXXI. évfolyam 46.) számában (11-13. oldal) Bod Tamás és munkatársai (Varga Domokos Péter, Bakos András és Huszka Imre) összeállításában.

2. Lásd: a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló 2010. évi L. törvény 7. §-át.

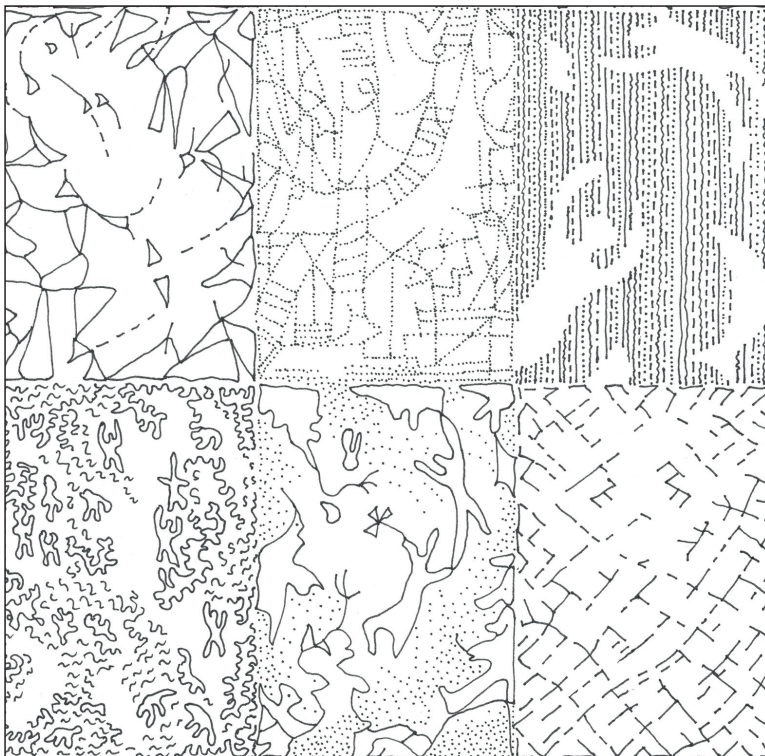
(A megyei jogú városok lakóinak szavazati jogáért hiába „fellebbezett” lapunk szerkesztője az Alkotmánybíróságon. A Schmidt Pál előadó bíró által jegyzett határozat szerint a városi közgyűlés egyben a megyei közgyűlési funkciót is ellátja a megyei jogú városi szavazók számára. Vö.: Agg Zoltán (1996) – a szerk. megjegyzése)

3. Heves megyében még nem nevesítették: http://hevesmegye.hu/hu/heves-megyei-kozgyules/tagok-es-tisztsegeviselk_vizsont_Komárom-Esztergom_megyeben_már_igen:

<http://www.kemoh.hu/index.php?fmp=2&masoldal=1&oldal=statikusoldalok/soldal559.inc> (Letöltve: 2019. november 14.)

4. A 2014 októberében elnökké választott Nagy Csaba lemondott közgyűlési elnökségéről, mert 2018. április 8-án a Baranya 04. OVK-ban megválasztották országgyűlési képviselőnek és ezt követően lett elnök Madaras Zoltán.

5. Lásd: https://www.valasztas.hu/telepules-adatlap_onk2019?p_p_id=onkeredmenyadatok_WAR_nvinvrportlet&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_pos=2&p_p_col_count=5&onkeredmenyadatok_WAR_nvinvrportlet_tabId=tab2&p_r_p_1632770263_pTelepulesKod=053&p_r_p_1632770263_prpVlId=294&p_r_p_1632770263_prpVlId=687&p_r_p_1632770263_prpMegyeKod=06&onkeredmenyadatok_WAR_nvinvrportlet_jelolesTipus=1 (Letöltve: 2019. november 14.)

Államtörténeti traumák, társadalmi, gazdasági, politikai rendszerváltások, közigazgatási reformkísérletek a XX. századi Magyarországon II.

A II. világháborús vereségtől az államszocialista rendszer összeomlásáig, 1945–1989/90

A korszakot sajátos módon az formálja „egésszé”, hogy a szovjet megszállás miatt mindvégig korlátozott szuverenitással rendelkezett az ország. A fegyverszüneti egyezménynek megfelelően az Ideiglenes Nemzeti Kormány hatályon kívül helyezte az országhatár-változásokat becikkelyező törvényeket, illetve rendeleteket.

A 4330/1945. sz. M.E. rendelet az ismét tudomásul vett (trianoni) államhatárokhöz igazította az ország közigazgatási beosztását, egyesítette Komárom és Esztergom, Nógrád és Hont, Borsod, Gömör és Kishont, Szatmár, Bereg és Ugocsa megyék Magyarország határai között maradt részeit, s a földrajzi tényezők és a közlekedési nehézségek figyelembevételével a törvényhatóságok között is területátcsatolásokat rendelt el. A területi átcsatolások indoklásakor elsősorban egyes községek korábbi területátcsatolási kérelmére hivatkoztak, de sor került néhány járás (tornai járás Abaújból Borsod-Gömör-Kishont megyébe, a balatonfüredi járás nagy része Zalából Veszprémbe) átcsatolására is. A 29 pontban tételesen felsorolt átcsatolásokat 1945. december 31-ig kellett végrehajtani, de amint az 1947-es Helységnévtárból meggyőződhetünk róla, nem került sor a rendelkezés teljes körű végrehajtására.

Az 1945–1947/1948 között megjelenő közigazgatási reformkoncepciók, a közigazgatás reformjára vonatkozó pártprogramok szinte kivétel nélkül politikai üzenetet hordoztak: milyen társadalmi rendszert, milyen politikai berendezkedést, milyen államot, s azon belül milyen funkciójú közigazgatást képzelt el az adott párt.

A közigazgatási reformjavaslatok közül a legjobban kidolgozott, területi struktúráját vizsgálva a leginkább átgondolt koncepció a Nemzeti Parasztpárté volt. A reformjavaslat kidolgozásában meghatározó szerepet játszott

Bibó István és Erdei Ferenc. A reformjavaslat kiindulópontja az volt, hogy a köztársaság létrejöttével megtörtént az államforma demokratizálása, ugyanakkor a működő magyar közigazgatás korszerűtlen maradt, rosszul működik, az ország lakossága idegenkedik tőle, nem érzi magáénak. Ahhoz, hogy az ország talpra álljon modern közigazgatásra is szükség van:

A községi önkormányzatnak valódi tartalmat kell adni, a vármegyék helyett városmegyéket kell szervezni, az országot 70–80 városmegyei egységre kell tagolni.

Ahol nincsenek meg a központok, ott tervszerűen ki kell őket alakítani, a városmegyéket önkormányzati alapokon kell megszervezni, a városokat szervesen be kell kapcsolni a városmegyébe.

Létre kell hozni Nagy-Budapestet.

A szakigazgatás minden ágának igazodnia kell az általános igazgatáshoz.

A városmegyék jó igazgatása, az önkormányzatok felügyelete és a központi igazgatás decentralizációja céljából az országot kerületekre kell felosztani, és pedig a természettől adott hét tájegységnek megfelelően: Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged és Szombathely székhelyekkel.

A minisztériumoknak nem ügyintéznüik, hanem kormányozniuk kell, biztosítani kell a közigazgatásban a demokratikus szellemet és a szakszerűséget, egyszerűsíteni kell a közigazgatási eljárást.

Az 1948 nyarán bekövetkezett politikai fordulat a területi és közigazgatási politikában is jelentős fordulatot hozott. A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesüléséből létrejött a Magyar Dolgozók Pártja. A jelszavak szintjén az MDP a demokratikus népi önkormányzatok elkötelezett híveként fogalmaz-

ta meg közigazgatási reformkoncepcióját, holott **már ekkor megkezdődött a tanácsrendszer bevezetésének az előkészítése.** Az MDP népi demokráciáról, önkormányzatiságról beszélt, de már megindult a proletárdiktatúra egységes államigazgatási szervezeti koncepciójának átvételi folyamata, adaptációs kidolgozása.

A korszak sem politikai, sem pedig közigazgatás-történeti szempontból nem tekinthető részleteiben abszolút egységesnek. Az államszocializmus időszaka a belső fejlődés szempontjából, a modellváltások miatt több szakaszra tagolható. Az államszocializmus időszakának Rákosi-, illetve Kádár-korszakra való politikatörténeti felosztása a legfontosabb törésponthoz, az 1956-os forradalomhoz igazodik, de a két szakasz, különösen a Kádár-korszak belsőleg maga is differenciált. A különböző részstruktúrák (közigazgatás, területi és gazdasági tervezés, település- és területfejlesztés) fejlődése nem minden vonatkozásban igazodott a meghatározónak tekinthető politikatörténeti szakaszoláshoz.

A politikai rendszer részeként megjelenő közigazgatás főbb fejlődési tendenciáiban szükségszerűen igazodott a politikai változásokhoz, így a tanácsrendszer maga is sok változáson ment keresztül, melyben az 1950. évi I., majd az 1954. évi II., s végül az 1971. évi III. tanáctörvény jelentette a változások törvényileg rögzített folyamatát, illetve legfontosabb szakaszhatárait. Az 1980-as évek közepétől már megindult a IV. tanáctörvény előkészítése.

Az alkotmány a Minisztertanácsot hatalmazta fel az igazgatási-területi határok rendezésére, a területrendezés szabályozására. A területi reform konkrét előkészítésének időszakában szakmai és részben politikai viták folytak a reform mélységéről, az alkotmányban megfogalmazott kategóriák gyakorlati értelmezéséről. A pártvezetésen belül is voltak olyanok, akik 7–9–12 megyében gondolkodtak. A legélesebben a Budapest körüli megye kialakítása vetődött fel, nevezetesen, hogy mekkora lehet az új Pest megye (hogyan választák le róla déli részét, a megmaradó területekhez hozzákapcsolják-e Nógrád megyét), de felmerült az is, hogy a keszthelyi járás maradjon Zala megye határai között, illetve a megyeszékhelyek körül jelentkeztek viták. (Az utolsó előtti tervzetben Tata és Szeged még megyeszékhelyként

szerepelt.) Végül is – politikai megfontolásokból – a korrekciós jellegű területi változások mellett döntöttek. **Úgy határoztak, hogy a területi közigazgatás leginkább szembetűnő aránytalanságait kell csak felszámolni, nem lehet radikálisan felforgatni az ország közigazgatási beosztását.** Az állami irányítás eredményessége érdekében, a közigazgatás megváltozott szerepének érvényesítése szándékával a reformmunkálatok során előtérbe helyezték a „területi gazdasági egység” fogalmát.

Az 1949–50-es közigazgatási reform a számokat tekintve érdemi változásokat hozott, 25 megye helyett 19 jött létre. Az átlag szintjén egy tipikus középmezőnyi területi struktúra alakult ki, de belső rendjében viszonylag jól elkülöníthetők a nagy-, a közép- és kismegyés rendszer elemei. A területi változtatásokat két ütemben hajtották vére: február 1-jén tíz megyében, majd március 16-án a fennmaradó megyékben hozták létre az új területi rendet.

A megyék összevonása után megszűntek a községi jogállású megyeszékhelyek (Berettyóújfalu, Mátészalka, Szikszó), így **a magyar közigazgatás történetében először minden megyeszékhely városi jogállású település lett.** Más esetekben ideológiai-politikai megfontolások játszottak közre a megyeszékhelyek áthelyezésében (Esztergom–Tatabánya, Balassagyarmat–Salgótarján), s voltak olyan megoldások is, amelyek racionálisan indokolhatóak voltak (Gyula–Békéscsaba váltás), s félmegoldás (Szentes–Hódmezővásárhely csere), mely csak azáltal volt indokolható, hogy Szeged a magyar–jugoszláv határon kialakult feszültség és szembenállás miatt az ország vezetése szerint nem válhatott megyeszékhellyé. (Szeged csak 1962-ben lett megyeszékhely.) A megyeszékhely-jellegüket elvesztő települések (Baja, Balassagyarmat, Berettyóújfalu, Esztergom, Gyula, Makó, Mátészalka, Sátoraljaújhely, Sopron, Szentes, Szikszó) sok tekintetben hátrányos települési szituációba kerültek. Ezek a városok akkor kerültek ki a megyeszékhelyi szerepkörből, amikor **az állami beavatkozás révén a közigazgatási szerepkör fontos fejlesztési lehetőséggé vált.**

Budapest új közigazgatási struktúráját az Országgyűlés határozta meg az 1949. évi XXVI. törvényben. Hét város és tizenhat határos község,

lényegében a kialakult agglomeráció területének a becsatolásával létrehozták Nagy-Budapestet. Budapest létrehozása szinte minden korábbi közigazgatási reformkoncepcióban is célként szerepelt. Az új Budapest egyik legfontosabb ideológiai hivatása a szocializmus építésében való példamutatás lett. A városon belül XXII kerületet alakítottak ki. A korábbi agglomeráción belüli fejlettségi, ellátási különbségek most a város közigazgatási területén belülre kerültek.

A tanácsrendszer bevezetésekor megváltozott és jelentősen növekedett a járási szint szerepe. A járás beépült a tanácshierarchiába, s fontos szerepet kapott a falusi térségek folyamatainak irányításában és ellenőrzésében. A korábbi 150 járás helyett 140 alakult. A járasok területének kialakításakor többféle szempont érvényesült. A nyugati és a déli országhatárok menti járasok kialakításakor jelentős mértékben a határellenőrzés játszott szerepet. A járáshatárok rendezésekor és a járási székhelyek kijelölésekor támaszkodtak a KSH által végzett centrum–vonzáskörzet kutatások eredményeire, de nem vették abszolút módon figyelembe azok térbeli struktúráját.

A reform során 282 község, város elvesztette közigazgatási önállóságát, de a tanácsrendszer bevezetésekor a tanácsok alapvetően települési jelleggel épültek ki. A községek száma – az egyesítések és becsatolások következtében – 3250-ről 3169-re csökkent. A reform előtt 1191 nagyközség és 662 körjegyzőség működött az országban. 1950-ben 2978 községben választottak tanácsot, 361 község számára közös tanács alakult. A tanácsrendszer bevezetésekor tehát fenntartották, sőt fokozták a kisegységes települési igazgatás történetileg kialakult rendjét. **A tanácsok települési szintű kiépítése elsődlegesen politikai, s nem igazgatási célokat szolgált.**

A legfelsőbb politikai vezetés egy részét szinte a közigazgatási reform 1950-es végrehajtásától kezdve az új közigazgatási reform előkészítése foglalkoztatta. Részből nem találták elég radikálisnak a korábbi reformot, részben pedig úgy ítélték meg, hogy **a szovjet gyakorlat és a marxista tudomány is a nagyobb megyei egységek kialakítása irányába mutat.** 1953 januárjában már megfogalmazták, hogy az 1949-ben kialakított közigazgatási határok nem felelnek meg sem a szocialista közigazgatás, sem a tervgazdálkodás

igényeinek. 1954-re új közigazgatási beosztást kívántak kialakítani.

Az 1953. évi területi reformterv

Az MDP Politikai Bizottsága 1953 elején már megvitatta a **tízmegyés területi beosztás** tervzetét, s úgy ítélték meg, hogy a reform során meg kell valósítani a közigazgatás, a közigazgatási beosztás és a népgazdaság fejlesztésének szerves egységét. A tervezés során komplex gazdaságföldrajzi egységekként definiálták a megyéket. A honvédség és a vasútigazgatás területi rendszerét leszámítva minden állami, gazdasági, társadalmi stb. szerveződés és szervezet területei alapjaivá kívánták tenni az új nagy megyéket. A kidolgozott reformterv a tíz megyét olyan területi, gazdasági, igazgatási alapegységgé kívánta fejleszteni, amely egyfajta regionális komplexitást hordozott volna. A reformterv kidolgozása során a nagypolitika szintjén **először fogalmazódott meg a közigazgatás és a területi fejlesztés térbeli összehangolásának az igénye** Magyarországon.

Az 1953-ban elkészült közigazgatási reformterv a korábbi reformhoz képest radikális megoldásokat tartalmazott. A területi felosztás kialakítása során többféle szempontot érvényesítettek, de alapvetően a közlekedési és biztonsági megfontolások kerültek előtérbe. A tervezett megyeszékhelyek a veszélyesnek ítélt országhatárszakaszoktól (osztrák, jugoszláv) beljebb helyezkedtek el. Biztonsági megfontolások játszottak szerepet abban, hogy nem lehetett volna megyeszékhely Sopron, Szeged, Szombathely, Zalaegerszeg, de még Nagykanizsa sem. A centralizmus végletes érvényesítésének is tekinthető bizonyos értelemben a kidolgozott terv.

A megyei reformmal párhuzamosan járási átszervezést is végre kívántak hajtani, **a járasok számát radikálisan csökkenteni akarták**, mindössze 87 járás kialakításával számoltak. A járási tanácsoknak minden korábbinál jelentősebb szerepet szántak a járasok területi folyamatainak irányításában. A nagy területű és magas népességszámú járasok területi kulcspozícióba kerültek volna a községi tanácsokkal szemben.

Az 1953 nyarán kialakult belpolitikai válság miatt a radikális területi reform végrehajtása lekerült a napirendről. (Javaslatok születtek a titkos belső politikai döntés meghozatalára, a reformfolyamat további előkészítésére, 1955. január 1-jei

bevezetésére, de végül a területi reform ügyét 1954 januárjában levették a közvetlen napirendről.) Az 1953. évi radikális reformterv kudarcra rámutatott arra, hogy **egy centralizált, durva, nyílt diktatúra keretei között sem lehet biztos a politikai vezetés saját elképzeléseinek végigvételében.** Felsorakoztak a tervvel szemben a „vesztes” városok és megyék képviselői. Egyes városokban szinte „izgatás” folyt a párton belül a reformelképzelésekkel szemben.

Részben az 1953-as reformterv által elindított folyamat egyik, megvalósult következményének tekinthető az 1954. évi II. tanács törvény. A II. tanács törvény mind a szervezetben, mind pedig a tanácsok működésében érdemi korrekciókat hozott, a városigazgatás rendszerét jelentősen átalakította. **A városok kikerültek a járási tanácsok alárendeltségéből** és többségük járási jogú városként a megyei tanácsok irányítása alá került, míg **Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged megyei jogú városként kikerült a megyei tanácsok igazgatása alól,** s területükön 3-3 kerületet hoztak létre. A korrekció során visszatértek a magyar közigazgatás azon történelmi hagyományához, hogy **a nagyobb városok igazgatási jogállásukat tekintve a megyékkel egyenrangúak, s közvetlenül kapcsolódnak a központi igazgatáshoz,** de sajátos módon. A magyar közigazgatás történetében sohasem volt annyira szűk a kiemelt városok köre, mint 1954-ben. (A párt-szervezésben megmaradt a területi elv, a városi pártbizottságok a megyei pártbizottságok irányítása alá tartoztak.)

Az 1953-as reformterv bukása után a Minisztertanács létrehozta a Racionalizálási Kormánybizottságot, s határozatában feladatává tette a Minisztertanács alá rendelt államigazgatási szervezet áttekintését, de a területi struktúra egészének racionalizálása nem tartozott a bizottság feladatai közé.

Még alig hajtották végre az új tanács törvényt, még el sem fejezték az 1953-as megyerendezési reformjavaslat kudarcát, amikor 1955 nyarától kezdve ismét felvetődött a közigazgatási reform lehetőségének, illetve szükségességének a mérlegelése. A reformterv kidolgozásába bekapcsolódott szinte a témában érintett magyar tudományos élet egésze. Markos György a területi tudományok, mindenekelőtt a földrajztudomány korabeli

eredményeit és értékrendjét közvetítette, Beér János a jogtudományi szempontokat érvényesítette. Erdei Ferenc politikusként vett részt a reform kidolgozásában, de több vonatkozásban képviselte saját korábbi területszervezési elméletét is.

Az 1956-os reformterv

1955 végén a Minisztertanács létrehozta a Területszervezési Kormánybizottságot, amely azt az elsődleges feladatot kapta, hogy dolgozzon ki olyan átfogó közigazgatási területi reformtervet, amely az Országgyűlés elé terjeszthető. 1956 áprilisára – Apró Antal vezetésével – elkészült a **megye-összevonási terv,** amely a megyék számát 19-ről 12-re kívánta csökkenteni. Az MDP Politikai Bizottsága a javaslatot megtárgyalva a 12-es megyei felosztás mellett javasolta a járások számának százra, a budapesti kerületek számának 14-re való csökkentését a reform részletes kimunkálása során.

A politikai feltételek és igények mozgása, valamint a tényleges területi elemzések folyamatában mind a megyerendezési, mind pedig a járási területrendezési elképzelések többször változtak. E változásokban megfigyelhetők a térszervezés elméleti alapjai és kategóriáinak viszonylagos egzsákságából fakadó problémák (sem a gazdasági körzetet, sem a vonzáskörzetet nem sikerült a munka során mindenki számára azonosan értelmezhető kategóriaként megfogalmazni), valamint a konkrét kérdések napi politikai érdekek és értékek alapján való meg- és átfogalmazása (pl. lehet-e Szeged megyeszékhely).

A megyerendezési albizottság munkájában jelentős részt vállalt Markos György, míg a járásrendezési albizottságban Erdei Ferenc volt szakmailag a leginkább kompetens személy. Mindkét albizottságban, s majd az albizottságok között jelentős vita folyt az érvényesítendő szempontokat, a gyakorlati megoldásokat illetően.

A megyerendezés irányelveit illetően a következő szempontokat favorizálták:

Az elsődleges szempont az volt, hogy a közigazgatási területbeosztás a lehető legnagyobb mértékben essen egybe a gazdasági körzettel, az országon belül kialakult, avagy kialakulóban lévő földrajzi munkamegosztás alapegységeivel. A megyék kialakításakor nem egyszerűen a fennálló helyzetben, hanem 10–15 éves fejlődési perspektívában is gondolkodtak e tekintetben.

A megyerendezéskor kitüntetett figyelmet fordítottak a közlekedési lehetőségekre, a tervezett központok előnyös megközelíthetőségére. Ennek érdekében többféle izokrón térkép készült.

A gazdasági tényezők mellett figyelembe kívánták venni a politikai szempontokat (az ipari munkásság területi elhelyezkedése, súlya), valamint a történetileg kialakult szociális és kulturális adottságokat.

Az egyes alapegységek számának, területi nagyságának és népességszámának meghatározásakor figyelembe vették az eredményes igazgatási tevékenység, a vezetés és a szervezés követelményeit.

A megyéket a meglévő, fejlődőképesnek tekintett központok körül alakították ki. Úgy ítélték meg, hogy a központ jelentős mértékben meghatározza az adott megye karakterét. Úgy tekintették a területi struktúrát, hogy csak teljesítő-képes központ körül lehet dinamikusan fejlődő megyéket kialakítani.

A nagyobb városok számára a későbbiekre nézve is biztosítani kívánták a kiemelt státust és központi kapcsolatot.

Az alapelvek gyakorlati érvényesítése során a megyerendezési albizottság 11 megye kialakítására tett javaslatot. A hosszú és éles politikai és szakmai viták után a megyerendezési albizottság módosította 11-es tervét, Kaposvárt visszavette megyeszékhelyként, ezzel közelített az eredeti politikai kiindulópontokhoz. Módosított javaslatában a megyerendezési albizottság Szegedet tekintette a tervezett Csongrád megye székhelyének, ugyanakkor eredeti javaslatához képest (Nagykanizsa Zala megye székhelye) Zalaegerszeget tervezte megyeszékhelyként figyelembe venni.

Külön eleme volt az 1956-os reformtervnek Budapest helyzetének az újragondolása. Budapest területét erőteljesen (az 1950-ben egyesített, falusias jellegüket megőrző részeket kívánták leválasztani), népességszámát az elcsatolások révén csak kisebb mértékben akarták csökkenteni. A megmaradt területen belül 14 területet kívántak létrehozni.

A járásrendezési albizottság a járások területi rendezéséhez a következő fontosabb alapelveket foglalta el:

A járások területe a lehető legnagyobb mértékben essen egybe egy-egy összefüggő gazdasági körzettel. Ennek érdekében a járások számát

erőteljesen csökkenteni kell, miáltal nő átlagos területük és népességszámuk.

Olyan járásokat kell létrehozni, melyekre a legnagyobb mértékben átszarmaztatható a korábbi kismegyey hatáskörök nagy része.

A járások határainak megvonásakor figyelembe kell venni a központ már kialakult vonzását, a központ-vidék között fennálló sokoldalú kapcsolatokat.

A meglévő járási felosztásból kell kiindulni, az elveknek megfelelően kell szelektálni a meglévő központok alapján.

A járásrendezés során fel kell oldani a járás és a járási jogú város ellentétét. Minden olyan várost, melynek az önállóságát nem indokolja valamilyen különleges szempont, a járási tanácsok alá kell rendelni, s ezek számára létre kell hozni a járási tanács alá rendelt város kategóriáját.

A járásrendezési albizottság rendkívül koncepciózus tervezetet dolgozott ki, mégpedig két változatban. Mindkét változat a járások számának nagyarányú csökkentését irányozta elő, de eltérő mértékben. (A variáns: 90 járás, 58 járási jogú város, B változat: 92 járás, 18 járási jogú város.) Az 1956-os területrendezési reformterv egyik sajátossága, hogy a rendszerben megjelent a város-község kapcsolatok különlegességének eseti elismerése, nevezetesen a „járási jogú városhoz tartozó községek” kategóriája.

1956 júliusában párt-, majd kormányhatározat született arról, hogy a munkálatokat fel kell gyorsítani, s a területszervezési reformtervet az Országgyűlés őszi ülészakára be kell terjeszteni, s jóváhagyás után, 1957. január 1-jén életbe kell léptetni a változásokat. Augusztustól megindultak a tervezetek megyei szintű egyeztetései, amelyek éles konfliktusokhoz vezettek.

Az elkészült közigazgatási reformterv (3. ábra) eltérő módon érintette a fennálló megyéket. Egyes területeken csak kisebb korrekciókat javasolt, míg az ország kiterjedt területein erőteljesen átrajzolta mind a megyei, mind pedig a járási határokat. A belpolitikai válság kiéleződése miatt a politikai vezetés október 10-én úgy döntött, hogy nem terjeszti be országgyűlési tárgyalásra a kész tervezetet, a területi reform végrehajtását a következő években nem tartja indokoltnak, leveszi a napirendről.

3. ábra Az 1956. évi közigazgatási területi reformterv

Forrás: Hajdú Z., 2001.

Jelmagyarázat: 1. országhatár; 2. tervezett megyehatár; 3. tervezett járáshatár; 4. megszűnő járáshatár; 5. tervezett megyeszékhely; 6. tervezett járási székhely; 7. megszűnő járási székhely; 8. járási jogú város és az ahhoz tartozó terület; 9. megszűnő járás területe.

A területi reform ügye, mint már annyi-szor, most is kudarcra végződött. A területrendezés ügye még egy diktatórikus rendszer belső struktúráját is erősen megmozgatta, a megszüntetésre ítélt megyék pártbizottságai és megyei tanácsai is kifejezték nemtetszésüket, illetve egyes esetekben ellenszegülésüket. A politikai elit nem volt biztos abban, hogy a megváltozott belpolitikai viszonyok között biztosítani tudja a tervezet csendes országgyűlési vitáját, sőt egyesek az elutasítás lehetőségével is számoltak már.

Bepillantás a Kádár-korszakba

Kádár János személy szerint is mélyen érintett volt a közigazgatási reformtörekvések kudarcában, s a többi politikai vezetőnél feltehetően mélyebben megérintették ezek a kudarcok. Szembesült azzal, hogy még a pártállam diktatórikus viszonyai között sem lehet végrehajtani a központi döntéseket – s főleg nem, ha a pártve-

zetés alsóbb szintjein – ellenállnak a reformnak. A közigazgatás átfogó reformjának 1956-os kísérlete egybekapcsolódott a gondolkodásában és visszafogott tetteiben az 1956-os forradalommal.

A területi problematika, a közigazgatási reform ügye elsődlegesen indirekt formában napirenden maradt 1956 után is, de a nagypolitika egyik központi kérdéséből a szakpolitika és a tudományos viták területére „delegálódott” azaz, hogy mint minden kérdés a korszakban, természetesen direkt politikai vonatkozásokkal is rendelkezett.

Jogi, településtudományi, geográfus szakemberek a közigazgatás és a közigazgatási területfelosztás tekintetében többféle megközelítési módot alkalmaztak, s különböző elméleti álláspontot képviseltek. Még meg-megjelent a táj-közigazgatási elmélet, de a két meghatározó megközelítési iskolát a gazdasági körzetesítési, illetve a központi hely elmélete jelentette. A közigazgatási reform problematikáján belül a tervezési szempontok dominanciája jelentkezett.

1957 után a népgazdasági, illetve a területi tervezés és fejlesztés igényei, valamint a tudományos kutatások vetették fel ismét a regionalizáció kérdését, többször megfogalmazva a közigazga-

tási területi reform szükségességét is. Az 1950-es évek végétől a területi felosztási tervek tömege jelent meg, tudományos viták zajlottak, de a politikai vezetés távolságtartással tekintett ezekre a vitákra.

1956 után fokozatosan lehetőség teremtődött az eltérő elméleti, tudományos álláspontok megjelentetésére a közigazgatási területszervezéssel kapcsolatban, s egy-egy szakmán, illetve ágazati minisztériumon belül és minisztériumok között is kifejezésre juthattak a különbségek. **Az egész államszocialista korszak sajátossága, hogy a központi szakigazgatásban magasan kvalifikált szakemberek dolgoztak, akik maguk is folytattak érdemi tudományos kutatásokat.** A tudományos és egyetemi intézetek minisztériumi megbízásokat kaptak egy-egy adott téma kidolgozására.

Ha megvizsgáljuk a különböző hipotetikus felosztások határait, akkor azt látjuk, hogy egyes folyószakaszokon (a Tisza felső, a Duna alsó szakasza) a tervezett határok szinte kivétel nélkül egybeesnek. Ugyanilyen határsűrűsödési vonalnak tekinthető Zala és Vas megye közös határa, valamint Szolnok megye jelentős része. Sajátos módon eléggé bizonytalan a határok lefutása Budapest szélesebb térségében, ami azt jelenti, hogy Budapest potenciális szerepét illetően nem jött létre a földrajzi tervezetekben semmilyen összhang.

A településtudományban, részben a központi szakigazgatás szintjén megfogalmazott koncepciók úgyszintén eltértek egymástól. A településtudományi szakemberek által tervezett határok között is kevés az átfedés, sokkal inkább az eltérések meghatározóak. A településtudomány képviselői, s részben a településfejlesztés központi közigazgatási irányítói többször megfogalmazták, hogy a közigazgatási területbeosztást a településtudomány által meghatározott és lehatárolt régiókra kell felépíteni.

A gazdasági tervezés területi egységeinek meghatározásával az Országos Tervhivatal apparátusa, illetve tudományos kutatóinak viszonylag széles köre foglalkozott. Részben az intézményben megjelenő külső érdekviszonyok, részben pedig a változó politikai elvárások miatt ezen a területen sem alakult ki konszenzus a területi egységeket illetően, bár azt is látnunk kell, hogy

a tervezési kísérletek területi lehatárolásai közelítették a leginkább egymáshoz.

Az 1968-as gazdaságirányítási reform a gazdaság területén megnyitotta a piaci viszonyok – korlátozott – érvényesülésének lehetőségeit. A gazdasági szereplők (állami vállalatok, szövetkezetek) gazdasági mozgásköre némileg tágult. A „szocialista piacgazdaság” intézményesülési folyamata minden nehézség és ellentmondás ellenére növelte a lakosság jövedelemszerzési lehetőségeit is.

Az 1968 januárjában bevezetett gazdaságirányítási reform más szférákba irányuló „továbbvezetése” csak részben és ellentmondásosan ment végbe. Nem változott meg érdemben a politikai struktúra, hatalmi szerkezet, döntési mechanizmus; alig módosultak az ideológiailag meghatározott társadalmi célok, s a politikai értékrend nemigen változott.

Az 1971. évi (harmadik) tanács törvény egyik legfontosabb tartalmi jegye az volt, hogy visszahozta a tanácsrendszerbe az önkormányzatiság – ugyan korlátozott – megélésének a lehetőségeit. Érdemi változtatásként fogalmazható meg az is, hogy a járás megszűnt tanácsai szint lenni (de közigazgatási területi egység maradt a megyén belül, a megyék a járási hivatalok útján irányították a községeket), ennél fogva óhatatlanul meg kellett erősíteni a települési tanácsok szerepét. A városkörnyéki igazgatási forma bevezetésre, majd rövid időn belül politikai és szakmai favorizálásra került. A nagyobb, 1954-ben kiemelt városok megyei keretek közé kerültek, **megszűnt a megyei jogú város kategóriája**, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged megyei várossá alakult.

Az 1970-es évek elején még parthatározat fogalmazta meg a terület- és településfejlesztés politikailag fontos irányelveit és céljait. Úgy vélték, hogy a termelőerők területi koncentrációja a települési rendszerben is maga után vonja a koncentrációt. 1971-ben megjelent a kormány határozata a területfejlesztés irányelveiről, melyben megfogalmazásra került az ország területének fejlesztési cél- és értékrendje. A területfejlesztési politika országos és megyei szinten fogalmazódott meg leginkább, bár megjelentek a tervezési-gazdasági körzetekre vonatkozó területfejlesztési elképzelések is.

Az 1971-ben a Minisztertanács által jóváhagyott Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció alapvető célja olyan településhálózat kialakulásának elősegítése volt, amely megfelel a termelőerők célszerű távlati területi elhelyezkedésének, elősegíti a lakossági ellátás megszervezését, közelíti az azonos szerepkörű települések ellátottsági szintjét, mérsékeli a városok és a falvak életkörülményeiben meglévő túlzott különbségeket, orientálja a különböző intézményhálózatok telepítését.

A **felsőfokú központ** jellegű települések (kiemelt, felsőfokú, részleges) köre megyeszékhely-specifikus maradt, de Baja, Dunaújváros, Hódmezővásárhely, Nagykanizsa, Sopron részleges felsőfokú központi besorolása már azt jelezte, hogy a megyeszékhelyi státus önmagában nem abszolútizálhatja a települések szélesebb értelemben vett funkcionális szerepkörét.

Az 1970-es évek elejétől kezdve a megyei tanácsok a település- és területfejlesztés legfontosabb területi tényezőivé váltak. A megyei újracsatlási politika mintegy másfél évtizeden keresztül jelentősen befolyásolta a megyén belüli települési és területi folyamatokat. Megyei szinten a közigazgatás és a területfejlesztés minden korábbi törekvésnél szervesebben kapcsolódott össze az 1970-es évek elejétől kezdve, annak minden negatív (a kezdetektől vitatott) és pozitív hatásaival együtt.

Az 1971-ben elfogadott Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció a településhálózat fejlesztésének differenciált, rendszerszerű megfogalmazása volt, mely nem bírt direkt közigazgatási reformösszetevőkkel, de mint Bibó István 1975. évi elemzéséből láthatjuk, elvileg ez a koncepció is magában hordozta a közigazgatás többváltozós átalakításának lehetőségeit.

1971-ben sor került egyfajta „felemás, kompromisszumos regionalizációra” (tervezési–gazdasági körzetek kijelölése), de meglehetősen alacsony jogszabályi szinten. A lehatárolás során az Országos Tervhivatal több változatban gondolkodott, végül a nemzetközi tendenciák és a magyar kutatási eredmények (földrajzi, településtudományi, népgazdasági tervezési, valamint a ténylegesen funkcionáló regionális rendszerek teljes körű feltárása) alapján a hatos, megyehatáros lehatárolás mellett döntöttek. Az

1970-es évek elején így a közigazgatás, a településhálózat-fejlesztés és a népgazdasági tervezésnek egy sajátos területi rendszere jött létre.

Bibó István 1975-ös tanulmánya a magyar közigazgatási térszervezési elmélet egyik alapvető, s kiemelkedő értékű alkotása. Bibó egy szemléletes ábrán foglalta össze a lehetséges területi beosztási rendszerek alapproblémáit, s lehetséges súlypontjait. Minden megoldás több területi konfiguráció mellett gondolható végig, illetve alakítható ki. Bibó számba vette és térképi feldolgozás útján is elemezte a különböző megoldások előnyeit, korlátait, s ezek után tudományos meggyőződésből és politikai értékítélet alapján a 80–110 egységből álló városkörnyéki rendszer mellett foglalt állást, kiegészítve azt a döntően nem önkormányzati jellegű kerületi rendszerrel. Bibó tehát 1950-ben és 1975-ben is állást foglalt a városok közigazgatási szerepének növelése, sőt egyetemlegessé tétele mellett. Ha a reálfolyamatokat vizsgáljuk, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy a közigazgatási területi szervezésében – részben a várossá nyilvánítások miatt – nőtt a városi jellegű székhelyek súlya, majd 1969-től kezdve formálódottak a közvetlen város–község igazgatási kapcsolatok is.

Az 1980-as évek elején ismét megfogalmazódtak a közigazgatás-politikában és a közigazgatási területszervezés területén ismert reform-elképzelések. A járás kontra városkörnyék viták után viszonylag hirtelen született meg a döntés a járások teljes körű megszüntetéséről, az ideiglenesnek és átmenetinek tekintett városkörnyéki igazgatás teljes térkitöltésű rendszerének bevezetéséről.

Ha áttekintjük az államszocializmus időszakának közigazgatási területi változásait, akkor mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy az 1949/50-ben kialakított megyebeosztás stabil maradt, megmerevedett, s csak kisebb korrekciós változtatásokra került sor. (A legjelentősebb területi változás Keszthely környékének Veszprém megyétől való elcsatolása – vagyis Zalához való visszacsatolása – volt 1979-től – a szerk.) A lényegi településhálózati változások ellenére stabil maradt a megyeszékhelyek köre, mindössze egyetlen megyeszékhely-változtatásra került sor (mint említettük, Hódmezővásárhely helyett Szeged lett Csongrád megye székhelye).

A megyei területbeosztás és központrendszer stabilitásával szemben rendkívül jelentősen változott a járási/városkörnyéki területbeosztás és központrendszer. A járási területbeosztás szinte permanens mozgásban volt, hogy aztán az 1984-es városkörnyéki reform során létrejöjjön a 139 városkörnyék, mely az 1950. évi 140-es járási felosztáshoz képest számszerűen nem igazán tért el, területi és központrendszerében azonban már jelentősek voltak a különbségek.

A rendszerváltás – újrakezdés

A hidegháborús vereséget követő „legutóbbi” magyar politikai rendszerváltás (1988-1990) meghatározó sajátossága a XX. század korábbi összeomlásaihoz képest az volt, hogy – lényegében kiterjedt politikai tömegmozgalmak nélkül – nagy részben külső, kisebb részben a belső feltételek megváltozása eredményeként a politikai elitiek tárgyalóasztal melletti kompromisszumaként, részben felülről vezérelve, mindvégig alkotmányos keretek között ment végbe. Az utolsó állampárti Országgyűlés alkotmánymódosításai nyitották meg az utat, majd szabályozták a folyamat jelentős részének a kifizetését.

A rendszerváltás időszakában felgyorsuló alapvető gazdasági, társadalmi, politikai átrendeződések rövid időn belül lényegi következményekkel jártak az ország egész területi szerkezetére nézve. Az ország gazdaságának egyes ágazatai eltérő módon és mértékben tudtak alkalmazkodni a megváltozott gazdasági, piaci és politikai feltételekhez. A dinamikus, gyorsan modernizálódó és a lemaradó, szerkezeti válságokkal küszködő, depressziós területek sajátos mozaikjává vált az ország.

1989 végétől a tanácsrendszer előkészített reformja – az új politikai feltételeknek megfelelően – az önkormányzati közigazgatás kialakításának folyamatává vált. A közigazgatási reform tekintetében a rendszerváltás kezdetén jelen volt bizonyos fokú folyamatosság (ez jelentős részben a közigazgatás személyi állományában nyilvánult meg), de a megszakítottság (az alkotmányos szabályozás, a politikai társadalmi környezet megváltozása) erőteljesebben jelent meg.

A területi igazgatás reformja körüli viták a megyék szerepének értékelése és lehetséges jövője körül csaptak össze leginkább, de előkerült a régiók kérdése is természetesen. Mind politikai,

mind pedig társadalmi szinten nagyrészt elutasították a tanácsrendszer megyéjét.

Az alkotmány 1990-es módosításaikor új módon fogalmazták meg a közigazgatás cél- és értékrendszerét, jelentősen módosították szervezeti struktúráját. **A helyi önkormányzatok címet viselő rész az alkotmány IX. fejezeteként a tanácsokról szóló fejezet helyére került.** Az ország az átalakulás időszakában is „...fővárosra, megyékre, városokra és községekre tagozódik. A főváros kerületekre tagozódik. A városokban kerületek alakíthatók.” Az új közigazgatási berendezkedés alkotmányos kialakításakor – mint már annyiszor – az új hatalom nem forgatta fel az ország közigazgatási területi alapstruktúráját, hanem változatlan rendben megőrizte, nem hozott létre az alkotmányos szabályozás szintjén új területi formációt.

A reform a hagyományos közigazgatási területi struktúra keretei között végrehajtott tartalmi-funkcionális reform volt. A korábbi történeti időszakhoz képest alapvető változást jelentett annak kimondása, hogy: „**A helyi önkormányzatok alapjogai egyenlőek. Az önkormányzatok kötelezettségei eltérőek lehetnek.**” Az alkotmány az önkormányzatok között tételesen kizárt minden alá-, fölrendeltségi viszonyt. Az önkormányzat hatáskörének jogszerű gyakorlása bírósági védelemben részesül, jogai védelmében az önkormányzat az alkotmánybírósághoz fordulhat.

Az önkormányzatok szempontjából fontos, s garanciális jelentőségű, hogy az alkotmány önálló fejezetbe foglalta az önkormányzatiság elvi alapjait, s kiterjesztette az alkotmányos szabályozást a hatásköri kérdésekre, valamint a jogi biztosítékokra. (Az alkotmány 2/3-os többséget igénylő törvény, így megváltoztatásához nagyfokú politikai közmegegyezésre volt szükség.)

Az alkotmány rendelkezéseit a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény bontotta ki, s részletezte a belső struktúrákat. Az önkormányzati törvény megfogalmazásakor értékalapként a haladó magyar önkormányzati hagyományok, illetve az Európai Önkormányzati Charta alapkövetelményei jelentek meg. Mivel ez a törvény is 2/3-os jellegű volt, az akkori kormánytöbbségnek meg kellett nyernie az ellenzék egy részének a támogatását is, s végeredmény-

ben nagyfokú konszenzus jött létre a különböző politikai erők között az önkormányzatok induló szabályozásakor.

Mindkét utalás (hazánk haladó önkormányzati hagyományai, Európai Önkormányzati Charta) fontos az önkormányzati törvény belső logikájának a megértéséhez. A haladó hagyományra való utalás egy kicsit a korábbi rendszer szóhasználatára emlékeztet, s ha a jogalkotó csak a települési önkormányzatok hagyományait tekintette „haladónak”, akkor egyfajta sajátos történeti szelekciót hajtott végre a magyar önkormányzati igazgatás történeti értékrendjét illetően.

Az önkormányzati reformkoncepció egyik fontos összetevője, hogy a reform előkészítői minden korábbi reformtervénél és törekvésnél átfogóbban tekintették át a nemzetközi sajátosságokat, a működő struktúrákat, s vizsgálták meg a magyar rendszerbe való beillesztésük lehetőségét. A magyar rendszer kialakításakor nem másolták egyetlen ország önkormányzati közigazgatási rendszerét sem, többféle működő rendszerből emeltek be elemeket, amelyek aztán néhány területen nem mindenben illeszkedtek szervesen egymáshoz.

A törvény az önkormányzatok (települési önkormányzatok: község, város, főváros, fővárosi kerület) és a megyék kötelező feladatait és hatáskörét differenciáltan határozta meg. A törvény szövege tudatosan különbséget tett a helyi önkormányzatok: községek, városok, főváros, fővárosi kerületek, megyék – valamint a települési önkormányzatok (a megye ebben a felsorolásban nem szerepelt) között, de direkt módon nem nevezte a megyét területi önkormányzatnak.

A városok jellegének meghatározásakor a jogalkotó a főváros mellett két kategóriát hozott létre (város, megyei jogú város). A főváros helyzetét – az országban betöltött különleges szerepére és sajátos helyzetére való tekintettel sajátosan határozta meg, illetve részletezte az önkormányzati törvény. A fővárosban kettős (kerületi, fővárosi) önkormányzati rendszer jött létre. A fővárosi kerületek főként az alapfokú közszolgáltatásokkal kapcsolatos feladatokat látják el, míg a fővárosi önkormányzat azokat, amelyek a város egészét vagy nagy részét érintik.

A megyei jogú városok meghatározásának alapja demográfiai (minimum 50 ezer fős népesség) volt, illetve megjelent néhány funkcionális elem (saját hatáskörében ellátja a megyei önkormányzati feladat- és hatásköröket is), de lényegében nem sikerült meghatározni ezen városok közigazgatási specifikumait. Valójában nem sikerült megtölteni e városi szinten a „megyei jogot”. A státus elsősorban belső közigazgatási struktúráik sajátosságaiban érvényesül (kerületeket alakíthat, melyekben hivatalt hozhat létre). A megyei jogú városok – mint mellérendelt önkormányzatok – nem küldhettek képviselőt a megyei közgyűlésekbe. 1990. december 1-jei hatállyal 20 város – saját kérése nyomán – megyei jogú várossá alakult át. Dunaújváros, Hódmezővásárhely, Nagykanizsa, Sopron kivételével mind megyeszékhelyek voltak, ugyanakkor Salgótarján és Szekszárd – demográfiai okokból – kívül rekedt a kategórián.

Az önkormányzati törvény szinte korlátlanra tette a települések közötti társulási lehetőségeket (nevesítette a hatósági igazgatási és az intézményirányító társulást, de megengedett más jellegű társulásokat is), de semmilyen területen nem vezette be a kénysztársulás intézményét. A társulási lehetőségek szélesre nyitása egyértelműen, s különösen megnövelte a kistépülések vezetésének a felelősségét a lakossági ellátással kapcsolatban. Minden településnek végig kellett gondolnia, hogy milyen céllal és milyen körben társul, s annak mi a hozzádoka a lakosság számára.

Összegzés helyett kétségek

A közigazgatási területi reformkísérletek és reformkoncepciók a magyar közigazgatás történetének mindig szerves kísérő momentumai voltak. Ez azt jelenti, hogy a magyar közigazgatás területi struktúrája történetileg szinte permanensen vitatott volt, illetve az is maradt. A területi reformviták legalapvetőbb kérdése az volt és az maradt, hogy a hatalmi ágak elválasztása, a hatalom ágazati megosztása után milyen módon és milyen földrajzi keretek között valósuljon meg a hatalom területi megosztása.

A közigazgatási területi reform problematikája a rendszerváltás és átalakulás mintegy évtizedében folyamatosan jelen volt a magyar politikában, tudományos koncepciókban, egyé-

ni alkotmányvázlatokban, közírói közigazgatási reformjavaslatokban és a szinte mindenre kiterjedő vitákban.

A területi reform keretein belül elsősorban a megyei és a regionális közigazgatás kérdései átfogó elméleti, gyakorlati megközelítésben kerültek előtérbe. A most már évtizedek óta zajló „térképrajzoló versenyben” szinte áttekinthetetlenül sok felosztási elképzelés, vázlatrajz született.

Szinte nincs olyan államszervezeti, területi kategória, amely kapcsán ne fogalmazhatnánk meg, hogy korszakonként más-más képben, értékében „mutatkozott”, az éppen aktuális érdekviszonyoknak megfelelően.

A közigazgatás intézményrendszer permanens mozgásban volt történetileg, s feltehetően abban marad a jövőben is, hiszen válaszolnia kell az újonnan megjelenő feladatokra. A közigazgatás „önmozgását” jelentős részben a társadalmi, gazdasági, politikai mozgások generálják, ugyanakkor erőteljesen vissza is hat azokra.

A közigazgatási területbeosztás – a magyar fejlődésben – viszonylag „konzervatív” összetevője volt a politikai és a közigazgatási változási folyamatoknak. A kialakult területi struktúrák egyfajta stabilitással rendelkeznek, de nemcsak önmagukból adódóan, hanem a hozzájuk kapcsolódó, hozzájuk idomuló érdekek miatt is.

Magyarország esetében a közigazgatási reformtervek, koncepciók sűrűn követték egymást, a közigazgatás „fejlesztésére”, „komplex javítására” irányuló politikai és kormányzati törekvések szinte folyamatosan jelen voltak. A „rendszerváltások” időszakában különösen előtérbe került a közigazgatás reformja (is). Mind a politikai elit, mind pedig a társadalom tisztában volt azzal, hogy a közigazgatási reform egyben jelentős társadalmi reformot is jelent.

HAJDÚ ZOLTÁN – RÁCZ SZILÁRD

Felhasznált irodalom

Administrative Division of Countries „Statoids”. Forrás: www.statoids.com (2017.11.15.)

AGG Zoltán szerk. (1994): *A lebegő megye. (Cikkek, tanulmányok, 1991-1994). Comitatus*, Veszprém.

AGH Attila (1989): *A hatalom területi elvei. Földrajzi Közlemények*, 1-2. sz. 11-22.

BEÉR János (1962): *A helyi tanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon, 1945 - 1960*. Budapest.

BEÉR János. - CSIZMADIA Andor (1966): *Történelmünk a jogalkotás tükrében. Sarkalatos honi törvényeinkből, 1001-1949*. Budapest, Gondolat.

BELUSZKY Pál (1980/a): *A közigazgatási területi beosztás földrajzi- térszerkezeti alapjai*. Budapest, Államigazgatási Szervezési Intézet.

BELUSZKY Pál (1987): *A középszintű igazgatás és hazánk térszerkezete. A Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjának kutatási eredményei*, 8. sz. Pécs, MTA RKK.

BIBÓ István (1975): *Közigazgatási területrendezés és az 1971. évi településhálózat-fejlesztési koncepció*. Budapest, MTA Igazgatástudományi Bizottsága, Közigazgatás-tudományi Szekció.

BIBÓ István - MATTYASOVSKY Jenő (1950): *Magyarország városhálózatának kiépítése*. Budapest, Államtudományi Intézet.

BIHARI Ottó (1980): *Hatalom és egyetértés. Jogtudományi Közöny*, 6. sz. 349-355.

BIHARI Ottó et al. (1977): *A regionális közigazgatás kérdései*. Budapest, Tanácsakadémia Tanácsigazgatási Szervezési Intézet.

CSIZMADIA Andor (1976): *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

CSIZMADIA Andor (1979): *Bürokrácia és közigazgatási reformok Magyarhonban*. Budapest, Gondolat Kiadó.

ERDEI Ferenc (1977): *Településpolitika, közigazgatás, urbanizáció. (Összegyűjtött írások és beszédek.)* Budapest, Akadémiai Kiadó.

ESZLÁRY Károly (1947): *A közigazgatás területi reformjai. Városi Szemle*, 1-2.sz. 93-115.

ESZLÁRY Károly - SIKÓ Attila (1947): *A magyar közigazgatás racionalizálásának főbb feladatai. Városi Szemle*, 3-4.sz. 149-172.

FALUVÉGI Albert (1997): *Térségi vizsgálatok a területfejlesztés decentralizált rendszerében*. KSH módszertani tanulmány. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.

GYARMATI György (1979): *A közigazgatás ideiglenes rendezésétől a tanácstörvényig. (Közigazgatási reformtörekvések Magyarországon*

1945 és 1950 között. Kézirat. MTA Történettudományi Intézet, Budapest.

GYARMATI György (1989): Három koncepció és ami utána következik... (Közigazgatási reformtörekvések és kudarcaik sorozata Magyarországon 1945-1948). *Tér és Társadalom*, 3. sz. 3-42.

HAJDÚ Zoltán (1982): Területrendezési törekvések a magyar földrajztudományban a két világháború között. *Földrajzi Közlemények*, 2. sz. 89-106.

HAJDÚ Zoltán (1989): Az 1956-os közigazgatási területbeosztási reformterv földrajzi kérdései. *Tér és Társadalom*, 3. sz. 43-61.

HAJDÚ Zoltán (1996): *A területi hatalomgyakorlás lehetséges földrajzi kereteinek alkotmányos szabályozása*. In VEREBÉLYI Imre szerk.: *A helyi önkormányzatok alkotmányi szabályozása*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó - MTA Állam- és Jogtudományi Intézete. 287-315.

HAJDÚ Zoltán (2001): *Magyarország közigazgatási földrajza*. Budapest-Pécs, Dialóg-Campus.

HENCZ Aurél (1973): *Területrendezési törekvések Magyarországon*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

HORVÁTH M. Tamás (1990): *A tanácsrendszer alakulása és a kommunista párt területi hatalompolitikája (1948-88)*. Budapest, Magyar Közigazgatási Intézet.

HORVÁTH M. Tamás szerk. (2004). *A regionális politika közigazgatási feltételei. Variációk az uniós csatlakozás küszöbén*. Budapest, BM IDEA Program, Magyar Közigazgatási Intézet.

JANKOVICH István (1950): Magyarország funkcionális városhálózata. Kézirat. Budapest, BME Városépítési Tanszék.

JANKOVICH István - VALLÓ István (1950): Táj, tájszervezés. Kézirat. Budapest, BME Városépítési Tanszék.

KARA Pál et al. (1983): A városkörnyéki igazgatási rendszer működése. Budapest, Államigazgatási Szervezési Intézet.

KATONA János - SZAMEL Lajos (1949): A megyék új határai. *Állam és közigazgatás*, 5. sz. 480-489.

KOLOZSVÁRY Vilmos - SZAMEL Lajos (1950): A járások területének rendezése. *Állam és közigazgatás*, 6-7.sz. 451-465.

KOVACSICS József (1950): Közigazgatás és népesség. *Statisztikai Szemle*, 1-2.sz. 62-72.

KOVÁCS Tibor (1948): Magyarország közigazgatási földrajza a legfontosabb statisztikai adatokkal. Budapest, Szakszervezeti Tanács Oktatási Titkársága.

KRAJKÓ Gyula szerk. (1982): *A közigazgatás területi rendszere fejlesztésének megalapozása a gazdasági térszerkezet változásával összefüggésben*. Kézirat. Szeged, JATE Gazdasági Földrajzi Tanszék.

LETTRICH Edit (1975): Településhálózat, urbanizáció, igazgatás. Budapest, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet.

MAGYARY Zoltán (1942): *Magyar közigazgatás*. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

MARKOS György (1952): Magyarország gazdasági körzetbeosztása (rayonirozása). *Földrajzi Értesítő*, 3. sz. 582-634.

MATHEIKA Március (1985): Településhálózat és a közigazgatási beosztás. *Egyetemi Szemle*, 4.sz. 23-32.

NÉMETHY A. (1958). Magyarországi törvényhatóságok közigazgatási beosztásának változásai 1526 után. *Történeti Statisztikai Közlemények*, 2. évf. 3-4.sz. 107-120.

PÁLNÉ KOVÁCS Ilona, - HAJDÚ Zoltán (1994): Hungarian local government: a permanent reform? In HAJDÚ Zoltán - HORVÁTH Gyula szerk.: *European Challenges and Hungarian Responses in Regional Policy*, Pécs, Centre for Regional Studies, 349-359.

PÁLNÉ KOVÁCS Ilona (1999): *Regionális politika és közigazgatás*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus.

PÁLNÉ KOVÁCS Ilona (2014): Jó kormányzás és decentralizáció.

Székfoglaló előadások a Magyar Tudományos Akadémián sorozat, MTA, Budapest.

PERCZEL Károly (1958): Javaslat Magyarország regionális beosztására. *Építéstügyi Szemle*, 10-11.sz. 299-304.

SZAMEL Katalin (1981): A megyerendszer fejlődésének története Magyarországon. Budapest, Államigazgatási Szervezési Intézet.

SZIGETI Ernő szerk. (2001): *Régió, közigazgatás, önkormányzat*. Budapest, Magyar Közigazgatási Intézet.

SZOBOSZLAI György (1975): A középszintű (járásí-városi) területi igazgatás és a társadalmi környezet. Budapest, Tanácsigazgatási Szervezési Intézet.

SZOBOSZLAI György - WIENER György (1978/a): Az állami területbeosztás igazgatásszociológiai kérdései. *Területrendezés*, 3. sz. 31-35.

SZOBOSZLAI György - WIENER György (1978/b): A város szerepe a középszintű területi igazgatásban. Budapest, Államigazgatási Szervezési Intézet.

SZOBOSZLAI György - WIENER György (1980/a): Az állami területbeosztás politökonomiai kérdései. *Jogtudományi Közöny*, 6. sz. 355-366.

SZOBOSZLAI György - WIENER György (1980/b): Településfejlesztés, települési vonásfunkció és közigazgatás. Budapest, Államigazgatási Szervezési Intézet.

TÓZSA István – BIHARY Gábor (2014): *A közigazgatás földrajza*. Budapest, NKE Közigazgatástudományi Kar, online: www.etouranetgeo.cim

VEREBÉLYI Imre. szerk. (1996): *A helyi önkormányzatok alkotmányi szabályozása*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó-MTA Állam- és Jogtudományi Intézete.

VEREBÉLYI Imre szerk. (2001): *Egy évtized önkormányzati mérlege és a jövő kilátásai*. Budapest, Magyar Közigazgatási Intézet, MTA Politikai Tudományok Intézete, MTA Regionális Kutatások Központja.

WIENER György (2003): Regionális államreform Magyarországon. *Európai Tükör*, 1. sz. 70-81

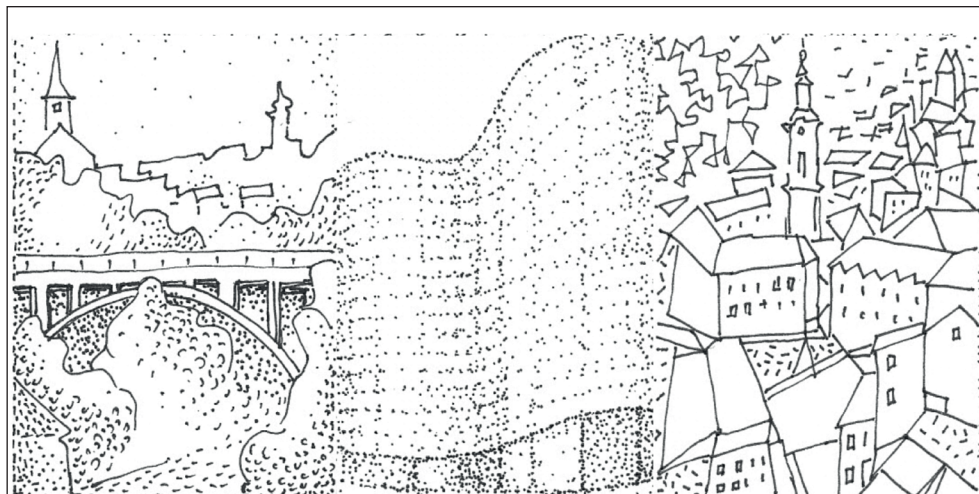
ZÉTÉNYI András (2007): Alkotmánykonceptiók Magyarországon a rendszerváltás után. *Comitatus*, 17. évf. 3. sz. 41-49.

ZONGOR Gábor (1991): A lebegő megye, *Társadalmi Szemle*, 12. sz. 53-58, másodközlés: in. AGG Zoltán szerk. (1994) 31-38.

* A tanulmány Hajdú Zoltán – Rácz Szilárd: A területi magyar közigazgatás modernizációs kihívásai és reformkísérletei az 1920 utáni korszakban c. a Nemzeti Köszolgálati Egyetem kiadásában megjelenés alatt álló kötet egyfajta tartalmi összefoglalása.

Hajdú Zoltán tudományos tanácsadó, KRTK RKI hajdu@rkk.hu

Rácz Szilárd tudományos munkatárs, KRTK RKI „Bolyai+ ösztöndíjas SZE RGDl” szracz@rkk.hu

Műhely

A települési önkormányzatok helyi iparűzési adóbevételeinek alakulása és főbb összefüggései Veszprém megyében

A vizsgálatok a helyi iparűzési adóval kapcsolatos összefüggéseket mutatják Veszprém megyében. A szerzők hat feltételezést elemeztek részletesen. Ezek a következő eredményeket mutatták: a HIPA bevételek nagysága igen szoros és pozitív összefüggést mutat a település lakónépességének számával; a HIPA mértéke az 1000 fő alatti településeken szignifikánsan alacsonyabb a többi településen tapasztalt HIPA mértéktől; a HIPA mértéke negatív kapcsolatban van a települések vállalkozási sűrűségével; a HIPA bevételek nagysága nem függ a települések Balatonhoz képesti elhelyezkedésétől; az egy főre jutó HIPA bevételek nagysága pozitívan korrelál az egy főre eső személyi jövedelemadó bevételekkel; az IFA és a HIPA mértéke között nincs szignifikáns összefüggés.¹

A helyi önkormányzati rendszer – mint az államháztartás fontos alrendszere – főbb feladatainak ellátásának egyik fontos forrása a helyi adóbevételek beszedése. Ezt a helyi adókról szóló 1990. évi C törvény szabályozza. A helyi adóbevételek egy fontos szegmense a helyi iparűzési adó (a továbbiakban: HIPA). A törvény úgy rendelkezik, hogy csak felső értékhatárt állapít meg, ami a vállalkozás nettó árbevételének a 2%-a, de ettől a képviselőtestület döntése alapján

lefelé – akár az adómentességig is – el lehet térni.

Az adó alanya a vállalkozó, az adókötelezettség az önkormányzat illetékességi területén végzett vállalkozási tevékenységet terheli. Állandó jelleggel végzett iparűzési tevékenység esetén az adó alapja a nettó árbevétel, csökkentve az ELÁBÉ és közvetített szolgáltatások értékének együttes összegével, az alvállalkozói teljesítések értékével, az anyagköltséggel és az alapkutatás, az alkalmazott kutatás, valamint a kísérleti fejlesztés adóévből elszámolt közvetlen költségével.

Az iparűzési adó fontossága a vállalkozások és a helyi önkormányzatok számára

A vállalkozások telephely-választási döntéseire sok tényező hat. Egyaránt fontos a piac, a partnerek és a versenytársak elhelyezkedése, illetve a terület helyi jellemzői. Ez utóbbiak közül meghatározó lehet a helyi adók mértéke. A regionális politika és tervezés szempontjából kulcsfontosságú a vállalkozások letelepedési döntéseiben szerepet játszó tényezők megértése. A HIPA jelentőségét növeli az a tény, hogy a magyar önkormányzatok legfontosabb helyi bevétele ebből az adóból származik. A Helyi adó törvény az önkormányzatok számára csak az adó bevezetésében, illetve az adó mértékének meghatározásában hagy mozgásteret, az adó alapjának kiszámolási módját egységesen rögzíti. Ebből fakadóan az adóbázis mobil, és mivel vállalkozások számára meghatározó adóteher az iparűzési adó, a telephely kiválasztásakor fontos szempont lehet az adott önkormányzat által elrendelt HIPA mértéke. Ez az önkormányzatok

között erős adóverseny kialakulásához kell, hogy vezessen. Szalai Á. (2005) az 5000 lakos fölötti magyar települések 2000 és 2004 közötti ipar-üzési adó adatait vizsgálta, és alátámasztotta az önkormányzatok közötti stratégiai verseny hipotézisét. Azonban 2007 után inkább a gazdasági ciklus mozgatta a bevételeket (Muraközy B. és Reizer B., 2017).

A standard adóverseny-modellek szerint a települések úgy versenyeznek a cégekért, hogy alacsonyabb adómértékkel próbálják őket vonzani. A közelmúltbeli szakirodalom ezt a nézetet elméleti magyarázattal cáfolta meg. Ez az elmélet elentetés a standard adóverseny irodalmának narratívájával, miszerint a mobil termelési tényezők, mint például a tőke, az önkormányzatok közötti verseny miatt hatékonytalanul alacsony adókulcsot eredményeznek.

A cégek általában ott telepednek le, ahol más üzemek már jelen vannak, mivel ettől pozitív externáliákat várnak. Ottaviano és van Ypersele (2005) kimutatták, hogy az agglomerációs gazdaságok jelenlétében az adóverseny jótétet növelő tényező lehet, mivel enyhítheti a vállalatok túlzott térbeli koncentrációját. Az új gazdasági földrajz irodalmának a legfontosabb tétele az, hogy amikor a tőke (vagy bármely más releváns termelési tényező) mobil és a kereskedelmi költségek elég alacsonyak, az agglomerációs erők a vállalatok olyan térbeli koncentrációjához vezetnek, amelyeket nem lehet könnyen adókülönbségek révén megbolygatni. Charlot és Paty (2006) még azt is kimutatták, hogy egyes helyi önkormányzatok kihasználják az ilyen helyzetek előnyeit azáltal, hogy adókat növelnek azokon a helyeken, ahol sok vállalat van jelen: ezt a jelenséget nevezik az agglomerációk adóztatható díjának. Tehát a nagy gazdasági tevékenységet folytató központi régiók magas adókulcsot tudnak meghatározni anélkül, hogy attól kellene tartaniuk, hogy a vállalatok lemondanak az agglomerációs gazdaságokból eredő előnyökről, és elvesztik a cégeket a periférikus régiók javára. A városi agglomeráció pozitív hatásai (a piachoz jutás, a beszállítók közelsége, a munkaerő szakképzettsége, stb.) kompenzálják a magasabb adóztatás hátrányát.

Az agglomerációs gazdaságok stratégiai adóztatásra gyakorolt hatásait számos elméleti kutatásban vizsgálták (köztük Baldwin és Krugman

(2004), Borck és Pflüger (2006)). Többen is tetek kísérlet arra, hogy közvetlenül megvizsgálják a helyi önkormányzatok közti adóversenyt, és kimutassák, hogy az agglomerációs előnyöket adóztatják a települések. Kimutatták, hogy azok az önkormányzatok, melyek illetékességi területén koncentrálódik a gazdasági tevékenység, nagyobb mértékben adóztathatják a vállalkozásokat, tehát a helyi adók pozitívan korrelálnak a helyi agglomerációs gazdaságokkal. Jofre-Montseny J. (2013) a spanyol önkormányzati szintű adatok keresztmetszeti vizsgálatával megállapítják, hogy az urbanizációs gazdaságok és a lokalizációs gazdaságok pozitív hatást gyakorolnak az adókulcsokra. Koh és Riedel (2010) is az urbanizációs és lokalizációs gazdaságok adóhatását kutatták, és megvizsgálták, hogy a szomszédos gazdaságoktól való különbözőség hatással van-e a helyi üzleti adókulcsokra. A németországi helyi üzleti adókulcsok adatait felhasználva kimutatták, hogy az agglomeráció és a differenciáltság pozitív hatással van az adókulcsokra.

A helyi önkormányzatok finanszírozási, bevételi szerkezetének alakulását magyarországi mintán Bordás P. (2015) is tanulmányozta, és kimutatta, hogy a támogatási szabályokon túl több tényező is befolyásolja azt. Az egyik ilyen tényező az önkormányzat közigazgatási mérete, jogállása. A következtetése az, hogy a megyei jogú városok adóerő-képessége a legmagasabb, és a közigazgatási jogállás csökkenésével ezen érték is csökken.

A HIPA jelentőségét fokozza az a tény, hogy a vállalkozások számára az egyik legfőbb adóterhet jelentheti. Az adóalap meghatározási módjából fakadóan a vállalatok számára több probléma is jelentkezik. Az egyik az, hogy a veszteséges vállalkozásokat is terheli az adófizetési kötelezettség. Ez ugyan nem mond ellent az adóztatás alapelveinek, az önkormányzat illetékességi területén tevékenységet végző vállalkozás a település által nyújtott közszolgáltatások igénybevételét kompenzálja a helyi adók befizetésével, és ez az igénybevétel független a gazdasági tevékenység eredményességétől. A település infrastruktúráját, a közszolgáltatásokat stb. a realizált profitjától függetlenül igénybe veszi. Jogos tehát, hogy ne ingyen, „potyautasként” tegye ezt (Fellegi M., 2012).

A nagyobb problémát viszont az jelenti, hogy nem azonos mértékben terheli a különböző iparágakban tevékenykedő vállalatokat. A gazdasági tevékenység jellegéből adódóan a vállalatok nem egyformán élhetnek az árbevétel csökkentésének lehetőségével, hiszen például a termelő ágazatokban működő cégek jelentős anyagköltséggel, a kereskedelemben tevékenykedők jelentős ELÁBÉ-val működnek, mindkettő az adóalapnál csökkentő tételként jelentkezik. Más tevékenységet végző vállalatoknál (például munka intenzív szolgáltató vállalatok) azonban ezek a költségek nem, vagy csak csekély mértékben jelentkeznek, így őket kvázi forgalmi adóként terheli az iparüzési adó. Véleményünk szerint különösen érdekes vizsgálni a HIPA-ból befolyt források nagyságát és néhány - gazdasági-társadalmi fejlettség szempontjából fontos - változó összefüggését a Veszprém megyei települések vonatkozásában.

HIPA bevételek Veszprém megyében

Tanulmányunkban a településenkénti adóbevételek alakulását elemeztük az állandó jelleggel végzett iparüzési tevékenység esetében. A megyére azért esett a választásunk, mert jelentős Balaton-parti szakasszal rendelkezik és feltételeztük, hogy a parttól való távolság befolyásolja a HIPA bevételeket. Egyébként ugyanilyen fontos ebből a szempontból az Idegenforgalmi-adóbevételek (IFA) alakulása is (M. Barna – Rochlitzné - Molnár, 2019). A vizsgálat évében (2016) a teljes

adóbevétel a Veszprém megyei önkormányzatoknál összesen közel 16 milliárd Ft volt. A HIPA kiemelkedő jelentőségét a helyi adóbevételek közt az is alátámasztja, hogy a legtöbb önkormányzat a helyi adók közül az iparüzési adót vetette ki, összesen 196 település, vagyis a Veszprém megyei települések több mint 90%-a (1. táblázat).

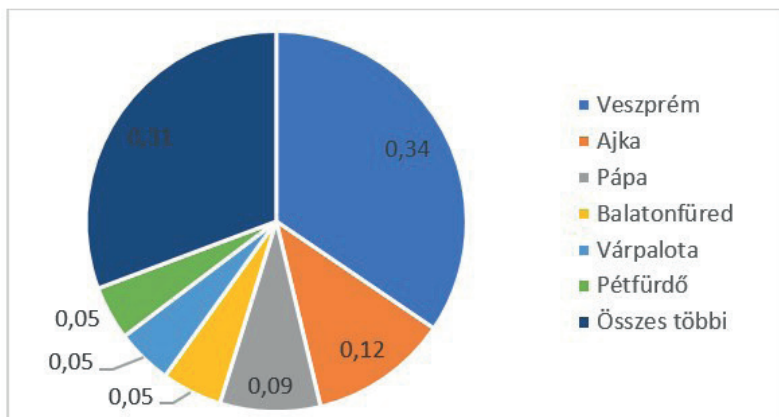
1. táblázat: Helyi adót bevezető önkormányzatok aránya Veszprém megyében (2016)

Telekadó	14,7
Építményadó	41,0
Magánszemélyek kommunális adója	56,7
Idegenforgalmi adó	37,3
HIPA	90,3

forrás: saját számítás a TEIR adatbázis alapján

A megyében 21 olyan település volt, ahol nem vetették ki ezt az adónemet. Ezek jellemzően aprófalvak voltak, 500 fő alatti lélekszámmal (pl.: Óbudavár, Apácatorna, Csehbánya, stb.), nagyon alacsony vállalkozói aktivitással, illetve jellemzően se nem part menti, se nem háttér települési besorolással. Árnyaltabb megvilágításba helyezi az adatokat, ha a teljes HIPA bevételek megoszlását nézzük a megye települései között. Látható, hogy az iparüzési adó nagymértékű koncentrációt mutat, hiszen kétharmadát hat város területén szedték be, ebből felét a megyeszékhelyen (1. ábra).

1. ábra: HIPA bevételek megoszlása a Veszprém megyei önkormányzatok között (2016)

forrás: saját számítás a TEIR adatbázis alapján

Ha az iparüzési adó egy főre eső forintösszegét vizsgáljuk, akkor változik a kép, a hat legmagasabb értéket nem azokon a településeken regisztrálják, amelyeken a teljes bevétel a legmagasabb. Veszprém csak a hetedik helyen szerepel ebben a listában (2. ábra).

A legmagasabb egy főre eső HIPA bevételt a mindössze 81 fős Kékkút regisztrálta (553 966 Ft/fő), ennek jó része az ott működő ásványvíz palackozó üzemnek köszönhető (2016. novemberétől Szentkirályi–Kékkúti Ásványvíz Kft.). Ugyancsak kiugróan magas adóerő-képességgel rendelkezik Mezőlak. A településen működik a világ egyik vezető autóülés gyártó vállalatának, az Adient Kft.-nek egyik magyarországi telephelye, mely 2016-ban 734 főt foglalkoztatott. Nemesvámoson a sikeres helyi gazdaságfejlesztés eredményeként közel 270 vállalkozás működik (a legnagyobbak: Haribo, MTD, Csatári Plast, Arconic, Vitaflóra, Vesz-Mont 2000, stb.) Pétfürdőn a Nitrogénművek Vegyipari Zrt. volt a fő HIPA befizető, Uzsán pedig a Basalt-Kőzépítő Kőbányák Kft. Csót esetében a legfontosabb forrása az iparüzési adóból származó bevételeknek a Shoptec Fémárugyártó Kft. volt.

Az egy főre eső HIPA átlaga Veszprém megye településein 20 607 Ft/fő volt, azonban, ahogy a fenti ábra is mutatja, az átlag jelentős különbségeket takar. A mutató relatív szórása 230%, ami jelentős területi egyenlenségekre utal a helyi

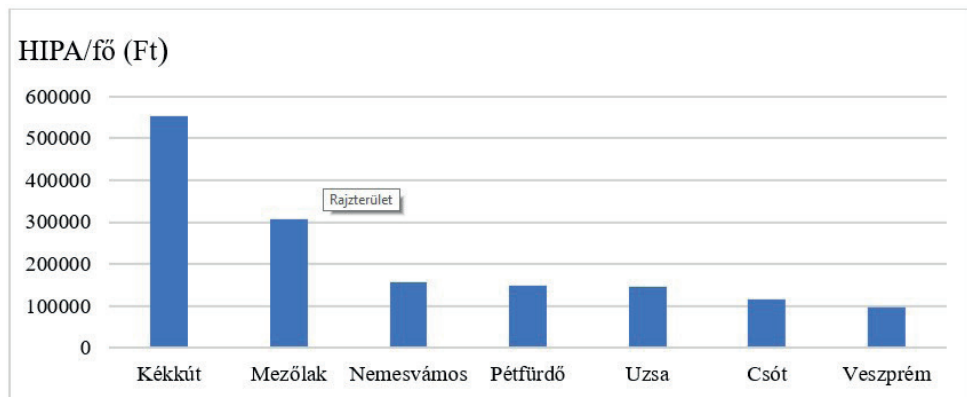
iparüzési adó bevételekben. Sok esetben az önkormányzatok HIPA bevétele egy vagy néhány nagyobb iparüzési adóalany adófizetési kötelezettségétől függ.

Figyelemre méltó az a tény is, hogy a települések között nagyobb az egy főre jutó HIPA relatív szórása, mint az egy főre eső személyi jövedelemadó mutatóé (22,6%). Ez azt mutatja, hogy a HIPA bevételek egy lakosra jutó településenkénti átlagában nagyobb az eltérés a megyei átlaghoz képest, mint a település „gazdagságát” kifejező személyi jövedelemadó-bevétel egy lakosra jutó átlagában, ami az egyes települések eltérő adóterhelését mutatja.

Anyag és módszer

Az adatbázis a TEIR rendszerből nyertük és Veszprém megye teljes települési (n=217) kataszterére érvényes. Figyelembe vettük az állandó jelleggel végzett tevékenység után fizetendő HIPA mértékét, a települések éves HIPA bevételét, illetve az egy főre jutó HIPA bevételt a 2016-os évre vonatkozóan. A társadalmi-gazdasági fejlettségi mutatók közül fontosnak tartottuk a település elhelyezkedését a Balaton-part szempontjából, az ezer főre jutó gazdasági szervezetek számát, az adott település népességét, az egy főre jutó személyi jövedelemadó bevételeket, az idegenforgalmi adó mértékét.

2. ábra: Az egy főre eső HIPA Veszprém megye egyes településein (2016)

forrás: saját számítás a TEIR adatbázis alapján

Az adatbázis elsődleges alakítására az Excel programot, míg az összefüggések elemzésére az SPSS programcsomagot használtuk.

A módszerek tekintetében egyrészt a descriptív statisztika által nyújtott módszereket használtuk, másrészt a következtetési statisztika által felkínált metodikákat. Az egyszerű módszerek közül meg kell említenünk az számtani közepet, a szórást és a terjedelmet (Range). A bonyolultabb technikák közül pedig a Pearson-féle páronkénti korrelációs együtthatókat, illetve a parciális korrelációs együtthatókat használtuk. A települések elhelyezkedésével kapcsolatos hipotézis vizsgálatára a variancia-analízist (ANOVA) alkalmaztuk a post-hoc tesztek is beleértve.

A kutatás hipotézisei

- H1: A HIPA bevételek nagysága függ a település nagyságától.
- H2: A HIPA mértéke függ a település lakónépességének nagyságától.
- H3: A HIPA mértéke függ az 1000 főre jutó vállalkozások számától.
- H4: A HIPA bevételek nagysága függ a települések Balatonhoz viszonyított elhelyezkedésétől.
- H5: A HIPA bevételek nagysága függ az egy főre eső személyi jövedelemadó bevételektől.
- H6: Azokon a településeken, ahol magas az idegenforgalmi adó, ott alacsonyabb a HIPA mértéke.

A hipotéziseink vizsgálatára a fentebb említett módszereket és adatbázisokat használtuk.

Eredmények

Első két feltételezésünk az volt, hogy a HIPA mértéke és az egy főre jutó HIPA bevételek nagysága függ a település nagyságától. A települések méretével együtt bővül a települési önkormányzatok által ellátott közszolgáltatások köre (humán, szociális, közüzemi és kommunális közszolgáltatások).

A helyi önkormányzat köteles gondoskodni az óvodai nevelésről, az általános iskolai oktatásról, a helyi közművelődési tevékenység támogatásáról. Az egészségügyi alapellátás körében gondoskodik a háziorvosi, a fogorvosi alapellátásról, biztosítja a tulajdonában vagy használatában levő járóbeteg-szakellátást, illetőleg fekvőbeteg-szakellátást nyújtó egészségügyi intézmények működését. A helyi önkormányzat a helyi a közutak kezelője, valamint a tömegközlekedés biztosítása is a feladatkörébe tartozik. Továbbá köztisztasági és településtisztasági feladatokat, szociális és gyermekvédelmi feladatokat, illetve vízgazdálkodási és hulladékgazdálkodási feladatokat lát el.

Egy nagyobb település működtetése magasabb közkiadásokkal jár nem csupán abszolút mértékben, hanem egy főre vetítve is, hiszen a nagyobb helységeken a közszolgáltatások szélesebb köréről köteles gondoskodni az önkormányzat, egyrészt a törvényi szabályozás miatt, másrészt a városi életformából adódóan. A városokban olyan közszolgáltatások is elérhetőek, amelyek a kisebb településeken nem: tömegközlekedés, közparkok, középiskolák, járdák, jelzőlámpák, stb. Így nem meglepő, hogy a városi önkormányzatoknak a magasabb közkiadások miatt nagyobb helyi bevételi igényeik vannak. A magasabb bevételi igényeket az elmúlt évtizedekben a tömegközlekedés és az egészségügyi intézmények működtetése generálta leginkább (Bordás P. 2019).

Nem meglepő módon a páronkénti korrelációs együtthatók mátrixából látható, hogy a HIPA bevételek nagysága igen szoros és pozitív összefüggést mutat a település lakónépességének számával (a Pearson-féle korrelációs együttható 0,937), a szignifikancia-szint 1% alatti mértéket mutat (2. táblázat). Így az első hipotézisünket igazolni látjuk.

2. táblázat: Korrelációs mátrix a népességszám alapján

		teljes HIPA bevétel	HIPA mértéke	egy főre jutó HIPA
népességszám	Pearson Correlation	0,937**	0,116	0,160*
	Sig. (2-tailed)	0,000	0,107	0,018

forrás: saját számítás a TEIR adatbázis alapján

2, A páronkénti korrelációs együtthatók mátrixából látható, hogy az egy főre eső HIPA bevétel is pozitív összefüggést mutat a település lakónépességének nagyságával (a Pearson-féle korrelációs együttható 0,160), a szignifikanciaszint 5% alatti mértéket mutat.

A második hipotézist a korrelációs mátrix (2. táblázat) alapján nem látjuk igazoltnak, mert a Pearson-féle korrelációs együttható nagyon alacsony (0,116) ráadásul nem is szignifikáns. Mielőtt azonban levonnánk a végleges következtetést, megvizsgáltuk azt is, hogy miként alakul a HIPA mértéke a települések egyes méretkategóriái függvényében. Erre a célra a 217 települést három csoportba osztottuk a lakosság lélekszáma alapján: az első csoportot az 1000 fő alatti, a másodikat a 1000-5000 fős, a harmadikat pedig az 5000 fős lakosság feletti települések képezték.

A 3. táblázatból leolvasható, hogy az F-hányad szignifikanciaszintje 0,048, azaz kisebb, mint 0,05, ezért levonható a következtetés, miszerint a kategóriaáttagok szignifikánsan különböznek egymástól, vagyis különbség van az iparüzési adó mértékében a települések mérete szerint.

A varianciaelemzés második lépésében, a „post hoc” analízis során, elvégeztük a minták páronkénti összehasonlítását. A cél az volt, hogy meghatározzuk, hogy mely településnagyságtól kezd az adó mértéke megnövekedni, ezért szükség volt a páronkénti összehasonlítások elvégzésére annak érdekében, hogy kiderüljön, hogy mely minták átlagai között található szignifikáns különbség, és melyek átlagai tekinthetők egyformának (4. táblázat).

3. táblázat: ANOVA tábla a települések mérete alapján

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	0,706	2	0,353	3,088	0,48
Within Groups	22,060	193	0,114		
Total	22,766	195			

forrás: saját számítás a TEIR adatbázis alapján

4. táblázat: Post hoc teszt, a településkategóriák páronkénti összehasonlítása a HIPA mértéke alapján

(I) kód		(J) kód	Mean Difference (I-J)	Std. Error Lower Bound	Sig. Upper Bound	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
ion2	<1000	1000-5000	-0,09818	0,05705	0,087	-0,2107	0,0143
		>5000	-0,22158*	0,11069	0,047	-0,4399	-0,0033
	1000-5000	<1000	0,09818	0,05705	0,087	-0,0143	0,2107
		>5000	-0,12340	0,11774	0,296	-0,3556	0,1088
	>5000	<1000	0,22158*	0,11069	0,047	0,0033	0,4399
		1000-5000	0,12340	0,11774	0,296	-0,01088	0,3556

forrás: saját számítás a TEIR adatbázis alapján

Az eredmények azt mutatják, hogy az 1000 fő alatti települések adókulcsa szignifikánsan alacsonyabb a másik két minta átlagához viszonyítva, azonban az 1000 és 5000 közötti, illetve az 5000 fő feletti népességek esetében már nincs szignifikáns különbség az átlagok között. Véleményünk szerint ennek magyarázata, hogy a vállalkozások a nagyobb településeket részesítik előnyben a székhely vagy telephely választásakor, mivel ott könnyebben elérhető számukra a szakképzett munkaerő, magasabb az infrastruktúrális fejlettség. Ezek az eredmények összhangban vannak az új gazdasági földrajz irodalmával.

Az elemzett 217 településből 128 (majdnem 60%) az adó mértékét a törvényi maximum szintjén határozta meg, további 46 önkormányzat esetében a HIPA mértéke 1,5% és 1,9% között alakul. Ahol az adó mértéke ennél alacsonyabb kivétel nélkül kisebb települések. Véleményünk szerint ennek indoka, hogy sok esetben az adó bevezetésének adminisztrációs költsége meghaladta volna a beszedéséből származó bevételi ellőnyöket.

A településnagyság tehát növeli az adóterhet, de ez a növekedés csak az 1000 fő alatti és az 1000 fő feletti lakossággal rendelkező települések között mutatható ki. Vélhetően e fölött a településnagyság fölött a méretgazdaságosság ellenkező irányú hatása érvényesül, azaz a fajlagos közkiadások alacsonyabbá válnak, ami az adóbevételei igény csökkenését eredményezheti. Második hipotézisünk tehát csak részben igazolódott.

A harmadik feltevésünk beigazolódott, ugyanis a HIPA mértéke negatív kapcsolatban van a települések vállalkozási sűrűségével. Bár igaz, hogy gyenge a kapcsolat (a Pearson-féle korrelációs együttható -0,207), de ez 99,9%-os valószínűséggel nem a véletlen következménye. A korreláció legalább 1 százalékos szignifikanciaszint mellett elfogadható (ez látható az 5. táblázatban).

A korrelációs mátrixból leolvasható az is, hogy nincs igazolható összefüggés a gazdasági szervezetek 1000 főre eső száma és az egy főre jutó HIPA bevételek között. Ugyanakkor a teljes HIPA bevétel sem függ az 1000 főre jutó vállalkozások számától.

Külön érdekesség, hogy az HIPA bevétel nagysága nem mutat szignifikáns összefüggést a településeken kivetett HIPA mértékével (a Pearson-féle korrelációs együttható 0,091, és nem szignifikáns). Ez az eredmény is arra utal, hogy az intenzívebb adóztatás nem jelent bevétel növelő tényezőt.

A negyedik feltevésük azon alapul, hogy a megye településeinek Balatonhoz képesti elhelyezkedése meghatározhatja a HIPA bevételek nagyságát. Három településcsoportot különböztettünk meg: a part menti-, a háttér- és az egyéb településeket.

A 24 part menti településen a HIPA bevételének átlaga 76 millió Ft felett alakult, jóval meghaladva a 48 háttértelepülésen regisztrált 22,8 millió Ft-os értéket (3. ábra).

Az átlagok között azonban nem tudunk szignifikáns különbséget bizonyítani. A varianciaanalízis szignifikancia szintje 0,630, tehát nincs statisztikailag igazolható eltérés a három településkategória HIPA bevételeinek átlaga között (6. táblázat).

A post hoc tesztek eredménye is azt mutatja, hogy az egyes kategória párok között sincs igazolható különbség, a szignifikancia-szint minden páronkénti összehasonlítás esetében jóval 5% felett alakult (7. táblázat).

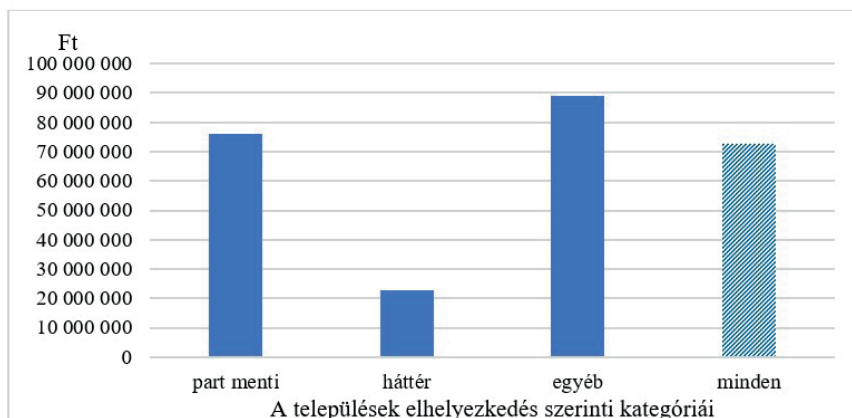
A varianciaanalízist elvégeztük úgy is, hogy az 57000 lakosú Veszprémet kihagytuk a települések közül, hogy annak esetlegesen torzító hatását kiszűrjük. Az eredmények azonban így is azt mutatják, hogy nem igazolható a különbség a kategóriák átlagai között. Továbbá ugyanerre a

5. táblázat: Korrelációs mátrix az 1000 főre jutó vállalkozások száma alapján

		teljes HIPA bevétel	HIPA mértéke	egy főre jutó HIPA
1000 főre jutó gazdasági szervezetek száma	Pearson Correlation	-0,12	-0,207	0,002
	Sig. (2-tailed)	0,862	0,004	0,980

forrás: saját számítás a TEIR adatbázis alapján

3. ábra. Az átlagos HIPA bevételek alakulása a települések Balatonhoz viszonyított elhelyezkedésének függvényében (2016)

forrás: saját számítás a TEIR adatbázis alapján

6. táblázat: ANOVA tábla a települések Balatonhoz képesti elhelyezkedése alapján

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1,575E17	2	7,873E16	0,463	0,630
Within Groups	3,640E19	214	1,701E17		
Total	3,656E19	216			

forrás: saját számítás a TEIR adatbázis alapján

7. táblázat Post hoc teszt, a településkategóriák páronkénti összehasonlítása a HIPA bevételek alapján

(I) kód	(J) kód	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
part menti	háttér	5,32309E7	1,03112E8	0,606	-1,5001E8	2,5648E8
	egyéb	-1,27879E7	9,08911E7	0,888	-1,9194E8	1,6637E8
háttér	part menti	-5,32309E7	1,03112E8	0,606	-2,5648E8	1,5001E8
	egyéb	-6,60188E7	6,86818E7	0,338	-2,0140E8	6,9361E7
egyéb	part menti	1,27879E7	9,08911E7	0,888	-1,6637E8	1,9194E8
	háttér	6,60188E7	6,86818E7	0,338	-6,9361E7	2,0140E8

forrás: saját számítás a TEIR adatbázis alapján

következtetésre jutottunk akkor is, ha mind a hat, 10000 főt meghaladó népességgel rendelkező települést kivettük a mintából (Veszprém, Pápa, Ajka, Várpalota, Tapolca, Balatonfüred).

A variancia analízist elvégeztük úgy is, hogy az 57000 lakosú Veszprémet kihagytuk a települések közül, hogy annak esetlegesen torzító hatását kiszűrjük. Az eredmények azonban így is azt mutatják, hogy nem igazolható a különbség a kategóriák átlagai között. Továbbá ugyanerre a következtetésre jutottunk akkor is, ha mind a hat, 10000 főt meghaladó népességgel rendelkező települést kivettük a mintából (Veszprém, Pápa, Ajka, Várpalota, Tapolca, Balatonfüred).

Azon feltételezésünk tehát, miszerint a HIPA bevételek nagysága függ a települések elhelyezkedésétől, nem igazolódott be, vagyis a települések Balatonhoz képesti elhelyezkedése érdemben nem befolyásolja a HIPA bevételek nagyságát.

Az ötödik hipotézisünk tesztelését is elvégeztük, és igazolni tudtuk, hogy az egy főre jutó HIPA bevételek nagysága pozitívan korrelál az egy főre eső személyi jövedelemadó (SZJA) bevételekkel. Bár igaz, hogy gyenge a kapcsolat (a Pearson-féle korrelációs együttható 0,236), de ez legalább 1 százalékos szignifikancia-szint mellett elfogadható (8. táblázat). Ugyancsak pozitívan korrelál az egy főre eső személyi jövedelemadó bevétel a települések teljes HIPA bevételével. Itt

a korrelációs együttható 0,230, a szignifikancia-szint 1% alatti.

Véleményünk szerint két összefüggés is magyarázza ezt az eredményt. Egyrészt azokon a településeken, ahol nagyobb az egy főre jutó SZJA bevétel, magasabb az önkormányzatok bevételi igénye is, mivel a közszolgáltatások jövedelemrugalmassága pozitív. A magasabb jövedelmű lakosok magasabb kiadásokat várnak az önkormányzattól, érzékenyebbek a közszolgáltatások minőségére (pl. oktatás). Ugyanakkor a magasabb jövedelmű lakosok azok, akik a legkevésbé fogyasztják a klasszikus értelemben vett helyi közszolgáltatásokat (pl. szociális célú kiadások).

Másrészt az SZJA per fő mutató a település gazdagságának az indikátora is egyben, így a magasabb SZJA bevétel per fő nagyobb helyi adó bevételi lehetőséget is jelent az önkormányzatok számára. Mivel az egy főre eső SZJA bevétel és a HIPA mértéke között nem tudunk kapcsolatot bizonyítani (a Pearson-féle korrelációs együttható 0,087, és nem szignifikáns), nem arra következtünk, hogy a magasabb jövedelmű népességgel rendelkező önkormányzatok úgy jutnak nagyobb adóbevételhez, hogy megemelik az adókulcsokat. Inkább az valószínű, hogy ahol a népesség jövedelme magasabb, ott több, nagyobb és nyeresége-sebb vállalkozás működik, ezért lehet magasabb az egy főre eső HIPA.

8. táblázat: Korrelációs mátrix az 1 főre jutó személyi jövedelemadó alapján

		teljes HIPA bevétel	HIPA mérték	egy főre jutó HIPA
egy főre eső SZJA	Pearson Correlation	0,230**	0,87	0,236**
	Sig. (2-tailed)	0,001	0,227	0,000

forrás: saját számítás a TEIR adatbázis alapján

9. táblázat Korrelációs mátrix az IFA mértéke alapján

		teljes HIPA bevétel	HIPA mérték	egy főre jutó HIPA
IFA mértéke	Pearson Correlation	1,58*	-0,002	0,070
	Sig. (2-tailed)	0,020	0,972	0,308

forrás: saját számítás a TEIR adatbázis alapján

Továbbá megvizsgáltuk azt is, hogy milyen összefüggés van az idegenforgalmi adó (IFA) mértéke és a HIPA alakulása között. Azt feltételeztük, hogy azokon a településeken, ahol magas az idegenforgalmi adó, ott alacsonyabb a HIPA mértéke. Abból indultunk ki, hogy ott, ahol a magasabb idegenforgalmi potenciál lehetőséget biztosít az önkormányzat számára az IFA mértékének növelésére, ott kisebb az iparüzési adóbevételek iránti igény, hiszen érvényesül a másik helyi adóból származó bevételek kompenzációs hatása.

A varianciaanalízis eredményei azonban nem igazolják ezt a hipotézisünket, a Pearson-féle korrelációs együttható (-0,02) nem szignifikáns, tehát az IFA és a HIPA mértéke között nem tudunk korrelációt igazolni (9. táblázat).

Statisztikailag igazolható kapcsolat csak az idegenforgalmi adó mértéke és a teljes HIPA bevétel között mutatható ki. Ez az összefüggés viszont arra utal, hogy az idegenforgalmat azokon a településeken tudják inkább megadóztatni, ahol magasabb a vállalkozói aktivitás.

Összegzés

Tanulmányunkban az önkormányzatok által kivetett iparüzési adó összefüggéseit vizsgáltuk Veszprém megye településin. Az elemzés fő következtetései az alábbiak:

A HIPA bevételek nagysága igen szoros és pozitív összefüggést mutat a település lakónépességének számával, azonban az egy főre eső HIPA bevétel és a település lakónépességének nagysága közti pozitív összefüggés már gyenge. A vállalkozások az aszimmetrikus verseny elmélete értelmében a nagyobb településeket részesítik előnyben a székhely vagy telephely választásakor, habár az 1000 fő alatti települések adókulcsa szignifikánsan alacsonyabb az 1000 és 5000 közötti, illetve az 5000 fő feletti népességgel rendelkező helységek átlagához viszonyítva. A településnagyság tehát növeli az adóterhet, hiszen egy nagyobb település működtetése magasabb közkiadásokkal jár nem csupán abszolút mértékben, hanem egy főre vetítve is. Ezek az eredmények összhangban vannak a szakirodalommal, hiszen a cégek az agglomerációs gazdaságok jelenlétében pozitív externáliákat várnak.

Érdekes megállapítás, hogy nincs igazolható összefüggés a gazdasági szervezetek 1000 főre eső száma és az egy főre jutó HIPA bevételek között. Ugyanakkor a teljes HIPA bevétel sem függ az 1000 főre jutó vállalkozások számától. A HIPA mértéke negatív kapcsolatban van a települések vállalkozási sűrűségével, bár igaz, hogy gyenge a kapcsolat. A települések Balatonhoz képesti elhelyezkedése érdemben nem befolyásolja a HIPA bevételek nagyságát. Az egy főre jutó és a teljes HIPA bevételek nagysága pozitívan korrelál az egy főre eső személyi jövedelemadó bevételekkel, mivel a települések lakosságának átlagjövedelme hatással van a fajlagos közkiadásokra és az adóerő-képességre. Továbbá az IFA és a HIPA mértéke között nem tudunk korrelációt igazolni. Azokon a településeken, ahol a magasabb idegenforgalmi potenciál miatt az önkormányzat növelhette az IFA mértékét, ott nem csökkent a HIPA bevételek iránti igény, tehát nem érvényesül a másik helyi adóból származó bevételek kompenzációs hatása.

**KOCZOR-KEUL MELINDA –
MOLNÁR TAMÁS**

Abstract

The investigations show the correlations of the local business tax in Veszprém County. The authors analyzed six assumptions in detail. The results showed the following results: the value of the tax revenue is very closely and positively correlated with the population size of the jurisdiction; the tax rates in municipalities with less than 1000 inhabitants are significantly lower than tax rates in other settlements; the tax rate is negatively related to the density of businesses in the municipalities; the size of the local business tax revenues does not depend on the location of the municipality relative to Lake Balaton; per capita local business tax income positively correlates with per capita personal income tax revenue; there is no significant relationship between the tourism tax rate and the local business tax rate.

Keywords: local business tax, municipality development, correlation analysis, variance analysis

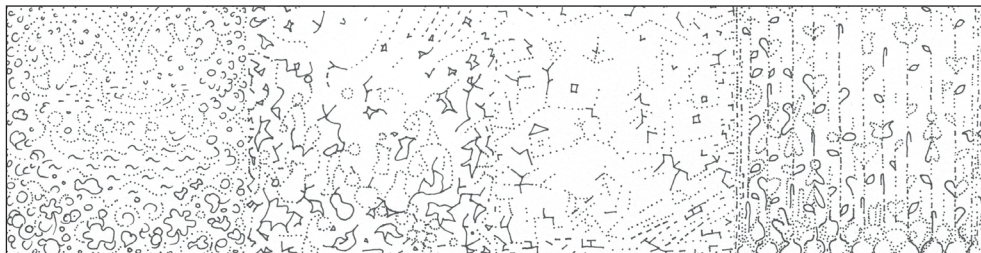
A szerzők és elérhetőségük: Dr. Koczor-Keul Melinda²- Dr. habil. Molnár Tamás³

Irodalomjegyzék

- Baldwin R., Krugman P. (2004): „Agglomeration, integration and tax harmonisation” *European Economic Review*, vol. 48, issue 1, pp. 1-23
- Borck, R., Pflüger M. (2006): „Agglomeration and Tax Competition,” *European Economic Review*, vol. 50, issue 3, pp. 647–668.
- Bordás P. (2015): „Határtalan hatások a pénzügyi decentralizációban: A forrásszabályozási rendszer értékelése településkategóriák alapján”, *Miskolci Jogi Szemle* 10. évfolyam (2015) 1. szám
- Bordás P. (2019): „Miből vagy mire? : Vízválasztó az önkormányzati finanszírozásban”, *Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen*.
- Charlot S., Paty S. (2006): „Taxable agglomeration rent: evidence from a panel data” *INRA UMR CESAER Working Papers*, 2006/1
- Fellegi M. (2012): „Iparüzési Adó: Érvek – Ellenérvek”, *Gazdaságtudományi Közlemények*, 6. kötet, 1. szám (2012), pp. 39–47.
- Jofre-Monseny J. (2013): „Is agglomeration taxable?”, *Journal of Economic Geography*, Volume 13, Issue 1, January 2013, pp. 177–201
- Koh H.J., Riedel N. (2010): „Do Governments Tax Agglomeration Rents?”, *Working Papers 1004, Oxford University Centre for Business Taxation*.
- M. Barna Katalin, Rochlitzné S. Ágnes, Molnár Tamás (2019): Megéri megszüntetni a „kurtaxát”? *Comitatus, Önkormányzati Szemle*. XXIX. évfolyam 232. szám, pp. 5-14.
- Muraközy B., Reizer B. (2017): „A kis- és közepes vállalkozások működése és költségvetési kapcsolatrendszere – a magyar kis-és középvállalkozások vállalati adózása”, *MTA KRTK KTI Tanulmány a Költségvetési Tanács részére* 2017. május 30.
- Ottaviano G., van Ypersele T. (2005): „Market size and tax competition”, *Journal of International Economics*, Elsevier, vol. 67(1), pp. 25-46, 2005 September.
- Szalai Ákos (2005): „Adóverseny az iparüzési adóban - Az 5000 fő feletti települések adópolitikája a 2000-es években”, *MT-DP műhelytanulmány*, 2005/3.

Jegyzetek

1. Jelen publikáció/kutatás az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.2-16-2017-00017 azonosítójú „Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek” című projekt keretében jött létre.
2. PhD, egyetemi adjunktus, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, email: koczorkeul.melinda@gtk.uni-pannon.hu
3. PhD, habil. egyetemi tanár, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, email: molnar.tamas@gtk-uni-pannon.hu

A községi együttműködések alakulása az önkormányzati társulási szabályok átalakítását követően I.

Jelen tanulmány alapjául az „Együttműködések és kistépelülési önkormányzati koordinációk – az elmúlt évtized jogalkotásának közpolitikai hatásai” című tanulmány szolgál, amely „Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban” című tanulmánykötetben jelent meg, és amely 2019 szeptemberben került bemutatásra a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen. A hivatkozott tanulmány rövidített, valamint meghatározott kérdésekre fókuszáló verziója olvasható a következő oldalakon, aktualizálva a KSH által kiadott 2019-es Magyarország közigazgatási helynévkönyvének információival, illetve a Magyar Államkincstár által vezetett, a helyi önkormányzatok által leadott OSAP jelentések önkormányzati társulásokat összegző 2018. második féléves adataival.

I. Bevezetés

A KSH által kiadott legfrissebb Magyarország közigazgatási helynévkönyve 2019. január 1. című kiadvány adatai szerint a 3155 magyarországi településből 2652 település községi, 127 település pedig nagyközségi jogállású. Ez azt jelenti, hogy az összes település több mint 88%-a község, nagyközség. Ami a lakosság településtípusok szerinti megoszlását illeti a magyarországi települések mintegy harmada 500 főnél kevesebb lakosú. Az 1000 lakos alatti községek száma megközelíti az 1800 települést, ami jóval több, mint az összes magyarországi település fele. A 2000 lakos alattiak a települések háromnegyede, ezek közül 12 nagyközség, 6 város, a többi község. Az 5000 főnél kevesebb lakosú települések száma pedig meghaladja a 90%-ot (KSH, 2019). Összehasonlítva a korábbi országos helynévkönyvek adataival, látható, hogy az arányok lényegében nem változtak a 2010-es évek során. A felsorolt települési adatok európai összehasonlításban fragmentált, a kistépelülések (községek, nagyközségek) jelentős számbeli dominanciájára épülő településstruktúrát mutatnak.

A községek jelentős szám- és aránybeli fölénye még úgy is szembeötlő, hogy az 1990-2014 időszakban gyakorlatilag megduplázódott a városi jogállású települések száma, miközben relatíve kevés várossá vált település esetben beszélhetünk jelentős lakossági és infrastrukturális növekedésről (pl. a fővárosi agglomerációban

vagy egyes Balaton-parti településeknél), a várossá nyilvánítási eljárást jelenleg szabályozó 321/2012. (XI. 16.) Korm.rendelet 2015-ös szigorító módosítása óta – amely keretében konkrét demográfiai, intézményi és infrastrukturális paraméterek kerültek meghatározásra – nem történt hazánkban várossá nyilvánítás. Jelen tanulmány célja annak bemutatása, hogy milyen tendenciák, folyamatok határozták meg az elmúlt 3 évtized során a községi önkormányzati feladatellátásban tapasztalt társulások kooperációkat – mind a hatósági, mind a közszolgáltatási dimenziókban. A tanulmány nem vizsgálja a városokat érintő településközi kapcsolatokat, valamint az ún. vertikális önkormányzati koordinációkat – a megyei önkormányzatok és a területükön található települési önkormányzatok kapcsolatait.

II. Községi együttműködések a tanácsrendszer időszakában

II.1 Községegyesítések és községi közös tanácsok

A tanácsrendszer időszakának települési folyamatai két dimenzió mentén írhatóak le. Az egyik a települések számát alapjaiban befolyásoló területszervezési döntések, mint az új község kialakítása; a községegyesítés; község városhoz való csatolása és a várossá nyilvánítás. Szigeti Ernő 1996-ban tanulmányban összegezte a tanácsrendszer időszakának területszervezési döntéseit. 1945-1960 között 169 új község (köztük sok ún. tanyaközség az Alföldön) megalakítása,

valamint 136 községegyesítés illetve városhoz csatolás történt. Az 1960-1990 időszakban viszont már több mint 1700 községegyesítés és városhoz csatolás eredményeként az önálló települések száma 230-val csökkent, mindössze 19 új község alakult az időszakban. A Kádár-korszak meghatározó területszervezési folyamata a településegyesítés (községegyesítések, községek városokhoz való csatolása) számított. (Szigeti, 1996).

A települési folyamatok másik meghatározó típusát az ún. tanácsszervezési döntések jelentették. 1950-ben még a települési szintre méretezett tanácsrendszer volt a preferált tanácsai modell. Az „egy település egy tanács” elv keretében integrációs, összevont jellegű tanácsszervezést csak a 300 lakosnál kisebb törpefalvak esetében tartottak indokoltnak, így ezeket hozzácsatolták népesebb települési tanácsokhoz. Az 1960-as évek elején jelentős tanácsai összevonási hullám következett be, a korábban jobbra tagolt agrárüzemek egyesítésének (mezőgazdasági kollektivizálás, „tétesítés”) hatékony igazgatási hátterét igyekeztek biztosítani a kistépülési tanácsok összevonásával. 1950-ben Magyarországon 2857 önálló községi tanács és 170 községi közös tanács volt – ez utóbbiak 360 községet foglaltak magukban. 1970-ben összesen már csak 1875 községi tanács működött – ebből 1249 önálló és 626 községi közös tanács. 1986-ban 1363 községi tanács működött, amelyből már 701 volt közös tanács volt, 2271 kisebb-nagyobb települést foglalva magába. 1990-ben még az önkormányzati választást megelőző hónapokban az egypártrendszer utolsó éveinek tanácsai dekoncentrációs folyamatai révén már 1627 tanács volt, amelyből 632 közös tanács. Ebből a koncentrált tanácsai szisztémából alakult ki 1990 végére egy rendkívül decentralizált, „az egy település egy önkormányzat” elvre épülő demokratikus önkormányzati rendszer, amely 3092 önálló települési önkormányzatot, benne 2915 községi helyhatóságot jelentett. (Verebélyi, 1993; Szigeti 1994; Fürcht, 2009). A községi közös tanácsoknál az államigazgatási feladat- és intézményszervezésnél az adminisztratív módon kijelölt közös tanácsai székhelytelepülésekhez rendelték a tanácsai és más állami hivatali feladatokat, intézményi erőforrásokat, így ide koncentrálták

az alapfokú oktatást vagy a kulturális közszolgáltatásokat.

A községi közös tanácsokhoz társított kisebb községeket az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió (OTK) az ún. „szerepkör nélküli község” (pontosabban „központi szerepkör nélküli”) volt az eredeti megfogalmazás, ez azonban szerencsétlen módon lerövidült – a szerk. megjegyzése) kategóriába sorolták, elvonva tőlük a fejlesztési forrásokból való komolyabb részese-dés esélyét. Fontos adalék, hogy már 1987-1989 között már elindult egy tanácsai önállósodási folyamat, az 1985-ös tanácsai statisztikákhoz képest 1990-re közel 10%-os csökkenés volt tapasztalható a közös tanácsok számában (638 db), illetve 7%-kal kevesebb lett a közös tanácsokhoz tartozó települések száma. A tanácsrendszer utolsó hónapjaiban 1990-ben a közös tanácsok 2116 települést érintettek – ebből az ún. társközségek száma 1484 db volt. (Szigeti, 1994; Somlyódyné, 1990, Fürcht, 1994).

II.2 Városkörnyéki igazgatási modell 1968-1990

A tanácsai szintű együttműködések sajátos dimenzióját szolgáltatta az 1968-ban kísérleti jelleggel elindított ún. városkörnyéki igazgatási modell. Ennek koncepcionális alapjául a természetes városi vonzáskörzet, mint igazgatási kategória szolgált. Az 1971-es „harmadik” tanácstörvény 1971. évi I. törvény 66.§ (2) szerint a „Városkörnyéki község tekintetében a járási hivatalt vagy annak elnökét megillető hatáskört a városi tanács végrehajtó bizottságának titkára, illetőleg szakigazgatási szervei gyakorolják” – ez a passzus teremtetett lehetőséget, hogy a korábban kizárólagos járási tanács és hivatalszervezet alternatívájaként megjelenjenek a városi tanácsok és szakigazgatási szervek, mint mikrotérségi feladatellátók. A járási tanácsok 1971-es megszüntetését követően, a járási hivatalok végleges megszüntetésére 1983. december 31.-vel került sor – ám ekkor még a városkörnyéki igazgatási modell mindössze 61 várost és 207 városkörnyéki települést érintett (Bartke, 1985). A járási hivatalok megszüntetésével az alsó-középszintű területi államigazgatásban kizárólagossá vált az immáron kötelező városkörnyéki igazgatási modell, amely területi lehatárolásait és települések szerinti besorolását a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 23/1983. szá-

mű határozata rögzítette. A megszüntetésre került 83 járás helyébe az átszervezések eredményeként 139 városkörnyéki igazgatási egység jött létre. A városkörnyéki igazgatási egységek központi településeinek tanácsi szervezeteit ruházták fel a városkörnyéki térségi igazgatási funkciók gyakorlásával, végrehajtásával.

Az akkori városhiányos települési joghatósági viszonyok miatt 34 esetben községi jogállású település kapta a körzetközponti szerepkört és vele megkapták az ún. városi jogú nagyközségi speciális jogállást, amit egészen a rendszerváltásig viseltek. Ugyanakkor az ország rendkívül heterogén településhálózati szerkezetéből és hagyományaiból fakadóan kirívó aránytalanságok keletkeztek: így az alföldi Karcag városához mindössze egyetlen városkörnyéki település, addig az aprófalvas baranyai térségben található Siklós városhoz 92 község kapcsolódott (Kara, 1996). A tanácsok, s így a települések közötti kapcsolatok intézményei az ún. városkörnyéki koordinációs bizottságok voltak. A hatósági igazgatási feladatokat a városi tanácsoknál kijelölt várostérségi referensek látták el az érintett községek számára. A hatósági feladatellátáson túl voltak olyan városkörnyéki igazgatási egységek, ahol közösen és hatékonyan szervezték meg feladatellátást (pl. személyszállítás) vagy az érintett tanácsok közös tanácsi vállalatot, intézményt vagy városkörnyéki pénzalapot alapítottak illetve közös beruházásokat valósítottak meg. A politikai változások előszelét nem kedveztek a városkörnyéki igazgatási modellnek, így 1988-1989-re rohamos ütemben épültek le ezek igazgatási egységei (Frücht, 2003; Bekényi-Bércesi-Német, 2003).

III. Községeket érintő önkormányzati társulások az 1990-2012 időszakban

III.1 Önkormányzati társulások a rendszerváltás évtizedében

Az 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról [a továbbiakban: Ötv.] széles körben definiálta a minden település számára kötelező jelleggel ellátandó feladat- és hatásköröket. A rendszerváltó parlament már a törvény előkészítése során tisztában volt az új települési önkormányzati szisztéma széttagolt jellegével, ami különösen szembeötlő volt az 1970 után egyre nagyobb mértékben koncentrálódott helyi tanácsrendszer viszonyaihoz képest. Ezért igyekezett a

törvényalkotó 1990-ben széles közjogi együttműködési, társulási lehetőségeket teremteni a majdani települési önkormányzatok számára: előbb az akkor hatályos Alkotmányban megerősítették az önkormányzati társulás alkotmányos alapjogát, illetve az Ötv.-ben konkretizálták az önkéntes önkormányzati társulások létrehozásának jogát - benne önkormányzati hatósági társulás, a közös intézményfenntartó társulás, a közös képviselőtestület, valamint a körjegyzőségek társulások jogintézményeivel – [1990. évi LXV. tv. 39-44.§].

A rendszerváltó parlament a települési autonómia szellemében lebontotta a korábban kötelező településközi intézményi kooperációkat. Az 1990 előtti kötelező települési kooperációk (közös tanácsok) helyébe lépő új települési önkormányzati társulásokat a törvény kizárólag önkéntes alapon határozta meg. A tanácsrendszer negatív emlékezte, valamint az 1990-ben „kivívott” települési önkormányzati autonómia és a társulások önkéntes jellege azonban sokáig viszfogta a települések „kedvét” a társulásoktól, s vele a közös feladatellátástól. Jó néhány kistépülés ugyanakkor már a rendszerváltás időszakában felismerte a körjegyzőségi jogintézmény hatékony munkaszervezési lehetőségeit: az 1990 decemberében megválasztott első települési képviselőtestületek közül 1526 falusi önkormányzat már 1991 elejére 529 körjegyzőséget hozott létre. 1994-ben viszont már csak 499 körjegyzőség működött 1388 tagönkormányzattal. A körjegyzőségek mellett jelentős számú - még a tanácsrendszer időszakában gyökerező - hatósági igazgatási társulás, illetve intézményfenntartó társulás létezett. A közös képviselőtestületek száma azonban elég ritka volt, ezek száma 1992-ben alig volt 20 db. Az önkormányzati törvény 1997-es módosítása a közös képviselőtestület jogintézményét ún. társult képviselőtestületre módosította, de ez inkább csak elnevezésbeli pontosítást jelentett, érdemben továbbra is alig-alig előforduló önkéntes társulások forma.

A településközi koordinációk között szükségemegemlíteni a rendszerváltás után szinte azonnal megjelenő fejlesztési társulások, ezek száma az MTA Regionális Kutatások Központjának 1994-es felmérése szerint mintegy 140 db volt és megközelítőleg 1800 települési önkormányzatot érintett valamilyen módon. Tovább dinamizálták

a fejlesztési kooperációkat az 1996-os területfejlesztési és területrendezési törvény (1996. évi XXI. törvény) hatására megjelenő területfejlesztési decentralizált források (pl. TEKI, CÉDE, LEKI). Ezen túl egyéb speciális gazdasági alapú kooperációk, együttműködések alakultak ki a települési önkormányzatok között, például önkormányzatok közös tulajdonában lévő közszolgáltató gazdasági társaságok, ahol általában a kiterjedt intézmény- és feladatellátó kapacitással bíró települések saját közszolgáltató vállalataik (pl. szemétszállítás) szolgáltattak az együttműködésben érintett egyéb települések számára. A különböző társulási típusok közül legnagyobb mértékben az intézményi társulások (pl. közoktatási vagy szociális intézmények, szolgáltatások közös fenntartása) száma növekedett a 2000-es években: amíg 1992-ben még csak 120 db, addig 2003-ra már 1274, a 2005. évre 1586 db-ra emelkedett (Horváth M., 1995; Hoffman, 2011).

III.2 A többcélú kistérségi társulások kísérelte

A hazai önkormányzati társulások történetében fontos változást jelentett a 2004. évi CVII. a többcélú kistérségi társulásokról szóló törvény elfogadása, amely a korábbiakhoz képest jóval komplexebb formában tette lehetővé - igaz továbbra is önkéntes alapon - a települési önkormányzatok társult közös feladatellátását. A törvény 18 nevesített feladat esetében határozta meg többcélú kistérségi keretek közötti önkormányzati feladatellátást, érintve a jegyzői hatósági feladatok valamint a humán és közüzemi közszolgáltatások mellett agrárigazgatási feladatokat, környezetvédelmet, belső ellenőrzést vagy a terület- illetve turizmusfejlesztést – [2004. évi CVII. törvény 2.§ (1)]. A létrejövő többcélú kistérségi társulások számára közvetlenül nevesített költségvetési valamint egyéb hazai pályázati forrásokat igyekezett biztosítani az Országgyűlés és a kormányzat. A többcélú társulások területi kerekévé még a KSH 9006/1994. (S.K.3) Elnöki Közleménye által életre hívott statisztikai kistérségek váltak, ezek száma az 1994-es 138-ról 2011-re már 175-re emelkedett. A többcélú kistérségi társulások rendszere alig néhány év alatt lefedte az egész ország területét: a kodifikáció évében, 2004-ben 118 db, 2006-ban 163 db, 2008. január 1-én pedig már 173 ilyen típusú társulás működött

hazánkban. Habár a területi lehatárolás megakadályozta a statisztikai kistérségi határokon átvágó kooperációkat, jogintézmény kétség kívül hatással volt egy sor helyi közszolgáltatásra, egy sor közfeladat tudott a korábbiakhoz képest szélesebb mértékben elterjedni, így az önkormányzati belső ellenőrzés, vagy a házi jelzőrendszeres segítségnyújtás. A többcélú kistérségi társulások országos méretű elterjedésének fontos oka volt a célzott központi finanszialis ösztönzés.

IV. Adósságkonszolidáció és kodifikáció a 2010-es évek első felében

IV.1 Kisté települési kapacitáshiány

Magyarországon az 1990-es önkormányzati kodifikáció kiemelt közjogi és közpolitikai fókuszra volt a települési autonómia alkotmányos-törvényi megteremtése, ugyanakkor a hosszútávon fenntartható önkormányzati gazdálkodás finanszírozási keretfeltételei hamar devalválódtak – pl. a helyben befizetett SZJA visszaosztási arányának radikális állami elvonása már az 1990-es évek folyamán elindult. Az önkormányzatok strukturális működési problémái elsősorban a kisté települések intézményi (humán- és anyagi erőforrások) kapacitáshiányában jelentkezett. A központi költségvetési politika hamar rákényszerült az ún. működési célú kiegészítő pénzügyi támogatási rendszerek alkalmazására. 1993-ban került bevezetésre az ún. ÖNHIKI alap (önhibáján kívül hátrányos helyzetben lévő települések), amit eredetileg a korlátozott bevételi lehetőségekkel rendelkező kisté települések, községek megsegítésére rendelték, az első években mintegy 200 önkormányzatot érintett. Ez az arány 2008-ra már 2000 település felett volt, 2010-ben az önkormányzatok közel kétharmada volt ÖNHIKI-s a 2012. évben pedig 1216 település volt érintve. Az ÖNHIKI rendszerét egészítették ki a 2000-es évek közepén az „működésképtelen önkormányzatok egyéb támogatása” jogcímmel (Domokos, 2012; Ivády, 2010). 2014-től megváltozott a költségvetés kapcsolódó struktúrája, és az ÖNHIKI-t felcserélték az ún. Helyi önkormányzatok kiegészítő támogatásaival – pl. önkormányzatok rendkívüli támogatása; helyi közösségi közlekedés támogatása; lakossági víz, ivóvíz- és csatornaszolgáltatás támogatása. A tapasztalatok szerint az 1996-ban törvényi úton létrehozott önkormányzati adósságrendezési gyakorlat az 1996.

évi XXV. törvény keretében szinte kizárólag csak kistélepléseket érintett. Az Állami Számvevőszék a témával kapcsolatos 2018-as szakmai elemzése szerint az 1996-2017 időszakban 69 önkormányzatnál összesen 75 db adósságrendezési eljárás indult. Az ÁSZ kiadvány 2. számú melléklete tartalmazta az érintett települések listáját, amely Szigetvár, Heves és Esztergom városok illetve a Heves Megyei Önkormányzat kivételével csak községi, nagyközségi jogállású településeket érintett (ÁSZ, 2018).

A kistéleplési kapacitáshiány mellett a 2000-es évtized végére korábban nem tapasztalt méretű szektorális eladósodás jelentkezett. Az önkormányzati adósságok radikális megnövekedésében az Ötv. hitel szabályozása is felelős volt: a törvény nem rendelkezett a kötvénykibocsátásról, így a nagyobb önkormányzatok (főváros, kerületek, megyei jogú városok, megyei önkormányzatok) bármilyen külső kontroll nélkül bocsáthattak ki akár többmilliárd Ft értékben 5-8 éves lejáratú kötvényeket. Mivel az önkormányzati eladósodás jórészt devizaalapon történt, ez tovább nehezítette a radikálisan eladósodott szektor helyzetét. Érdemes ugyanakkor leszögezni, hogy a kötvénykibocsátás a kistélepléseket gyakorlatilag nem érintett, mivel esetükben egyszerűen nem álltak rendelkezésre a kötvénykibocsátáshoz szükséges anyagi és szakmai, humán erőforrások feltételei.

IV.2 Adósságkonszolidáció, új önkormányzati törvény és feladatellátás kialakítása

A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (továbbiakban: Mötv.) a korábbi jogi szabályozáshoz képest jelentős átalakításokat, racionalizálást, esetenként direkt szigorítást eredményezett. Egyrészt állami-kormányzati engedélyhez kötötték a hatóságok kölcsönfelvételét. Másrészt a korábbi központi költségvetési normatív finanszírozás helyett egy új típusú szigorúbb logika („feladatfinanszírozás”), valamint 2011 előtthöz láthatóan szűkebb hatáskörlista került meghatározásra. A törvényi szigorítás mellett a helyi önkormányzatok gazdasági stabilizálásához és a meglévő adósságállomány újratemelődének megakadályozására a második Orbán-kormány a felhalmozódott önkormányzati adósságállományának állami átvállalását, konszolidációját választotta.

Ennek nyitánya a megyei önkormányzatok mintegy 170 milliárd Ft-os adósságának átvállalása volt, az adósságrendezés azonban elsődlegesen a települési önkormányzatok felhalmozódott tartozásainak átvállalására irányult. Az 5000 lakos alatti települések teljes körű, 100%-os konszolidációban, az 5000 lakosnál népesebb települések (városok, megyei jogú városok, fővárosi kerületek és a Fővárosi Önkormányzat) arányosan részleges átvállalásban részesültek. A települési önkormányzati szektor eladósodásának mértékét jelzi, hogy csak az 5000 lakos alatti településeknél 1710 községi, nagyközségi önkormányzat volt érintve. A 2014 tavaszán befejeződő önkormányzati adósságkonszolidáció során az állam által átvállalt teljes adósságállomány értéke 1344,4 milliárd Ft volt (Lentner, 2014).

A fragmentált településszerkezet problémáit tetézte a mindenkor parlamenti és kormányzati azon káros gyakorlata, hogy valódi differenciálás nélkül egységesen „zúdította rá” a különböző hangsúlyozottan államigazgatási feladatok ellátását az önkormányzati szektorra (jegyzőkre és önkormányzati apparátusokra), miközben a feladatellátáshoz szükséges forrást nem biztosította elégséges mértékben a központi szint. Egyre inkább kinyílt a feladattelepítés illetve a finanszírozás közötti olló. Ezért az Mötv. hangsúlyozza, hogy a különböző típusú önkormányzatoknak egymástól eltérő feladat- és hatáskörei lehetnek, valamint a törvény a kötelező feladat- és hatáskörök meghatározásánál köteles differenciálni a különböző jogállású önkormányzatok között a gazdasági teljesítőképesség, a lakosság számát valamint a közigazgatási terület nagyságának figyelembevételével.

Az Mötv. mellett számos egyéb, a helyi feladatellátáshoz és közszolgáltatásokhoz kapcsolódó ágazati törvény-, valamint alsóbb szintű jogszabályalkotás történt a 2010-2014 parlamenti és kormányzati ciklusban, ami tovább módosította az állam és önkormányzati feladatellátást. Megtörtént a megyei önkormányzati intézmények (középiszkolák, szociális intézmények, megyei fekvőbeteg intézmények) állami átvétele, valamint a Fővárosi Önkormányzat intézményi „profil tisztázása.” A korábban fővárosi, városi tulajdonban lévő kórházak is az államhoz kerültek; a több ezer köznevelési (közoktatási) intézmények

fenntartói joga pedig kifejezetten a célra létrehozott központi hivatal Klebelsberg Iskolafenntartó Központ (ma Klebelsberg Központ) szállt. A kormányzat területi hatósági feladatellátásért felelős megyei kormányhivatalok közvetlen helyi, térségi feladatellátásának segítésére megtörtént az államigazgatási járások kialakítása (járási hivatalok; Budapesten a fővárosi kerületi hivatalok).² Ugyanakkor az önkormányzati feladatellátás része maradt a bölcsőde- és óvodai feladatok, az egészségügyi alap- és járóbetegellátás, illetve a helyi szociális feladatok egy meghatározott része (pl. szociális alap- és szakosított ellátások). (Folytatjuk!)

SZABÓ TAMÁS

Felhasznált irodalom

ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK (2018): Elemzés – eléri-e célját az önkormányzati adósságrendezés? Állami Számvevőszék, Budapest. Elérhetőség:

https://asz.hu/storage/files/files/Publikaciok/Elemzesek_tanulmanyok/2018/adossagrendezes_elemzes.pdf?ctid=1237

BARTKE ISTVÁN (1985): A vonzáskörzetek gazdasági (társadalmi) tervezése (in: A vonzáskörzetek gazdasági és közigazgatási kérdései – Nemzetközi Tudományos Konferencia, Pécs, 1983. november 1-3., Pécs, MTA Regionális Kutatások Központjának Dunántúli Tudományos Intézete

BEKÉNYI JÓZSEF – BÉRCESI FERENC – NÉMETH JENŐ (2003): A kistérség fogalma, funkciói, intézményrendszere. (Előzetes koncepció – Vitaanyag) In: Magyar Közigazgatás 2003/4. 194-209. old.

BELUSZKY PÁL (1985): A vonzáskörzetek kutatás néhány kérdése. (in: A vonzáskörzetek gazdasági és közigazgatási kérdései – Nemzetközi Tudományos Konferencia, Pécs, 1983. november 1-3., MTA Regionális Kutatások Központjának Dunántúli Tudományos Intézete, Pécs

BELÜGYMINISZTERIUM ÖNKORMÁNYZATI KOORDINÁCIÓS IRODA (2018): Kutatási Jelentés – Kutatás I. Önkormányzati horizontális és vertikális együttműködési és koordinációs mechanizmus kiterjesztését megalapozó kutatás. BM-ÖKI Elérhetőség: www.bm-oki.hu/News/ViewFile?fileId=1149

DOMOKOS LÁSZLÓ (2012): Kockázatok a működésben és növekvő eladósodás a magyarországi önkormányzatoknál (Állami Számvevőszék, Budapest. Elérhetőség:

<http://www.asz.hu/publikaciok/2012/kockazatok-a-mukodesben-es-novekvo-eladosodas-a-magyarorszag-i-onkormanyzatoknal-az-allami-szamvevoszek-ellenorzeseinek-tapasztalatai/psz201202165.pdf>

FÜRCHT PÁL (2009): Sok a helyi önkormányzat Magyarországon!? Új Magyar Közigazgatás 2009/3. szám 43-47. old.

FÜRCHT PÁL (2003): Kistérségi koncepció. Magyar Közigazgatás 2003/3. 129-138. old.

FÜRCHT PÁL (1994): Körjegyzőségi modell. Magyar Közigazgatás 1994/4. szám 193-202. old.

HOFFMANN ISTVÁN (2011): A helyi önkormányzatok társulási rendszerének főbb vonásai. Új Magyar Közigazgatás 2011/1. szám pp.24-34.

HORVÁTH M. TAMÁS (1995): Az önkormányzatok közötti együttműködés keretei és problémái. Magyar Közigazgatás 1995/10. 570-576. old.

Ivány Gábor (2010): Működésképtelen történet. Index, 2010. január 6. Elérhetőség: http://index.hu/velemenyt/jegyzet/2010/01/06/mukodeskeptelen_tortenet/

KARA PÁL (1996): A város és vonzáskörzetének szervezeti, strukturális lehetőségei. KÖÖSZ-MJVSZ-MKI: Város és vonzáskörzete Szerk.: Szabó Gábor, ÖNKORKÉP, Budapest, 1996 93-106. old.

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2019): Magyarország közigazgatási helynévkönyve, 2019. január 1. Elérhetőség: https://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2019.pdf

LENTNER CSABA (2014): A magyar önkormányzatok adósságkonszolidációja. Állami Számvevőszék, Pénzügyi Szemle Elérhetőség: <http://www.asz.hu/penzugyi-szemle-cikkek/2014/a-magyar-onkormanyzatok-adossagkonszolidacioja/lentnercs-2014-3-m.pdf>

SOMLYÓDYNÉ PFEIL EDIT (1990): A kis-községek az önkormányzattá válás útján. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs

SZABÓ TAMÁS (2019): Együttműködések és kistélepülési önkormányzati koordinációk - az elmúlt évtized jogalkotásának közpolitikai hatásai Szabó Tamás – Laki Ildikó: Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban Homo Oecologicus Alapítvány – TÖOSZ, Budapest, 2019, 98-133. old.

SZABÓ TAMÁS (2016): Városkörnyéki önkormányzati kooperációk az agglomerációs térségekben – PhD értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem). Elérhetőség: phd.lib.uni-corvinus.hu/899/1/Szabo_Tamas.pdf

SZABÓ TAMÁS (2015): A várossá nyilvánítás kérdésköre 2015 után – az elmúlt negyedszázad kapcsolódó folyamatainak értékelése Új Magyar Közigazgatás 2015/december 28-36. old.

SZIGETI ERNŐ (1996): A községalakítások múltja és jelene. Magyar Közigazgatás 1996/9. 513-527. old.

SZIGETI ERNŐ (1994): A körjegyzőségek területi struktúrája. Magyar Közigazgatás 1994/10. szám 609-619. old.

VEREBÉLYI IMRE (1993): Kis vagy nagyméretű alapszintű önkormányzatok. Magyar Közigazgatás 1993/4. szám 193-205. old.

Jegyzetek

1. Forrás: 1216 önkormányzat kapott ÖNHIKI-s támogatást – in: Magyar Polgármester online folyóirat (<http://www.magyarpolgarmester.hu?site=104&c=615&menu=c02>)

2. 2011. évi CLIV. törvény a megyei önkormányzatok konszolidációjáról, a megyei önkormányzati intézmények és a Fővárosi Önkormányzat egyes egészségügyi intézményeinek átvételéről. 2012. évi XXXVIII. törvény a települési önkormányzatok fekvőbeteg-szakellátó intézményeinek átvételéről és az átvételhez kapcsolódó egyes törvények módosításáról. 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. 2012. évi XCIII. törvény a járások kialakításáról, valamint egyes ezzel összefüggő törvények módosításáról.

Az életstílus migráció és a külföldi ingatlantulajdonosok a Keszthelyi Járásban I.

Tanulmányunk célja az volt, hogy bemutassuk a migráció egy kevésbé ismert fajtáját, amit nevezhetünk a transznacionális áramlások egyik megnyilvánulásának, életstílus migrációnak vagy letelepedési turizmusnak.

Kulcsszavak: transznacionális áramlások, életstílus migráció, külföldi ingatlanvásárlás, életmód, kapcsolati háló.

A migránsok egy ma még viszonylag kicsi, de egyre növekvő csoportját jelentik azok az elvándorlók, akik egy fejlett országból (amely egyébként általában a szegényebb országokból elvándorlók célországa) olyan országokba költöznek el, amelyek általában a migráció küldő országai szoktak lenni. Ezek a viszonylag privilegizált helyzetben lévő elvándorlók – köztük sokan nyugdíjasok - elsősorban azért költöznek, mert jobb életminőséget remélnek külföldön, mint otthon. Ez a fajta migrációs áramlás viszonylag kis figyelmet kap, ugyanakkor a desztinációra és a küldő térségre, és általában a nemzetközi migrációra nézve sem elhanyagolható (Croucher, 2012).

Míg a migráció jellemzően az alacsonyabb fejlettségű és jövedelmi helyzetű régiókból a fejlettebb régiók felé történik, a külföldi ingatlantulajdonosok megjelenése ezzel szemben a magas jövedelmű térségekből az alacsonyabb jövedelmű térségek felé történő vándorlással jár együtt. A jellemző

úticélok Európában: Franciaország, Spanyolország, Portugália, a mediterrán partvidék és szigetvilág, illetve a kontinens keleti felének kiemelt üdülőövezetei.

Ezt a folyamatot értelmezhetjük transznacionális áramlások egyik megnyilvánulási formájának is. Az egyes államok közötti határ, amely Nyugat-Európában az EU megalakulása óta, s annak folyamatos bővítésével csaknem elméleti jelentőségűvé zsugorodott. A „multicentrikus világot az államokkal szembeni autonómiájának kiszélesítése jellemzi, amely az államhatárok és az állami szuverenitások megkérdőjelezésében nyilvánul meg.” Ennélfogva a transznacionális kapcsolatokat úgy lehet meghatározni, mint minden olyan kapcsolatot, amely megfontolt elhatározásból vagy célszerűségből a nemzetállami kereten kívül a nemzetközi szintén jön létre és amely, legalább is részlegesen, kívül esik az államok ellenőrző vagy közvetítő tevékenységén. Az általunk végzett kutatás esetében olyan aktorokról (külföldi ingatlanvásárlókról) van szó, akik egyrészt a nemzetközi migráció új irányát testesítik meg, nevezetesen Nyugat- Európából Közép-Kelet-Európába, másrészt egy sajátos eddig nem kutatott, és nem feltárt új együttélési modellek részbeni létrehozói, azáltal, hogy saját kultúrájuk értékrendjét közvetítik Magyarországon.

Az életstílus-migráció, vagy letelepedési turizmus fogalma, jelensége

A nemzetközi szakirodalomban az elvándorlás, a migráció általában a migránsok számára egy nehéz, fájdalmas időszakként jelenik meg, a bevándorló letelepedését követően még hosszú ideig a perifériára szorultság, kívülállóság érzésével és beilleszkedési nehézségekkel küzd. Ezzel szemben az ún. „életstílus-migráció”, „nemzetközi nyugdíjas migráció”, „privilegizált migráció”, „letelepedési célú turizmus” kifejezések (amenity migration, lifestyle migration, privileged migration, international retirement migration, residential tourism) egy sokkal pozitívabb migrációs képet tárnak elénk. Az utóbbi években egyre több kutatás foglalkozott ennek a vándorlásnak a jellemzőivel, és megállapítást nyert, hogy a legnépszerűbb irányok a britek Spanyolországba, Portugáliába, Olaszországba, az amerikaiak Mexikóba, a németek és svédok szintén a spanyol és portugál régiókba, a franciák Marokkóba, a kanadaiak pedig Közép- és Dél-Amerikába költözése. A folyamat nemcsak az európai és amerikai kontinensre jellemző, megjelenik Ázsiában is, például a japánok Thaiföldre vagy Malaysiába történő vándorlásával. A fő motivációk a kellemes éghajlat, az olcsó árak, és többnyire helyiek barátságos, vendégszerető viselkedése. Az ilyen módon külföldön élők általában beilleszkednek a helyi közösségbe, annak szívesen fogadott tagjai, részt vesznek annak mindennapi életében, de jellemzően keresik a nemzetközi közösség ismerettségét is, gyakran barátkoznak más külföldi származású letelepedettekkel. Ugyanakkor – főleg az angolszászokra jellemző, hogy – mivel a fogadó közösség beszél valamelyest angolul, nem szorulnak rá, hogy rendszeren megtanulják a helyiek nyelvét, így afféle kulturális buborékban élnek, nem kerülnek közelebbi kapcsolatba az igazi helyi kultúrával (Croucher, 2012).

Az életstílus-migránsok költözésének iránynya meghatározóan az északról délre irányuló vándorlás, amely éppen ellenkezője a világban általánosan tapasztalható migrációs trendeknek. Az életstílus-migránsok viszonylag jó jövedelmi helyzetben lévő egyének, akik vagy időszakosan, vagy állandó letelepedés céljából költöznek más helyekre, amelyek különböző okokból az elvándorlók számára a jobb életminőség nem pontosan

meghatározható fogalmával azonosíthatók. Spanyolország példája jól illusztrálja, hogy a turizmus által gerjesztett, és gyakran „rezidens turizmusnak”, „letelepedő turizmusnak” nevezett életstílus-migráció helyenként fenntarthatatlan helyzetekhez vezet, a fogadó térség nem képes a bevándorlók igényeit, infrastrukturális elvárásait, ellátását zökkenőmentesen ellátni. Ugyanakkor azonban gazdasági okokból, a bevándorlók révén keletkező jövedelem növekedés miatt Spanyolország nem kívánja korlátozni az ilyen turizmus-hoz hasonló jellegű bevándorlási folyamatokat (Torkington, 2011).

A külföldi ingatlanvásárlások egyik fő motívációja a külföldre történő költözés, a külföldön történő letelepedés. Jellemzően ez nem azért történik, mert az otthoni életvitel ellehetetlenül, a létbiztonság kétségessé válik, vagy munkanélküliség fenyeget, hanem azért, mert a megszokott otthoni életmód helyett esélyt látnak egy kényelmesebb, kellemesebb, nagyobb jólétet jelentő életforma megteremtésére külföldön. Az életstílus-migráció többféle megjelenési formájával találkozhatunk. Ilyenek lehetnek például az „permanens nyaralást” keresők (például az északi, nyugati fejlett országokból a mediterrán tengerparti országokba költözők, akik a hideg éghajlatot, vagy a stresszes, hajsztolt életvitelt cserélik fel egy meleg, napsütéses, kényelmesebb életformára). Vagy az önmegvalósítást keresők (például az északi országokból származók, és házastársaként olasz férfit választó, és így Olaszországban – Toszkánában – letelepedő feleségek, vagy az USA nagyvárosaiból az amerikai középnyugatra, kisvárosi, vagy farm-jellegű otthonba költöző amerikai családok). Az ő céljuk egy különleges hellyel való azonosulás, nem csupán egy otthon megteremtése. Mások „permanens transznacionális” életmódot folytatnak folyamatosan változtatva lakóhelyüket két ország közt, az év egyik felét az egyikben, a másikat a másikban töltve. Ilyenek lehetnek azok a hátizsákos vándorok, akik az év egyik részét egy indiai spirituális elvonulást jelentő helyen (pl. az indiai Varanasiban) töltik, vagy az ún. globális kalandorok, akik folyamatosan utazgatnak, az egyik országban pénzeszközöket kereső munkát vállalnak, a másikban pihennek, élvezik az életet, amíg a pénzük el nem fog. Ebbe a kategóriába tartoznak azok svéd, vagy brit

nyugdíjasok is, akik két otthonnal rendelkeznek, és félévente váltogatják lakóhelyüket. Bár általában az a közvélekedés, hogy az életstílus-migránsok magas jövedelmű nyugdíjasok, a valóságban megtalálhatók körükben az iskoláskorú gyerekek, és olyan özvegy nyugdíjasok is, akik számára a célország alacsony megélhetési költségei jelentik a fő vonzerőt (Benson, O'Reilly, 2009).

Az életstílus-migráció tehát a 21. század elejének jellemző, és egyre növekvő tendenciája, ami túlmutat a menekültek, vagy gazdasági menekültekre jellemző migrációs folyamatokon (Benson, O'Reilly, 2009). Összefoglalóan fő jellemzői az alábbiak:

Az életstílus-migráció, mint egy jobb életminőséget kereső vándorlási motiváció nem csak idegen országba történő vándorlást jelent, hanem a saját országon belüli elvándorlást is, egy másféle életstílussal jellemezhető régióba.

A menekültek, és a gazdasági menekültek migrációjával ellentétben az életstílus-migránsok kifejezetten egy jobb életminőséget, másféle életstílust keresnek, ami többnyire a modern stresszes életforma alternatívájáról, egy önmegvalósítási folyamat megéléséről, egy „jobb élet” kereséséről szól, nem pedig a megélhetésről, vagy a túlélésről.

Az életstílus – migráció tetszőleges életkorú, viszonylag magas jövedelmű személyek térbeli mobilitása bármilyen indokkal történjen is, akár állandó jelleggel, akár az évnek csak bizonyos időszakára vonatkozó tartózkodást jelent is. A jobb, egyszerűbb, természetesebb életforma iránti vágy tükröződik az életstílus-migránsok mindennapi életvitelében, tevékenységében, a munka és szabadidő közti új egyensúly kialakításában, és a helyi lakossággal való kapcsolatok kialakításában is, ezáltal a migránsok általános életszemlélet is tükröze.

Az életstílus-migráció egyaránt jelenthet menekülést az otthon megszokott, csapdának érzett, monoton, kellemetlen életforma elől, valamint vágyódást egy új életforma felé, amely az önmegvalósítást, az önkitaljesztést szolgálja, új kezdetet jelent. A szabadidő és a nyugalmasabb életstílus, mint cél ellenére sok migráns az új lakóhelyén is dolgozik, azonban nagyobb autonómiát jelentő, és kevésbé hajszolt módon. Sokan vállalkozóként kezdenek dolgozni, vagy alacsony bérű munká-

kat vállalnak, akár az is előfordulhat, hogy viszályuknak eredeti országukba dolgozni egy időre, majd összegyűjtve egy megfelelő összeget ismét kiköltöznek az új országukba (Benson, O'Reilly, 2009).

Az életstílus-migráció egyik fő jellemzője, hogy a célterületet valamilyen turisztikai utazás során ismerik meg a későbbi letelepedők, akik turistaként tapasztalják meg azt az idillikus életmódot, amely később a térségben történő letelepedésre, ingatlan vásárlására ösztönzi őket. Ezért ezt a típusú migrációt gyakran nevezik **letelepedési turizmusnak**, **rezidenciális turizmusnak** is, mert az ilyen motivációval letelepedők a saját ingatlanukban a turistaként megtapasztalt életvitelt kívánják mindennapi, hétköznapi életmódjukká tenni.

A külföldi ingatlanvásárlások célja lehet állandó letelepedés - akár nyugdíjas éveikre költöznek a közepes és magas jövedelmű állampolgárok olcsóbb, és kellemesebb klímájú, környezetű térségekbe, akár olyan munkaképes korú állampolgárok költözéséről van szó, akik munkavégzése nem helyhez kötött, és így külföldről is végezhető. A másik ingatlanvásárlási cél a második otthon vásárlása, azok, akik saját országaikban nem kívánják feladni otthonukat, de az év jelentős részét külföldi ingatlanukban töltik, gyakran az otthoni kedvezőtlen időjárású időszakok elől menekülnek évente néhány hónapra kellemesebb klímájú térségekbe. A vásárlások többsége tehát a külföldön megvásárolt ingatlan saját célra való használatáról szól, de előfordulnak olyan vásárlások is, amelyek eredményeképpen az ingatlant az év egy részében, vagy akár nagyobb részében az új tulajdonos bérbeadja, azaz jövedelemszerzésre használja. Számos online oldal segíti a külföldieknek egy adott országban való ingatlanvásárlását, az ingatlanvásárlás jogi lépéseit bemutatva, valamint eladásra kínált ingatlanok online listájának biztosításával (Croucher, 2012).

A nemzetközi nyugdíjas migráció

A nemzetközi nyugdíjas migrációt tartják a nyugdíjba menők egyik – egyre népszerűbbé váló - lakóhely- (vagy tartózkodási hely) választási stratégiájának, a nyugdíjas kor elérésekor megváltozó egyéni, szociális és családi körülmények gyakran járnak együtt lakóhely változtatással. Ez először a nyugati társadalmakból indult ki, onnan

terjedt el. Ez ideiglenes és önkéntes stratégia, amely egy másik helyen töltött idő mennyiségén, az (ottani) ingatlanulajdon meglétén és korábbi, turistaként szerzett tapasztalatokon alapszik, figyelembe véve annak fontosságát, hogy a fejlett országok társadalmi élete szorosan kapcsolódik a munkavégzési, szabadidős, személyes és szociális viszonyokhoz. Az áttelepülés lehetőséget nyújthat számukra, hogy nyugdíjas éveik alatt jobb és hosszabb életet élhessenek, jó anyagi helyzetben, és találjanak „egy szabadidő-központú életstílust kellemes környezetben, amely rekreációs és szolgáltató erőforrásokkal egyaránt jól ellátott” (Rodriguez et al., 2004).

Az életstílus-migrációban részt vevők életmódja, kapcsolati hálój

Az új országba költözés, akár állandó életvitelt, akár az év egy részében való ott-tartózkodást jelent, nyilvánvalóan alapvető változásokat hoz a mindennapi életben, egy sor új megoldandó feladatot hoz magával. Ki kell alakítani, hogyan lehet két lakóhely közt ingázva élni, hogy lehet új barátokra szert tenni, kikkel lehet barátkozni, hogyan lehet megbirkózni a kulturális különbségekkel, hogyan lehet az álmokat, elvárásokat megvalósítani (Benson, O'Reilly, 2009).

A fogadó közösség kulturális jellemzői gyakran adnak okot frusztrációra, ami a beilleszkedést nehezíti. A célországban korábban – turistaként – eltöltött idő alatt szerzett tapasztalatok gyakran túlvitt reményeket keltenek. A turista általában privilegizált helyzetből nézi a helyiek életvitelét, náluk magasabb jövedelemmel rendelkezik, és a hétköznapi élet problémáival nem nagyon találkozik. A célország egyszerűbb, szerényebb életvitele így számára romantikusan vonzónak tűnik. Amikor a turistaként szerzett kedvező tapasztalatok alapján úgy dönt, hogy ideköltözik – ezt a jelenséget hívják Spanyolországban „rezidenciális turizmusnak”, akkor a letelepedés gyakran csalódásokkal jár. Az otthoni, hajszolt, stresszes, gyors életforma helyett választott új, „egyszerűbb, szerényebb” életvitel egyúttal a korábbi privilegizált helyzet, kényelmes jólét elvesztését jelenti, amit a bevándorlók a természeti környezet szépségével és a helyi életmód romantikájával próbálnak kompenzálni, nem törődve a mindennapi élet egyhangúságával, hétköznapiságával. Érdekes el-

lentmondás, hogy az az „egyszerű élet”, amelyet a bevándorlók egy jobb életminőség keresése során választanak maguknak, ugyanaz, amit a helyi lakosok kényszerűségből élnek, akik boldogan feladnák ezt az egyszerűséget, ha módjuk lenne rá. Ez pedig társadalmi távolságot jelent a helyiek és a bevándoroltak között (Benson, O'Reilly, 2009).

Megismerve a helyiek életmódját mélységében, a távolról oly vonzó családi összetartás közelről már főlé- és alárendeltséget, sőt a nőkkel szembeni diszkriminációt is jelenthet. Így a bevándorlók előbb-utóbb hiányolni kezdik a régi életük egyes elemeit. A nyugati országokból érkező, olasz (firenzei) házastársat választó nők körében tapasztalható, hogy, azok a kulturális különbségek, amelyek eleinte izgalmasak és bájosak voltak, később az olasz férfiakkal kötött házasság alatt már kevésbé vonzóak: például a hagyományos olasz családi hierarchiában elfoglalt hely a személyes autonómia csökkenését is jelentheti. Ez pedig kényszerű kompromisszumokat, és frusztrációt jelent, és az itáliai életstílusból való kiábránduláshoz vezethet (Benson, O'Reilly, 2009).

Kérdés, hogy milyen mértékben kívánnak, és tudnak a bevándorlók a helyi közösségbe beilleszkedni. Általában feltételezhetjük, hogy a célország vonzerejét a helyiek életmódjáról alkotott pozitív kép adja, ezért a bevándorlók is hasonló életvitelt szeretnének kialakítani, aminek a helyi lakossággal való szorosabb kapcsolatok kialakítása, a közösséghez tartozás is részét képezi. A beilleszkedés szándéka azonban nem jellemző mindenkire. Számos példát láthatunk arra, amikor a bevándorló a saját nemzeti identitását megőrzi, sőt a hátrahagyott barátok, rokonok helyett az új hazájában saját nemzetéből álló közösségeket, közösségi hálókat hoz létre, amint azt a Spanyolországban letelepedett britek által létrehozott brit közösségek példája mutatja (Benson, O'Reilly, 2009).

Ugyancsak távolságtéremtő tényező, hogy a bevándorlók egy része nem képes megtanulni a helyi nyelvet. Az új kapcsolatok kiépítése során ezért a bevándorlók gyakran olyan helyekre járnak, olyan közösségekben keresnek új barátokat, amelyek maguk is korábbi bevándorlókból állnak, így gyakorlatilag a bennszülött lakossággal

ritkán sikerül tartalmas kapcsolatokat teremteni. Így a bevándorlók egyrészt megtapasztalják az elképzelések és a valóság közti eltérés okozta frusztrációt, másrészt pedig a két kultúra közti közties helyzetbe kerülnek. A helyi közösségbe való integrálódás helyett inkább megerősítik a kívülállói pozícióikat – amint azt a drága nemzetközi iskolába járó brit gyerekek példája mutatja Spanyolországban, vagy az életmódjukat az ott hon élő honfitársaikkal vagy a célországban letelepedett más külföldiekkel állandóan összehasonlító britek példája is (Benson, O'Reilly, 2009).

Számos kulturális különbséggel kell megbirkózniuk a külföldi ingatlanulajdonosoknak az ingatlan megszerzése és fenntartása kapcsán is. A Spanyolországban letelepedő svédok példáján látható, hogy a spanyol hatóságokkal való kommunikáció, az ingatlannal kapcsolatos elvégzendő munkák miatt spanyol iparosokkal, munkásokkal való megállapodások, valamint a spanyol szomszédokkal való együttélés is interkulturális kommunikációs feladatként jelentkezik. Szükséges a helyi kultúrához való alkalmazkodás, és a helyi standardok elfogadása az otthon megszokott elvárások erőltetése helyett. Ennek jó példája az időhöz való viszony a svéd és a spanyol kultúrában, a svéd pontosság szemben a spanyol ráérősséggel, vagy a körülményes, időigényes spanyol ügyintézés, a spanyol bürokrácia, amelyekkel való megbirkózást a spanyol nyelv nem kellő ismerete is nehezíti (Benson, O'Reilly, 2009).

Érdemes még megjegyezni, hogy a fentiekben leírt külföldi letelepedettek a fogadó országban vagyonosnak számítanak helyi mérték szerint, viszont a küldő országban egyáltalán nem számítottak annak, gyakran csak szerény megélhetést tudtak volna biztosítani a maguk számára, így bizonyos értelemben ők is „kényszer-migránsok”-nak tekinthetők (Croucher, 2012).

A betelepülő külföldiek számára a viszonylag olcsón történő ingatlanvásárlás egyúttal jó befektetést is jelent, komoly eszköznek tekinthető, felújítás után a vételár sokszorosáért tudják eladni. Ennek birtoklása számukra nagy előrelépést jelenthet a társadalmi mobilitás terén (Bantam-Masum, 2011).

Kockázatok

Előfordul, hogy a jobb életkörülmények reményében külföldi ingatlant vásárlók csalódnak reményeikben, viszont a jövedelmi helyzetük, és a megvásárolt ingatlan esetleges értékvesztése miatt már nem tudnak visszaköltözni eredeti országukba, vagy csak nagy anyagi veszteségek mellett tudnák ezt megtenni. Ez volt a helyzet 2009-ben a korábban Spanyolországban, a Costa del Sol körzetében letelepedett, és ott ingatlant vásároló britek esetében, akik az angol font gyengülése miatt Nagy-Britanniában megszerzett nyugdíjuk folyamatos értékvesztését élték meg, emiatt pedig spanyolországi életszínvonaluk hétről hétre romlott. Ugyanakkor a pangó ingatlanpiac miatt a spanyolországi ingatlanukat csak nagy veszteséggel tudták volna eladni, hogy visszatelepüljenek Nagy-Britanniába (Benson, O'Reilly, 2009). Hasonló jelenséget megfigyelhetünk Magyarországon is a 2008-as válság idején is, amikor drasztikusan csökkentek az ingatlanárak és eladhatatlanná váltak a külföldiek vidéki ingatlanjai, amelyeket főleg falun vásároltak.

Az ingatlanvásárlás önmagában is kockázatos lehet, előfordulhat, hogy az ingatlanügynök becsapja a vevőt, és olyan ingatlant ad el, amely messze van a közlekedési útvonalaktól, nem rendelkezik a szükséges komforttal, rossz építésű, konstrukciós hibája van, vagy a vevő helyi nyelv ismeretének hiányosságai miatt valamilyen jogi, vagy közigazgatási eljárásban követnek el hibát (Benson, O'Reilly, 2009).

A demográfiai áramlások

Az Európai Unióban számtalan területen vagyunk tanúi az állam és a civil társadalom, a magánszféra és a közszféra közötti differenciálódási folyamat érzékelhető felgyorsulásának. A növekvő társadalmi mozgósítás folyamatában az állam mindinkább elveszíti az abszolút ellenőrzés lehetőségét az egyén felett, amelynek az állampolgári kötelekei gyengülnek, de legalábbis változik természetük. A transznacionális áramlások különféle realitásokat és olyan tapasztalatokat fednek, melyek természetük és megjelenési formájuk tekintetében alapvetően különböznek egymástól, és csak abban egységesek, hogy az állam megkerülésével léteznek. Márpedig ezek az állam megkerülésére irányuló fellépések nem ugyanazal a hatással járnak, ha egy vállalati kezdemé-

nyezésről van szó, vagy ha olyan egyéni döntések halmozásáról, amelyek nem közös elhatározással jöttek létre.

A demográfiai áramlások szinte kizárólag az egyéni választások aggregációjára vezetnek vissza, melyek kívül esnek minden kollektív stratégián és minden szervezeti ellenőrzésen. (Badie-Smouts, 1998.) A fent említett áramlások transznacionális áramlások. Olyan emberek mozgását követi nyomon, akik saját hazájukat egy másik országért elhagyják.

Az egyének hozzájárulnak eredeti társadalmuk szerkezetének felbontásához s feltételezhetően a befogadó társadalmak megváltozásához, úgy, hogy az államnak csupán korlátozott cselekvési lehetőségei maradnak az ilyen típusú áramlások és a belőlük fakadó társadalmi változások megakadályozására. (Rosenau, 1990.) Ebből adódóan a nemzetközi rendet decentralizálják a migrációs mozgások.

Ezen áramlások egyik változata, amikor különböző társadalmi osztályok tagjai vándorolnak ki Nyugat-Európából, különféle motiváció alapján. Fontos figyelemmel kísérni az áramlás irányát, hiszen az alapján nagyobb valószínűséggel vonhatunk le következtetéseket a lakóhely változtatás okait illetően. A vándorlási folyamat főként a kedvező klímával megáldott országok felé irányul, értjük ez alatt Spanyolországot illetve Görögország vidékeinek üdülőkörzeteit.

A másik ilyen nagy célterület Közép-Kelet-Európa, s benne hazánk is. Itt a kedvező éghajlat csupán időszakos, mégis emiatt, és gazdasági megfontolások alapján választják Magyarországot az idelátogatók és letelepedni vágyók. Az 1990-es évek közepétől egyfajta demográfiai áramlás volt megfigyelhető Ausztria és Németország felől. Ugyanis a politikai stabilitás növekedésével több lehetőség is kínálkozott a külföldi befektetések számára (pl.: magasan kvalifikált és olcsó munkaerő, helyi kedvezmények, nyitott gazdaság), ezzel lehetőséget adva a szabad tőkeáramlásnak.

Kedvező nemzetközi visszhangot keltett Magyarország csatlakozása a NATO-hoz, továbbá hazánk Európai Unióhoz való csatlakozása. A schengeni határokon belüli szabad mozgás is a külföldi ingatlanulajdonosok nagyobb biztonságát erősítette. Egyre több külföldi fektet be

magyar vállalkozásba, hoz létre újakat vagy egyszerűen csak, mint magánszemély kikapcsolódás céljából vásárol magyarországi ingatlant, vagy végleges letelepedésre rendezkedik be. (folytatjuk)

**KOVÁCS ERNŐ - BACSI ZSUZSANNA
- LŐKE ZSUZSANNA**

Köszönetnyilvánítás: Jelen kutatás a Pannon Egyetem átfogó intézményfejlesztése az intelligens szakosodás elősegítése érdekében EFOP-3.6.1-16-2016-00015 projekt T30 Külföldi ingatlanulajdonosok a Keszthelyi járásban alprojekt anyagi támogatásával valósult meg.

Felhasznált irodalom

Bantam-Masum, E. (2011): You Need to Come Here to See What Living is Really About: American Expatriation in Merida, Mexico. Miranda, No. 5. URL: <http://miranda.revues.org/2494> Accessed: 22 June 2018

Badie, Bertrand-Smouts, Marie-Claude /1998/: Visszajára forduló világ – A nemzetközi színtér szociológiája. Aula, Budapest.

Benson, M.; O'Reilly, K. (2009): Lifestyle Migration: Expectations, Aspirations and Experiences; Ashgate: Farnham

BiE (2017): Case Studies of British citizens living on the European continent. British in Europe – The Coalition of UK Citizens in Europe. Accessed: 10 April 2017

Collinson, Patrick; MacErlean, Neasa (2014): Retirement or holiday home: hottest spots for buying a place in the sun. The Guardian, Sat 26 April 2014.

<https://www.theguardian.com/money/2014/apr/26/property-abroad-spain-prices-falls>. Accessed: 13 June 2018.

Croucher, S. (2009): The Other Side of the Fence: American Migrants in Mexico. University of Texas Press: Austin, TX, USA

Croucher, Sheila (2012): Privileged Mobility in an Age of Globality. Societies, 2, 1–13; doi:10.3390/soc2010001

Dixon, David; Murray, Julie; Gelatt, Julia Gelatt, Papademetriou, Demetrios (2006): America's Emigrants. US Retirement Migration to Mexico and Panama. The Migration Policy Institute. <https://www.migrationpolicy.org/research/reports> Accessed: 14 Jan 2018

Flanagan, Oz (2014): How Many British immigrants are there in other countries?. Online paper at: <https://www.statslife.org.uk/social-sciences/1910-how-many-british-immigrants-are-there-in-other-people-s-countries>, posted on 18 Nov 2014, Accessed: 20 March 2018

Global Property Guide (2018): <https://www.globalpropertyguide.com/> letöltve: 05 Jan 2018.

A gyógyturizmus-fejlesztés gátló tényezőinek változása a fürdővárosok polgármestereinek véleménye alapján

A turizmus globalizációja és az egészség felértékelődése miatt az egészségturisztikai piac dinamikus növekedése tapasztalható, ezért az egészségturisztikai fejlesztések nemzetközi vizsgálata az utóbbi időben egyre nagyobb jelentőséggel bír. Magyarországra az egyedi gyógyvizekre alapozott, nemzetközileg is elismert gyógyturizmus a jellemző, melynek eléréséhez jelentősen hozzájárultak az évezred elején elindult kapacitás- és szolgáltatásbővítő fejlesztések, melyek 2013 után megtorpantak. Mivel a gyógyturizmus elsődleges lebonyolítói a fürdővárosok, ezért a fejlesztéseket gátló tényezők, mint problémák megoldásában kiemelt szerepük a fürdővárosi döntéshozóknak van. A tanulmány a gyógyturizmus-fejlesztéseket gátló tényezőkre vonatkozóan a fürdővárosi polgármesterek véleményét kívánja megismerni az elmúlt két önkormányzati ciklus nyolcéves időszakában. A kutatás egy longitudinális prospektív kohorszvizsgálattal tárja fel a fürdővárosi polgármesterek, mint döntéshozók véleményét a gyógyturizmus-fejlesztés gátló tényezőiről.

Kulcsszavak: állami szerepvállalás, fürdőváros, gyógyturizmus, önkormányzat, polgármester

A kutatási téma aktuális, mert az egészség felértékelődése által az egészségtudatos fogyasztás világszerte és Magyarországon is egyre jelentősebbé vált. Ennek következtében az egészségturizmus térhódítása és dinamikus növekedése tapasztalható, mely a gyógyturisztikai piac átalakulását eredményezte. A gyógyturizmus lebonyolítói közül a gazdasági szereplőkön kívül kiemelendő szerepük van a gyógyvízzel rendelkező települési önkormányzatoknak, mint helyi képviseleti-hatalmi szerveknek. A fürdőtelepüléseknek, jellemzően a fürdővárosoknak, meghatározó szerepük van a gyógyturizmus-fejlesztésben és az érintettek közötti kapcsolati háló optimális kialakításában. A polgármestereknek, mint döntéshozóknak kiemelt szerepük van a településfejlesztésben, ezért véleményük a gyógyturizmus-fejlesztés vonatkozásában is meghatározó.

A hazai gyógyturizmus jellemzői

A gyógyturizmus lebonyolítói a fürdőtelepülések, melyekben a 2001. évtől a különböző turizmusfejlesztési programok támogatása révén jelentős változások következtek be (Szabó 2011). A fürdőfejlesztések eredményeként jelentős kapacitások jöttek létre. A Központi Statisztikai Hivatal jelenleg elérhető legfrissebb, 2017. évi adatai alapján, Magyarországon 397 darab állandó jelleggel üzemelő fürdő és 167 darab idényszerűen üzemelő fürdő működött. Az összesen 564 fürdő

jelentős része egyszerre többféle típusú szolgáltatást nyújtott. Ezen belül a termálfürdők (263 darab) és a gyógyfürdők (85 darab) a legjelentősebbek a gyógyturizmus szempontjából. A fürdők kapacitásbővítésének következtében jelentős lett a fürdők látogatóforgalma. A 2017. évi adatok alapján a fürdőket látogatók száma meghaladta a 41 millió vendéget, melynek négyötöde vidéki fürdőhelyekre irányult. A fürdőlátogatások száma július hónapban volt a legjelentősebb 6,3 millió fő, de a főszezonon kívüli időben sem csökkent 2,3 millió látogató alá. (KSH 2018). A fürdőtelepüléseken a munkaerőhiány a turizmus-vendéglátás végzettségük vonatkozásában a XXI. század első éveiben elsősorban a nyári időszakra volt jellemző, napjainkra az év minden szakában tapasztalható. A munkaerőhiány először a 2010. évben Nyugat-Magyarországon öltött nagyobb méreteket, ahonnan könnyebb volt Ausztriában munkát vállalni (Tóth-Dávid 2010). Később a turizmus-vendéglátás végzettségük egy része nem külföldre ment, hanem Magyarországon maradt, de más szektorban helyezkedett el. A szakma elhagyásának egyik fontos tényezője, hogy a foglalkozottak havi bruttó átlagkeresete alacsony szintű maradt, ami alig éri el a 189 ezer forintot, ezzel 110 ezer forinttal marad el a nemzetgazdasági átlagtól. Ezek hatására a turizmusban érintett vállalkozások a 2017. évben az

előző évhez képest 1,8%-kal kevesebb, vagyis 189 ezer főt foglalkoztattak, míg a nemzetgazdaság más területein átlagosan 1,6%-kal növekedett az alkalmazottak száma. Mára a munkaerőhiány az ország minden régiójára jellemző, még azokon a területeken is, ahol korábban nem jelentett gondot, mint például Budapesten (KSH 2019).

Az állam szerepe a gyógyturizmusfejlesztésben

Magyarország minden kormánya megértette, hogy a gyógyturizmus fejlesztése révén számos nemzeti stratégiai cél válik elérhetővé, melyhez a közpénzekből is hozzá kell járulni (Fazakas et al. 2002). Az állam a gyógyturizmus-fejlesztés érdekében a gyógyfürdőket és a fürdőtelepüléseket is támogatja (Szabó 2017). A gyógyfürdőket a fürdőgyógyászati ellátásban, a fürdőtelepüléseket az üdülöhelyi (turisztikai) feladatok ellátásában támogatja. A gyógyfürdők támogatása révén az állam elősegíti a gyógyfürdő-szolgáltatások támogatásával a magyar lakosság egészségi állapotának javulását /1997. évi CLIV. törvény, 5/2004. (XI. 19.) EüM rendelet/ (Hojcska – Kurth 2016). A gyógyszolgáltatások igénybevételéhez a gyógyfürdők a társadalombiztosítás által nyújtott ártámogatást kapnak. (7/2012. (VI. 29.) EMMI rendelet/ (Hojcska 2019). A fürdőtelepülések támogatása úgy valósul meg, hogy a 2003. év óta a központi költségvetés a helyben beszedett,

1. táblázat: Üdülöhelyi (turisztikai) feladatok támogatása

év	2003-2009	2010	2011-2014	2015-2016	2017-2018
Üdülöhelyi feladatok támogatása (fajlagos összeg ¹)	2,00 Ft	1,30 Ft	1,50 Ft	max. 1,55 Ft	max. 1,00 Ft
Kor szerinti kedvezmény	18 év alattiak 70 éven felüliek	18 év alattiak -	18 év alattiak -	18 év alattiak -	18 év alattiak -
Üdülöhelyi feladatok támogatásának differenciált kiegészítése az üdülővendégek tartózkodási ideje alapján	-	999 mFt	400 mFt	360 mFt	Beépült az üdülöhelyi feladatok támogatása megnevezésű előirányzatba
Differenciálás alapja	-	17/2010. (V.13.) sz. Ö.M. rendelet	4/2014. (II. 6.) NGM rendelet	2015. évi C. törvény	2016. évi XC. törvény

Forrás: Saját szerkesztés

minden egyes idegenforgalmi adóforint (IFA) után támogatást biztosít a települési önkormányzatok számára a turisztikai feladatok ellátására (1. táblázat). Teszi mindezt azért, mert a turisztikai vonzerőket a települési önkormányzat hozza létre, illetve üzemelteti, ezért az önkormányzat is részesedjen az ezekből származó többletjövedelemből (M. Barna – Papp 2017).

2010. január 1-től megszűnt a 70 év feletti vendégek mentessége az idegenforgalmi adó fizetése alól (17/2010. /V.13./ Ö.M. rendelet). A jogszabályi változtatást a Magyar Fürdővárosok Szövetsége kezdeményezte az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium Turisztikai Szakállamtitkárságánál. A jogszabályi változás a fürdővárosok idegenforgalmi adóbevételét kedvezően befolyásolta. A települési önkormányzatok jelentős feladatcsökkentése miatt a 2013. évtől bevezetésre került a feladatfinanszírozás rendszere, amely felváltotta az idegenforgalmi adó vonatkozásában addig alkalmazott normatív alapú támogatást. Az új típusú finanszírozási forma az adóerő-képesség figyelembevételével történő finanszírozással kívánja a települési önkormányzatok közötti jövedelemkülönbségeket csökkenteni az elérhető átlagos értékkel számított iparüzési adóbevétel figyelembe vételével.

Az államnak a gyógyturizmus-fejlesztésben való elkötelezettségét mutatja, hogy a 21. század első éveiben elkezdődött a Széchenyi Terv Turizmusfejlesztési Programja támogatásával „Az egészségturizmus Tízéves Fejlesztési Programja”. Ezt követte az első Nemzeti Fejlesztési Terv, majd a második Nemzeti Fejlesztési Terv, melyekben a turizmusfejlesztés önálló prioritásként szerepelt. A 2011. évben indult el az Új Széchenyi Terv „Gyógyító Magyarország – Egészségipar” elnevezésű programja, mely a hazai nemzetgazdaság kitörési pontja volt, melyet a 2013. év után nem követte átfogó gyógyturizmus-fejlesztési programok. Az elmúlt közel tizenöt éves gyógyturisztikai pályázati rendszer számtalanszor változott feltételeiben, kezelésében, ellenőrzésében és intézményrendszerében.

A vizsgálat módszertana

A vizsgálat módszere kvantitatív kutatás volt, mellyel a fürdővárosok döntéshozó polgármestereinek véleményéről gyűjtöttem információkat. A kutatási mintába azok a hazai fürdővárosok kerül-

tek, melyek gyógyturisztikai szereppel rendelkeznek és vannak gyógyturisztikai létesítményeik.

Az adatgyűjtés során alkalmazott standardizált kérdőív elkészítésekor fontos szempont volt számomra, hogy az egyszerű és gyors legyen a kitöltése és megkönnyítsem a válaszok feldolgozását. Ezért Likert-féle fontossági skálás, intervallumon mérhető kérdésfeltevést alkalmaztam. A fontossági skála ötfokozatú volt, mert ezt tudják a polgármesterek legjobban értelmezni és használni a megszokott iskolai osztályzatoknak megfelelően. Az 5-ös teljes mértékben egyetért, a 4-es nagymértékben egyetért, a 3-as közepes mértékben egyetért, a 2-es csekély mértékben egyetért, az 1-es egyáltalán nem ért egyet (Takács 2016).

A kérdőívben szereplő 23 darab kérdés arra irányult, hogy megismerjem a fürdővárosok polgármestereinek a gyógyturizmus-fejlesztéssel kapcsolatos attitűdjét, vagyis miként ítélik meg a gyógyturizmus-fejlesztés korlátait, gátló tényezőit.

Az első kérdőíves megkérdezést a 2010. évi őszi magyarországi helyhatósági választásokat követően 2011. május 2. és 2011. június 18. napja között végeztem a Magyar Fürdővárosok Szövetsége tagjait képviselő polgármesterek körében.

A random módon kiválasztott fürdővárosok polgármestereinek a hagyományos papír alapú kérdőívet postai úton juttattam el. A kérdőív kitöltése önkéntes volt, melyeket valamennyi megkérdezt hiánytalanul kitöltve visszaküldött számomra, így a mintába első alkalommal 36 darab fürdőtelepülés került (2. táblázat).

A második kérdőíves megkérdezést a 2019. évi őszi magyarországi helyhatósági választásokat megelőzően 2019. április 1. és május 6. napja között végeztem a Magyar Fürdővárosok Szövetsége tagjait képviselő polgármesterek között. Az ismételten random módon kiválasztott fürdővárosok polgármestereinek hagyományos papír alapú, a 2011. évben használt ugyanazon állításokat tartalmazó kérdőívet juttattam el postai úton. A kérdőív kitöltése továbbra is önkéntes volt, melyeket valamennyi megkeresett polgármester hiánytalanul kitöltve küldött vissza számomra, melynek következtében a második alkalommal 20 darab fürdőtelepülés került a mintába, mely az elfogadható 50%-os mintakiesési kritérium alatt van (3. táblázat).

2. táblázat: A fürdővárosi minta 2011-ben

sorszám	Fürdőtelepülés	sorszám	Fürdőtelepülés	sorszám	Fürdőtelepülés
1.	Berekfürdő	13.	Hegykő	25.	Mezőkövesd
2.	Bük	14.	Hévíz	26.	Mezőtúr
3.	Bükkszék	15.	Jászberény	27.	Miskolc
4.	Cserkeszőlő	16.	Kapuvár	28.	Mórahalom
5.	Dávod	17.	Kehidakustány	29.	Mosonmagyaróvár
6.	Esztergom	18.	Kisbér	30.	Nagyatád
7.	Gárdony	19.	Kiskunhalas	31.	Szentes
8.	Gyomaendrőd	20.	Kisújszállás	32.	Tamási
9.	Gyula	21.	Kisvárd	33.	Tiszaújváros
10.	Hajdúböszörmény	22.	Lenti	34.	Túrkeve
11.	Hajdúszoboszló	23.	Lipót	35.	Vásárosnamény
12.	Harkány	24.	Makó	36.	Zalakaros

Forrás: Saját szerkesztés

3. táblázat: A fürdővárosi minta 2019-ben

Sorszám	Fürdőtelepülés	Sorszám	Fürdőtelepülés	Sorszám	Fürdőtelepülés
1.	Algyő	8.	Kisvárd	15.	Szigetvár
2.	Alsópáhok	9.	Komárom	16.	Tamási
3.	Bogács	10.	Lipót	17.	Tiszaújváros
4.	Cserkeszőlő	11.	Mezőkövesd	18.	Túrkeve
5.	Csongrád	12.	Nagyatád	19.	Vásárosnamény
6.	Esztergom	13.	Szarvas	20.	Zalakaros
7.	Hegykő	14.	Szentes		

Forrás: Saját szerkesztés

A fürdővárosi polgármesterek véleményeinek megismerése érdekében, mindkét alkalommal sikerült elérnem azt az országos mintát, melyben egyaránt megtalálhatók a nemzetközi hírű tradicionális fürdővárosok és a gyógyvíz adta lehetőséget a turizmus elősegítése érdekében kihasználó fürdőtelepülések.

Mivel a vizsgálatom arra keresi a választ, hogy az elmúlt két önkormányzati ciklus vonatkozásában, annak az elején és végén, a gyógyvízre alapozott fürdőváros-fejlesztés gátló tényezőinek alakulását érzékelik-e a fürdővárosi polgármesterek, ezért az adatok feldolgozása módszerének a

longitudinális kohorszvizsgálatot (cohort study) alkalmaztam az eredmények detektálása érdekében (Ployhart – Vandenberg 2010).

Eredmények

A gyógyturizmus-fejlesztés legfőbb gátló tényezői

A fürdővárosi polgármesterek válaszai alapján a gyógyturizmus-fejlesztés fontossági sorrendje szerint vannak legfőbb gátló tényezők, melyeket a nyolc legmagasabb átlagértékkel rendelkező állítás is mutat, jelentős véleményeltérések mellett. A polgármesterek által a 2011. évben adott válaszok alapján a gyógyturizmus kínálta lehetőségek

4. táblázat: A gyógyturizmus-fejlesztés legfőbb gátló tényezői 2011-ben

Állítás	N	Átlag	Szórás
Nem megoldás az utófinanszírozással működő pályázati rendszer.	36	4,33	0,862
Bonyolult pályázati rendszer.	36	4,06	1,094
Nehézkés pályázati ügyintézés.	36	3,89	1,141
Az idegenforgalmi adóhoz kapcsolódó kormányzati támogatás szintje alacsony.	36	3,67	1,195
A turizmus fejlesztése érdekében történnek a fejlesztések.	36	3,50	1,159
A településen lévő turisztikai vállalkozások adóterhei jelentősek.	36	3,42	1,079
Alacsony szintű belföldi fizetőképes kereslet.	36	3,39	0,994
Hiányzik a turisztikai jellegű pályázatokhoz szükséges önrész.	36	3,33	1,474

Forrás: Saját számítás, saját szerkesztés

5. táblázat: A gyógyturizmus-fejlesztés legfőbb gátló tényezői 2019-ben

Állítás	N	Átlag	Szórás
Az idegenforgalmi adóhoz kapcsolódó kormányzati támogatás szintje alacsony.	20	3,90	0,9119
A turizmus fejlesztése érdekében történnek a fejlesztések.	20	3,60	0,8208
Nehézkés pályázati ügyintézés.	20	3,30	1,1743
Bonyolult pályázati rendszer.	20	3,25	1,3328
Alacsony a településen élők vendéglátó-szakmai ismeretszintje.	20	3,05	0,8870
Nem megoldás az utófinanszírozással működő pályázati rendszer.	20	3,05	1,3945
Alacsony szintű belföldi fizetőképes kereslet.	20	2,95	1,0501
Kevés felkészült turisztikai dolgozó.	20	2,85	1,1821

Forrás: Saját számítás, saját szerkesztés

fokozottabb kiaknázása szempontjából legfőbb (4,33) gátló tényezőnek az utófinanszírozással működő pályázati rendszert jelölte meg, relatíve alacsony szórás mellett (4. táblázat).

A polgármesterek véleménye szerint a pályázati rendszer bonyolult, az ügyintézés bürokratikus és nehézkes, továbbá a fürdővárosok nem rendelkeznek azokkal a pályázatokhoz szükséges önrésszel, ami a különböző gyógyturisztikai fejlesztésekhez szükséges lenne.

A fürdővárosok a gyógyturisztikai fejlesztéseket önerőből nem tudják megvalósítani, ezért jelentős a kitettségük a központi pályázati forrásokból megvalósítható fejlesztéseknek. Ezt támasztja alá az is, hogy a megkérdezettek szerint a gyógyturizmus-fejlesztés legfőbb gátló tényezői között sorrendben az ötödik az az állítás, hogy „a turizmus fejlesztése érdekében történnek a fej-

lesztések”. Az alacsony elfogadási érték (3,50) azt jelzi, hogy a központi pályázatok jelentős része nem a turizmus fejlesztése érdekében történő fejlesztéseket preferálja, ezért a gyógyturizmus-fejlesztések gátló tényezője.

Figyelemre méltó, hogy a gyógyturizmus-fejlesztés legfőbb gátló tényezői között szerepel az alacsony szintű belföldi fizetőképes kereslet (3,39 átlagértékkel, 0,994 szórásérték mellett), ami kifejezi, hogy a belföldi turizmusból származó nyereség önmagában nem elégséges a gyógyturizmus fejlesztéséhez a fürdőtelepüléseken (Szabó 2015).

A polgármesterek által a 2019. évben adott válaszok alapján jelentős hányaduk szerint, a gyógyturizmus-fejlesztés legfőbb (3,90) gátló tényezője az idegenforgalmi adóhoz kapcsolódó

kormányzati hozzájárulás alacsony szintje (5. táblázat).

A polgármesterek jelentős része szerint a pályázati rendszer továbbra sem segíti a fürdővárosokban a gyógyturisztikai fejlesztéseket, sem a pályázati ügyintézés, sem a rendszere és az utófinanszírozási mód sem. A gyógyturizmus-fejlesztés gátló tényezői összetételében két megállapítás nem szerepel. Már nem tartoznak a legfőbb akadályozó tényezők közé, hogy „hiányzik a turisztikai jellegű pályázatokhoz szükséges önrész” és a „turisztikai vállalkozások adóterhei jelentősek” állítások. Új elemként jelentek meg a gyógyturizmus-fejlesztések legfőbb gátló tényezői között relatíve jelentős egyetértésben, hogy a településen élők vendéglátó-szakmai

ismerete alacsony (3,05) és kevés a felkészült turisztikai dolgozó (2,85). Vagyis a válaszadók szerint nem csak munkaerőhiány van, hanem jelentős képesség- és képzettség hiány is a turisztikai dolgozók körében. Figyelemre méltó, hogy „a turizmus fejlesztése érdekében történnek a fejlesztések” állítás a második legfőbb gátló tényezővé vált (3,60), ami azt jelzi, hogy fokozódik az igény a szükséges gyógyturizmus-fejlesztésre, de erre a fedezetet a központi pályázati forrásokból mégkevésbé áll rendelkezésre. A fürdővárosok hiába rendelkeznek már a szükséges önrésszel a turisztikai jellegű pályázatokhoz, ha csekély számú és pályázható összegű az ehhez kapcsolódó pályázati kiírás, ami egyre jelentősebben gátolja a gyógyturizmus-fejlesztést.

6. táblázat: A gyógyturizmus-fejlesztés legkevésbé gátló tényezői 2011-ben

Állítás	N	Átlag	Szórás
Kedvezőtlen a település hírneve.	36	1,83	0,941
A szervezett bűnözés megjelenése.	36	1,89	0,950
Fokozott korrupció.	36	1,89	1,063
Veszélybe kerülnek/csökkennek/eltűnnek az élő természeti értékek.	36	2,08	1,025
Egyhangú, vagy a városképbe nem illő épületek megjelenése.	36	2,22	1,198
A hagyományos tájkép átalakulása, eltűnése.	36	2,25	1,025
Túlzottan nagy zsúfoltság.	36	2,28	1,031
Növekvő zaj.	36	2,47	0,878

Forrás: Saját számítás, saját szerkesztés

7. táblázat: A gyógyturizmus-fejlesztés legkevésbé gátló tényezői 2019-ben

Állítás	N	Átlag	Szórás
Fokozott korrupció.	20	1,45	0,6863
A szervezett bűnözés megjelenése.	20	1,65	0,9333
Kedvezőtlen a település hírneve.	20	1,70	1,0809
Veszélybe kerülnek/csökkennek/eltűnnek az élő természeti értékek.	20	1,90	1,1653
A hagyományos tájkép átalakulása, eltűnése.	20	1,95	1,1459
Túlzottan nagy zsúfoltság.	20	2,10	1,0712
Egyhangú, vagy a városképbe nem illő épületek megjelenése.	20	2,20	1,1517
Növekvő zaj.	20	2,25	1,0195

Forrás: Saját számítás, saját szerkesztés

A gyógyturizmus-fejlesztés legkevésbé gátló tényezői

A polgármesterek által a 2011. évben adott válaszok alapján a gyógyturizmus-fejlesztés szempontjából a legkevésbé (1,83) gátló tényező a fürdőváros hírneve (6. táblázat).

A polgármesterek szerint a fürdővárosok hagyományosan élvezett jó hírneve (1,83) a gyógyturizmus-fejlesztés hatékony kiaknázását teheti lehetővé. A válaszadók döntő hányada szerint a gyógyturizmus-fejlesztést kevésbé gátolja még a szervezett bűnözés (1,89) és a korrupció (1,89), ami azt jelzi, hogy a fürdővárosok biztonságosak a gyógyturisztikai szolgáltatásba befektetők számára. Figyelemre méltó, hogy gyógyturizmus-fejlesztés legkevésbé gátló tényezői között szerepel a településkép (2,22) és a tájkép (2,25), pedig a magyar fürdővárosok XX. századi fejlődése sajátos utat járt be, mely rányomta bélyegét településképükre, arculatukra.

A polgármesterek által a 2019. évben adott válaszok alapján, jelentős egyetértés mellett a gyógyturizmus-fejlesztést legkevésbé (1,45) a fokozott korrupció gátolja (7. táblázat).

A fürdővárosokban a hírnév hatékonyabb kiaknázásával egyre nagyobb (1,70) esély mutatkozik a gyógyturizmus-fejlesztés bővítésre. A polgármesterek jelentős hányada szerint napjainkra fokozódik a fürdővárosok biztonsága, mely még inkább segítheti a gyógyturisztikai szolgáltatások fejlesztését, mint a 2011. évben. A gyógyturizmus-fejlesztést legkevésbé gátló tényezők a polgármesterek szerint azok, amelyek élhetőbbé teszik a fürdővárosokat. Ilyen a kiegyensúlyozott városszerkezet és a városkarakter, mint a zajjal (2,25), a zsúfoltsággal (2,10), a városképpel (2,20) a tájképpel (1,95), a természeti környezettel (1,90) kapcsolatos állítások.

Következtetések

A gyógyturizmus-fejlesztés gátló tényezőinek alakulását érzékelik a válaszadó polgármesterek a változások függvényében. A gyógyturizmus-fejlesztés gátló tényezőinek összetétele nyolc év elteltével csak kisebb mértékben

változott, jelentőségük azonban csökkent.

A fürdővárosi polgármesterek szerint a gyógyturizmus-fejlesztés gátló tényezői között legnagyobb számban még mindig a gazdasági tényezők vannak, de már kisebb jelentőséggel. Új gátló tényezőként a munkaerőpiaci változások jelentek meg, különös tekintettel a vendégfogadáshoz köthető humán erőforrás vonatkozásában.

A válaszadó polgármesterek többsége nyolc év elteltével is úgy érzékeli, hogy gyógyturizmus-fejlesztés jelentős gátló tényezői a fejlesztési erőforrások alacsony szintje. Még mindig bonyolult a pályázati rendszer, valamint nehézkes és bürokratikus az ügyintézés, de már nem olyan mértékben. A fürdővárosok jelentős része a gazdasági fejlődés hatására már rendelkezik a gyógyturizmus fejlesztéséhez önrésszel, de ez még mindig kevés a szükséges gyógyturisztikai fejlesztések megvalósításához. A fürdővárosokban a pályázati forrásból megvalósítható fejlesztések egyre jobban más egyéb célokat szolgálnak, nem a gyógyturizmus-fejlesztését.

A fürdővárosok bevételeinek fontos részét a szálláshelyek igénybevétele után fizetett idegenforgalmi adóbevétele és az idegenforgalmi adó után járó, a központi költségvetéstől kapott normatív hozzájárulás adta, mely a gyógyturizmus-fejlesztést is szolgálta. Napjainkra a gyógyturizmus-fejlesztés legjelentősebb gátjává az idegenforgalmi adóhoz kapcsolódó alacsony szintű kormányzati támogatás vált a polgármesterek véleménye szerint. An-

nak érdekében, hogy a fürdővárosok a nemzetközi versenyben maradhassanak, a gyógyturizmus-fejlesztésekhez az idegenforgalmi adóhoz kapcsolódó magasabb szintű kormányzati támogatás szükséges.

A gyógyturizmus-fejlesztések legfőbb gátló tényezői között újabban megjelent a turizmus-vendéglátáshoz köthető munkaerőhiány. A fürdővárosok humán erőforrásában meghatározó szerepet játszó turizmus-vendéglátás szakmákban Nyugat-Európa és más szektor munkaerő-elszívó hatása révén a munkaerőhiány nem csak mennyiségben, hanem minőségben is jelentkezett.

A jelentkező munkaerőhiány miatt a fürdővárosi vendégfogadásban dolgozók számára a települési szintű döntéshozóknak perspektívát kell nyújtaniuk, a vállalkozói döntéshozóknak pedig magasabb szintű elköteleződés elérését a vállalatuk mellett. A munkaerőhiány enyhítésére további lehetőség a folyamatok mesterséges intelligenciával történő automatizálása és digitalizálása a bluetooth technológia segítségével.

Viszonylag pozitív, hogy a gyógyturizmus-fejlesztések legfőbb gátló tényezői között még mindig nagyon kevés települési polgármester jelölt meg a környezettel, a környezet fokozott terhelésével kapcsolatos válaszokat. Ez nem jelenti azt, hogy a fürdővárosokban ne lenne környezeti terhelés, hanem inkább azt, hogy még nem alakult ki rá jelentős érzékenység.

SZABÓ ZOLTÁN²

Irodalomjegyzék

FAZAKAS Gergely – SZABÓ Zoltán – TÖRÖK Lajos (2002): A nemzetgazdaság felépítése. In: Török, L.; Behringer, Zs. (szerk.) Turizmus és vendéglátó ismeretek. Budapest, Szókratész Külgazdasági Akadémia, pp. 55-75.

HOJCSKA Ágnes Erzsébet – KURTH Géza (2016): A mozgásszervi betegségek kezelésében társadalombiztosítási támogatással igénybe vehető gyógyfürdőellátások és jogi környezetük. In: Szabó Zoltán (szerk.): Fürdővárosok környezete. Túrkeve, pp. 153-177.

HOJCSKA Ágnes Erzsébet (2019): Medical bath treatment protocol and patient turnover data by a hungarian medical spa bath example. In: Reisinger Adrienn – Kecskés Petra – Buics László – Berkes Judit – Balassa Bernadett (szerk.): „Kulturális gazdaság”. Kautz Gyula Emlékkonferencia elektronikus formában megjelenő kötete. Győr, Széchenyi István Egyetem, 19 p.

KSH (2018): Helyzetkép a turizmus, vendéglátás ágazatról, 2017. Budapest, 35 p.

KSH (2019): Munkaerőpiaci folyamatok, 2018. I-IV. negyedév. Statisztikai Tükör, Budapest, 2019. április 23., 10 p.

MOLNÁRNÉ BARNÁ Katalin – PAPP Zsófia (2017): Az idegenforgalmi adó volumenének és felhasználásának területi különbségei. Területi Statisztika 57(2), pp. 224-243.

PLOYHART R. E. – VANDENBERG R. J. (2010). Longitudinal research: The theory, design, and analysis of change. Journal of Management, 36:1, pp. 94-120.

SZABÓ Zoltán (2011): Inanspruchnahme von Heilbad-Dienstleistungen im Lichte von Verbrauchererhebungen. In: Darabos Ferenc (szerk.) „Kincs, ami van - fókuszban az egészségturizmus”: III. Nemzetközi Turizmus Konferencia, Tanulmányok Győr, Magyarország : Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, pp. 121-134.

SZABÓ Zoltán (2017): The development offer values of tourism in Hungary: Az egészségturizmus kínálati értékeinek fejlesztése Magyarországon. In: Szabó Zoltán (szerk.) The values of spa towns. Szentés, pp. 36-47.

TAKÁCS Szabolcs (2016): Bevezetés a matematikai statisztikába. Antarész Kiadó, Budapest, 355 p.

TÓTH Géza – DÁVID Lóránt (2010): A gazdasági-pénzügyi válság hatása az Észak-Magyarország régió turizmusára a szállásdíjbevételek és az alkalmazásban állók száma alapján. Turizmus Bulletin, 14(1-2), pp. 60-62.

Jogszabályi hivatkozások

1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről

5/2004. (XI. 19.) EüM rendelet az orvosi rehabilitáció céljából társadalombiztosítási támogatással igénybe vehető gyógyászati ellátásokról

7/2012. (VI. 29.) EMMI rendelet az egyes egészségbiztosítási tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról

27/2010. (XII. 31.) NGM rendelet a nemzetgazdasági miniszter szabályozási feladatkörébe tartozó egyes miniszteri rendeleteknek a fővárosi

és megyei kormányhivatalok felállításával összefüggő módosításáról

4/2014. (II. 6.) NGM rendelet a fejezeti kezelésű előirányzatok kezelésének és felhasználásának szabályairól

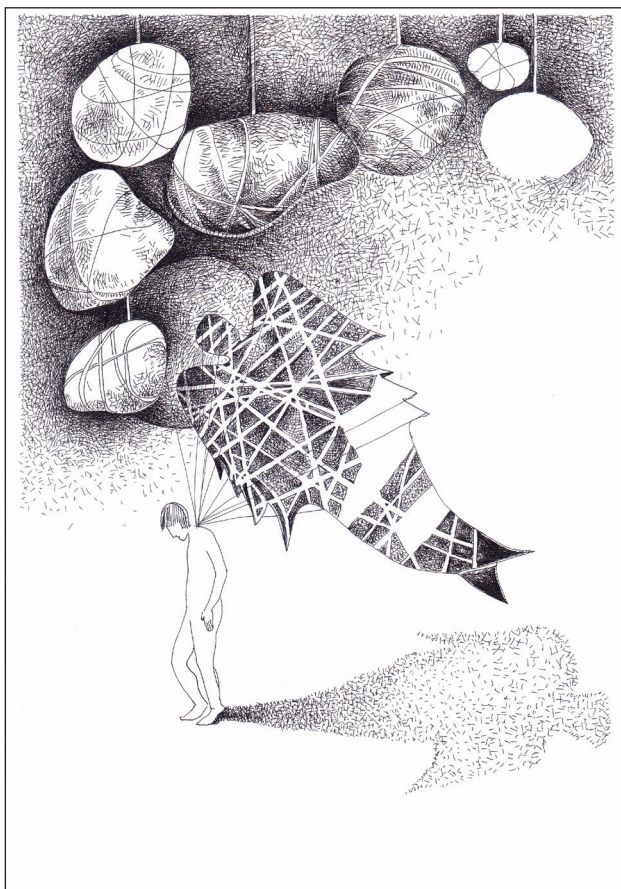
2015. évi C. törvény Magyarország 2016. évi központi költségvetéséről

2016. évi XC. törvény Magyarország 2017. évi központi költségvetéséről

Jegyzetek

1. A települési önkormányzatoknak az üdülőkendők tartózkodási ideje alapján beszedett idegenforgalmi adó minden forintjára adott támogatás a központi költségvetésből az előző évi tényadatok alapján.

2. Egyetemi adjunktus, Pannon Egyetem Georgikon Kar

Tájékoztató

Paradigmaváltás a fürdővároskutatásban

A világgazdaság globalizációja növekvő mértékben állítja előtérbe az abszolút és komparatív előnyök érvényesítésének jelentőségét a fürdővárosokban, ezért aktuálissá vált a fürdővárosok tudományos igényű kutatása.

A Fürdővárosok Tudományos Kutatóintézet (FÜTUKI) 2016-ban azért alakult meg, hogy innovatív, az elméleti tudást és a gyakorlati tapasztalatokat integráló szakmai szellemi műhelyként a fürdővároskutatások meghatározó szereplője legyen. A FÜTUKI nem titkolt célja, ösztönözni a fürdővároskutatói hálózat létrehozását és fejlesztését, segíteni az állami intézmények és a gyógyfürdővel rendelkező települések vezetőinek döntéshozatalát, valamint az országok közötti együttműködések elmélyítését és szélesítését. A FÜTUKI fő feladata a fürdővárosokkal kapcsolatos tudomány művelése, a tudomány eredményeinek terjesztése, a kutatások támogatása, a fürdővárosokhoz kötődő tudomány képviselője. A FÜTUKI tevékenysége felöleli a fürdővárosok egészét, a piac-kutatáson és elemzésen át a monitor-tevékenységig.

A FÜTUKI főbb tevékenységi körei:

Résztétel a fürdővárosokat érintő gazdálkodási, szervezési, történeti, egészségfejlesztési, turisztikai, gasztro-nómiai kutatásokban (nem megrendelésre).

Résztétel fürdőturisztikai kiállítások megrendezésében.

Résztétel fürdővárosi szakmai és tudományos konferenciák megrendezésében.

A fürdőkultúra tárgyi emlékeinek felkutatása és bemutatása.

Tudományos intézményekkel, tudományos társaságokkal közösen tudományos kutatási feladatok megvalósítása.

Résztétel a felsőoktatásban, különös tekintettel a fürdőturizmushoz kötődő tantárgyakra.

A felsőoktatást segítő fürdőturisztikai kézikönyvek összeállítása és kiadása.

Fürdővárosokhoz kapcsolódó monográfiák összeállítása és kiadása.

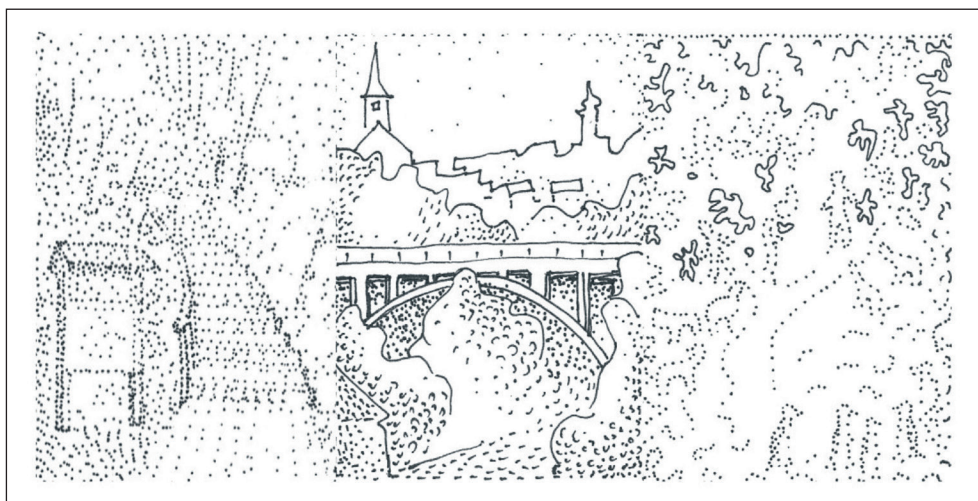
A FÜTUKI széles körű partnerei hálózatával együttműködve végzi tevékenységét. Az együttműködés a kutatási témák, szakértői munkák függvényében épül rá az érintett szereplők szakmai tudására. A FÜTUKI nyitottan működik abban az értelemben, hogy több ponton is közvetlen kapcsolatot teremt a tudományos szakemberekkel, vállalkozásokkal és intézményekkel. A FÜTUKI munkájában Dr. Szabó Zoltán intézetvezető és három intézeti szakértő, Dr. Hefelle-Kiss Ferenc, Dr. Székely Andrea és Hojcska Ágnes Erzsébet vesz részt. Az Intézet tevékenységét a Fürdővárosok Tudományos Tanácsadó Testülete segíti, melynek tagjai: Prof. Dr. hc. Dr. Kerekes Sándor DSc, Prof. Dr. Lakner Zol-

tán DSc. Prof. Dr. hc. Dr. Gundel János CSc, Prof. Dr. Kocsondi József CSc, Dr. habil Fritz Péter PhD, Dr. med. univ. Moll Károly.

A FÜTUKI eddigi tevékenységének eredményeként 2016-ban jelent meg a fürdővárosokat érintő kutatások első tanulmánykötete „*Fürdővárosok környezete*” címmel. A könyv a fürdővárosokhoz kötődő három témakört vizsgált: Az egészségturizmus paci környezetét, a fürdővárosok ökonómiáját és az egészségfejlesztést a fürdőgyógyászatban. A második tanulmánykötet 2018-ban jelent meg „*Fürdővárosok fejlődése*” címmel. A tanulmánykötet a fürdővárosok fejlődési lehetőségeit, a gyógyfürdőturizmus piaci jellemzőit és a bizonyítékon alapuló fürdőgyógyászat témaköröket elemezte. A „*Fürdővárosok együttműködése Magyarországon*” című különkiadású könyv 2018-ban jelent meg, mely tudományos pontossággal, tárgyyszerű dokumentum-válogatással mutatja be a fürdővárosok együttműködését a kiala-

kulástól napjainkig. A FÜTUKI a fürdővárosokat érintő kutatásokat bemutató tanulmánykötetek megjelentetésén kívül nemzetközi viszonylatban is jelentős témakörben nemzetközi tudományos konferenciát szervez. A Fürdővárosok Nemzetközi Tudományos Konferencia megrendezésének célja, hogy a fürdővárosokhoz kapcsolódóan a tudásmegosztás és a publikálási lehetőség új eszközzé váljon. A konferencia a tudományos tanulmányok mellett, helyt ad a fürdővel rendelkező hazai és külföldi hivatali vezetőknél, önkormányzatok polgármestereinek, fürdők vezetőinek és munkatársainak a jó gyakorlatok bemutatására is. A Fürdővárosok nemzetközi tudományos konferencia első alkalommal 2017., majd 2019. évben került megrendezésre, melyek eredményeiként a „*The Values of SPA Towns*”, és a „*Changing Spa Towns*” angol nyelvű tudományos könyv került kiadásra.

(SZ. Z.)

Kitekintés

Az egyetemi tudományos és innovációs parkok lehetőségei a térségek tudásgazdaságának fejlesztésben – a Singapore Science Park sikertényezőinek tanulmányozásán keresztül

A Világgaazdasági Fórum 2019-es ranglistáján (<https://www.weforum.org>) a világ legversenyképesebb országa címet elnyerő Szingapúr tudás-gazdaságának fejlődése, innováció-ösztönző eszközrendszere valamint tudományos és innovációs parki infrastruktúrája a hazai innovációs-ökoszisztéma fejlesztés szempontjából is számos adaptálható tanulsággal rendelkezik. Magyarország az Európai Bizottság innovációs teljesítményt vizsgáló indexe alapján „mérsékelt innovátorként” a közösségi rangsor 23. helyén áll (<https://interactivetool.eu/>). A kormányzat által kitűzött célok teljesítéséhez – hogy a hazai GDP ráfordítás 2020-ig a jelenlegi 1,5%-ról 1,8%-ra emelésével is hozzájáruljon az innovációs eredmények javulásához – egy új kutatás-fejlesztési-innovációs program több beavatkozásból álló intézkedés-csomagja hivatott eszközül szolgálni a következő években. A hazai egyetemek, mint az innovációs ökoszisztéma fejlesztés központi szereplői ebben a stratégiában kiemelt szerepet kapnak. A Kormány 1093/2019. (III.8.) számú határozatában (MAGYAR KÖZLÖNY 37 2019. 965 – 966) rendelkezett az országos Tudományos és Innovációs, Technológiai, illetve Ipari Park hálózat kiépítésének koncepciójáról.

A Tudományos és Innovációs Parkok (angol terminológiában: Science Park, Science and Technology Park, Techpark, Technopole) a Stanford Research Park 1951-es megalakulása óta meghatározó szereplői a tudás és technológiatranszfer folyamatoknak. Az Európai Bizottság 2014-es tanulmánya (ROWE 2014.) az unióban több mint 365 hasonló intézményt azonosít, amelyek kb. 750.000 főt foglalkoztatva járulnak hozzá a helyi innovációs és vállalkozói ökoszisztéma fejlődéséhez. Az intézménytípus ilyen mértékű terjedése nem véletlen. A tudásalapú gazdaság, az innovációra alapozott versenyképesség korában a vállalatok fejlődésükhöz elsősorban a tudás, és a humán tőke legmegfelelőbb helyszíneit keresik. A tudás, mint a XXI. század legmeghatározóbb „nyersanyaga” hasznosításával a városok versenyképessége és térszervező funkciói erősödnek fel (FILEP 2009).

A Tudományos és Innovációs Parkok szerepe a hazai felsőoktatási intézmények versenyképességének szükségszerű növelésében (FILEP et al. 2010) elvitathatatlan. Sikertényezőik jobb megértéséhez előzetesen rövid kitekintést kell tennünk az intézménytípus nemzetközi definíciós környezetében.

A Tudományos Parkok és Innovációs Térségek Nemzetközi Szövetsége (IASP – International Association of Science Parks and Areas of Innovation) a Tudományos Parkokat az egyetemek, kutatás-fejlesztési intézmények, vállalatok és piacok közötti tudás és technológia-áramlás helyszínéként definiálja (<https://www.iasp.ws>).

A parkok szervezeti, működési formája vagy azok egyetemi tudásbázissal való intézményi kapcsolata tekintetében mindenkire ráhúzható univerzális meghatározást sem az IASP, sem az Európai Bizottság sem pedig Nagy-Britannia Tudományos Park Szövetsége (UKSPA) nem ad (<http://www.ukspa.org.uk/>).

Több kutatás is egyetért a helyi intézményi és iparági sajátosságokhoz és küldetésekhez igazodó „egyenre szabott” stratégiai pozíciók és működési struktúra fontosságával (WAGNER, STERNBERG, 2004. 219-240), és ennek megfelelően két karakteres fogalmi kör, a Tudományos Parkok és a Technológiai Parkok szétválasztására egyre erősebb igény mutatkozik. Alberto Albahari és kutatótársai 2017-ben publikált kutatása (ALBAHARI et al, 2017. 13-18) a Technológiai és a Tudományos Parkok szétválasztásánál a két intézménytípus közötti legjelentősebb különbségként az egyetemi tulajdonosi pozícióját jelöli meg, a Tudományos Parki formát leginkább meghatározó kritériumként. A tanulmány az egyetemi jelenlét jelentőségét elsősorban a tudás vállalati folyamatokba történő diffúziója, az ipari innovációs folyamatok katalizálása valamint a kutatóhelyek és vállalatok közti kommunikáció serkentése terén rögzíti. A 25 spanyol tudományos park 849 vállalatára kiterjedő vizsgálat egyúttal arra a megállapításra is jut, hogy a Tudományos és Technológiai Parkok innovációs eredményeiben és az akadémiai tudás piacra vitelében kizárólag az egyetemi jelenlét és tulajdonosi szerep nem hoz kimutatható változást, ahhoz az innovációs ökoszisztéma fejlesztés további beavatkozásai szükségesek.

Az egyetemi kutatási és a vállalati fejlesztési tevékenységének közös platformjaként értelmezett egyetemi tudományos/innovációs/technológiai parkok stratégiája ugyanis jelentős eltéréseket mutat az ökoszisztéma fejlesztési szolgáltatások köre valamint a park iparági fókuszaltsága terén. McCarthy és kutatótársai több nemzetközi intézmény működésének tipologizáló elemzést elvégezve (MCCARTHY et al, 2018. 110–122) elkülönítette a tényleges innovációs ökoszisztéma-építési valamint az alapvetően csak ingatlanfejlesztési céllal létesült parkokat.

Bár esettanulmányunk főszereplője, a Singapore Science Park az egyetemi tulajdonviszony hiánya miatt definíciószerűen nem tekinthető (egyetemi) Tudományos Parknak, két helyi egyetemmel való szoros partnerségi kapcsolata miatt McCarthy is szerepelteti vizsgálatában. Előljáróban leszögezhető, hogy sem McCarthy sem több más, a következőkben hivatkozott szerző nem tekintik a Singapore Science Park működé-

sének elmúlt időszakát olyan sikertörténetnek, mely az egyetem-vállalati kapcsolatokra épített innovációs ökoszisztéma fejlesztésben a szigetország fejlődését érdemben támogatni tudta volna. Tanulmányunkban ezen álláspontokat elfogadva ugyanakkor **arra kívánunk rámutatni, hogy a Singapore Science Parkot nem mint önálló innovációs ökoszisztémával rendelkező entitást kell vizsgálnunk, hanem a szingapúri innovációs milió egy kikerülhetetlen és nélkülözhetetlen elemét. Tanulmányunkban ezért a tudományos park bemutatásán kívül kitérünk azokra az eszközökre, melyek a szingapúri innovációs ökoszisztéma kiépülését segítették: (1) az állam átfogó gazdaságfejlesztési és befektetés ösztönzési intézkedéseire, (2) a kutatás-fejlesztési keretrendszerre, valamint (3) az oktatás és a vállalkozói kultúra fejlesztés beavatkozásaira.**

Az 1965-ben önállóvá vált ország kormánya 1972-ben fogalmazta meg azt a gazdaságfejlesztési célt, hogy az ország alacsony munkaerő-költségekre épített gyártóhelyszín szerepkörből továbblépve helyet tudjon adni globális vállalatok technológiai fejlesztéseinek és ezáltal a globális innovációs hálózatok részévé válhasson (MAGASHÁZI, 2017 95-96).

A kormány tudatos gazdaságfejlesztési víziójának megvalósítását napjainkig az állami jelenlét jelentős súlya határozza meg. A '60-as, '70-es éveket jellemző közvetlen külföldi tőkebefektetéssel megvalósított, exportorientált iparosítás ideje alatt létrejötték a kulcsszerepet játszó stratégiai és tőkeigényes ágazatokban az állami tulajdonban lévő, illetve államhoz kapcsolódó vállalatok. Ezek a külföldi működőtőke letelepítését támogató beruházások végrehajtásában is jelentős szerepet játszottak. Ezt a folyamatot támogatta az a befektetésösztönzési intézményfejlesztés, melyből kiemelkedő az 1961-ben létrejött Gazdaságfejlesztési Igazgatóság (Economic Development Board-EDB). Az állam máig meghatározó „szuperintézménye” az állami gazdaságpolitikai célok érvényesítése mellett szerepet kapott a külföldi vállalatok letelepedésének koordinálásában valamint helyi vállalatok külföldi terjeszkedésében is (VÖLGYI, 2015 1–26). Belőle vált ki 1968-ban a Jurong Town Corporation, mely iparterületek fejlesztése mellett egyfajta klaszter-politika men-

tén támogatta a tudásintenzív tevékenységeket végző vállalatok letelepítését. Ezzel megtette az első lépéseket az alacsony munkaerő-költségekre épített gazdaságból tudásgazdaság felé vezető átalakulásban. A Singapore Science Park 1980-as létrehozása is a Jurong Town Corporation koordinációjában történt meg, bár ennek ellenére csak 1986-87-re jelentek meg az első tudomány-intenzív tevékenységet hozó külföldi befektetések (MAGASHÁZI, 2017. 65).

A Singapore Science Parkra Szingapúr gazdaságfejlesztése szempontjából mindenképp fontos mérőföldkként kell tekintenünk, mivel az állami K+F tevékenységek támogatásával kapcsolatos elköteleződésének egyik első megnyilvánulása volt. A park első épületeinek kialakítását a Jurong Town Corporation az Ascendas ingatlanfejlesztő bevonásával 1981-ben indította el a kormány által rendelkezésre bocsátott 30 hektáros területen a technológia-orientált, kutatási profilú vállalkozások letelepítésének szándékával. A helyszín kiválasztásánál alapvető szempont volt a két helyi meghatározó egyetem (National University of Singapore és National University Hospital) tőszomszédsága. Az első bérlő az energetikai és olajipari szektorban működő norvég tulajdonú Det Norske Veritas (DNV) volt, de gyorsan épültek az újabb épületek az egyre erősödő vállalati igények kiszolgálására. A park iparági fókuszát is mutatva 4 önálló épület létesült IT területen működő cégek számára (ezek az un. CINTECH épületek). E fejlesztési ütemben olyan kormányzatilag fontos beruházás is helyet kapott, mint a DSO National Laboratories, amely a városállam nemzetvédelmi jellegű kutatásait szolgálja ki.

A fejlesztés második üteme 1993-ban kezdődött további 20 hektár terület bevonásával. Ekkor jött létre a több céget befogadó irodaházak többsége, illetve néhány, külön vállalati megrendelésre kivitelezett épület is (pl. az Institute of Microelectronics központja).

Az ingatlanportfólió kialakításánál alapvetően e két típusú megközelítés jellemezte a projektfejlesztést. A konkrét betelepülő vállalatok elképzeléseihez igazodó (un. built-to-suit) épületek esetében már a tervezési folyamatba bekapcsolódik a majdani bérlő (ilyenek pl. a DNV, az IME illetve a DSO székházak). A kisebb helyi igényű vállalatokat közös használatú (un. multi

tenant building, MTB) infrastrukturális kínálattal várják, egyfajta „flexibilis héjszerkezetű”, olyan belső struktúrában rugalmasan alakítható megoldásokkal, melyek a beköltözők preferenciáihoz szabhatók (<https://www.sciencepark.com.sg>).

Bár az épületek megtöltése a kezdeti időktől problémamentesen zajlott, a park már a kora '80-as évektől vegyes reakciókat váltott ki, sokan megkérdőjelezték lehetőségeit a tudás-gazdaság kialakításában. Egy, a park bérlői között végzett 2001-es kutatás (PHILLIPS 2003. 707–732) rámutatott, hogy kevés a valós K+F tevékenység, a kooperáció gyenge, az iparági klaszteresedés sem indult meg. Igaz ez a bérlők közötti relációkban, de a vállalatok szomszédos egyetemekkel való kapcsolataiban hasonlóan.

A hálózatosodás hiányát és a parkon belüli vállalatok gyenge együttműködést egy építészeti kérdésre is visszavezethetjük. Az 1980-as, 1990-es és kora 2000-es évek beruházásai jellemzően közepes (3-4 ezer m² alapterületű) épületek létrehozásáról szóltak, ezekből jelenleg 24 darab található a park területén. A park menedzsmentje helyszíni interjúnk során rávilágított arra a tényre, hogy az ilyen kisebb alapterületű épületek tapasztalataik szerint akadályozzák a bérlők közötti interaktusokat, az információ áramlását és a kapcsolatteremtést. Ezt tanulságul véve a park új fejlesztési ciklusában törekszenek építészeti és térformálási megoldásokkal is támogatni a helyi közösségek fejlődését. Az új építészeti koncepció elsőként a Singapore Science Park ikonikus központi épületének szánt 'ASCENT' épületnél került alkalmazásra. A kb. 10.000 m² alapterületű ház a modern vállalati igényeknek megfelelően nem csak kb. 40.000 m² hasznos irodaterületet fogad magába, de kb. 4.000 m² közösségi, vendéglátóipari és egyéb szolgáltatási funkciót is. A tágas belső és nagyvonalúan parkosított külső terekkel rendelkező ikonikus épület a várakozások szerint új szemléletet hoz a parkon belüli együttműködésekben. Ezt hivatott támogatni az un. Brigde+ kezdeményezés is, mely közösségi terek, közös munkahelyek és programok széles körével serkenti a hálózatosodást.

A park korai időszakában elért eredményeinek reális megítéléséhez ugyanakkor érdemes a korábban bemutatott kutatási intézményrendszer fejlődését a park fejlesztésének idővonalára he-

lyezve is megvizsgálunk. Így az is szembetűnővé válik, hogy a park létrehozását csak mintegy 10 évvel követően kezdődött meg Szingapúr államilag koordinált kutatás-fejlesztési és technológia-ösztönző tevékenysége. A gazdaságpolitikai irányváltáshoz hozzájárult az a felismerés is, hogy tényleges kutatás-fejlesztési tevékenységek pusztán világszínvonalú fizikai környezet kialakításával nem indulnak meg. Ez sarkallta arra a kormányt, hogy 1991-ben létrehozta a Nemzeti Tudományos és Technológiai Igazgatóságot (NSTB). A szervezet a tudatosan kiválasztott kulcságazatok, tudományos és technológiai területek nemzetközi kutatási központtá alakításának valamint a kutatási, technológiai fejlesztések középtávú tervezésének feladatát kapta. A 2002-től A*STAR néven működő ügynökség a mai napig Szingapúr tudásalapú és innováció vezérelt gazdaság- és társadalomstratégiájának letéteményese. Az öt éves tervezési ciklusokban az állam meghatározott fejlesztési területekhez delegál fejlesztési forrásokat, az első 1995-ös Nemzeti Technológiai Terv meghirdetésétől folyamatosan emelkedő állami K+F költségvetés mellett:

1. táblázat: Szingapúr technológiai és innováció-fejlesztési programjainak áttekintése

	Költségvetés
National Technology Plan 1995	2 mrd\$
National Science & Technology Plan 2000	4 mrd\$
Science & Technology 2005 Plan	6 mrd\$
Science & Technology 2010 Plan	13.5 mrd\$
Research, Innovation and Enterprise 2015 Plan	16 mrd\$
Research, Innovation and Enterprise 2020 Plan	19 mrd\$

Forrás: www.nrf.gov.sg alapján saját szerkesztés

A K+F infrastrukturális fejlesztés túl korai megjelenését mutatja az is, hogy a felsőoktatás kulcsfontosságúnak mondható átalakítása is csak a 2000-es évek elejétől vett olyan ütemet, mely ténylegesen támogatni tudta az akkor saját innovációs ökoszisztéma építési eszközökkel nem rendelkező tudományos parkot.

A 'gondolkodó nemzet' stratégia jegyében felépített felsőoktatás átalakítási koncepció a tudás-gazdaság irányába történő tudatos gazdasági szerkezetváltás egy meghatározó lépése volt a nagyvonalú finanszírozási háttér, a jó infrastrukturális adottságok és a vállalati mentalitással működő állami intézményrendszer mellett. Az innovációs miliő kialakításában és a vállalkozói gondolkodást segítő szemléletformálásban az állami oktatási intézmények – különösen a felsőoktatási intézmények – kiemelkedő szerepet kaptak. A tudományos parki és a „vállalkozó” egyetemi fejlesztések szoros összekapcsolódása miatt kutatásunkban e területre kiemelt figyelmet fordítunk.

Az ország első és legendássá vált miniszterelnöke, Lee Kuan Yew az oktatást az innovációs és vállalkozói kultúra sikerkritériumaként emeli ki (YEW, Lee Kuan: *The Wit and Wisdom of Lee Kuan Yew*):

„Az innováció és a technológia fejlesztésnek kulcsa az ember maga. Fejlesztenünk és támogatnunk kell tehetségeinket úgy, hogy az innováció és a kreativitás az oktatás szerves részét képezze.

Oktatási rendszerünket úgy formáljuk, hogy az táplálja az innovációt és a kreativitást az óvodától az egyetemig és az egész életen át tartó tanulásig.”

1979-től 1996-ig a tudományos és műszaki képzés minőségének fejlesztése állt az oktatási program fókuszában. A tehetségek felkarolása és a kreativitás fokozása 9 általános iskolában folyik 1984 óta (Tehetségek Oktatási Programja/Gifted Education Program) (<https://www.moe.gov.sg>). Az oktatáspolitikai 1997-ben bejelentett „Gondolkodó Iskolák, Tanuló Nemzet” (Thinking Schools, Learning Nation) víziója (<https://www.moe.gov.sg/about>) kimondottan a kreativitás és az innováció fejlesztését kívánja elérni a diákok alkotómunkára ösztönzése és problémamegoldó képességének javítása útján. Eredménye világszinten ismert az ország PISA (<https://data.oecd.org/pisa/mathematics-performance-pisa.htm>) valamint a PIRLS és TIMSS (<http://timssandpirls.bc.edu>) kompetencia vizsgálatokon elért helyezéseinek köszönhetően.

Hasonlóan látványos fejlődésen ment keresztül az ország felsőoktatása, az 1980-ban több szervezeti átalakulási lépést követően lét-

rejött National University of Singapore (NUS) és az 1991-ben alapított Nanyang Technological University (NTU) élenjárásával. A következő grafikonokon az ország két vezető egyetemének ugrásszerű előrelépését látjuk a QS World University Rankings minősítésben.

1. ábra: A National University of Singapore QS World University Rankings helyezéseinek alakulása 2012-2020

A felsőoktatás látványos – és a science park és innovációs ökoszisztéma kapcsán is releváns – fejlesztése a 80-as évek elejétől két központi kezdeményezéssel indult meg (ADDIE et al 2019. 252–260). Szingapúr 'World Class University' programjának két meghatározó iránya - a világ

2. ábra: A Nanyang Technological University QS World University Rankings helyezéseinek alakulása 2012-2020

Forrás: <https://www.topuniversities.com> alapján saját szerkesztés

2. táblázat: A NUS Enterprise innováció és vállalatfejlesztési eszköztára

Vállalkozóvá válást támogató programok	NUS Overseas Colleges (NOC)	Szingapúri állampolgárságú hallgatóknak szóló külföldi tapasztalatszerzési és tanulási lehetőség. A Stanford University-vel 2002-ben elindult program mára 11 nemzetközi (köztük izraeli, kínai, svéd, német, kanadai) egyetem kampuszán működik. A programok egyetemi hallgatók és posztgraduális képzésben résztvevők számára állnak nyitva akár teljes tanévre kiterjedően, akár rövidebb futamidővel.
	NUS Enterprise Summer Programme on Entrepreneurship	Kéthetes bentlakásos program NUS és nemzetközi diákok számára a vállalkozói képességek és látásmód fejlesztésére. Programok: előadások, vállalat-látogatások, kormányzati intézmények megismerése, stb.
Lean Launchpad Singapore		A program célja egyetemi kutatók és mérnökök által kifejlesztett technológiák piaca vitele. A kezdeményezés alapjául az USA National Science Foundation I-Corps programja szolgált. Az LLP lényegi része egy 10 hetes instruktor-vezette képzés, mely a Business Model Canvas és a Value Proposition Canvas módszerekre építve vizsgálja a projekt-ötletek piaci megvalósíthatóságát, szükségletét. A képzési módszertan kutatói team-ek számára segít a technológiák eladható terméké formálásának útját megtalálni. A National Research Foundation Singapore által finanszírozott program 2017-2022 időszakára vonatkozó fő küldetése, hogy az LLP a városállam felsőoktatási intézményeit közös erővel alá szervezve segítse a kutatási eredmények piacosítását, ezáltal támogatva az ország kutatási eredményeinek terjesztését, innovációs ökoszisztémájának globális versenyképességét.
Start-up és vállalatfejlesztési programok	NUS start-up runway	A start-up életpályát teljes vertikumában átfogó program, a startup-validációtól a pre-inkubáción át a fejlett szakaszban lévő üzleti elképzelések támogatásáig rendelkezik eszközökkel. Saját támogatási alapja van, mely nyolc típusú támogatási konstrukciót tartalmaz. A beérkező ötletpályázatok, hackathonok során felmerülő üzleti javaslatok elbírálását az un. Investment Committee végzi. Az ötletek értékeléseTRL skálán történik, az un. Industry Laser Office feladata, hogy a besorolást elvégezze.
	BLOCK71	A BLOCK 71 program eredetileg egy szingapúri ötszintes gyár inkubációs központát alakításából indult, mára az egyetem nemzetközi inkubációs hálózatának neve. A különleges innovatív munkakörnyezet a külföldi piacra lépni szándékozó start-upok hálózatosodását, finanszírozáshoz való hozzáférést segíti fizikai infrastruktúra, mentorálás, kapcsolatépítés útján.
	NUS Industry Liaison Office, NUS LIO	Szabadalmi eljárással kapcsolatos tanácsadás Jogi és üzleti támogatás technológiák, szabadalmak hasznosításáról harmadik féllel való megegyezéseknél. Vállalatindítási, üzleti programok (kapcsolódás a LLP programhoz) Nemzetközi ipari partnerségi programok közvetítése (pl. Samsung, Bayer, GlaxoSmithKline) Támogatásközvetítés
Egyéb nemzetközi együttműködési programok	STEER	Izrael,Jordánia és Szingapúr közös start-up programja.
	Liberal Arts College	A Yale és a NUS együttműködési programja, a művészeti és természet-tudományos képzés új modelljének kidolgozására, holisztikus megközelítésben.
	NUSRI (Suzhou, Kína)	A kínai kormányval együttműködésben létrejött Kutatóközpont. Alapvetően science parkként funkcionál, üzleti inkubációs és technológia értékesítési tevékenységgel. Célcsoportjai mind a multinacionális vállalatok, mind pedig a start-upok.

Forrás: <https://enterprise.nus.edu.sg/>

vezető felsőoktatási hatalmaihoz való felzárkózás jegyében – a 'massification' (a felsőoktatás minél szélesebb társadalmi rétegek irányába való kiterjesztése) valamint az 'internationalization' (azaz a nemzetközi jelenlét fokozása) volt. Ehhez kapcsolódtak olyan, az egyetemek specializációját és egymás közötti egészséges versenyét ösztönző központi struktúraváltási folyamatok, melyek a NUS és az NTU központi kormányzati forrásoktól való függetlenedését voltak hivatottak támogatni (LEE, M., GOPINATHAN, S. 2008. 569-588). Az ország innovációs képességeiben is megfogható hatással ugyanakkor a vállalkozói egyetem kialakulását ösztönző lépések voltak. 2005-ben megkezdődött a NUS és az NTU „privatizációja” (corporatization), mely szélesebb autonómiát adva a két egyetemnek alapjaiban változtatta meg az egyetemek és a kormány viszonyát: A kormány a felsőoktatás keretrendszerének meghatározását követően az egyetem működésébe lényegesen kevesebb ponton avatkozik be, ezáltal lényegesen nagyobb mozgásteret biztosítva az intézményeknek fejlesztési tevékenységeikben, viszont komoly elvárásokat támasztva a fenntartható működés és az értéket a pénzért elvérvényesítése kapcsán.

Az első Nemzeti Technológiai Terv bejelentésével 1995-től az egyetemek K+F költségvetése és ezzel párhuzamosan kutatói személyi állománya is hirtelen emelkedésnek indult. Ez, az állam által indukált tudatos minőségi fejlesztés nem csak a 'World Class University' program megvalósítást célozta meg. A felsőoktatás innovációs ökoszisztéma fejlesztésben kijelölt szerepe már a 2000-es évek elejétől jól kivehető volt - a vállalkozói gondolkodás terjesztésének missziója formájában. A szingapúri „vállalkozó egyetemi” modell ennek szellemében a magas foglalkoztatottság és a kedvező vállalati és állami karrierlehetőségek „miatt” alacsony vállalkozói kultúrával rendelkező fiatalok egyetemi képzésébe építette be a vállalkozói attitűd fejlesztés eszközeit (WONG et al 2007. 941-958).

E küldetés jegyében hozta létre a Szingapúri Nemzeti Egyetem (NUS) vállalkozási központját NUS Enterprise néven azzal a feladattal, hogy kiterjessze a vállalkozói ismeretek oktatását az egyetem valamennyi képzési területén. A NUS Enterprise eszköztára 2001-től egy, az innovációs

kultúra fejlesztésében világhírűvé vált programmal egészült ki. A NUS Overseas College (NOC) egyedülállóan ötvözi a vállalkozói attitűd-fejlesztés és az egyetem nemzetköziesítési tevékenységeit. A 2001-ben a Stanford Egyetemmel kötött együttműködési megállapodással induló program napjainkra további 10 világszínvonalú nemzetközi egyetemhez kapcsolódó helyszínre terjed ki. A NUS hallgatói ösztöndíjtámogatással 6-12 hónapos szakmai gyakorlat eltöltésére kapnak lehetőséget high-tech start-up vállalkozásoknál. Bár a program nemzetközi egyetemi kurzusokat is takar, lényege nem a formális oktatás, hanem a vállalkozói kultúra start-up világban történő, tapasztalatszerzésen keresztül megismertetése. A hazatérő hallgatóknak lehetősége nyílik saját vállalkozási ötleteik továbbvitelére is, de a program elsődleges célja nem ez, hanem a vállalkozói gondolkodás felébresztése a fiatalokban, látásmódjuk megváltoztatása.

A szingapúri oktatáspolitikai célkitűzések elérésére a NOC-hoz hasonló felépítéssel a későbbiekben az NTU valamint a Singapore Management University (SMU) is elindította saját nemzetközi vállalkozásfejlesztési programjait Overseas Entrepreneurship Programme (OEP) illetve Entrepreneurship Immersion Programme (EIP) néven.

Kutatásunk szempontjából a Singapore Science Park „Curie” épületében elhelyezkedő NUS Enterprise innovációs és vállalkozásfejlesztési programjai a relevánsabbak. Az alábbi táblázatban az egyetem vállalkozásösztönzési és innovációs eszköz-portfóliójának fő elmeit mutatjuk be.

Összegzés

A szingapúri innovációs ökoszisztéma egy európai léptékkel rendkívül rövid idő alatt felépített tudás-gazdasági modell. Benne mind az állam által vezérelt gazdaságirányítási és befektetésösztönzési megalapozó lépéseknek, mind az ezekre épülő kutatási és technológiai intézményi fejlesztéseknek fontos helye van. A legnagyobb prioritást mégis a humán erőforrások fejlesztése kapja az országban. Meggyőződésünk szerint az erre összpontosított erőfeszítések tudják a szingapúri versenyképességet hosszú távon fenntartani. A megismert programok zöme nem csupán tantermi keretek között zajlik, de egy világszínvonalú, a hallgatók személyes

élményszerzését, bevonódását ösztönző gyakorlatorientált nemzetközi kooperációs rendszerben. E szemlélet hazai egyetemeinknél is egyre erősödő mértékben képviselteti magát, melynek köszönhetően egyre több jó példát láthatunk a hallgatók gyakorlatközeli projektekbe való bevonására (EISINGERNÉ et al. 2014). Egy, a Széchenyi István Egyetem és a munkaerőpiac kapcsolatát vizsgáló 2009-es mélyinterjú vizsgálat eredményei (KOVÁCS et al. 2010) arra is rámutattak, hogy a vállalkozások pontosan ezt a szakmailag releváns gyakorlatot tartják a legfontosabb fejlesztendő területnek a hazai felsőoktatási alapképzésben.

A Singapore Science Park egyik oldalról a szigetország egy gazdasági értelemben vett sikertörténete, ahol maga a helyszín „eladja a terméket”, a 21. századi nagyon magas minőségű üzleti környezetet. A létesítményt ugyanakkor jogosan érik kritikák a miatt, hogy innovációs, vállalkozásfejlesztési szolgáltatásai gyengék. Személyes interjúink során mind a park, mind a NUS Enterprise menedzsmentje elismerte, hogy erősítésre szorul az egyetem és a park vállalatai közötti kommunikáció, többrétűvé kell tenni az együttműködések. A park új épületkialakítási koncepciója (az új Ascent épület) és közösségfejlesztést szolgáló szervezeti építkezése (a Bridge+ szolgáltatások) viszont már e kritikával illetett területek megerősítését célozzák.

A szingapúri példa arra is rávilágít, hogy a felsőoktatási rendszerekre fordított kiadások fontos szerepet játszanak a gazdasági növekedés és a fejlődés javításában. Közismert tény, hogy az állami oktatási kiadások jelentősen javítják a gazdasági növekedés ütemét, és megerősítik annak az iskolai végzettséggel való pozitív kapcsolatát. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy a magasabban kvalifikált munkaerővel rendelkező országok – hasonlóan Szingapúr gazdaságfejlődésében tapasztaltakhoz – az 1960 utáni időszakban sokkal gyorsabban tudtak fejlődni (FILEP et al. 2012). Azonban a tudásgazdaság támasztotta újfajta igényekből adódik, hogy korunk felsőoktatási intézményeinek nemcsak a hagyományos oktatási és kutatás funkciókat kell ellátnia, hanem egyéb szerepeket, szolgáltató egyetemi funkciókat is fel kell vállalniuk. A szolgáltató intézmények új feladatai az innovációs folyamatokban

való részvétel, alkalmazott kutatások, valamint egyéb gazdasági- üzleti szolgáltatások nyújtása (EISINGERNÉ, RÁMHÁP, 2019). E jelenség pedig új kihívások elé állítja az intézményeket olyan kapcsolódó területeken is, mint pl. a marketingkommunikáció, meg kell felelniük ugyanis a fogyasztói társadalom által kialakított olyan elvárásoknak, mint az idő szorítása, a fizikai és mentális mobilitás, az individualizmus és az élet-hosszig tartó tanulás (KONCZOSNÉ et al. 2015).

**MAYER GÁBOR¹ – RÉVI ZSOLT²
– TAMÁNDL LÁSZLÓ³**

Köszönetnyilvánítás

A cikk kutatásaihoz a Pallas Athéné Innovációs és Geopolitikai Alapítvány „Komplex Kutatási Program Támogatása” támogatási programja és a Széchenyi István Egyetem biztosított forrást.

Felhasznált irodalom:

A Kormány 1093/2019. (III. 8.) Korm. határozata az országos Tudományos és Innovációs, Technológiai, illetve Ipari Park hálózat kiépítésének koncepciójáról = MAGYAR KÖZLÖNY 37 (2019) 965 - 966

ADDIE, Jean-Paul D., ACUTO, Michelle, HOC, K.C., CAIRNSD, Stephen, TAN, Hwee Pink: Perspectives on the 21st Century Urban University from Singapore – A viewpoint forum. Cities 88, 2019. 252–260

ALBAHARI, Alberto, PÉREZ-CANTO, Salvador, BARGE-GIL, Andrés, MODREGO, Aurelia: Technology Parks versus Science Parks: Does the university make the difference? Technological Forecasting & Social Change 116 (2017), 13–28

EISINGERNÉ Balassa Boglárka; Ercsey Ida; GÁBORA Bernadett: Az EYOF 2017-ben rejlő potenciál kiaknázása In: Darabos, Ferenc; Ivancsóné, Horváth Zsuzsanna (szerk.) Nemzetek turizmusa : VI. Nemzetközi Turizmus Konferencia 2014 : Tanulmányok, Győr, Magyarország : Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, (2014) pp. 228-250. , 23 p.

EISINGERNÉ Balassa Boglárka; RÁMHÁP Szabolcs: Projektalapú oktatás a Széchenyi Egyetem Menedzsment Campusán a Lean Service

Creation (LSC) módszer adaptálásával. In: Kol-tai, László (szerk.) Hazai és külföldi modellek a projektoktatásban. Budapest, Magyarország: Óbudai Egyetem Rejtő Sándor Könyv- és Környezetmérnöki Kar, (2019) pp. 384-397.

FILEP Bálint, KOVÁCS Zsolt, TAMÁNDL László: A felsőoktatási intézmények versenyképessége Magyarországon és azok mérésének dilemmái In: Lifelong, Learning Magyarország Alapítvány (szerk.) Tanulás, tudás, gazdasági sikerek avagy a tudásmenedzsment szerepe a gazdaság eredményességében: tudományos konferencia kiadványa Lifelong Learning Magyarország Alapítvány, (2010) Paper: CD Könyvrészlet/Konferenciaközlemény (Könyvrészlet)/Tudományos[2436823] [Admin láttamozott]

FILEP Bálint: Magyarországi nagyvárosok versenyképessége és térség szervező funkciói, Doktori disszertáció, 2009. 229 p.

FILEP Bálint; Tamándl László; Rámháp Szabolcs; Kovács Zsolt: The Economical and Social Impact of Széchenyi István University (Győr, Hungary) on Regional Development In: R, Ginevičius; A. V., Rutkauskas; J., Stankevičienė (szerk.) Business and Management 2012 : 7th International Scientific Conference, Vilnius, Litvánia : Vilnius Gediminas Technical University Press, (2012) pp. 559-568.

KONCZOSNÉ SZOMBATHELYI Márta, RÁMHÁP Szabolcs, MÁJER Eszter Petra: Special Coginfo Application by Non-business Organizations: Case Study on Marketing Communication of a Higher Education Institution. In: Baranyi, Peter; Csapó, Ádám; Sallai, Gyula (szerk.) 2015 6th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom), New York (NY), Amerikai Egyesült Államok*: IEEE, (2015) pp. 483-488.

KOVÁCS Zsolt, TAMÁNDL László, FILEP Bálint: Észak-dunántúli vállalkozói elit elvárásai a Széchenyi István Egyetemen és hallgatóival szemben, TÉR ÉS TÁRSADALOM 24 (2010) 2 pp. 93-105. , 13 p.

LEE, Kuan Yew: The Wit and Wisdom of Lee Kuan Yew

LEE, Michael H., GOPINATHAN, Saravanan: University restructuring in Singapore: amazing or a maze? Policy Futures in Education Vol. 6 Num. 5, 2008. 569-588

MAGASHÁZI Anikó: Transznacionális vállalatok és hálózataik, Szingapúri tanulmányok útján az innovációvezérelt gazdaság felé, Doktori értekezés, Világgaazdasági Intézet 2017. 65, 95-96

MCCARTHY, Ian P., SILVESTRE, Bruno, NORDENFLYCHT, Andrew von, BREZNITZ, Shiri M: A typology of university research park strategies: What parks do and why it matters. Journal of Engineering and Technology Management 47 (2018) 110-122

PHILLIPS Su-Ann Mae, YEUNG, Henry Wai-chung: A Place for R&D? The Singapore Science Park. Urban Studies, Vol. 40, No. 4, 2003. 707-732

ROWE, David N E: Setting up, managing and evaluating eu science and technology parks Publications Office of the European Union, 2014. 2

VÖLGYI Katalin: A sikeres államkapitalizmus példája – Szingapúr, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Világgaazdasági Intézet, Műhelytanulmányok 110. (2015) 1-26.

WAGNER, Joachim, STERNBERG, Rolf: Start-up activities, individual characteristics, and the regional milieu: lessons for entrepreneurship support policies from German micro data. Annals of Regional Science. 38 (2004.), 219-240.

WONG, Poh-Kam, HO, Yuen-Ping, SINGH, Annette: Towards an „Entrepreneurial University” Model to Support Knowledge-Based Economic Development: The Case of the National University of Singapore. World Development Vol. 35, No. 6, 2007. 941-958

Internetes források

European Innovation Scoreboard: https://interactivetool.eu/EIS/EIS_2.html#a

International Association of Science Parks and Areas of Innovation: <https://www.iasp.ws/our-industry/definitions>

Ministry of Education Singapore: <https://www.moe.gov.sg/education/programmes/gifted-education-programme/schools-offering-the-gifted-education-programme>

National Research Foundation: <https://www.nrf.gov.sg>

NUS Enterprise: <https://enterprise.nus.edu.sg/>

OECD: <https://data.oecd.org/pisa/mathematics-performance-pisa.htm>

Singapore Science Park: <https://www.sciencepark.com.sg/>

TIMSS & PIRLS International Study Center: <http://timssandpirls.bc.edu>

United Kingdom Science Park Association: <http://www.ukspa.org.uk/>

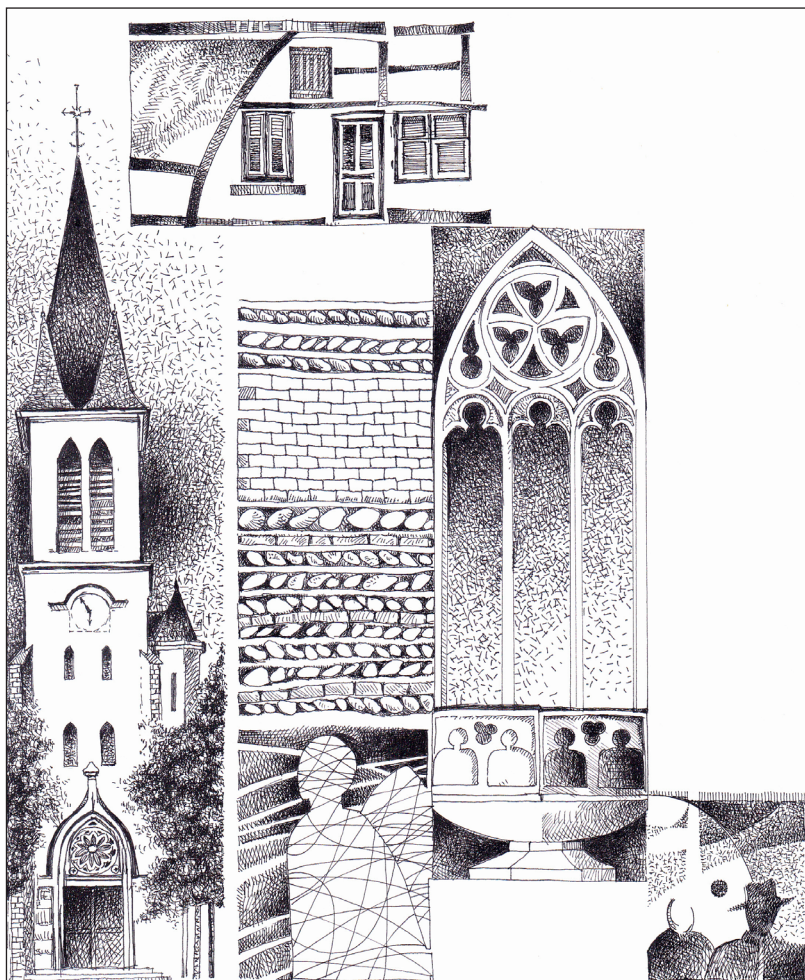
World Economic Forum: <https://www.weforum.org/agenda/2019/10/competitiveness-economy-best-top-first-singapore-secret-consistency/>

A szerzők és elérhetőségük

1. A Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola PhD hallgatója, a Felsőoktatási Ipari Együttműködési Központ vezetője, mayer.gabor@sze.hu

2. A Széchenyi István Egyetem címzetes egyetemi docense, Győr Megyei Jogú Város főépítésze, revi.zsolt@sze.hu

3. A Széchenyi István Egyetem egyetemi docense, a Pályázati Iroda vezetője, tamandl@sze.hu

Nemzetközi rendszer és geopolitikai modellek a huszonegyedik században I.

1991. december 25-én megszűnt a Szovjetunió. Mihail Gorbacsov elnöki tisztségéről történő lemondása a szervezett kelet-nyugati konfliktusok lezárulását, a bipoláris világ végét, a nemzetközi viszonyokban bekövetkező jelentős változások kezdetét jelentette.

Történelmi értelemben véve rövid ideig egyetlen szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok maradt a színen. Egy évtized elteltével azonban már kibontakoztak egy többpólusú és interdependens nemzetközi rend körvonalai. Növekedett a jelentősége az Eurázsiai magtériségnek. A neoeurázsianizmus képviselőjeként színre lépett a birodalmi státusz viszszerzése céljával Oroszország. A Kreml vezetés döntéshozatal során jól hasznosítja Alexander Dugin geopolitikai elemzéseit. Kína új szuperhatalomként gyors terjeszkedésbe kezdett és növelte befolyását a világban. A belső ellentétéktől szabdalt Európai Unió kísérletet tesz megtépázott hatalmi pozícióinak megőrzésére.

A jelzett változásokkal párhuzamosan a nemzetközi viszonyok rendszerében megnőtt a civilizációk, identitások és az új típusú gazdasági-politikai integrációk befolyásoló szerepe. Mindezek a tényezők és folyamatok új térbeli struktúrákat alakítottak ki és jelentős hatást gyakoroltak az egypólusú (atlantista) globalizáció felfogását elutasító geopolitikai gondolkodás

fejlődésére és befolyásolják Közép-és Kelet-Európa nemzetközi viszonyokban játszott szerepét és mozgásterét. A tanulmány a fent vázolt tényezők elméleti összefoglalására és szintetizálásra vállalkozik.

Kulcsszavak: több pólusú nemzetközi rend, globalizáció, neoeurázsianizmus, Egyesült Államok Oroszország, Kína, új selyemút

Jelen tanulmány célja a bipoláris világ felbomlását követő negyedszázad nemzetközi viszonyokban és geopolitikai modellekben bekövetkező változásainak elemző bemutatása.

Az írás a legfontosabb és releváns források alapján vizsgálja az egy évtizedig fennálló, magányos szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok dominanciájával leírható egypólusú világrend jellemzőit. Elemzi a harmadik évezred beköszöntével kibontakozó többpólusú és interdependens nemzetközi rendszer születési körülményeit és kiépülési folyamatát. Vázolja az állandó változás és újjászerveződés állapotában lévő világrend és a globalizáció bonyolult és sokszínű kapcsolatrendszerét.

Nagy figyelmet fordít a megnövekedett jelentőségű eurázsiai magtériség és az újjászülető orosz birodalmi geopolitika neoeurázsianista aspektusainak vizsgálatára, valamint a szuperhatalmi szerepre és világpolitikai befolyásra törő Kína befolyásának növekedésére és terjeszkedésére.

A tanulmány jelzett folyamatok és események történelmi szempontból tudományos objektivitással ellenőrizhető, elemezhető és értelmezhető változásainak ábrázolására és összegzésére törekszik.

Egy magányos szuperhatalom születése és dilemmája

1991. december 25-én megszűnt a Szovjetunió. Mihail Gorbacsov elnöki tisztségéről történő lemondása a szervezett kelet-nyugati konfliktusok lezárulását, a bipoláris világ végét, a nemzetközi viszonyokban bekövetkező jelentős változások kezdetét jelentette.

Egyetlen szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok maradt a színen. „Az új évezred hajnalán – írja Henry Kissinger – vitathatatlanul Amerika a világ vezető állama, akkora hatalom birtokában, amilyenel a múlt nagy birodalmi közül egyik sem rendelkezett...A 20. század utolsó évtizedében az Egyesült Államok – uralkodó pozíciója okán – a nemzetközi stabilitás nélkülözhetetlen elemévé vált.”(KISSINGER, 2002, p.9)

Az USA hatalmának alapja öt tényezőn nyugszik. Gazdaságilag a világ folyó árakon és árfolyamokon számított nemzeti össztermékének egynegyedét adja. Ennek nagysága Kína, Japán, Németország és Nagy-Britannia által előállított össztermékkel egyenlő. Leghatalmasabb ipari potenciállal rendelkező államként a száz legnagyobb transznacionális vállalat egyharmadának székhelye Amerikában található. Az

ügynevezett új gazdaság és a pénztőke növekedési üteme is az Egyesült Államokban a legmagasabb. Technológiai téren az USA vezeti az információs és kommunikációs forradalmat. Katonai területen a csökkenő kiadások ellenére a NATO-val karöltve akció rádiusztát növelni tudta. Amerikáé az egyetlen olyan hadsereg, amely a világ bármely pontján – beleértve az óceánok feletti kontrollt is – azonnal bevethető, azonnali beavatkozásra képes. Politikailag jelentős mértékben megerősítette hagyományos befolyását olyan stratégiai jellemű nemzetközi szervezetekben, mint a Valutaalap, a Világbank, a Kereskedelmi Világszervezet. Támogatni tudja országok és térségek demokratizálódási folyamatait és modernizációs törekvéseit. Kulturális síkon az amerikai életmódot és kultúrát szimbolizáló termékek, intézmények, értékek, produktumok a föld minden pontjára eljutottak, globális jelleget öltöttek.

E tények ellenére Kissinger arra hívja fel a figyelmet, hogy jóllehet „A hidegháború vége megteremtette az egyesek által egypólusú, vagy „egy szuperhatalom” világot. Az Egyesült Államok azonban most sincs jobb helyzetben ahhoz, hogy egymaga döntsön a világ ügyeiről, mint a hidegháború kezdetén. Amerika nagyobb befolyással bír, mint tíz évvel ezelőtt, azonban paradox módon, a hatalom is több központ között oszlik el. Ilyen módon Amerika képessége, hogy saját kedve szerint alakítsa a rajta kívül eső világot, valójában csökkent.”(KISSINGER, 2008,p.809-810). Kissinger szerint

az Egyesült Államok mindenekelőtt a wilsonizmus idealizmusa és a Theodor Roosevelttel által képviselt és megalapozott realpolitika elveinek és gyakorlatának összehangolásával, az ország nemzeti érdekeinek meghatározásával szilárdíthatná meg, s tehetné hosszú távon fenntarthatóvá hegemóniáját.

A nagy sakktábla, valamint Stratégiai vízió című könyveiben Zbigniew Brzezinski a világ első globális hatalmának nevezi az Egyesült Államokat. Ezt részben a történelmi körülményeknek, részben pedig az USA belső fejlődéséből fakadó folyamatok következményének tekinti. „Vetélytársának összeomlása különleges helyzetet eredményezett az Egyesült Államok számára. - olvashatjuk Brzezinski elemzését. Egyszerre vált az első és egyben az egyetlen valóban globális hatalommá. Amerika világelsősége bizonyos tekintetben mégis emlékeztet a korábbi birodalmakéra, még ha azok befolyása csak egy-egy régióra korlátozódott is... Akárcsak a múltbeli birodalmak esetében, az amerikai „birodalmi” erő is nagyrészt a kiváló szervezésből, a hatalmas gazdasági és technológiai erőforrások katonai célokra történő azonnali alkalmazásának képességéből, az amerikai életforma nehezen megfogható, de mégis jelentős kulturális vonzásából, és az amerikai társadalmi és politikai elit hamisítatlan dinamizmusából, és eredendő versenyképességéből fakad.” (BRZEZINSKI, 1999, p.17-18)

Az amerikai globális rendszer legfőbb jellegzetességét, korábbi birodalmaktól és hatalmi képződményektől alapvetően eltérő jellegzetességét

Brzezinski szerint az adja, hogy „Bár Amerika nemzetközi elsősége óhatatlanul felidéz korábbi birodalmi rendszerekkel való hasonlatosságokat, a különbségek fontosabbak, s túlmutatnak a területiség kérdésén. Amerika világméretű hatalmát egy olyan jellegzetesen amerikai típusú globális rendszeren keresztül gyakorolja, amely tükrözi az amerikai tapasztalatot. Ennek lényegi eleme mind az amerikai társadalom, mind az amerikai politikai rendszer plurális jellege” (BRZEZINSKI, 1999, p.36)

Az Egyesült Államok vezette, nemzetközi kooperációk, integrációk és koalíciók hálózatára épülő rendszernek azonban nagy kihívásokkal kell szembenéznie. E nagy kihívás megtestesítői elsősorban Eurázsia Sir Halford Mackinder által kulcsövezetnek és magterületnek nevezett térsége, valamint az azt körülölelő spykmani peremterület stratégiai pozícióban lévő országai. (SZILÁGYI, 2018, p. 52- 68 és 90-98). „Amerika számára a fő geopolitikai tét Eurázsia. Fél évezreden keresztül a világot olyan eurázsiai hatalmak és népek uralták, amelyek egymással harcoltak a regionális uralomért, miközben a globális hatalom megszerzésére törekedtek. Jelenleg egy nem eurázsiai hatalom tölt be vezető szerepet Euráziában, és Amerika globális elsősége közvetlenül attól függ, hogy meddig és milyen hatékonyan tudja fenntartani dominanciáját ezen a kontinensen. Ez a helyzet nyilván nem tart örökké. De az, hogy meddig tart és mi követi, rendkívül fontos nemcsak Amerika boldogulását illetően, hanem általában a nemzetközi béke

szempontjából is. Az első és egyetlen globális hatalom hirtelen felbukkanása a világban olyan helyzetet eredményezett, amelyben a vezető szerep hasonlóan gyors megszűnése – akár Amerika visszahúzódása, akár egy sikeres vetélytárs hirtelen megjelenése miatt – súlyos nemzetközi bizonytalanságot idézne elő, sőt világméretű anarchiához vezetne.” (BRZEZINSKI, 1999, p.44)

A mackinderi elméleti alapvetésen és sajátos kontinuitást megtestesítő szellemi örökségen túl mi adja Eurázsia történelmi és geopolitikai jelentőségét? Mindenekelőtt kiterjedése és földrajzi elhelyezkedése. A geopolitikai szempontból tengelyszerepet betöltő Eurázsia a világ legnagyobb földrésze. Az Eurázsia fölötti ellenőrzés ezért az Afrika feletti uralmat is jelenti. Óceániát és a nyugati féltekét pedig ehhez képest marginális helyzetben hozza.

Eurázsia nem csupán egyedülállóan kedvező földrajzi-stratégiai pozíciójának köszönheti geopolitikai fontosságát. E makrorégióban él a föld lakosságának 75%-a, itt állítják elő a világ bruttó nemzeti össztermékének 60%-át, és itt áll rendelkezésre a világ ismert energia-tartalékának 75%-a. A huszonegyedik század első felében e térségben található a dinamikus fejlődő, nagyhatalmi és regionális hatalmi befolyásra és szerepre törő államok többsége: Kína, India, Japán, Indonézia, Törökország, Dél-Korea, Oroszország, Irán, Franciaország, Németország stb.

Az eurázsiai sakktábla különböző mezőin az amerikai hegemonia megtartása, fenntartása, érvényesítése és alaku-

lása szempontjából Brzezinski szerint öt geostratégiai játékos (Németország, Franciaország, Oroszország, India, Kína), több geopolitikai pillér (Ukrajna, Törökország, Azerbajdzsán, Irán, és Korea), valamint potenciális geopolitikai játékos (Nagy-Britannia, Üzbegisztán, Kazahsztán, Pakisztán, Thaiföld, Tajvan, Japán és Indonézia) tevékenykedik.

„Az az állam tekinthető aktív geostratégiai játékosnak - olvashatjuk a volt nemzetbiztonsági főtanácsadó sorait - , amely rendelkezik a kellő erővel és nemzeti akarattal ahhoz, hogy hatalmát és befolyását határain túl felhasználja az éppen adott geopolitikai helyzet – Amerika érdekeit is befolyásoló mértékű megváltoztatására.....A geopolitikai pillérek azok az államok, amelyeknek fontossága nem hatalmukból vagy becsvágyukból fakad, hanem stratégiai elhelyezkedésükből, illetve abból, hogy esetlegesen kiszolgáltatott helyzetük hogyan hat a geostratégiai játékosok viselkedésre.” (BRZEZINSKI, 1999, p.57)

Az USA-nak a hosszú távú amerikai hegemonia intézményesítése céljából differenciált, rugalmas, szelektív, a történelmi körülményekhez alkalmazkodó stratégiát és szövetségi politikát kell kidolgoznia és követnie. A különböző civilizációk találkozási, érintkezési pontjának, együttélésének, egymás mellett létezésének és összecsapása zónájának is tekinthető Eurázsia ugyanis a világ közepe. Mackinder megfogalmazását kölcsönvéve tehát: aki ellenőrzi Euráziát, uralja a világot. Brzezinski

ezért tekinti alapvető jelentőségűnek azt a feltételt, hogy „időközben ne jöj-
jön létre olyan eurázsiai hatalom, ame-
lyik uralkodó tényező lehet ott, és ki-
hívást jelenthet Amerika számára,”
(BRZEZINSKI,1999, p.8) és emellett
azt is, hogy egyetlen hatalom, vagy ha-
talmi koalíció se vonhassa uralma alá
az Eurázsiai magterületet. Az Egyesült
Államoknak tehát az elkövetkezendő
évtizedekben kettős szerepet kell játszania
egy szilárd globális rend kialakítása,
megteremtése és biztosítása érdeké-
ben,- hangsúlyozza. „...napjaink világát
mind kevésbé tudja egyetlen hatalom
dominálni, még akkor is, ha katonilag
olyan erős és politikailag olyan befo-
lyásos mint az Amerikai Egyesült Álla-
mok. Mivel Amerika még nem Róma, és
Kína még nem Amerika Bizánca, egy
szilárd globális rend végső soron azon
múlik,hogy Amerika képes-e megújí-
tani magát és bölcsen cselekedni, mint
egy új életre kelt Nyugat támogatója és
garantálója, és mint egy felemelkedő új
Kelet egyensúlyteremtője és megbékítő-
je.” (BRZEZINSKI,2013, p.263)

Brzezinski koncepciójával rokon
vonásokat mutat Paul Kennedy és mun-
katársai által felvázolt tengely államok
elmélete. Az 1996-ban született tanul-
mányban kifejtettek szerint öt évvel a
Szovjetunió összeomlása után az Egye-
sült Államoknak még nem sikerült ki-
alakítania külpolitikája általános irány-
vonalát. A szerzőhármas azt állítja, hogy
az USA biztonsága egy anarchikus, és
decentralizált világban már nem a kom-
munizmus fennmaradásától, vagy buká-
sától függ. A kihívások nagy száma és

intenzitása ugyanakkor átfogó stratégia
kidolgozását teszi szükségessé. Ebben a
helyzetben az USA-nak hosszú távon ér-
vényes és stabil prioritás és célrendszer
meghatározására van szüksége. Vítán
felül áll, hogy kiemelkedő jelentősége
van az Európához, a Japánhoz, Oroszor-
szághoz és Kínához fűződő viszonyoknak.
Az Egyesült Államok nemzeti érdekei
szempontjából azonban fontosnak te-
kinthetők a világ más térségeinek, kü-
lönösen a fejlődő országoknak a stabi-
litása. „Az USA-nak koncentrálnia kell
erőfeszítéseit az országok egy olyan kis
csoportjának támogatására is, amelyek
helyzete bizonytalan és amelyek jövője
mélyen érinti az Egyesült Államokat, és
amelyek az USA-t körülvevő régiókban
találhatók: ezek a tengelyállamok.”
(CHASE- HIL - KENNEDY,1996, p.
36)

E fogalom kialakítása is Mackinder
névéhez fűződik. A brit földrajztudós a
kifejezést olyan országok esetében alkal-
mazta, amelyek nem csupán meghatá-
rozták egy régió sorsát, hanem amelyek
a nemzetközi rendszer stabilitása szem-
pontjából is jelentőséggel bírtak. Ennek
az államtípusnak klasszikus példáját
jelentette a XIX. században a kelet
kulcsaként emlegetett Törökország. Az
észak-amerikai politikai szótárban a
huszadik század időszakában honosodott
meg a fogalom. Dwight Eisenhower,
Dean Acheson, Richard Nixon és Henry
Kissinger egyaránt a fentebb kifejtett
értelemben használták. Az Egyesült Ál-
lamok érdekei szempontjából fontos,
de bizonyos szempontból sebezhető
országok tartoztak e körbe. A hideghá-

ború időszakában a kommunizmus által veszélyeztetett olyan államokat értettek a fogalom alatt, amelyek a dominósor gyenge láncszemét alkották. Bukásuk ugyanakkor szomszédjaikat is magával rántotta volna, ezért „a kosárban megbúvó romlott almák” kiemelése (országok megmentése, megtartása) az Egyesült Államok alapvető érdeke volt. Természetesen a fogalmat adaptálni kellett a hidegháború korszakának lezárulása utáni korszak körülményeihez. Az Amerikai Egyesült Államok stratégiai érdekei szempontjából tengely államoknak tekinthető országokra napjainkban már elsősorban nem külső, hanem a belső rendezetlenségből fakadó fenyegetettségek leselkednek. Ilyennek tekinthetők a túlnépesedésből, a migrációs hullám felerősödéséből, az etnikai és nemzeti konfliktusokból, az állam gyengeségéből, a maffiózó, terrorista és szeparatista erők tevékenységéből, valamint a gazdasági-társadalmi válságból eredő veszélyek. Ezeket az országokat az Egyesült Államoknak, mint stratégiai szövetségest hathatós támogatásban kell részesítenie. A szerzőhármás szerint az elemzés elkészülése időpontjában kilenc, különböző perspektívával rendelkező ország – Mexikó, Brazília, Algéria, Egyiptom, a Dél-afrikai Köztársaság, Törökország, India, Pakisztán és Indonézia – sorolható a tengelyállamok csoportjába.

Zbigniew Brzezinski és Paul Kennedy fentebb kifejtett koncepciójával rokon felfogást jelent és ahhoz hasonló vonásokat mutat Saul Bernard Cohen 2009-ben megjelent *Geopolitics. The Geography of International Relations* (Geopoliti-

ka. A nemzetközi viszonyok földrajza) című monográfiájában a XXI. század elejének négy geostratégiai övezetéről, birodalmáról (realm) készített elemzése. Cohen Kereskedelem-függő tengeri birodalomról, Eurázsiai kontinentális övezetről, Kelet-Ázsiai birodalomról és az India által vezetett, befolyásolt, a Delhi által uralt, a Delhi hegemoniája számára megelőlegezett Indiai-óceáni övezetről beszél. A geostratégiai birodalmakon, nagyrégiókon belül geopolitikai nagytérségek, geopolitikai régiók, ütköző övezetek (Shatterbelts), egyelőre pontosan nem definiálható státuszú zónák (Compression Zone) és hídrégiók (Gateways) találhatók. A geostratégiai és geopolitikai régiókhoz vezető államok, nagyhatalmak tartoznak. A huszonegyedik század első negyedéről Saul Bernard Cohen által készített geopolitikai elemzés hét nagyhatalmat, hatalmi központot - az Egyesült Államok, Brazília, az Európai Unió, Oroszország, India, Kína, Japán - nevesít (1. ábra)

Egy korábbi, avagy inkább más típusú állapotot rögzítő szellemi térképen Cohen a nagyhatalmak és a regionális hatalmak listáját tárja elénk. A felsorolt és említett nagyhatalmak körét Mexikóval, Venezuelával, Argentínával, Algériával, Nigériával, a Dél-Afrikai Köztársasággal, Egyiptommal, Izraellel, Szaúd-Arábiával, Iránnal, Pakisztánnal, Törökországgal, Thaifölddel, Indonéziával, Vietnammal, Tajvannal, Dél-Koreával és Ausztráliával egészíti ki. Ezeknek az országoknak egy részére akár a Brzezinski által bevezetett geostratégiai játékos, illetve geopolitikai

1. ábra: A világ a huszonegyedik század kezdetén

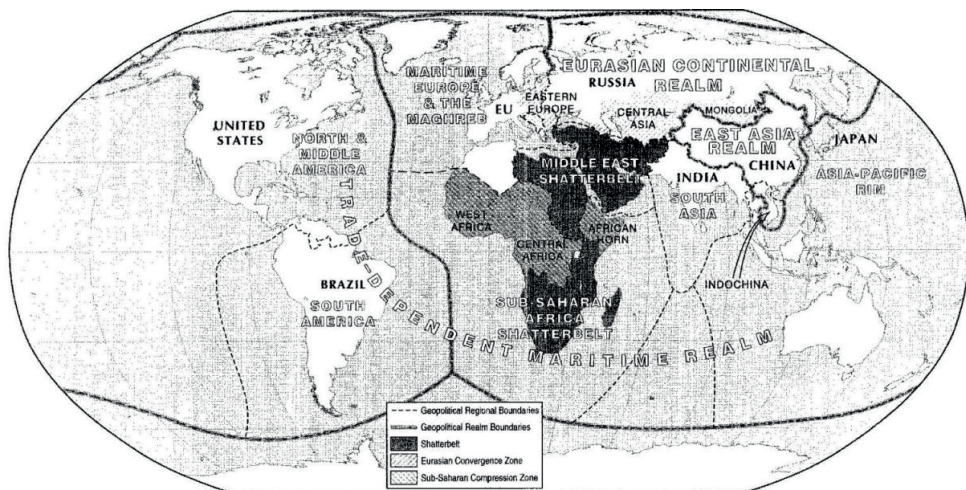

Figure 3.1. The Geopolitical World: Beginning of the Twenty-first Century

(Forrás: COHEN, S. B.(2009): Geopolitics. The Geography of International Relations. Rowman & Littlefield Publishers, Inc. New York, p.423.)

pillér, esetleg a potenciális geopolitikai pillér kategóriáját is alkalmazhatnánk, de a Paul Kennedy-féle tengely államok csoportjába is sorolhatnánk őket.

Hasonlóan differenciált megközelítéssel találkozunk José Alberto Loureiro dos Santosnak Eurázsiaival kapcsolatban a globális hatalom térbeli szigeteiről készített elemzésében is. A portugál szerző a globális hatalom térbeli szigeteinek ötfokozatú rendszerét vázolta fel. (LOUREIRO DOS SANTOS,2008). A mackinderi és a spykmani elmélet alapul vételével megkülönbözteti a globális hatalom két szigetét (Ilhas de Poder Global), az Egyesült Államokat és Kínát. A kvázi globális hatalmak (Quase-Ilhas de Poder Global) közé Oroszországot, Indiát és Brazíliát sorolja. A félig globális hatalmi szigetek (Semi-Ilhas de Poder Global) sorába az Európai Uniót, a Fekete-tenger, a Kaszpi-tenger, a

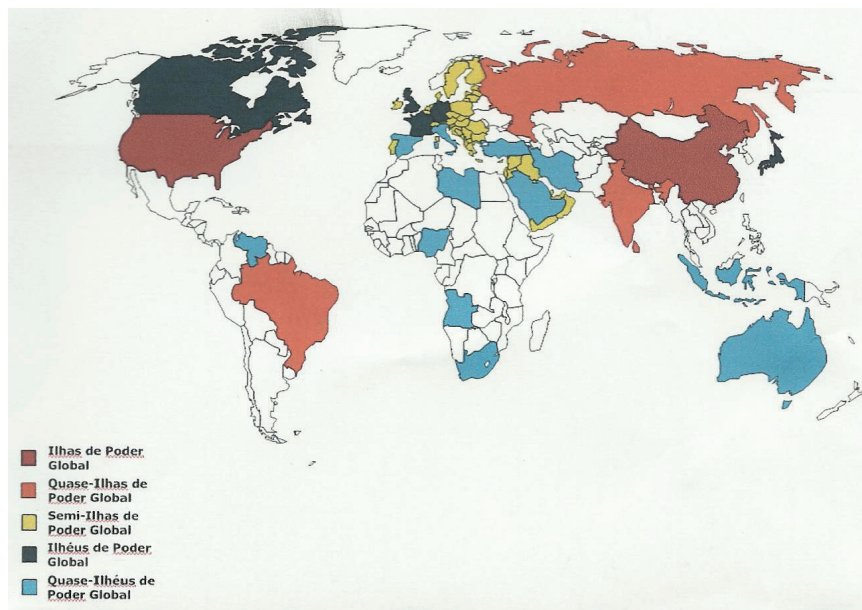
Kaukázus-hegység, a Vörös-tenger, az Arab-félsziget, Irán, Törökország alkotja Eurázsia déli részét sorolja. A globális hatalmi együttes negyedik szintjét, a globális hatalom kis szigeteit (Ilhéus de Poder Global) a nagy lehetőségekkel rendelkező olyan államok alkotják, mint Kanada, Nagy-Britannia, Franciaország, Németország és Japán. Az ötödik szintet a globális hatalom kvázi kis szigeteit (Quase-Ilhéus de Poder Global) országai képviselik. Ezek sorába tartozónak véli Loureiro dos Santos többek között Venezuelát, Ausztráliát, a Dél-Afriai Köztársaságot, Iránt, Törökországot, Szaúd-Arábiát stb. Loureiro dos Santos vitatható geopolitikai világképe Saul Bernard Cohentől eltérően a huszonegyedik század első évtizedében nem ruházta fel a globális jelentőségű geostratégiai régió pozíciójával az eurázsiai kontinentális magterületet és

az Indiai-óceáni övezetet. Cohenhez hasonlóan a geostratégiai nagyhatalmak, azaz a kvázi globális hatalmak közé sorolja az eurázsiai kontinentális magterületet megtestesítő Oroszországot, az Indiai-óceáni világot megjelenítő Indiát és Brazíliát (ez utóbbi országot Cohen is nagyhatalomnak tekintette), az Európai Uniót és a nehezen meghatározható és meglehetősen heterogén Eurázsia déli részének nevezett övezetet. A problémát a jelzett esetben a két szerző által nem azonos módon alkalmazott és nem azonos tartalommal rendelkező, ezért nem pontosan összemérhető geopolitikai skála jelenti. Ha mindehhez még azt is hozzávesszük, hogy Henry

Kissinger: Korszakváltás az amerikai külpolitikában? (KISSINGER, 2002) című könyvében a huszonegyedik században az Egyesült Államok előtt álló legfontosabb kihívásnak négy nemzetközi rendszerrel – Nyugat-Európával, az ázsiai nagyhatalmakkal, Közel-Kelettel és Afrikával – való kapcsolatot jelenti, akkor láthatjuk igazán, hogy a geopolitikai gondolkodás, a nemzetközi viszonyok és a geopolitika elmélete mekkora kihívásokkal néz szembe korunkban (2.ábra)

A fenti elemzések és a történelmi tények alapján leszögezhető, hogy a huszonegyedik század kezdetén számos tényező, játékos és nemzetközi szereplő

2. ábra: A globális hatalom térbeli szigetei

(Forrás: LOUREIRO DOS SANTOS, J. A. (2008), O Coração da Eurásia contra o resto do mundo. Ensaio geopolítico e relações internacionais. Comunicação Academia de Ciências de Lisboa do socio correspondente. Lisboa,p.22.)

korlátozta és korlátozza a többközpontú, az értékhomogenitás irányába elmozduló nemzetközi rendszerben és társadalomban a magányos szuperhatalom mozgásterét és lehetőségeit, megteremtve ezáltal egy többpólusú, interdependens nemzetközi rend kiépülésének és létrejöttének feltételeit. Az eddigiekből az is egyértelművé válik, hogy Európa (és az Európai Unió) szerepe, relatív súlya és befolyása csökken a világban. Ezzel szemben nő Kína, Oroszország és az Eurázsiai térség jelentősége. Bruno Maçães az új világrend alakulása és formálódása kapcsán Eurázsia megkerülhetelenségéről, Eurázsia Hajnaláról ír. (MAÇÃES, 2018)

A nemzetközi rendszer alakulását és fejlődését, a különböző típusú szereplők hatalmi vetélkedését és mozgásterét, valamint a geopolitikai gondolkodás evolúcióját azonban nagymértékben befolyásolják és meghatározzák a globalizációs folyamatok és a globális környezet új kihívásai is.

Nemzetközi rendszer és globalizáció

A huszonegyedik század nem csupán a nagyhatalmak közötti vetélkedésnek, hanem a globalizációnak, a különböző értékeket, értékrendszereket képviselő kultúrák, civilizációk, identitások és identitásformák találkozásának, a kapcsolatok társadalmasodásának, a multikulturális jelleget öltő public diplomacy előtérbe kerülésének is a korszaka. A globalizáció és a civilizációk, kultúrák, külpolitikát alakító befolyása, szerepe nem ismeretlen tényezője a történelemnek. Joaquim Aguiar (AGUIAR, 2000), Immanuel Wallerstein (WALLERSTEIN, 1983)

felfogásához hasonlóan a XVI-XVII. század nagy európai expanziójához köti a globalizáció első hullámát. A termékek forgalma, az áruk cseréje már az egységes világ gazdasági rendszer kialakulásának kezdeti szakaszában átlépte a nemzeti és az európai határokat, s a nemzetköziesedés és az egyetemes érintkezés folyamata révén összekapcsolta a regionalizáció és a lokalizáció, valamint a különböző helyi kultúrák és civilizációk szféráját.

A tizenkilencedik század második felében, a huszadik század első két évtizedében beinduló újabb globalizációs hullám már a tőkék körforgásának és az amerikai világhegemonia megerősödésének jegyében fogant. „A XX. századtól a XXI. századhoz vezető jelenlegi globalizáció azonban az előző kettő magasabb fokú szintéziseként állandó változások, mozgások hálózataként, termékek és tőkék szakadatlan körforgásaként jelenik meg.” (AGUIAR, 2000, p. 60.-olvashatjuk Joaquim Aguiar fejtegetéseit. A globalizáció történelmi folyamatának (SZILÁGYI, 2006, p. 277-292) következményeként és részeként, az egységes világ gazdasági rendszer létrejöttének eredményeként a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok szférájában megvalósult az országok egyre növekvő gazdasági és politikai összekapcsolódása, internacionalizációja. Ezzel párhuzamosan a nemzetek feletti multinacionális társaságok által szervezett és irányított termelés révén kibontakozott és felerősödött a transznacionalizáció folyamata. Globális jelleget öltött a gazdaság, a kultúra, a fogyasztás, a

mindennapi élet, a nemzetek és a társadalmak közötti érintkezés. Univerzális modellekben rögzültek a kormányzati formák és politikai rendszerek. Hálózatok és áramlatok formájában (WHOSE EUROPE?, 1999 és CASTELLS, 2005) szerveződik és működik a turbulenssé (ROSENAU, 1990) vált és sokszereplős nemzetközi rendszer. A „Governance without Government” állapota kiegészül az új regionalizmus többszintű kormányzati struktúráival. A globális problémák tudatosulása „globális tudat” kialakulásához vezetett. A hagyományos (geo)politikai gondolkodás ugyanakkor már nem képes válaszolni a tér-idő összesűrűsödött koordináta rendszerében végbemenő mozgásokra. Átalakult és eltűnt az állami szereplők kizárólagosságán és mindenhatóságán alapuló westfáliai típusú nemzetközi rendszer. (RAI NAYAR, 2005)

A jelzett strukturális változások az állami szférát is elérik. A területi elv alapján szervezett főhatalomnak alkalmazkodnia kell a globalizáció, az internacionalizáció és a transznacionalizáció viszonyaihoz. Az internacionalizáció szuverén államok viszonyával összefüggő folyamat, a globalizáció szupranacionális jelenség. Nem kötődik semmiféle területi vagy más alapon szerveződő globális kormány létehez, s nem tételez fel államok közti magasabb rendű politikai kapcsolatot sem. A globalizáció és az internacionalizáció egymás mellett és egyidejűleg együtt is létezhet. Ez azonban nem feltétlenül jelenti ezen intézményesült formát öltő tendenciák és mozgástörvények közötti

együttműködést. A tények az állam egyre csökkenő szerepét mutatják a globális folyamatokban. Nemzetközi szintén, „a többszintű kormányzás komplex rendszerében – olvashatjuk David Held fejtegetéseit – a szuverenitást felváltotta, a közhatalommal osztozó, egyben a közhatalommal felruházott különböző szintű közszereplők és ügynökségek által befolyásolt megosztott szuverenitás. A területi közhatalom kizárólagos formájára épülő egységes szuverenitás fogalom westfáliai koncepcióját a közhatalom és a tekintély gyakorlásában osztozó új szuverenitás felfogás helyettesíti.” (HELD, 2000, p. 163)

Az állam (nemzetállam) megítélésünk szerint ennek ellenére nélkülözhetetlen szereplője maradt és marad a nemzetközi viszonyoknak. Nem csupán a nemzetközi jogi jogrend és az alkotmányjogi szabályozás szükségessége, hanem a szubszidiaritás elvében megtestesülő társadalomfilozófia és gyakorlat miatt is. Az államnak, bár megváltozott formában, de történelmi rendeltetése van. Az állam az adott területen élő népesség viszonylatában a társadalmi együttélés általános feltételeinek, valamint a demokratikus legitimáció belső feltételrendszerének biztosítására hivatott. Szerepének, működési formáinak és új típusú intézményesülésének megnyilvánulásai természetesen nem jelentik a nemzetközi viszonyok hagyományos formáinak favorizálását. Az állam azonban megtartotta a globalitás új szereplői legitim becsatornázásának a funkcióját. „Ezért a globalitás korának kihívása a megosztott szuverenitás jegyében az ál-

lam katalizátor és szabályozó szerepének a közös érdekek és a közérdek megvédése érdekében történő újradefiniálásában áll.”(ALDEANUEVA,2001,p. 226)

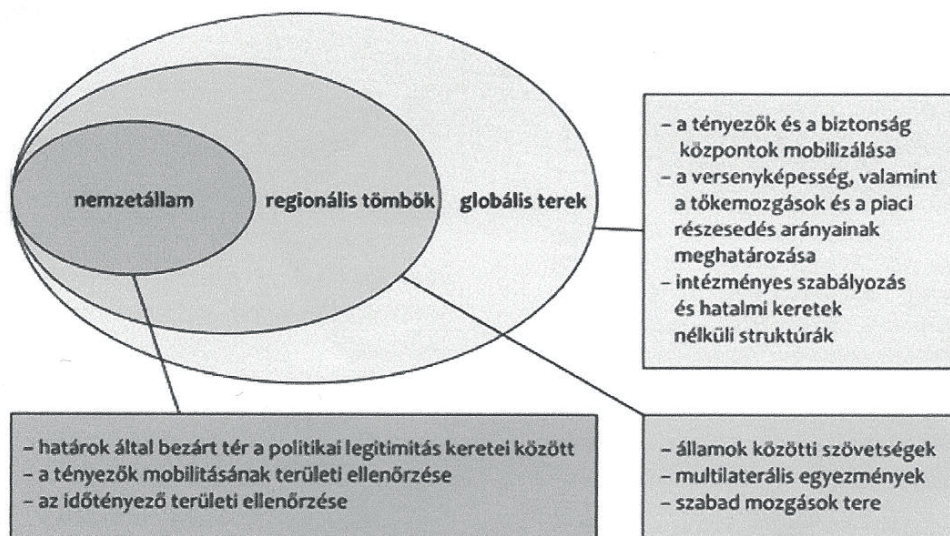
A kulturális tényezők külpolitikát alakító és külpolitikát meghatározó szerepét valló konstruktivista megközelítésmód sem tekinthet el tehát a tér és a hely identitást, kultúrát és civilizációt, valamint territoriális történelmet formáló szerepének tudomásul vételétől. (NOGÉ FONTE - VICENTE RUFÍ, 2001). A területi elv meghaladása alapján álló új regionalizmus-típusú integrációs tendenciákkal és szerveződésekkel párhuzamosan felerősödtek ugyanakkor az új államok és politikai entitások létrejöttét eredményező lokális terekhez, földrajzi helyekhez és konkrét történelmi szituációkhoz kapcsolódó kulturális

különbözőségeken és másságon alapuló, a migráció és a multikulturalizmus által befolyásolt dezintegrációs folyamatok.

A Cybertérrel kiegészült új térbeli integrációs struktúra jön létre, amely a hagyományos megközelítést alapul véve a következőképpen ábrázolható és jellemezhető (3. ábra).

A posztnemzeti globalizáció, a poszt-nemzeti politika és külpolitika korszakában a hatalom területi alapját a hálózatok, folyamatok, áramlatok rendszere váltja fel. Ez képezi a (társadalmi) tudás legfontosabb forrását. „...A globalizáció és az európai integráció folyamata viszonylagossá tette az önazonosságokat, behatolt a zárt rendszerekbe és felbomlasztotta azokat. Társadalmon túli és területen kívüli diszkurzív tereket és hálózatokat alkotott a tér-idő

3. ábra: A globális korszak új térbeli szerkezete

(Forrás: A szerző összeállítása)

végű létezés határán.” (AXFORD-HUGGINS, 1999, p. 176). Ez a körülmény jelentős mértékben megváltoztatja és módosítja a szuverenitásról, azaz egy adott területen élő népesség fölött állami szervek útján gyakorolt döntési jogosultságról alkotott felfogást.

A kollektív létezésnek azonban a huszonegyedik században is különböző módjai és formái vannak. Európában, akárcsak a világ más részein a határok és az etnikai-területi, civilizációs különbségek továbbra is fontos tényezőnek tekinthetők. Ezért a harmadik globalizációs hullám időszakában sem feledkezhetünk meg az integráció-dezintegráció sajátos dialektikájának, változó viszonyának alakulásáról, s a nemzeti-kulturális tényezők identitás-megőrző és értékképző funkciójának fontosságáról.

A nemzeti érdekek érvényesítésében és megjelenítésében egyre nagyobb szerephez jutnak a nem állami, a nem kormányzati társadalmi szereplők, intézmények, szervezetek és mozgalmak. Megnő a kultúrák, a civilizációk, a virtuális és valóságos regionális és szubregionális hálózatok és hálózatközi viszonyok és szerveződések szerepe.

A globális világ poszt-nacionális politikája ugyanakkor fenntartja a poszt-modern áramlatok terét (space of flows) éppen úgy, mint a modernitás viszonyaihoz köthető helyek területét, területi teret (space of places). Annak ellenére, hogy a hálózatok és az áramlatok a megjelenő információs társadalomban és új gazdaságban a politika belső lényegéhez tartoznak, s változékonyabbak, rugal-

masabbak a hagyományos kormányzati intézményeknél, nem képesek (és talán nem is akarják és nem is tudják) megszüntetni és kiszorítani a társadalmi élet különböző szintjein és szinterein megnyilvánuló nemzeti és kulturális önállóságot és identitást.

„A hidegháború utáni világban, a világtörténelem folyamán először, a világpolitika sokpólusúvá és sokcivilizációjává vált... Az emberek a politikát nemcsak arra használják, hogy előmozdítsák érdekeiket, hanem arra is, hogy meghatározzák identitásukat. Csak akkor tudjuk, kik vagyunk, ha azt is tudjuk, kik nem vagyunk, sőt gyakorta csak akkor, ha azt is tudjuk, kik ellen vagyunk.” – írja Samuel Huntington civilizációk összeecsapásáról és jellemzéséről kiadott és magyar nyelven is megjelent híres művében. (HUNTINGTON, 1998, p. 16-17). A szerző ugyanakkor az időtálló, történelmi elemzéseken alapuló modellek és új gondolkodási keretet képező paradigmák fontosságára hívja fel a figyelmet. Elutasítja a történelem végéről szóló egyetlen világ: eufória és harmónia, a Két világ: mi és ők, továbbá a Körülbelül 184 állam „realista” felfogását és a Teljes káosz-teóriáját egyaránt. Henry Kissingerrel ért egyet, aki szerint „A XXI. század nemzetközi rendszerét látszólagos ellentmondás fogja jellemezni; egyfelől a töredezés, a fragmentáció, másfelől a fokozott egységesedés. Az államok közötti kapcsolatok szintjén az új rend inkább hasonlít majd a XVIII-XIX. századi európai államok rendszeréhez, mint a hidegháború merev gyakorlatához. Legalább hat nagyhatalmat foglal

majd magában – az Egyesült Államokat, Európát, Kínát, Japánt, Oroszországot és valószínűleg Indiát –, valamint a közepes nagyságú és kisebb országok sokaságát.”(KISSINGER, 2008, p.16). Huntington szerint a huszonegyedik századi törésvonalak azonban a különböző civilizációkat megtestesítő hatalmak, hatalmi formációk, államcsoportok között húzódnak. A szerző művében hét vagy nyolc civilizációt különböztet meg: a nyugatit, a latin-amerikait, az afrikait, az iszlámot, a kínait, a hindut, az ortodoxot, a buddhistát és a japánt. Az első kettő között jelentős hasonlóságok fedezhetők fel, mivel a latin-amerikai az európai civilizáció leszármazottja. Ennek ellenére saját identitással rendelkezik és mind az Egyesült Államok, mind

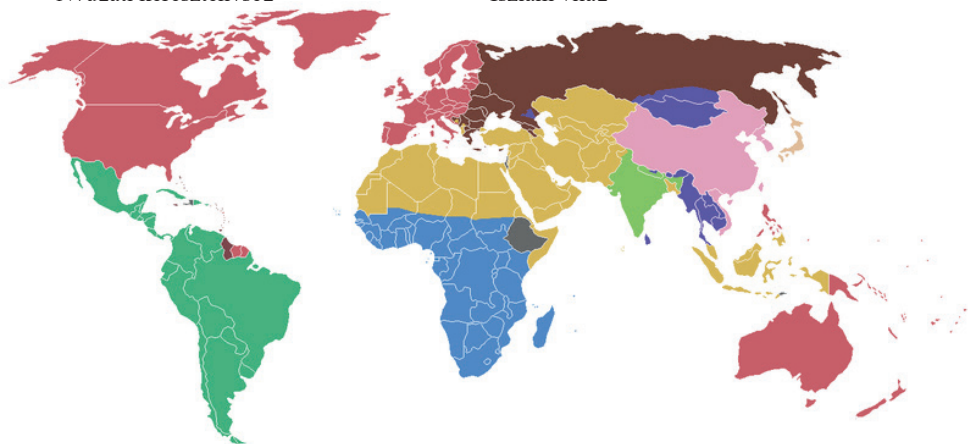
pedig Európa által képviselt úttól jelentős mértékben különbözik (4. ábra)

Huntington elutasítja a modernizáció és a nyugatiasodás (westernizáció) közötti azonosságtételt. Megítélése szerint a modernizáció semmilyen értelemben nem vezet egyetemes civilizáció kialakulásához, illetve a nem nyugati társadalmak nyugatiasodásához. Éppen ellenkezőleg! A civilizációk közötti erőegyensúly módosul. A Nyugat ereje és relatív befolyása csökken, hanyatlik, miközben ezen belül nő az Egyesült Államok által képviselt kulturális minta súlya. Huntington Brzezinskihez, Paul Kennedyhez - és kisebb részben Kissingerhez - hasonlóan az eurázsiai kontinensre figyel. Az ázsiai civilizációk gazdasági, politikai, katonai, demográfiai erejének növekedését, és ennek

4. ábra: Főbb civilizációk a huszonegyedik században

Nyugati kereszténység

Iszlám világ

Ortodox világ
Latin-Amerika
Buddhista övezet
Hindu civilizáció

kínai civilizáció
Sub-Saharai Afrika
Japán

(Forrás:http://en.wikipedia.org/wiki/File:Clash_of_Civilizations_map.png) Letöltve:2019. július 1.

a körülménynek, valamint a civilizációk közötti harcnak a nemzetközi viszonyokra gyakorolt destabilizáló hatását prognosztizálja.

„A Nyugatot saját egyetemesítő törekvései – vélekedik Huntington – mindinkább konfliktusokba sodorják más civilizációkkal, leginkább az iszlámmal és Kínával... ezért... Az elkövetkezendő időszakban a világ békéjét leginkább a civilizációk összecsapása fenyegeti, és a világháború veszélyét egyedül a civilizációk segítségével létrehozott nemzetközi rend háríthatja el.” (HUNTINGTON, 1998, p.557)

Nyilvánvaló tény, hogy a hidegháború befejeződése után a nemzetközi társadalom biztonságérzete nem növekedett, a világ a várakozások ellenére nem lett biztonságosabb. A hatalmi erőviszonyok katonai eleme geostratégiai szempontból visszaszorult. Színre léptek azonban a kialakulóban lévő nemzetközi rend működését veszélyeztető destabilizáló erőszak globálissá váló olyan új tényezői, mint a terrorizmus, az aszimmetrikus, degenerációs és identitás háborúk, a népvándorlás jellegét öltő migrációs mozgások, a drogkereskedelem, a járványok elterjedése, korábban leküzdöttek hitt betegségek ismételt megjelenése, a gazdasági-társadalmi elmaradottságból, leszakadásból, valamint az etnikai konfliktusokból származó, egyre aggasztóbbá váló államkudarcok, az emberiség létét fenyegető környezeti károsodások. A nemzetközi rendszer szereplőinek száma megsokszorozódott, diffúzzá vált. A civilizációk és identitások között kiéleződtek a hagyományos és új keletű el-

lentétek. Mindeközben felerősödött egymáshoz kapcsolódásuk. Ez a körülmény elméletileg oldja a kultúrák közötti összecsapás és küzdelem élességét. Mindez a világrend átalakulásához, a hatalmi befolyásolás, hatalmi befolyás, a geopolitikai kódok és geopolitikai legitimáció szükségszerű felerősödéséhez, soft power előtérbe kerüléséhez vezet. (KISSINGER, 2015, p.9-19. és 369-383; SZILÁGYI, 2018, p.315-334). A hatalom puha dimenzióinak előtérbe kerülése és a világban végbemenő kommunikációs forradalom ellenére a geopolitikai gondolkodásban a hangsúlyok valójában a gazdasági és az azzal összefüggő területekre, a geoökonómiára, valamint az idő, tér, politika megváltozott szerkezetének, viszonyának, jellegzetességeinek, a politika konkrét területtől való egyre nagyobb függetlenedésének, elszakadásának a vizsgálatára irányultak.

Pascal Lorot tanulmányában a geopolitika és a gazdaság összekapcsolódása és viszonyának megváltozása miatt már egy új korszak kezdetéről ír: „a nemzetek gazdasági érdekei – olvashatjuk – felülírják politikai érdekeiket és ez egy új éra, a geoökonomia kezdetét jelenti.” (LOROT, 1997, p.23-24). Parag Khanna a korábbi értelmezések kiterjesztésével a geopolitika és a globalizáció egységéről, azonosságáról értekezik. „A geopolitika a hatalom és a tér viszonyával foglalkozik. – írja. A globalizáció a mindent átszövő kölcsönös csere következtében a világ népei között egyre szélesebbé és mélyebbé váló kapcsolatokra vonatkozik. A globalizáció és a geopolitika olyan intenzív-

vé váltak, hogy egy ponton ugyanannak a jelenségnek két oldalát jelentik.”²⁸ (KHANNA,2008,p.23-24). A vázolt bonyolult és komplex viszonyrendszer koordinátái között a többközpontú világ egyedüli szuperhatalma számára, korlátozott kapacitása és mozgástere miatt a huszonegyedik században a nemzetközi problémák megoldásának útját a kollektív és humanitárius intervencionalizmus jelenti. Ezt nem csupán Henry Kissinger, de az Egyesült Államok politikai vezetésének döntő többsége is hangsúlyozza. (folytatjuk)

SZILÁGYI ISTVÁN

Abstract

On 25, December,1991 the Soviet Union ceased to exist.The resignation of the president,Mihail Gorbacsov meant the end of the eastern-western conflicts and the bipolar world,and it also meant the beginning of the significant changes in the international relations. In historical sense for a while there was the only one super power,the USA remaining alone in the political battlefield.In a decade the outline of the multipolar and interdependence international system began to crystallize.The signification of the Eurasian Heartland also began to develop.Russia emerged as the representative of neoeurasianism in order to restore. China as a new super power also started to expand and extend its influence on the world. The European Union with its inner conflicts tries to keep its fragile power position. Parallel with the above mentioned changes in the system of the international relations the influential role of civilizations,

identities and new economical-political integrations have increased.

All these factors and processes have shaped new spatial structures and have significant influence on the geopolitical thinking that rejects the one-poled (atlantic) idea of globalization and have an effect on the field and role of the Eastern and Central Europe in the international relations. This research paper aims at summarizing and synthetizing the outlined factors.

Key words: multipolar international system, globalization, neoeurasianism, USA, Russia, China, new silk road

Felhasznált Irodalom/References

AGUIAR, J (2000):Modelos de Globalização. In: O Interesse Nacional e a Globalização. Edições Cosmos, Instituto da Defesa Nacional, Lisboa, 2000.

ALDENUÉVA, A. J.(2001): Globalización: concepto y papel del Estado. Boletín de la Facultad de Derecho (UNED), 2001. 18. sz.

AXFORD, B. and HUGGINS, R.(1999): Towards a post-national polity: the emergence of Network Society in Europe. In.: Whose Europe? The turn towards Democracy. Edited by Dennis Smith and Sue Wright. Blackwell Publishers, Oxford.

BRZEZINSKI, Z. (1999): A nagy sakktábla. Európa Kiadó, Budapest.

BREZINSKI, Z.(2013): Stratégiai vízió. Amerika és a globális hatalom válsága. Antall József Tudásközpont. Budapest.

CASTELLS, M.(2005): A hálózati társadalom kialakulása. Gondolat-Infonia, Budapest.

CHASE, R.-HILL, E.- KENNEDY, P. (1996): Estados axiales y estrategia de Estados Unidos. Política Exterior. no.50. p.83-102.

COHEN, S. B.(2009): Geopolitics. The Geography of International Relations. Rowman & Littlefield Publishers, Inc. New York.

DUGIN, A. (2000): Osznovi geopolityiki. Arktogetia, Moszkva.

DUGIN, A. (2004): Projekt „Eurazija.”EKKMO, Jauza, Moszkva.

DUGIN,A. (2012): The Fourth Political Theory. Arktos Media Ltd. London.

DUGIN, A. (red) (2012): Geopolityika i mezsdunarodnije otnosenyija. Jevrazijszkoje Dvizsenyije. Moszkva.

DUGIN, A. (2013):Multipolarism as an Open Project. Journal of Eurasian Affairs.Volume 1.p.5-15.

DUGIN, A. (2014): Geopolityika Rossziji. Akagyemicsevszkij Projekt. Moszkva.

DUGIN, A. (2015): Last War of the World-Island. The Geopolitics of Contemporary Russia. Arktos Media Ltd. London.

DUGIN, A. (2015): Geopolityika. Akagyemicsevszkij Projekt. Moszkva.

DUGIN Alexander on Eurasianism,the Geopolitics of Land and Sea,and a Russian Theory

of Multipolarity. <http://www.theory-talks.org/2014/12/theory-talk-66.html>. es <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?id=186525>.

HELD, D.(2000): A globalizing world? Culture, economics, politic. In.: Global Democracy: key debates. Ed. Barry Holden, London.

HUNTINGTON, S. (1998): A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Kiadó, Budapest.

KHANNA, P. (2008): The Second World. Empire and Influence in the New Order. Random House, New York.

KISSINGER,H. (2002): Korszakkváltás az amerikai külpolitikában? A 21. századi Amerika diplomáciai kérdései. Panem-Grafo, Budapest.

KISSINGER, H. (2008): Diplomácia. Panem Könyvkiadó, Budapest.

KISSINGER, H. (2015): Világrend. Antall József Tudásközpont, Budapest

LOROT, P.(1997): De la géopolitique a la géoéconomie. Revue Française de Géoéconomie, 1997. no.1.p.9-19.

LOUREIRO DOS SANTOS, J. A. (2008), O Coração da Eurásia contra o resto do mundo. (Ensaio geopolítico e relações internacionais). Comunicação Academia de Ciências de Lisboa do socio correspondente. Lisboa.

MAÇÃES, B. (2018): Eurázsia hajnala. Az új geopolitikai világrend nyomában. Pallas Athéné Books. Pallas Athéné Könyvkiadó Kft. Budapest.

NAZARBAJEV, N. (2011): Jevrazijszkij Szozuz:ot igyeji k isztoriji buduscsevo. Izvesztyija, 2011. október 25.(<http://www.izvestia.ru/news/504908>.) (<http://www.izvestia.ru/news/504908>.)

NOGUÉ FONTE, J. y VICENTE RUI, J. (2001): Geopolítica, identidad y globalización. Editorial Ariel S. A., Barcelona

OROSZORSZÁG ÉS EURÓPA Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. (2004): Szerkesztette: Ljubov Siselin és Gazdag Ferenc (2004). Zrínyi Kiadó, Budapest.

PÉTI, M. (szerkesztette) (2017): Az Új Selyemút Gazdasági Övezet geostratégiai és földrajzi dimenziói. BCE. Budapest.

RAI NAYAR, B. (2005): The Geopolitics of Globalization. The Consequences for Development. Oxford University Press. Oxford.

ROSENAU, J. (1990): Turbulence in World Politics. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

ROSSZIJA I JEVROPA: KRESZTOMATYIJA PO RUSSZKOJ GEOPOLITYIKE. (2007): Szosztavityej L.N. Siselin. Nauka. Moszkva.

SZILÁGYI, I. (2006): Nemzeti identitás és szuverenitás az Európai Unió csatlakozás tükrében. In: SZILÁGYI István: Portugália és Spanyolország. Történelem és politika a huszadik században. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány. Veszprém. 277-292. o.

SZILÁGYI, I. (2018): Geopolitika. Második, bővített kiadás. PAIGEO, Budapest.

SZILÁGYI, I. (2019): Az orosz geopolitikai gondolkodás. Áttekintés. Geopolitikai Szemle. 2019. 1. sz. p. 9-41.

SZOLOZOB, J. (2012): Jevrazijszkij Szozuz: ot igyeji k isztoriji buduscsevo. In: Geopolityika i mezsdunarodnije otnosenyija. Jevrazijszkoje Dvizsenyije. Moszkva. p. 354-374.

WALLERNSTEIN, I. (1983): A modern világgazdasági rendszer kialakulása. Gondolat Kiadó, Budapest.

WHOSE EUROPE? THE TURN TOWARD DEMOCRACY. (1999): Edited by Dennis Smith and Sue Wright. Blackwell Publishers, Oxford.

Jubileum

A Comitatus Önkormányzati Szemle évtizedei Szilágyi Istvánnal

Az utóbbi egy-két évtizedben egyre nagyobb jelentősége van a folyóiratok besorolásának. Igazi rangja csak a tudományosnak minősített folyóiratoknak van. (Az is számít, hogy milyen a besorolásuk, hisz vannak A, B és C – sőt újabban Q1, Q2, Q3 –, kategóriásnak minősített folyóiratok, aminek a tudományos előmenetelre számító szerzők számára, de a doktori iskolákba járó hallgatóknak is a teljesítmény elbírálására szolgáló szempontok, a pontozási rendszer stb. meghatározása miatt van jelentősége.) Vannak még más besorolású folyóiratok is, így pl. az úgynevezett közéleti illetve a tudományos ismeretterjesztő periodikák. (Nem beszélve a vegyes profilú, vagy a „besorolással nem rendelkező” nyomtatványokról.)

A Comitatus Önkormányzati Szemle alapításakor mi még nem igazán foglalkoztunk azzal, hogy vajon közéleti vagy tudományos, netán ismeretterjesztő folyóiratot adunk ki. A tartalmi kérdésekre fókuszáltunk. Eredetileg semmiképpen sem szokványos tudományos, főként közéleti témákkal foglalkozó, színvonalas szakmai folyóiratot szerettünk volna kiadni, sőt egy kissé „világmegváltó” gondolataink is voltak, amint ezt a **Program és „varázslat”** című szerkesztői beköszöntő is megfogalmazta:

„Régi értelmiségi illúzió, hogy elgondolásaink leírásával változtathatunk a világ dolgain. A szó elszáll - az írás nyomot hagy. A gondolatok néha megelőzik korukat, néha visszhangra találnak, de szerencsés esetben annyira felerősítik egymást, hogy a gondolatok ereje arra a „varázslatra” is képes talán, hogy a politikai döntésekre is befolyása legyen.” A programadó cikkben nem fogalmazódott meg a tudományosság igénye (ez a szó sem szerepel benne), a vidéki önkormányzati szakértőknek szerettünk volna fórumot biztosítani, miközben persze számítottunk a budapesti kutatókra is.

Hogyan született meg a Comitatus?

Erről már többször beszámoltunk (1), most azt próbálom levezetni, miképp került a képbe Szilágyi István:

„A folyóirat szakmai színvonalát nagymértékben emelte, hogy Zongor Gábor felfedezte számunkra Pálné Kovács Ilonát, aki révén kapcsolatot találtunk az MTA Regionális Kutatások Központja intézeteihez. Novotnik Imre ötlete volt, hogy vonjuk be Nemes Nagy Józsefet, akivel később az ELTE geográfus szakának közigazgatási tantárgyának kidolgozásában és oktatásában is gyümölcsöző kapcsolatra leptünk. Többen felfedezték maguknak a folyóiratot, így elég hamar ránk talált Fogarasi József

(Államigazgatási Főiskola), majd később Tatai Zoltán (ELTE).

Szilágyi Istvánt, a Veszprémi Egyetem Társadalomtudományi Tanszékének vezetőjét pedig Zongor Gábor ajánlotta figyelmembe (talán valamikor 1991. őszén) egy, a Várban tartott veszprémi MTA-konferencián (2), aki készségesen vállalkozott is a folyóirat kitekintés rovatának vezetésére. Szilágyi István ajánlotta a lehetőséget a kollégáknak (3), így a tanszékről hamar a szerzőink között üdvözölhattuk Albert Józsefet, Leveleki Magdolnát és Gergő Zsuzsannát is. (4) A Veszprémi Egyetem Társadalomtudományi Tanszéke egy legendás társaság volt az 1990-es években. Erről szól az alábbi, közel öt éve írt, s azóta sem megjelent írásom, amit most egy kicsit aktualizáltam:

Egy több mint 20 éves fotóról

Nem olyan nagyon régen (még 2015 nyarán) került elő a Társadalomtudományok és Európai tanulmányok Tanszék oktatóiról készült, akkor közel 20 éves színes fotó. (5) Tíz különböző korú férfi és nő néz szembe a kamerával, többségük mosolyog, de legalábbis „bizakodóan néz előre, a jövőbe.” Közülük négyen ülnek, bal szélén a legidősebb kolléga: Farkas István, egyetemi docens, aki a természettudományok, majd a filozófia után akkor éppen szociológusként erősítette a tanszéket. Mellette ül Leveleki Magdolna, a társadalmi tanulmányok szak későbbi vezetője, aki közgazdászból lett szociológus. Őt követi a tanszék akkori „nagyasszonya”, Jáger Ida filozófus, majd a negyedik fotelben Gergő Zsuzsanna, történész és európaügyi szakértő foglal helyet. A hátsó, álló sorban, balról Albert József szociológus, kicsit szomorkásan néz, de ugyancsak **komolyan tekint a jövőbe előre, maga a tanszékvezető, Szilágyi István**, aki talán akkoriban készült el akadémiai doktori értekezésével. A legvidámabban az „újak”, Kaiser Tamás, s a jobb oldalt álló két filozófus: Kalmár Zoltán és Garaczi Imre. Kö-

zöttük áll Baranyai Mariann, a tanszék titkárnője, akit akár diáknak is nézhetünk, olyan fiatalka.

A tanszék később tovább bővült, s nemcsak a nyugdíjasok helyére jöttek újak, hanem az újonnan induló szakok igényeinek megfelelően megfordultak nálunk a mediterrán és latin-amerikai világ szakértői: Molnár Anna, Szilágyi Ágnes Judit és Horváth Gyula, olasz, portugál és spanyol nyelvész-történészek. Az emberi jogi és nemzetközi jogi ügyek tudói Kondorosi Ferenc, Hoffmann Tamás, majd később az őket váltó Nagy Péter és Nagy Éva voltak. Történészek és diplomáciatörténészek is csatlakoztak és manapság is (illetve 2015-ben még) a nemzetközi tanulmányok és politológia szakokon tanít(ott) Szenté-Varga Mónika (ma már az NKE-n Budapesten) és Lagzi Gábor (aki most épp tartós külszolgálat miatt fizetés nélküli szabadságon van). Jőmagam közgazdászként és közigazgatási szakértőként 2007-ben csatlakoztam a tanszékhez. Mi újak, már csak egy későbbi fotón szerepelhetnénk és talán, ha egy kicsit összebb húzódunk, rá is férünk a képre.

A tanszék, fénykorában a legnagyobb létszámot éppen 2007-2008-ban érte el (6), mert akkor a korábbi Ökológiai Intézet két oktatója, Kiss István, biológus és Kocsisné Csizy Katalin, filológus is csatlakozott a tanszékhez (a félállású oktató, Kondorosi Ferenc volt). Manapság már (illetve 2015-ben még) az eredeti fotón szereplő „10 kicsi indián” közül csupán Kalmár Zoltán, a „törzsfőnök” Garaczi Imre (7) tagja az intézetnek és természetesen, a legfiatalabb tag Baranyai Mariann. (Mára már csak Kalmár Zoltán (8) maradt, de nem ő volt a „gyilkos”, sőt! Éppen neki köszönhető, hogy a Társadalomtudományi Intézet 2017 őszén újjáéledt!)

Többen nyugdíjba mentek, igaz közülük néhányan aktív óraadók voltak, így például néhai Albert József szociológus (9), aki nyugdíj mellett főállásban az Érseki Hittudományi Főiskola szociálismunkás szakját szervezte meg, bár ő inkább kutatóként vett részt az utóbbi időben az intézet munkájában. És itt oktat(ott) még Gergő Zsuzsanna docens asszony is, aki szinte teljes óraszámú oktatóként továbbra is évekig a tanszék oszlopos tagja maradt. (Már 2007 előtt nyugdíjba ment Farkas István is, de még évekig bejárt a tanszékre, egészen addig, amíg családjával együtt

Budapestre nem költözött.) Szomorú aktualitását adta a fotó megtalálásának Jáger Ida docens aszszony 2015. februári halála, aki akkor már szintén közel egy évtizede nyugdíjba vonult.

Az európai-, majd nemzetközi tanulmányokkal kibővített tanszék, majd intézet alapítója Szilágyi István professzor tanszékvezetőként, majd mint igazgató öt új szakot indított 2003-2009 között (nemzetközi tanulmányok egyetemi, majd BA és MA, társadalmi tanulmányok BA és politológia BA.) 2010 nyarán váratlanul hagyta el a Pannon Egyetemet, és a Pécsi Tudományegyetem földtudományi doktori iskolájának geopolitikai programvezetőjeként, e tudományág elismerten legnagyobb magyarországi szakértője lett. (2013-ban jelent meg Geopolitika című monográfiája, amit később kiegészített és átdolgozott). Érdekes fejlemény volt Kalmár Zoltán habilitált egyetemi docens státusza, aki először az Antropológia és Etika Tanszék állományát erősíthette, miközben továbbra is oktatta az intézet hallgatóit (ugyanaz lett a sorsa Szente-Varga Mónika habilitált doktornak is). A fotón szereplő „törzsfőnök” Garaczi Imre, 2015-ben már nem tanít(hat)ott filozófiai tárgyakat, de átmenetileg ő volt a vezetője az egyetem könyvkiadásának. A korábbi intézet oktatói állománya akkor fogycott 3-ra, amikor 2015 ősszel Leveleki Magdolna is megpályázott egy tanszékvezetői állást és így az Érseki Hittudományi Iskola tanáraként Albert József kollégája és utóda lett (de óraadóként továbbra is oktatta nálunk a társadalmi tanulmányok szakhoz kapcsolódó tárgyakat).

A korábbi 14 és fél fős tanszékhez képest, a 2015-ös intézet – melynek megbízott vezetője egyben az említett Antropológia és Etika tanszéket is vezette – mindössze 4 főt számlált, a „törzsfőnökön” kívül itt volt még Lagzi Gábor történész, polonista és jómagam: Agg Zoltán közgazdász, geográfus. A legstabilabb pont: természetesen, az immár a kancellária állományába tartozó tanszéki ügyintéző. (Hihettük ezt egészen 2016 karácsonyáig, amikor eldöntötte, hogy inkább elmegy a falujába dadusnak...)

Talán érdemes lett volna négyünknek egy ilyen fotót készíteni, bár nem tudtuk, hogy közülünk ki lesz az, aki utolsóként lekapcsolja a villanyt. (Erre a szerepre egyébként, Nagy Péter jogász kollégánk jelentkezett eredetileg, de

konfliktust vállalt az akkori dékánnal, ezért ma nemzetközi jogásként „kénytelen” Budapesten és Londonban ügyvédkedni.)

Maga a tanszék, majd intézet igazán kiváló munkatársakat bocsájtott ki, hiszen nemcsak Albert József főiskolai tanár, illetve **Szilágyi István professzor a meghatározó, iskolateremtő egyéniség**, hanem például korábbi szobatársam, Molnár Anna habilitált docens is a maga szakterületén (Olaszország), az egyik legelismertebb és a médiában is sokat szereplő szaktekintély. (Ma már ő a Nemzetközi Biztonsági Tanulmányok Tanszék vezetője az NKE-n.) Valószínűleg elkerülhetetlen – írtam 2015-ben, az intézet maradéka és az antropológia, etika tanszéknek az egyesülése, amire volt is egy „titkos” terv, ha jól tudom Gondolattudományi Intézet elnevezéssel, aminél pontosabb lenne a filozófia és politikatudomány, hiszen addigra már a legnépesebb szak vezetője, Kalmár Zoltán habilitált docens is átkerült a korábban legkisebb tanszékhez. (10) Úgy tűnik, mintha – a mondással ellentétben – a kis hal enné meg a nagy halat, pedig egyszerűen arról van szó, hogy azok az oktatók, akik nem értettek egyet az egyesülés koncepciójával, mint például Garaczi Imre egyetemi docens, habilitált doktor, más munkahelyet választottak, illetve megmaradtak maradékul. Megjegyzés: néhányan időközben Budapestre távoztak, részben önként, részben azért, mert lejárt a határozott idő szerződésük, így ma már Csizy Katalin és Hoffmann Tamás egyaránt a Károlyi Gáspár Református Egyetemet erősíti. Időközben két professzor is a tanszékünkre került, de Visegrády Antal – az időközben szigorított jogszabályi előírások miatt – főállásban a Pécsi Tudományegyetemet választotta, míg Szakály Sándor professzor a Károlyi Gáspár Református Egyetem és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem kitérőjén keresztül, egy önálló Történettudományi Intézetet alapított (Veritas).

Volt egy kísérlet Kondorosi Ferenc egyetemi tanárként való kinevezésére is, ez azonban sajnálatos módon meghiúsult, mint ahogyan a Szilágyi és Szakály professzor urak által megálmodott, Történet- és Politikatudományi Doktori Iskola is. A kar bölcészei – az ő szempontjukból érthető okokból – ragaszkodtak a már hagyományokkal bíró nyelvészeti doktori iskolához és mivel a kar erőforrásai két doktori iskolához nem voltak ele-

gendők, az akkor épp dékáni posztot is betöltő Szilágyi professzor úr ötletét hátbatámadásként élték meg.

Az oktatók közül már a 90-es években többen csatlakoztak a Comitatus szerkesztőségéhez és szerkesztő gárdájához, Szilágyi István tanszékvezető, rovat szerkesztőként és szerkesztő bizottsági tagként, Kaiser Tamás, Leveleki Magdolna és Gergő Zsuzsanna szerzőként, majd az utóbbi néhány évben ugyancsak publikáltak lapunk hasábjain Molnár Anna, Garaczi Imre, később Kalmár Zoltán, majd az új fiúk közül Lagzi Gábor, Somogyvári Lajos és Tábori Ferenc is. (Nem szoltunk a ma már nyugdíjas szociológus kollégákról, hiszen mind Farkas István, mind Albert József már korábban is több cikket jelentetett meg a lapban). Recenzióval jelentkezett Nagy Péter jogász kolléga is. Érdekes, hogy szobatársaim közül, ma már mindenki elkerült az intézetből, Molnár Anna először Leveleki Magdolnával költözött össze, majd az őt követő Kiss Istvánt nyugdíjazták, végül Nagy Pétert eltanácsolták az oktatói pályáról. (Ez formailag „közös megegyezés” volt. Sajátos körülmény, hogy a Nagy Pétert eltanácsoló megbízott néhány hónap múlva szintén elhagyta a felsőoktatást s jóval nagyobb anyagi megbecsüléssel bír, mint ami ma a felsőoktatásban megszokott.) Folytathatnánk a történetet, de ez már a jövő „regénye” lesz...

Térjünk vissza a Comitatushoz!

Öröndetes az, hogy az utóbbi néhány évfolyam (2013-tól) a Magyar Regionális Tudományos Társaság honlapjára (www.mrnt.hu) is felkerült, így a nagyközönség is hozzáférhet a legújabb cikkekhez. A folyóiratban megjelent írások címeit teljes körűen még az internetre felkerült tartalomjegyzékek sem mindig tartalmazták, de azért érdemes ezekre rákeresni.

Először 2002-ben különszámként jelentettük meg a Repertóriumot, majd később ezt a rendes számok keretein belül folytattuk, majd 2018 nyarán összevontan is megjelentettük. (AGG 2018.) Újból átlapozva, ismét rácsodálkozhatunk arra, hogy milyen gazdag és széleskörű tematikával, milyen érdekes és színvonalas írások jelentek meg lapunkban. Jó néhány cikket és tanulmányt ma is bátran elővehetünk, és mintaként odaadhatunk egy mai kutatási feladathoz az egyetemi hallgatóknak.

A tudományos bázissal már 1991-ben rendelkezünk, bár ez akkor még nem volt szándékos. Az alapító szerkesztőbizottságon belül a tagok közül – már akkor –, minden második tudományos fokozattal rendelkezett, így Mandel Miklós egyetemi tanár, Nemes-Nagy József és Nikodémus Antal, valamint Pálné Kovács Ilona a tudományok kandidátusa, Rechnitzer János a tudományok doktora címmel rendelkezett, de a közéleti szereplők közül Marschall Miklós és Simon Imre is a tudományok kandidátusa cím birtokosa volt. A későbbiekben a szerkesztőség tagjai közül Hudi József a tudományok kandidátusa lett, az első évben csatlakozó Szilágyi István a tudományok kandidátusa, majd az MTA doktora, míg Csíte András és az alapító főszerkesztő Agg Zoltán is mára már PhD fokozatokkal rendelkezik. A szerkesztőbizottság alapító tagjaként az MTA doktora címet nyerte el Nemes-Nagy József és Pálné Kovács Ilona is, sőt utóbbi az MTA levelező, majd rendes tagja is lett. A szerkesztőbizottság és a szerkesztőség említett tagjai tehát

garanciát jelentettek és jelentenek ma is a szakmai igényességre és így a közlemények tudományos minőségére.

A folyóiratban természetesen megjelentek közéleti publicisztikai írások, hírek és közlemények, de ezek könnyűszerrel elhatárolhatók a lap szakmai tudományos területétől. Így a folyóiratban a tanulmányok, a műhely, a civil társadalom, a kitekintés, az önkormányzati múlt, valamint az esetenként megjelenő Európai Unió rovatokban publikált írások tudományossága megkérdőjelezhetetlen, éppúgy, mint a lapban megjelent tudományos recenzióké.

Hogyan jutottunk el ide, annak ellenére, hogy eredetileg nem is tűztük ki célul a tudományos folyóirattá válást?

Az 1991. július 15-én megjelent első számban mégis két tanulmány is teljes mértékben megfelel a tudományos publikáció mai követelményeinek. Ez nem véletlen, hiszen egyik szerzőnk Nikodémus Antal volt, aki akkor épp az MTA Földrajztudományi Intézetében dolgozott. Alapító szerkesztőnk, Hudi József, történész-levéltárosként eleve tisztában volt a publikációs követelményekkel, ráadásul a közleménye egy kézíratos monográfiájának első két fejezete alapján készült.

A tudománymetria mai mesterei esküsznek arra, hogy csak az számít igazi tanulmánynak, amelynek a terjedelme legalább 10 oldal. A híres nemzetközi folyóiratok gyakorlatára hivatkoznak, ahol valóban ilyen terjedelmű írások jelennek meg; ez azonban ott a maximális terjedelem, amit minden szerző igyekszik ki is használni. Pedig valójában

röviden írni nehezebb, mint hosszan, és a terjedelmet valóban nagyon könnyű növelni olyan részek alapos kifejtésével, amelyek azt bizonyítják, hogy a szerző elolvasta a téma szakirodalmát, de valójában semmi újdonságot nem jelentenek.

Az első 10 oldalas cikk éppen Szilágyi István tollából jelent meg; Új demokrácia születése Európában címmel, az 1991. novemberi-decemberi duplaszámban. Folyóiratunkban fordítások is napvilágot láttak, elsősorban Szilágyi Istvánnak köszönhetően, így a Comitatus bekerült a nemzetközi politológiai szakirodalomba, s ugyanő több hazai neves szerzőt is „szerzett” a folyóiratunknak. (Angol nyelvű különszámunkban jóval később, már 2010-ben publikáltuk Katalóniáról szóló tanulmányát (SZILÁGYI 2010), amely egy kolozsvári nemzetközi kisebbségvédelmi konferencián hangzott el, ahová a professzor a főszerkesztőt is magával vitte, tudósítóként. Ott Kolozsváron tudtam meg, hogy Szilágyi professzor fájó szívvel bár, de elhagyja őrhelyét és átigazol Pécsre, hogy miért, azt már korábban elárultam.)

Mindig kiálltunk a megyei közigazgatás, a megyei önkormányzatiság mellett, s ezért a megyei önkormányzati szövetség 2008 és 2011 között anyagiilag is támogatta a lapot kiadó egyesületet. El is múlt a veszély, a megyék fennmaradtak, s mi elmondhattuk: Segítség, győztünk! A Megyei Önkormányzatok Országos Szövetsége 2012-ben „engedte el a kezünket”, onnantól kezdve a közéleti-politikai jellegű cikkek szinte teljesen kiszorultak a folyóiratról, s tisztán tudományos folyóirattá váltunk. Ezt

az évet „kihúztuk” támogatások nélkül, s 2013-tól már, mint a Comitatus Társadalomkutató Egyesület tudományos folyóirata jelentünk meg, alkalmi támogatások révén, pedig már azt hittük, hogy „el kell siratnunk” a folyóiratot. Kár lett volna érte!

2013-ban jelent meg például Szilágyi István professzor tanulmánya a geopolitikáról, gazdagon illusztrálva. (Szilágyi 2013) Azóta is több, kötelező irodalomként kezelendő publikációt közöltünk tőle, amint az a mellékletben közölt jegyzékből kitűnik. Olvasgassák, hiszen fenn van a neten! (Mint említettem az www.mrtt.hu honlapon, szakirodalom földre rákattintva, de az OSZK EPA rendszerébe is bekerültünk, néhány csemege pedig a comitatus eOldal.hu honlapján lelhető fel – többek között fotó is az ünnepeltről...)

A folyóiratunk mottója: **„Azokból a kövekből, melyeket utunkba gördítenek, egy kis ügyességgel lépcsőt építhetünk...”,** s ez szerkesztőinkre is igaz, így Szilágyi István elé is gördítetek néha köveket oktatói, tudományos és vezetői pályája több mint 45 éve alatt. Ez a mottó az Önkormányzati Szemle elmúlt közel 29 éve alatt eltérő intenzitással és sikerrel érvényesült. Joggal állítható, hogy a Comitatus olyan „lépcső”, amelyen haladva átfogó és izgalmas képet kapunk nemcsak a magyar megyei önkormányzás múltjáról és jelenéről, hanem a területpolitika és a regionalizmus/regionalizáció változásairól, a területfejlesztés folyamatairól, valamint az európai fejleményekről is.

A Comitatus nem csupán egy tudományos folyóirat, hanem szellemi műhely is, ennek is az egyik legérdekesebb és legértékesebb tagja a Professor Úr, hiszen egy folyóirat jelentőségét, súlyát mindig a benne megjelenő minőségi tanulmányok adják.

Zongor Gábor megállapítása szerint „ma Magyarországon a Comitatus az egyetlen közhatalmi szervezetektől független, vidéken szerkesztett országos önkormányzati szaklap”, a kevés független társadalomtudományi fórumok egyike. (Zongor 2018. p.136.) Reméljük együtt megérjük a 30. évfordulót is!

AGG ZOLTÁN

Jegyzetek

1. Ld pl. Agg, Zoltán ; Oláh, Miklós: Szubjektív emlékezések a Comitatusról, Comitatus Önkormányzati Szemle

XXVIII.évf : 228. szám pp. 143-148. , 6 p. (2018)

2. Ez a konferencia lehetett, amikor kiadvány is készült: Új demokráciák születése Európában (a magyar és a spanyol átmenet néhány sajátossága) In: Beszteri, Béla; Mikolasek, Sándor; Szilágyi, István (szerk.) Átmenetek és változások Európában a nyolcvanas, kilencvenes években Veszprém, Magyarország : MTA VEAB, (1991) pp. 66-82. , 17 p.

3. Vö.: Kezdő tanársegédének beszámolójával KAISER 2011. (Jelenleg már tanszékvezető egyetemi docens, az NKE ÁNTK tudományos dékánhelyettese, a VEAB közigazgatási munkabizottságának elnöke is Kaiser Tamás.)

4. Ld. még LEVELEKI 2011. Albert József munkásságát egy külön cikkben mutatjuk be.

5. Sajnos az eredeti képet nem tudjuk reprodukálni. Álljon itt egy későbbi fotó: Kirándulás Kolozsváron 2008 szeptember, balról prof Szilágyi.

6. 2007. őszén Szilágyi István prof, Gergő Zsuzsanna, Leveleki Magdolna, Baranyainé Mariann, Kalmár Zoltán, Garaczi Imre, Kaiser Tamás, Szilágyi Ágnes Judit (csak névrokon!), Molnár Anna, Hoffmann Tamás, Kocsisné Csizy Katalin, Kiss István és Agg Zoltán főállásban, Visegrády Antal professzor mellékállásban, Kondorosi Ferenc (leendő professzor) pedig félállásban erősítette a Társadalomtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszékét. S ott volt velünk nyugdíjas munkatársként az Európai Tanulmányi Központ könyvtárosaként Simon Katalin is. (Két professzor, hét és fél docens, három adjunktus, egy tanársegéd volt az oktatói csapat, de még a könyvárosnak is egyetemi doktori címe volt.)

7. Ennek a törzsfőnökségnek a története olvasható itt: <https://www.veol.hu/cimlapon/indian-torzsfonok-lett-a-burzsuj-fiubol-1361720/>

8. Kalmár Zoltán nemcsak habilitált docens, de szintén folyóirat-szerkesztő is. (Pro Philosophia, Mediterrán Világ, Közelmult –

kozelmult.hu), jelenleg ő a politikatudományi alapszak vezetője.

9. Albert József közelmúltbeli haláláról a folyóirat nekrológ rovatában emlékezünk meg.

10. A kishal valóban „megette” a nagyhalat, az új egyesült intézet neve Filozófia, Történettudomány és Antropológia Intézet lett. A Társadalomtudományi nevet csak 2017 őszén kapta vissza a nagymúltú intézet.

Hivatkozások

Agg Zoltán (2018) (szerk.): Repertórium pp.3-135. Comitatus Önkormányzati Szemle, XXVIII. évf. 228. szám Kaiser Tamás (2011): A területpolitika ösvényein - éveim a Comitatus-szal, Comitatus Önkormányzati Szemle, XXI. évf. 201. sz. 60-61. old.

Leveleki Magdolna (2011): Húsz éves a Comitatus, Comitatus Önkormányzati Szemle, XXI.évf. 201. sz. 67. old.

Szilágyi, István (2010): Katalónia az állami önállóság útján Comitatus Önkormányzati Szemle XX. 6 pp. 23-33.

Zongor Gábor (2018): A Comitatus készítőiről (1991-2018), pp. 136-142, Comitatus Önkormányzati Szemle, XXVIII. évf. 228. szám

Melléklet

SZILÁGYI ISTVÁN PUBLIKÁCIÓI A COMITATUSBAN (1991-2018)

Szilágyi, István: A katalán függetlenségi folyamat kérdőjelei COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE (továbbiakban csak COMITATUS) XXVIII : 230 pp. 47-61. , 15 p. (2018)

Szilágyi, István: A geopolitika a társadalomtudományok rendszerében COMITATUS: XXV : 220 pp. 49-66. , 18 p. (2016)

Szilágyi, István: Geopolitikai kódok, geostratégiai tényezők és geopolitikai modellek a nemzetközi viszonyok rendszerében COMITATUS: XXIII. : 215 pp. 8-22. , 15 p. (2013)

Agg, Zoltán ; Szilágyi, István: Újabb tanulmányok az identitásról (recenzió) COMITATUS: XXII. ; 9-10. pp. 99-100. , 2 p. (2012)

Szilágyi, István: Geopolitika a Mediterráneumban COMITATUS: XXII ; 11-12. pp. 15-26., 12 p. (2012)

Szilágyi, István: Habent sua fata libelli COMITATUS: XXI ; 2011 : 7-8 pp. 8-10. , 3 p. (2011)

Szilágyi, István: Spanyolország- válságkezelés az euró krízis árnyékában COMITATUS: XXI ; 2011 : 3 pp. 3-16. , 14 p. (2011)

Szilágyi, István: Pap Norbert: Magyarország a Balkán és a Mediterráneum vonzásában (recenzió) COMITATUS: XX ; 2010 : november-december pp. 58-60. , 3 p. (2010)

Szilágyi, István: Spain: from the Autonomy Model to the Federalism – the Case of Catalonia; COMITATUS: XX ; 2010 : English Edition. núm.193 pp. 79-90. , 12 p. (2010)

Szilágyi, István: Katalónia az állami önállóság útján COMITATUS: XXI ; 2010 : 6 pp. 23-33. , 11 p. (2010)

Szilágyi, István: Az Európai Unió spanyol elnökségeinek tapasztalatai és a várható prioritások; COMITATUS: XVII ; 2007 : 4 pp. 3-23. , 21 p. (2007)

Szilágyi, István: Az Európai Unió „harmadik világ” politikája és a keleti bővítés; COMITATUS: XIV ; 2004 : 7-8 pp. 7-22. , 16 p. (2004)

Szilágyi, István: Nemzeti identitás és szuverenitás az Európai Unió csatlakozás tükrében; COMITATUS: XIII ; 7-8 pp. 7-20. , 14 p. (2003)

Szilágyi, István: Európai integráció, globalizáció, regionalizmus; COMITATUS: XII ; 11-12 pp. 18-28. , 11 p. (2002) - hozzáférhető <http://www.inco.hu/inco7/global/cikk8h.htm>

Szilágyi, István: Közpolitika és regionalizáció Portugáliában I-II. COMITATUS: XII ; 4 pp. 6-12. , 7 p. ill. 5 pp. 5-19. , 15 p. (2002)

Szilágyi, István: Magyarország és az Európai Unió, COMITATUS XI ; 11-12 pp. 65-79. , 15 p. (2001)

Szilágyi, István: Barcelonai folyamat, mediterrán érdekek, keleti bővítés, COMITATUS: XI ; 1 pp. 63-74. , 12 p. (2001)

Szilágyi, István: Alkotmányosság, alkotmányeszmé, civil társadalom, COMITATUS: IX ; 7-8 pp. 25-33. , 9 p. (1999)

Szilágyi, István: Portugál dilemmák – közép-európai kérdőjelek, COMITATUS: IX ; 1-2 pp. 76-84. , 9 p. (1999)

Szilágyi, István: Regionalizmus, globalizáció, szubszidiaritás, COMITATUS: VIII ; 7-8 pp. 28-34. , 7 p. (1998)

Szilágyi, István: Terület- és vidékfejlesztés az Európai Unióban: a spanyol eset, COMITATUS: VII ; 5 pp. 22-34. , 13 p. (1997)

Szilágyi, István: Az Európai Unió és Magyarország esélyei, COMITATUS: VI ; 3 pp. 30-36. , 7 p. (1996)

Szilágyi, István: Önkormányzatok az államban: A spanyol tapasztalatok nemzetközi jelentősége

COMITATUS: V ; 10 pp. 59-66. , 8 p. (1995)

Szilágyi, István ; Luis, Jimena Quesada: Szociális jogok Európában: az Európai Szociális Charta, COMITATUS: V ; 5 pp. 3-15. , 13 p. (1995)

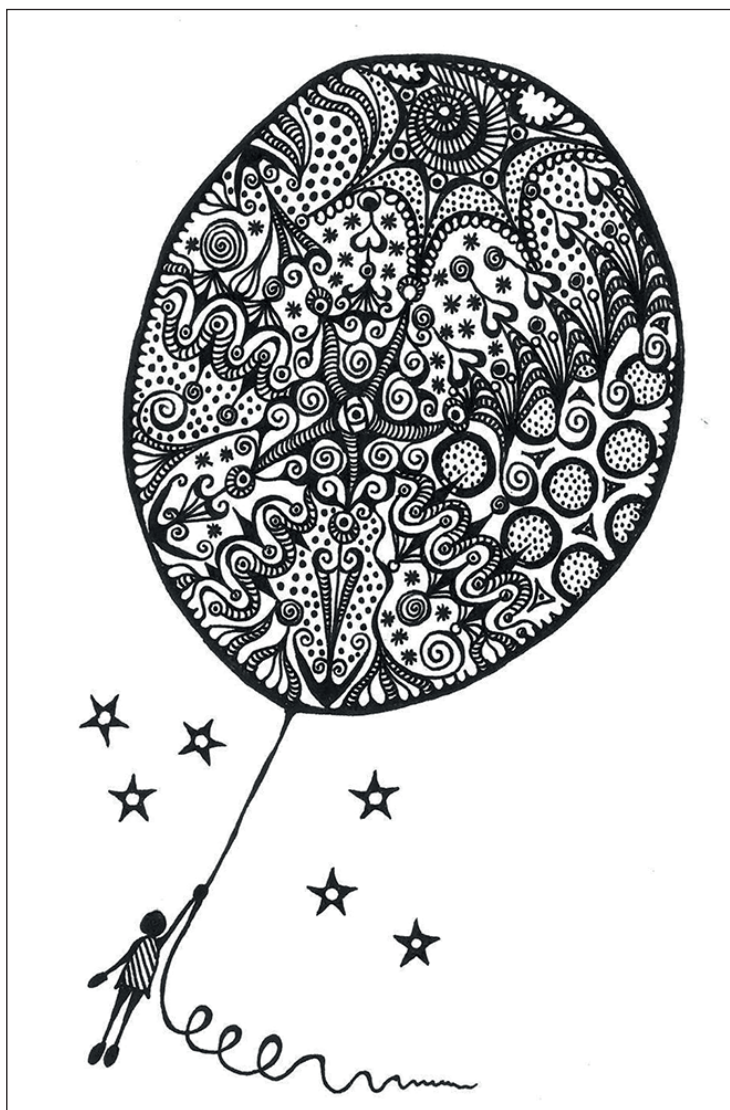
Szilágyi, István: Egységesülő Európa – alkotmányjogi dilemmák és távlatok, COMITATUS: IV; 8-9 pp. 112-117. , 6 p. (1994)

Szilágyi, István: Alkotmányozási folyamat és demokratikus átmenet. (A rendszerváltozások néhány tapasztalata), COMITATUS: IV ; 4 pp. 21-34. , 14 p. (1994)

Szilágyi, István: Önkormányzati rendszer Spanyolországban, COMITATUS: II ; 8-9 pp. 18-27. , 10 p. (1992)

Szilágyi, István: Új demokráciák születése Európában, COMITATUS: I. ; 5-6 pp. 10-21. , 12 p. (1991)

Forrás: Magyar Tudományos Művek Tára, www-mtmt2.hu, ebből kigyűjtve: Szilágyi István (Politika) szerző Comitatus keresőszóval.

Konferencia

A tér hatalma – a hatalom terei

Szilágyi70

Tiszteletkonferencia

A Szilágyi István professzor úr 70. születésnapja alkalmából rendezett tudományos ülésre 2019. május 7-én került sor Pécsen, a PTE TTK Vargha Damján Konferenciateremben. Az eseményre számos oktató, kolléga, volt hallgató, egyszerűen: barát, kapott meghívást. A kijelentés nem túlzás, hiszen Szilágyi István mindenki felé barátsággal nyit, barátjának szólítja, és igaz barátjának is tartja. Szakmai tudása és elismertsége miatt épp ez a mentalitás az, ami miatt olyan nagy népszerűségnek örvend. Az eseményre az ország számos pontjára érkeztek a meghívottak, akik örömmel fogadták el a szervezők meghívását.

A rendezvény ünnepi köszöntőkkel vette kezdetét, nem csupán az egyetem, hanem a portugál diplomácia is képviseltette magát. A tiszteletkonferenciát dr. Pap Norbert (PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet), főszervező, nyitotta meg, ismertette az ünnepelt felfelé ívelő, roppant tartalmas szakmai életútját. Szilágyi István a JATE Állam- és Jogtudományi Karán szerzett felsőfokú végzettséget, és ezt követően több felsőoktatási intézmény katedráján is megfordult. Nevezetesen, a- leghosszabb időn át - Pannon Egye-

temen (korábban Veszprémi Egyetem, Tanárképző, majd Bölcsész tudományi végül Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar), vele párhuzamosan a Széchenyi István Egyetemen (Győr), a Corvinus Egyetemen (BIS), a Nyugat-Magyarországi Egyetem Savaria szombathelyi karán. Külföldön a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Kolozsvári Karán, valamint a spányol (Adeje, Cádiz, Granada, Laguna, Las Palmas, Complutense de Madrid, Salamanca, Santa Cruz de Tenerife, Valencia Valladolid), portugál (Lisszabon, Coimbra), angol (Nottingham, Norwich), kubai (Havanna), német (Darmstadt) és orosz (Moszkva, Szentpétervár) egyetemeken.

1974-től aktív a pályán, napjainkban is oktat, kurzusokat vezet és szakdolgozókat és doktoranduszokat segít kutatásaikban. Fontos kiemelni Tanár úr pécsi tevékenységét, ugyanis ő alapította a pécsi Doktori Iskola Geopolitikai Programját, amely iránt kiemelkedően magas az érdeklődés a hallgatók körében. 2010 óta oktat a Pécsi Tudományegyetemen, fő kutatási területe a geopolitika, a politika területiséggel kapcsolatos kérdések vizsgálata.

Pap Norbert beszédét követték a Pécsi Tudományegyetem vezetőségének beszédei, melyeket dr. Jakab Ferenc (PTE TTK dékánhelyettes), dr. Geresdi István (PTE TTK FFI igazgatója), dr. Gábor Róbert (PTE rektorhelyettes) tartottak. Ezt követően a Portugál Köztársaság Magyarországi Nagykövetének (Maria José Teixeira de Morais Pires) köszöntő szavai kerültek tolmácsolásra. A tiszteletkonferencia következő felében tudományos előadások hangzottak el. Többek között dr. Fischer Ferenc (PTE BTK dékán emeritus, PTE BTK TTI egykori intézetigazgatója), részleteiben mutatta be a Magellán projektet. Az előadás nagyon érdekes és tartalmas mivolta mellett ki kell térni arra is, hogy tanár úr nem csupán hagyományos írásvetítőt használt, hanem egy mini földgömböt is, ami még szemléletesebbé tette prezentációját. Ez talán azért is ragadta magával jobban a hallgatóságot, mert mintha mi is időutazáson vettünk volna részt – nem csupán Magellán kalandjaiban osztoztunk, hanem nosztalgiával telve az egykori iskolapadjainkban éreztük magunkat.

A konferencia következő blokkjában került bemutatásra magyar és spanyol nyelven **A tér hatalma – a hatalom terei** című tanulmánykötet, Pap Norbert-Domingo Lilon-Szántó Ákos szerkesztésében, mely Szilágyi István tiszteletére készült. A tanulmányok olyan tematikák köré csoportosulnak, mint Ibériai nézőpontok, Geopolitika közép-európai nézőpontból, Geopolitikai perspektíva a Kelet-Mediterráneumból, Spanyol hangon. A kötet záró blokkja, a **Spanyol**

hangon, tartalmazza az idegen nyelvű publikálásokat.

A bemutató után ünnepi köszöntők hangzottak el (dr. Pap Norbert, dr. Garaczi Imre tolmácsolásában). Garaczi Imre, az ünnepelt Szilágyi István egykori kollégája és barátja, köszöntő beszédében meleg szívvel emlegette a közös, veszprémi éveket. Az egykori dékán és oktató, már akkoriban is a legkedveltebb témavezetők közé tartoztak a hallgatók körében. A megjelent ünneplő közönség szívét melengette a tudat, hogy az egykori kollegalitás ma is megvan, és már barátsággá mélyült. A veszprémi Pannon Egyetem pedig mindig is büszke lehet arra, hogy olyan neves oktatóknak adhatott otthont, mint egykor, Szilágyi Tanár Úr.

Ezt követően az ünnepelt is mondott egy rövid beszédet, ami ugyan hemzsegett az anekdotáktól, mégis, az ünneplők nehezen állták meg könnyek és meghatottság nélkül. „Több szerencsés döntés volt az életemben: 2010-ben kerültem Pécsre, amikor Tóth József professzor nyugdíjba vonult, és a helyére nagyon kellett valaki, aki átvesz feladatokat. Ekkor indítottuk el a geopolitikai programot, valamint a nemzetközi tanulmányok szak létrehozása is ebben az időszakban történt. Nem volt ismeretlen a közeg, hiszen több kollégával – Gábor Róbert, Fischer Ferenc – már korábban is dolgoztam együtt, így a beilleszkedés zökkenőmentesnek volt mondható. A kérdés azért borzasztó nehéz, mert nem érzem magam hetven évesnek. Jelenleg is van kilenc PhD hallgatóm, vannak konferencia meghívásaim, könyvterve-

im, félbehagyott könyvek, élő kapcsolataim brazil, spanyol, portugál, orosz egyetemekkel. Szeretném, ha ezekből a kapcsolatokból profitálnának a kollégáim. Továbbra is aktív vagyok, ezért úgy érzem, a számvetés ideje még nem érkezett el.” A tanár úr a beszédét azzal zárta, hogy sokan kívánnak neki nyugalmas nyugdíjas éveket, és jó pihenést. Ő ezt sosem fogadja el, és berzenkedik ellene. Ezt azzal magyarázta, hogy még nagyon sok terve van, ami mind megvalósításra vár, és ennél is több hallgató, akik számitanak rá, az aktív jelenlétére.

A beszédekét követően a PTE BTK TTK aulájában megtartott fogadásra invitálták a jelenlevőket, akik egy ebéd mellett tudtak beszélgetni, nosztalgiázni, az ünnepelttel pár szót váltani. Ezt követte a konferencia záró blokkja, a nemzetközi szekcióülés, melynek keretein belül Szilágyi István is előadást tartott.

Mi, Szilágyi István barátai, kollégái, ismerősei, hallgatói mit is kívánhatunk neki? Elmondja azt helyettünk Áprily

Lajos verse, melyet az ünnepelt idézett beszédében:

Megállok. Menj! Csak menjen, akiben magasságokba húzó láz lakik.

Állok s nézem, hogy lépsz a nagy iven egyik csillagtól másik csillagig.

Isten éltesen sokáig, Tanár Úr! Köszönöm, hogy az egykori oktató-hallgató viszonyból mára egy kvázi baráti kapcsolattá alakult ismeretségünk. Örülök, hogy ismerhetem és egyik példaképemnek tarthatom. Sok szeretettel köszönti - a Comitatus Önkormányzati Szemle fiatal szerzői nevében is - ezen cikk írója, egykori tanítványa:

NAGY GEORGINA

Felhasznált forrás:

<http://www.moderngeografia.hu/torteneti/letoltes/cv.pdf>

http://univpecs.com/tudomany/szamvetes_ideje_meg_nem_erkezett_el

Recenziók

Egy „vidéki fiskális” közpolitikai élete írásai tükrében

A 19. század utolsó és a 20. század első harmadában a hazai közéletben, a politikában, a közigazgatásban rendkívülien sok olyan jogot végzett személyiség dolgozott, akik különböző szintű és rangú beosztásokban jelentős hatással voltak a hazai társadalom különböző szegmenseinek működésére. Közülük az egyik a Veszprém vármegyei Rupert Rezső volt, akinek a politikai szerepvállalása legmagasabb szintje a pártelnöki tisztség és a parlamenti képviselőség volt.

A könyv, amely Veszprémben jelent meg, róla, vele kapcsolatban közvetett módon mutatja be az életútját, ennek számos fordulatát. Földesi Ferenc, a kötet szerkesztője, az előszó és az életrajz írója, Rupert munkásságát nem a szokványos teljes körű életrajzi leírással jelenítette meg. A politikus rendkívül gazdag publikációiból, a róla írt és a vele kapcsolatban megjelent írásokból válogatott úgy, hogy ezek teljes körűen, az időskálán mintegy analóg módon jelenítsék meg őt és tevékenységét. Aki kézbe veszi és olvassa a kötetet, megismerheti ennek a vidékről a fővárosba elszármazott jogáspolitikusnak a nem mindennapi életútját, amely ma is példa lehet a demokratikus elvek, az igazságosság melletti következetes elkötelezettségre.

Rupert Rezső Veszprém megyében, Devecserben született 1880-ban és Szentesen hunyt el 1961-ben. A jogi egyetem elvégzése után gyakornok lett,

majd 1909-ben ühyvédi irodát nyitott Veszprémben. Tartalékos főhadnagyként emberséges bánásmódja miatt a csatátereken is megbecsülést szerzett az alárendeltjei körében. Még az első világháború alatt bekapcsolódott a város és a megye közéletébe. A főispáni titkári tisztségből már egyenes út vezetett az országos politikai szerepvállalása felé.

Az 1919-es proletárdiktatúra alatt a város több korábbi vezetőjével túszként letartóztatták. Amikor kiszabadult, Bécsbe távozott, ahol Bethlen István körébe csatlakozva számos írásban foglalkozott a hazai politikai eseményekkel. Hazatérve Veszprémbe lapot is szerkesztett, szervezte a kisgazda pártot, majd 1920-ban a devecseri körzetben országgyűlési képviselőnek választották meg. Tagja lett a parlament több állandó bizottságának. (Érdekes, és az államelméleti felfogására vall, hogy a pártja törvényelőkészítő bizottságában az államfői jogok terjedelmének a nemzet jogaival szemben való korlátozására tett javaslatot.) Ügyvédi irodáját Budapestre költöztette, amelyet 1955-ig működtetett.

1922-ben ismét Devecserben választották meg képviselőnek, de ezt követően az új, az Országos Kossuth Párt elnöke lett. 1931-ben a Radikális Párt színeiben, majd 1939-ben a Polgári Szabadságpárt listáján került a nemzetgyűlésbe. Támadta a hazai fasiszmus előre törését, ezért 1944-ben (a fiával együtt)

törölték az ügyvédi lajstromból. 1945-ben tagja lett az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek és a Fővárosi Törvényhatóságnak.

1938-ben többször meglátogatta a börtönben lévő Rákosi Mátyást, s tanácsokkal látta el a kiszabadulása érdekében. Ennek köszönhetően 1945 után Rákosi megígérte neki, hogy nem lesz bántódása. Ennek ellenére 1951-ben kitelepítették Füzesabony mellé, ahonnan csak 1953-ban térhetett vissza. Haláláról a Népszava többek közt azt írta, hogy „a Horthy-fasizmus harcos ellenfele 81 éves korában elhunyt”.

Az igen terjedelmes, 736 oldalas forráskiadvány három fő részben mutatja be Rupertnek a több, mint fél évszázad alatti, a korra jellemző, igen változatos politikai viszonyok között végzett munkáját. A kötetet lapozgatók pedig elmélyedhetnek a remek szövegválogatásban, s visszaidéződhetnek számukra azok az évtizedek, amelyek már mindenkinek a történelmet jelentik.

Az első fejezetben a napilapokban, folyóiratokban megjelent igen nagy számú írásaiból, illetve hivatalos irataiból készült válogatás kapott helyet. A tartalomjegyzékben mindegyik az eredeti címmel fordul elő. Többnyire már ezekből a beszédes címekből lehet következtetni azok tartalmára. A cikkek évszám szerinti (1917–1952) kategóriákba rendezettek. A rendezési elv lehetőséget ad arra is, hogy a különböző terjedelmű írások rávilágítsanak Rupert személyiségének, politikai gondolkodásának módosulásaira, helyzetfelismerő képességének mélységeire, éleslátására.

Különösen figyelemre méltóak az 1919-ben, 1921-ben, 1924-ben és az 1931-ben készült szövegei. A korra, a különböző habitusú személyekre jellemzőek azok az megjelent írásai, amelyek valamilyen konfliktus „elrendeződését”, „lezárását” szolgálták. Az utolsóként felvett szöveg folyamodvány, amellyel veszprémi lakó- és bérháza (az ún. Rupert-ház) államosítását próbálta megakadályozni – sikertelenül.

Nemzetgyűlési felszólalásai, interpellációi az 1920–1945 közötti évekből valók. Az első, az 1920. február 26-i nemzetgyűlésben elmondott – jogi érvelésű – beszéde az alkotmányosság alapjain álló politikus előrelátásáról tanúskodik. Beszéde az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása során hangzott el. Szóvá tette azt is, hogy a kormányzó-választáson a parlamentben katonák voltak jelen, mintegy háttértámogatást adva a „megfelelő szavazáshoz”. S nem kevésbé fontos, hogy 1939-ben felszólalt a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalása korlátozásáról szóló törvényjavaslat ellen. (Már ekkor is kevesen voltak „a bátrak”, s ő ezek egyikeként ítélte el a törvényjavaslatot.) Az e részben közölt szövegek többsége interpelláció, felszólalás, javaslat.

A harmadik blokk tükörkép: azokat az írásokat tartalmazza, amelyek róla, vele és az írásaival kapcsolatosak, vagy a szóban elhangzottakról mondanak véleményt. Időben 1919 és 1947 közöttiek. Ezekben a politikai vagy személyes barátai, (s többnyire politikai) ellenfelei

nyilatkoznak meg. (Néhány ezek közül: Magánjellegű lovagias ügy; A hitvány kor; Rupert nagyvadászbeszéde a nemzetgyűlésen; Rupert Rezső elmélete; Rupert sajtópere a Hazánk ellen; Rupert Rezső ünneplése; Húsz éve politikus Rupert Rezső, stb.)

A kötetnek ez a része bepillantás nyújt a Horthy-korszak kisebb-nagyobb politikai/politikusi afférjaiba, hűen tükrözve azt, hogy e korszak szereplői milyen társadalmi és személyi változások közepette éltek, s életük hogyan változott meg 1945 után.

A kötetet Nagy Vince Egy apostol halálára c. írása, valamint irodalomjegyzék, névmutató és fotómelléklet zárja. A névmutató nagyban megkönnyíti az olvasó dolgát: segítségével kirajzolódik Rupert kapcsolati hálója, azon személyek köre, akik akár negatív, akár pozitív viszonyulásukkal meghatározták életművét.

Rupert Rezsőt az egykori veszprémi piarista gimnáziumi iskolatársa, a későbbi vármegyei főispán, Rainprecht Antal így jellemezte: „Az én kedves barátom politikai felfogásától egy világűr választja el az enyémet. ... Nagy az el-lentét tehát Rupert és közöttem, uraim és mégis minél nagyobb az, annál inkább kell tisztelnem Rupertben az önállóságot, a férfias karaktert, mely az övének – higgyék el uraim, még élete feláldozásával is – kifejezést mer adni.” (16.) Vagyis, mint Földesi Ferenc írja: „Maradt, akinek vallotta magát: konzervatív (liberális), 'vidéki fiskális'”

[Földesi Ferenc (összeáll.): **A 'vidéki fiskális' Rupert Rezső.** Veszprémi Szemle Várostarténeti Közhasznú Alapítvány, Veszprém, 2019. – Veszprémi Szemle-könyvek 12. Sorozatszerkesztő: Csiszár Miklós.]

TÖLGYESI JÓZSEF

Demográfiai jellemzők és a szociális segítség formái, lehetőségei

Szerkesztette: Albert József és Leveleki Magdolna
VHF, Veszprém, 2019. 1-213.o.

Két éve országos pályázaton nyert támogatással olyan könyvet jelentettünk meg, amelyben a szép számmal beérkezett intézményi tudományos diákköri pályázatokból szemelgettünk és azt kiegészítettük oktatóink írásaival. A tanulmányok sikerén felbuzdulva gondoltunk arra, jó lenne idén is egy új kötettel megjelenni, válogatva az elmúlt két évben született írásainkból.

Mi indokolta kezdeményezésünket, mi szól az új kötet mellett? Az egyik nyomós érv, hogy lehetőséget adjunk ismét az intézményi diákköri dolgozatok bemutatására, hallgatóink szárnypróbálgatásának bátorítására, másrészt azoknak a változásoknak a felvillantására, megmutatására, amelyek az elmúlt néhány évben intézményünkben történtek. Az egyik sikeresnek tűnő új képzési formánk az alkalmazott szociális gerontológia, a másik az iskolai szociális munka szakirányú továbbképzés. Szeretnénk ezekről az új területekről is ízelítőt adni az olvasónak. A szerkesztői alapelvek is változnak, néhány orientáló témakörön belül adjuk közre a tanulmányokat, kiemelkedő szakdolgozatokat, interjúkat.

A meghatározó, a tanulmánykötet címét adó téma és megközelítési mód a demográfiai folyamatok és a szociális munka kapcsolata. Ez azt jelenti, hogy

nem csupán egy időpontban vizsgálják az adott jelenséget, hanem változásában, egy viszonylag hosszabb folyamat során, általában legalább 5-7 éven keresztül követve a jelenséget, a tendenciákat – írják a szerkesztők a bevezetőben, majd a lényegét kiemelve felkeltik az érdeklődést a kötetben megjelent tanulmányok iránt.

A válogatás ugyanis körkép a **Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Szociális Munka Tanszéken** folyó kutatásokról, melyek elsődlegesen a „Nemzedékek és szociális problémák” téma köré szerveződnek. Ilyen értelemben foglalkozik az első tanulmány a gyermekekhez kapcsolódó ellátási formák regionális országos eltéréseivel, aránytalanságaival. Ezt találjuk Albert József veszprémi kistérségről készült dolgozatában is, aki a térség településeinek demográfiai változását veti össze a foglalkoztatási helyzet változásával, érzékelte a helyi közösségek eltérő aktivitását, kreativitását is.

De ide sorolhatjuk Bradics Katalin érdekes vállalkozását is, aki éveken át követte a berzencei kastély-programot, amely a támogatott lakhatás egyik legjelentősebb hazai kísérlete volt. A kastélyban élő pszichiátriai betegek lakóotthonokban történő elhelyezése rengeteg konfliktussal járt, a krimi-szerű történet

sikere nagyon tanulságos, tanulmányozásra érdemes.

Kovács Annamária írása erősen vitatott téma, a szerző bátorságára vall, hogy megpróbálta higgadtan mérlegre tenni a sokak által teljesen szalonképtelen közfoglalkoztatást, annak pozitívumait is méltányolva. Kétségtelen, hogy a kényszerelemek mellett számos pozitívuma is volt/van ennek a gyakorlatnak.

Töttössy Péterné Petrovics Tímea az iskolai szociális munka szakirányú továbbképzés hallgatója szakdolgozatában az iskolai igényfelmérés mesteri módját prezentálja, az iskola tanárainak kérdőíves megkérdezésével. Módszere viszonylag egyszerű, de nagyon eredményesnek tűnik, átvehető, könnyen adaptálható. Az igazgatóval készült interjú is tartalmas, jó alapot adott a kérdések megfogalmazásához. Az utolsó blokk a kötetben az idősek problémáival foglalkozik.

Magvas Mária a veszprémi bentlakásos idősotthonokat mutatja be, és hasonlítja össze rendkívül részletesen és érzékletesen. Noha a civil intézmények nem kényeztették el az adatok közlésével, kutatási eredményeit olvasva nem marad hiányérzetünk, nála is nyomon

követhetjük az időbeni változásokat. Ebben a blokkban olvashatjuk két alkalmazott szociális gerontológus Gulyás Éva és Kuti Józsefné Filep Katalin interjút egy-egy idős emberrel, akik egyedül élnek és próbálják megőrizni autonómiájukat sok derűvel, bölcsességgel. Megismerhetjük az öregedéssel kapcsolatos filozófiájukat, életstratégiájukat.

Van két írás, amely kicsit „kilóg” a sorból, az egyik Bálint Bánk esszéje: Tehetség és tolerancia címmel, amely főleg a praktizáló pszichológus tapasztalataiból ad némi ízelítőt, szemléletes példákkal bizonyítva, hogy gyakran milyen megterhelő a tehetségekkel való munka. A devecseri térségben folytatott hatásvizsgálati tanulmány (Kalocsai Adrienn és Leveleki Magdolna munkája) a devecseri vörösiszap-katasztrófa érintettjeinek körében folytatott mentálhigiénés tevékenység, amelyet a Vöröskereszt Veszprém megyei Szervezete indított el és koordinált. E tevékenység mérlegét, hatását mérte fel felkérésre a VHF Szociális Munka Tanszéke, amely a hallgatók bevonásával végzett kutatás alapján próbált a felmerült kérdésekre válaszokat adni.

LEVELEKI MAGDOLNA

Epilógus

A deáki örökség méltósága: kik fennhangon vigyázzák, tettükkel tapossák?!

(*A Deák Ferenc Díj és a Deák Ferenc-díj*)

(IV. befejező rész)

Emlékezés Deák Ferencre

(*Söjtör, 1803. október 17. – Budapest, 1876. január 28.*)

„Csak azok a nemzetek engedhetik meg maguknak
 egyes gyakorlati kérdésekben a mély megosztottságot,
 az egy többlétszavazat alapján való döntést, választást,
 amelyeknek e módszert,
 a többségi demokrácia feltétlen tiszteletét illetően
 mély hagyományuk, szilárd meggyőződésük van,
 amelyeknél az egyhangún elfogadott
 vagy kis többséggel elfogadott törvény,
 ha egyszer legális formában elfogadták, megszavazták,
 egyaránt legitim, mindenki döntése, joga,
 közös védendő kincse lesz.”¹

„Deák Ferenc, megélünk mi Kend nélkül!”²

Az eszmefuttatás költői ... bár másként is történhetne ...?

„**Van-e számunkra, mai gyakorló jogászok számára Deák Ferencnek hasznosítható, képviselhető öröksége,** - teszi fel e kérdést Zlinszky János³ mindannyiunk előtt elmélkedve - vagy devalválódott az ő gyűjtött tőkéje, s már csak emlékeinkben köszön vissza egy kedélyesebb, nyugodtabb, derűsebb, boldog kor adomáiban?

Vallom, van Deák Ferencnek számunkra öröksége. Értékes, súlyos, meg nem kerülhető, jelen helyzetünkben megszívlelendő öröksége létezik, bár nem forgatjuk, nem hasznosítjuk, nem is tudatosítjuk. Jó esetben elzárva tartjuk, mint kincset. [...]

Arany János sorai teljesen ráillenek erre a deáki örökségre. Deák öröksége ugyanis a legmagasabb értékrendben maradt ránk: nem a gazdasági szférában, még csak nem is elsősorban a szellemi, tudományos szférában. Deák öröksége az erkölcsi rend része, erre pedig ma keveset adunk, másra kell a pénz!

Erkölcsei rend része? Van ilyen? Hiszen az erkölcsi pluralizmus világában annyi erkölcs, ahány gondolkodó, annyi erkölcsi fórum, ahány lelkiismeret. A közügyek világában anyagi mércék, GDP, dollár/euro az értékmérő, a szellem értéke pedig annyit ér, amennyit a piacon a gazdagok adni hajlandók érte, amennyiért megveszik. E mércén Deák inkább az ócskapiacra szorulna, mintsem a régiségkereskedők divatos termékei közé, hisz Deáknak nem volt - ma sincs - piaci értéke. Nem volt megvehető, megfizethető, mert nem fogadott el pénzt sem elveiért, sem tudásáért. Nem volt forgalmi értéke, mert nem forgott, nem volt erkölcsében igazodó. Mikor viszont szükség volt rá, vagy ahol használni tudott, ott állott alku nélkül, önként, önzetlen, és nyújtotta elméje, érzelmvilága, meggyőződése kincseit - ingyen, nem kényszerítve senkit, hogy elfogadjá. [...]

*Talán nem kell kifejtenem, hogy **erkölcsre vonatkozó kérdésem költői kérdés volt.** Az erkölcsi meggyőződés, az erkölcsös magatartás szabad értelmi, akarati döntés eredménye, a szabadság, a szabad véleménynyilvánítás Deák számára is a legfőbb értékek egyike. Ez azonban nem változtat azon, hogy van az egyes ember számára olyan erkölcs, amely kibontakoztatja, teljessé teszi, s van olyan hamis erkölcsiség, amely csődbe viszi, elpusztítja.*

Van a közösség, a jogállami együttműködés számára is olyan erkölcsi, szabad rend, amelynek elfogadásától a jogállam léte, sikere függ, amely nélkül együttműködés egyszerűen nem lehetséges. Mindkét téren hathat szabad dönté-

*sünkre, elfogadásunkra a meggyőző példa, s ilyen **meggyőző, tette indító példa lehetne mindmáig, sőt egyre jobban, Deák Ferenc a mai társadalom számára.***

*Az erkölcsi példa indíthat, meggyőzhet, buzdíthat, de csak szabad cselekvésre. Ahhoz, hogy hasson, ismernünk kell. **Ám Deák Ferenc példája nem csak buzdít, hanem önmagában, léte által, eleven bírálata szinte mindannak, amit egyéni erkölcsiségben, közéleti felfogásban magunk körül látunk. Tévedhetetlen politikusaink, közgazdászaink, de akár bíránk és jogászaink sem feltétlen rajongásának azért, ha teljes egészében elébük tárulna a haza bölcsé egyénisége, közéletéről, jogról, politikáról alkotott felfogása, ha csak annak szemléletére is lennének kötelezve.***

*A modern kor legszívesebben a krisztusi tanítást is magánügyvé tenné, száműzné a szükségesnek elismerendő, egyedül üdvözítőnek vallott tanok közül, mert nem kívánja felvenni keresztjét, hogy kövesse a példaképet az üdvösség útján - s így nem is indul el azon az úton. Úgy, hasonlóan, **a mai magyar közélet embe-
re sem fogja lelkesedéssel felvállalni a deáki örökséget. Éppen meggyőző belső ereje miatt: egyszerűbb nem ismerni, mint megtagadni, viszont terhes követni,** mert akadályozza önzésnek, más hátán kapaszkodásnak, érvényesülési hajszának. Félretolja, elhallgatja egyébként ezt az örökséget jószíval már a 19. század vége óta a magyar politikai gyakorlat résztvevőinek többsége.*

Valódi türelemnek, a személyes méltóság elismerésének, a jog feltétlen tiszteletének, az egyéni érvényesülés és haszon háttérbe szorításának útja volna az ő követése.”

Deák Ferenc Díj ... legitimáció deficit

Egyetlen pillanat erejéig is komolyan gondoltuk, illetve ténylegesen hittük, miszerint a jogász hivatásrendek – halhatatlan és tévedhetetlen – díjalapítóinak utódai, belátva a helyzet tarthatatlanságát – a jogállam útjára visszatérve – törvényessé és vállalhatóvá teszik – a már vállalhatatlant – a Deák Ferenc Díj (továbbiakban: Díj) kitüntetés adományozásával összefüggő feltételeket és körülményeket, szegezték egyre többen nekünk, szerzőknek a kérdést, harmadik cikkünk megjelenését követően? Vallottuk, de ma is – nyugodt lelkiismerettel ismételtelen – kijelentjük: komolyan gondoltuk, miszerint – segítő, jobbtó szándékkal közzétett írásaink szakmai hatása eredményeként – a legközelebbi, a 2019. évi ünnepélyes díjátadás megrendezésére már a törvény által előírt szabályok figyelembevételével és keretei között fog, sor kerülni. Hogy mindezt hittük-e, a válasz egyszerű: a hit nem jogállami kategória, így lehetséges hatásaival nem foglalkoztunk.

Abban azonban bízunk, hogy az ügyben díjadományozóként közvetlenül is érintett hivatásrendi „méltóságoknak”, illetve a jogállami működést felelősséggel vigyázó, ellenőrző közméltóságoknak írt levelünk meghallgatásra talál, és cselekvésre serkenti a felvetett probléma törvényes rendezésére jogosítvánnyal rendelkező személyeket. Jelen feltételek mellett ugyanis elképzelni is nehéz: a Díj – kézfogás és elismerő gratuláció mormogása melletti – olyként történő átadását, hogy az átadó ne érezze az átnyújtandó plakett domborműjéről reá visszanéző Deák Ferenc és a kitüntetést átvevő szakmabeli kolléga, emberi méltóságával szemben elkövetett tiszteletlensége miatti felelősségét, e vétség megvalósulásával együtt járó – minimálisan, az

önmaga által, önmagára kirótt mértékű – szankció súlyát.

Persze mindez ma (egyelőre), csupán szimbolikus jelentőséggel bír, hiszen egyrészt, Deák Ferenc már nincs abban a helyzetben, hogy bárkitől is számon kérhesse a neve és a tevékenysége (munkásságának gyümölcse) felhasználásával visszaélő, önmaguk számára nem jelentéktelen erkölcsi tőkét kovácsoló személyektől, jogász hivatásrendi vezérektől, jogsértő és a NER erkölcsi követelményeivel is szembenő cselekedetűket, akár a jog, akár az erkölcs szabályai szerint. Másrészt, a Díjat eddig átvett személyek – az elmúlt kettő évet leszámítva – a korábbi évek alatt – kellő és elvárható tájékoztatás hiányában – nem voltak abban a helyzetben, hogy mérlegelhessék a Díj elfogadásával, illetve átvételével együtt járó jogi/erkölcsi aggályait.

De a „haza bölcsé” – valós létezése hiányában – még csak tiltakozni sem tiltakozhat a nevével fémjelzett, arcképét viselő plakett, valamint a hozzá kötődő, különböző anyagi, erkölcsi értékkel bíró elismerésnek a méltó utódoknak – a deáki hagyományok továbböregbítése végett – történő odaítélése, majd átadása ellen. Ellenben, a Díjat – különösen a 2018 és a 2019-ben⁴ – átvett/átvevő személyek – a nagy magyarnak – a haza bölcsének, Deák Ferencnek kijáró történelmi tisztelet maradéktalan megkövetelése, az általuk átvett kitüntetéshez kapcsolódó jogsértések tisztázása, orvoslása terén – beleértve a Díj visszaadásának tényét is – korlátlan lehetőséggel (és köteleességgel) bírnak. Mindennek elmaradása (hiánya) következtében, a tárgyalt „ügy” (probléma) a jogász hivatásrendeken túlno, társadalmi jelentőségűvé válik.

Hiszen, mindazon közjogi méltóságok, jogász-hivatásrendi funkcionáriusok, akik a Díjjal összefüggő törvénytisétekről – a tanulmány-sorozat közzététele és a részükre megküldött figyelemfelhívó levél alapján – tudomással bírtak, (szinte) azonos tartalmú esküvel⁵ rendelkeztek nek. „*Én, (az eskütevő neve) fogadom, hogy Magyarországhoz és annak Alaptörvényéhez hű leszek, jogszabályait megtartom és másokkal is megtartatom; (a tisztség megnevezése) tisztségemet a magyar nemzet javára gyakorolom. (Az eskütevő meggyőződése szerint) Isten engem úgy segítjen!*” (Megjegyezendő: szerzőknek, a

Deák Ferenc Díj Testület egyes tagjait illetően – a MTA Jogtudományi Bizottsága, a Magyar Jogász Egylet, illetve a Magyar Közigazgatási Társaság tekintetében – nincs tudomásuk eskütételi kötelezettségről, illetve esküszöveg-tartalomról.)

Viszont, egyes esetekben, az említett – közjogi – esküszöveg – a vonatkozó törvény ereje folytán – az adott tisztséghez/funkcióhoz kapcsolódóan további követelménnyel, akár ki is egészül(het): példaként említve a legfőbb ügyészt: „*Törvényes kötelezettségeim teljesítése során elfogulatlanul és részrehajlás nélkül járok el.*”¹⁶ Avagy, a bírákat tekintve: „*Fogadom, hogy a rám bízott ügyeket tisztességes eljárásban, részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen, kizárólag a törvényeknek megfelelően bírálok el; hivatásom gyakorlása során az igazságosság és a méltányosság vezérel.*”¹⁷ Folytathatjuk a sort az ügyvédekkel: „*Ügyvédi tevékenységem gyakorlása során szakmai kötelesegeimet lelkiismeretesen és a legjobb tudásom szerint, ügyfelem/munkáltatóm érdekében eljárva teljesítem és az ennek során tudásomra jutott titkot megőrzöm.*”¹⁸ De a közjegyzőkről sem szabad megfeledkeznünk: „*Hivatásom gyakorlása során szakmai kötelesegeimet lelkiismeretesen és a legjobb tudásom szerint teljesítem.*”¹⁹ stb.

Vagyis – mondandónk szempontjából ítélve – az eskü – „*Alaptörvényéhez hű leszek, jogszabályait megtartom*” – tartalmi alapkövetelménye, mint motivációs tényező - a Díj adományozása, a Díjátadó tevékenység gyakorlása során - a Testület említett tagjai esetében - az általuk viselt, betöltött közfunkcióból/köztisztviselésből adódóan - nem csupán jelen kellett, hogy legyen, de jogászai tudatukat át is kellett, hogy hassa. Kivételt képezve, ha és amennyiben az érintettek – viselt közfunkcióikat/köztisztviselségüket, továbbá jogászai hivatásukat félretéve, felfüggesztve – szigorúan vett magánemberként jártak el és vettek részt a Díjjal összefüggő cselekményekben.

Felmentvényt azonban még ez utóbb említett esetben sem nyer(het)nének, hiszen az Alaptörvény - jogállam követelte - előírása mindenki számára, eskü nélkül is betartandó előírás: „*Az Alaptörvény Magyarország jogrendszerének alapja. / Az Alaptörvény és a jogszabályok mindenkire kötelezőek. / Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhang-*

ban kell értelmezni.”¹⁰ Nem beszélve a jogállami tartalom legújabb, keresztényi értelmezéséből fakadó elvárásról: „*A jogállamiság Magyarországon nem jogi, hanem becsületbeli kérdés*”¹¹ Ez esetben – a Díjat érintően – vajon hol maradt e becsületbeli követelmény tettekben testet öltő megnyilvánulása, a törvényesség érvényesülése kívánalmát, már nem is firtatva?

De vajon – lenne feltehető a mentő kérdés – az érintett közméltóságok előtt ismert volt-e a probléma, igenlő válasz esetén pedig volt-e, lett volna-e idejük és lehetőségük az érdemi cselekvésre, a becsület és a törvényesség diktálta követelmények érvényesítése megkövetelésére? Nyilvánvaló, hogy e kérdések megválaszolására – a szükséges konzekvenciák levonása mellett – kizárólag az érintettek jogosultak és illetékesek. Szerzők – mindeerre figyelemmel – ehelyütt csupán felidézik a korábban leírtakat, s elmeditálnak a felkínált, illetve az adva volt lehetőségek elmulasztásán.

A témát és a problémakört tárgyaló-elemző tanulmány sorozat I. része (Comitatus 2018. ősz-tél)¹² a Deák Ferenc nevét viselő kettős, országos jellegű elismerési (kitüntetői) forma (a *Deák Ferenc Díj* és a *Deák Ferenc-díj*) alapításával, a díjazottak kiválasztásával, az elismerés átadásával stb. összefüggő kérdésköröket járta körbe és mutatta be.

Megállapítást nyert: a *Deák Ferenc-díj* alapítására 2011. évben a közigazgatási és igazságügyi miniszter által került sor, 2011. február 25. hatálybelépéssel. Mindehhez a törvényes felhatalmazást a Magyar Köztársaság kitüntetéseiről szóló 1991. évi XXXI. törvény 10.§ (2) bekezdése biztosította. Utóbb, e kitüntetői formát – Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntetéseiről szóló 2011. évi CCII. törvényre¹³ figyelemmel – a jogutód igazságügyi miniszter [4/2015. (III. 3.) IM rendeletével]¹⁴ módosította, illetve újraszabályozta. Azonban mindkét említett esetben a kitüntetés adományozásával összefüggő (előterjesztési, átadási stb.) desztináció, normatív alapokon nyugodott.

A *Deák Ferenc Díj* alapításáról az elmúlt századok nagy jogászai, a deáki hagyományok méltó utódainak elismerése céljából ”összeállt” – a be-

vállalás megnevezése szerint – „jogászai hivatásrendek” első számú képviselői döntöttek. Döntésüket a 2004. szeptember 9. keltezéssel ellátott és hatályba léptetett Alapító Okiratban rögzítették. E kitüntetési forma azonban egyrészt, már az alapításkor, majd azt követően mindvégig, nélkülözötte – jelenleg is nélkülözi – a normatív szabályon, törvényen alapuló felhatalmazást másrészt, az aláírt, hiteles Alapító Okirat, nyilvános közzétételére – szerzők többszöri adatközlési kérelmeik ellenére – soha nem került sor (egyáltalán létezik ilyen példány?). Továbbá – említettek miatt – nem kerültek megalkotásra (és közzétételre) azok a szabályok, mintadokumentumok sem, amelyek az alapított elismerési forma adományozására vonatkozó eljárási (javaslattételi) és döntéshozatali folyamat rendjét, átláthatóságát lettek volna hivatottak biztosítani (és garantálni).

Végezetül, az említett tanulmány első része – az adatközlésekben szerepeltetett információk alapján – külön-külön táblázatba foglaltan **rögzítette azon személyek (14 fő) névsorát, akik a 2012-2017. közötti időszakban Deák Ferenc-díj állami kitüntetésben**, illetve azokat, **akik a 2003. - 2017. közötti időszakban Deák Ferenc Díjban részesültek (90 fő)**. A tanulmány mellékleteinek sorát a kitüntetett személyek abc-rendű névsora zárta.

A témát és a problémakört tárgyaló-elemző tanulmánysorozat II. része (Comitatus 2019. tavasz)¹⁵ – jelzés alapján – pontosította, illetve inkább kiegészítette szerzők azon, korábbi ismeretét, miszerint a Deák Ferenc nevével fémjelzett kitüntetési forma esetleg, csupán a „központi terület” és ott is elsősorban a jogászai végzettségű személyek territóriumaként lenne. Ugyanis, Paks Város Önkormányzata a Deák Ferencről elnevezett helyi kitüntetés alapításával is ápolja – a településen gyakran megfordult és megpihent, országos hírű történelmi személyisége – Deák Ferenc emlékét. A 2018-ban önkormányzati rendelettel alapított „**Deák Ferenc**” elismerést azon köztisztviselők (tehát nem kizárólag jogászok) nyerhetik el (2018. bezáróan 8 fő), akik kiemelkedő munkájukkal hozzájárultak a város közigazgatási tevékenysége szakmai színvonalának emeléséhez, a lakosság ügyeinek kulturált intézéséhez, illetve eredményesen segítettek a képviselő-testület munkáját. Majd, e tanulmány folytatódik:

érveléssel alátámasztottan kerül felvetésre a tárgyalta kettő, „központi jellegű” elismerési forma azonos elnevezése miatti összetéveszthetőség (felcserélhetőség) kérdése, amelynek megtörténte az átadásról szóló tudósítások kellő példákat szolgáltatottak. Továbbá és leginkább, számbavételre és bemutatásra kerül a két kitüntetés közül a Díjhoz tapadó legitimációs problémahalmaz, valamint az említett elismerések átadásával/átvételével együtt járó – nem jelentéktelen összegű – anyagi különbség tarthatatlan kérdése. Mindezt követően a tanulmány lényegi kérdésként tárgyalja a *Deák Ferenc Díj* kitüntetésként, elismerési formaként való működtetésének – erkölcsi problémáktól sem mentes – Alaptörvény ellenességét, a demokratikus jogállamiság követelményrendszerével történő összeegyeztethetetlenségét.

A témát és a problémakört tárgyaló-elemző tanulmánysorozat III. része (Comitatus 2019. tél)¹⁶ tekintettel arra, hogy szerzők, kísérőlevél mellékleteként a tanulmány I.-II. részét az érintetteknek és néhány – saját jogosítvány révén önálló intézkedésre is jogosult – közműveltségnek, cselekvésre történő megfontolás végett közvetlenül is megküldték, s a címzettek közül néhányan a szerzőket válasza (is) méltatták, e válaszok tartalmának elemzésével és a szerzői viszontválaszok bemutatásával foglalkozik.

Köztársasági elnök úr a problémát és a megoldás gyötrelmét – nem felvállalva – az „ügyet” válaszadás végett „átpasszolva” a hivatalára. Pedig hát, a téma súlyára és jelentőségére tekintettel, akár élhetett volna egy új – „Deák-díj” – törvény alkotása iránt törvénykezdeményezési joggal, avagy a kitüntetési törvény módosításának lehetőségével (a jogásztársadalom hivatásrendjeinek segítségére sietve, miként ezt az igazságszolgáltatásban tevékenykedő jogászai hivatásrendek tagjaira szűkítve – illetményüket érintően – megtehető, közvetített formában). Mindennek hiányában, új törvény nem született, a Deák Ferenc Díj körüli törvénytörténet azonban fenn(meg)maradt.

Az igazságügyi tárcát vezető miniszternek küldött levélre – feltehetően az átmeneti állapotú jövés-menés (a korábbi miniszter távozott, az új pedig még nem érkezett meg) miatti miniszterhiányra visszavezethetően – a munkamegosztás szerinti helyettes államtitkár úr válaszolt. Ötlelei

ugyan voltak, de a megoldás - kockázattal is járó - felelősségét nem vállalta fel.

Az Országos Bírói Tanács (OBT) elnöke bár a témát az „egyebek” kategórián belül napirendre vetette és így a Tanács a témát tárgyalta, sőt döntést is hozott. A szerzők által feltárt és bemutatott törvénytörés ténye süket fülekre talált. Mindez megtörténhetett annak ellenére, hogy a Kúria elnöke – aki a Deák Ferenc Díj adományozása révén az említett jogsértő ügynek egyik legközvetlenebbül érintett személye – egyben a Bírói Tanács hivatalbóli tagja is. Ezáltal a történet – a kívülálló számára – még izgalmasabbá és rejtélyesebbé vált: vajon a betöltött magas státusú közjogi funkció, illetve az OBT tagság valamelyike, miért, mi okból nem inspirálta a Kúria elnökét az irányba, hogy – a törvénytörés állapot megszüntetése érdekében – a Díj Testületben viselt tagságának nemet mondva felálljon és távozzon? Igaz, a bírói objektivitásba vetett hitét azon jogszabályi követelmény sem ingatta meg, miszerint a Kúria elnöke a 2011. évi kitüntetési törvény rendelkezése értelmében sem elismerési forma alapítására, sem adományozására felhatalmazással nem rendelkezik. A Díj adományozása terén kifejtett aktivitását még azon normatív előírás sem volt képes visszafogni, miszerint *díj, plakett, oklevél más általi adományozásához – az OBH elnökének kezdeményezésére – az OBT járulhat hozzá.* Az OBT adatközlése szerint a Kúria elnöke által „kitüntetett” bírák tekintetében „... az OBT irattárában semmilyen adat nem volt feltehető”.

Az érintett hivatásrendek vezető (elsősorú) tisztségviselői közül a Kúria elnöke „... a minden részletre kiterjedő alapossggal lefolytatott elemzést megköszönve” szerzőket arról tájékoztatta, miszerint a jogszabályi háttér és az elismerés törvényi szintű szabályozására vonatkozó javaslatokat a Deák Ferenc Díj Testület tagjai elé fogja tární. Hasonló tartalmat képviselt a Legfőbb Ügyészség által küldött válaszlévlél is: „... a Deák Ferenc-díj [!? Szerzők.] vonatkozásában kizárólag a Deák Ferenc Díj Testület rendelkezik döntési jogkörrel. A Testület összehívása, valamint az egyéb adminisztratív ügyintézés a Testület titkárának feladatkörébe tartozik.” Az MTA Jogtudományi Bizottsága helyett (nem véletlenül, hiszen az adatkérés teljesítésére sem a Bizottság ál-

tal került sor) a MTA Titkársága vállalta magára a válaszadás felelősségteljes feladatát, amely lévlél – a problémákör nem értéséről, illetve érdektelenségről tanúskodva – tájékoztatta a szerzőket: „A megkeresést és a tanulmányt tájékoztatás céljából továbbítottuk a Deák Ferenc-díj [!? Szerzők.] alapításában részt vevő hivatásrendek részére.” A Magyar Jogász Egylet elnöke elismerve az említett kitüntetések között fennálló párhuzamos-ságot hangsúlyozta, miszerint „egy egységesebb megoldás jobb lenne” s ezért a kérdést „A testület következő ülésén természetesen szóva fogja tenni ...”.

A többi hivatásrend [Alkotmánybíróság (AB); Magyar Ügyvédi Kamara (MÜK); Magyar Országos Közjegyzői Kamara (MOKK); Magyar Közigazgatási Kar/Társaság (MKK/MKT)] a tanulmányok és a megkereső lévlél tartalmát illetően néma maradt. Utóbb említett hivatásrend hallgatása indokolható, hiszen működést, évek óta nem fejt ki, sőt a szervezet „képviselését” sem a megválasztott/bejegyzett elnök látja el. Azon személy kilétét, aki a Díjátadó ünnepségről szóló tudósítások fotóin látható – bár nem azonos a Díjátadók között felsorolt és nevesített MKK/MKT elnöke személyével – eddig, kétséget kizáró módon, nem sikerült azonosítani. Sajnálatos, hogy mind-e tény, sem a Testület tagjait, sem a Titkári funkciót betöltő személyt – nem érdekelve – cselekvésre nem serkentette! Ennyit a Testület kikezdehetetlen legitimitásáról, no meg tevékenysége – „A díjazottak személyéről az alapítók testülete hoz döntést.” – jogszerűségéről, hiszen még egymást sem ismerik, illetve azt sem tudják, hogy a Testület ülésén és döntéshozatalában ki, kit képviselve vesz részt? És ilyenkor hol van és mit is csinál a Testület titkára? Áll, a helyzet magaslátán?

Ilyen előzmények mellett – az Alaptörvény által elvárt törvényesség érvényesülését nem bízva a véletlenre – szerzők, tanulmányuk III. része kéziratának lezártát követően (2019. szeptember 18-án) lévlélben hívták fel a MKK/MKT „jogászai hivatásrend” bírósági nyilvántartásban bejegyzett dr. Vörös Tamás elnök, valamint a Díjátadó ünnepség tudósításaiban nevesített dr. Szép Tibor megválasztott elnök figyelmét, miszerint a szervezet legitimitását kétséggé tevő jogsértések rendezéséig célszerű lenne, ha a 2019. évi Deák

Ferenc Díj tekintetében, a Testület munkájában (javaslattétel a Díjra, döntés a Díjak adományozásáról, odaitéléséről, részvétel a Díjátadó ünnepség) nem vállalnának szerepet. Az eredmény ismert, a helyettük közreműködött személy és felhatalmazása viszont még nem!

Szerzők, Deák Ferenc, a haza bölcse – a harmadik nagy magyar – emléke és munkássága iránti tisztelettől vezérelve – továbbá a Deák Ferenc Díj jogi és erkölcsi értékének óvása/féltése végett – **levélben fordultak a nemzetpolitikáért is felelős miniszterelnök-helyettes úrhoz.** A 2019. szeptember 18. napján kelt levelükben – háromrészes tanulmányuk és az érintettekkel folytatott levelezéseikből levont következtetéseik alapján – hangot adtak aggályaiknak, miszerint az az érzésük „... mintha az érintettek közül nem mindenki egyforma súlyal ítélné meg az előállt helyzet által okozott törvényi szabályokat, illetve a szakmai, társadalmi presztízt ért sérelem nagyságát és súlyát.” [...] „Pedig nagyon gyorsan közeledik Deák Ferenc születésének ez évi évfordulója [2019. október 17.; Szerzők.], s az említett díjak közül a „Deák Ferenc Díj” odaitélésének, majd átadásának ünnepélyes pillanata. Minderre azonban – véleményünk szerint – a meglévő törvénysértések mellett nem szabadna, hogy sor kerülhessen. A kitüntetés terén tapasztalható jogsértő körülmények ugyanis nem szolgálnák Deák Ferenc - „a haza bölcse” - iránt Magyarországon kialakult tisztelet és hagyomány öregbítését, továbbá árnyat vetne a nevével fémjelzett elismerési forma érdemére és tiszteletére, illetve az elismerést jóhiszeműen átvévo személyek emberi méltóságára!

A fentiekben kifejtettekre is figyelemmel – nemzetpolitikáért érzett bölcs belátásában is bízva – Tisztelettel kérjük Miniszterelnök-helyettes Úr fellépését az októberi - jogsértés mellett kegyeletsértést is megvalósítható - Díj-átadó ünnepi esemény megakadályozása, illetve - a törvényes állapot biztosításáig történő - elhalasztása érdekében.”

A válasz, hiába vártuk – a mai napig – nem érkezett meg. Mindezen tények alapján úgy tűnik/tűnhet mintha az Alaptörvény adta egyik alapjog egyirányú, esetleg zsákutca lenne, avagy érvényesülése érdemek szerinti: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy egyedül vagy másokkal együtt,

*írásban kérelemmel, panasszal vagy javaslattal forduljon bármely közhatalmat gyakorló szervhez.”*¹⁷ Persze az is meglehet, hogy az említett alapjognak – a válaszadó közhatalmat gyakorlók jogértelmezése szerint – nem része a kötelező, az illendő válaszadás!?

A Deák Ferenc Díj 2019. évi adományozására – az említettek ellenére – sor került, igaz nem október 17-én, az Alapító Oklevél által nevesített, Deák Ferenc születése napján, hanem csak jóval később, 2019. november 4-én. Mégpedig, egy hatalmas malőr kíséretében: *a moderátor szerepét alakító dr. Kintzly Péter – a Kúria elnökének személyi titkára ugyanis – a **Deák Ferenc Díj** alapítójának gondolatai helyett, az IM által alapított **Deák Ferenc-díj** létrehozatalának jelentőségét méltatta.*¹⁸ Majd, tévedését észre nem véve – amely a jelenlévőknek sem tűnt fel – hibát-hibára halmozva, ismertette a Díjat adományozó **Deák Ferenc-díj Testület** (ilyen elnevezésű Testület nem létezik; Szerzők.) tagjainak névsorát, dr. Ratatics Zsuzsanna a **Deák Ferenc-díj Testület** (?!) titkára pedig megköszönte az adományozók [köztük dr. Szép Tibor a Magyar Közigazgatási Társaság elnökének(?)] közreműködését, köszöntötte a díjazottakat majd berekesztette az ünnepi összejövetelt.

Az igazságügyi miniszter – szerzők legjobb tudomása szerint – az elhangzottakkal szemben tiltakozást nem jelentett be, a hibás kommunikék helyreigazítását sem kérte!? A szerzőknek arról sincs tudomásuk, miszerint a Testület tárgyalta volna a tanulmány sorozatban felvetett problémákat és javaslatokat? Igenlő válasz esetén, a tárgyalt kérdésekben milyen tartalmú döntés(ek) szület(tek)ett, illetve e dokumentumok közzétételre megtörtént-e; ez esetben, hol, mikor és milyen feltételek mellett tekinthetők meg? Szerzők adatkérő levelére a Testület titkárától – nem először – válasz nem érkezett!

Szembenézés és felelősségvállalás

Magyarországon, a kitüntetési struktúra erőhelyzeti, kizárólagossági kérdéskörnek számít. Monopolterülete, „hübéri” rendszert alkotva, a hübéri hatalom kiváltságos részét képezi. Olyan entitás, amely ha látszatilag ugyan „osztódik” is

(országos, helyi), meghatározója és megengedője minden esetben a hatalom csúcsa, adott esetben maga a hatalom ura. Működési mechanizmusa a pénzverés történelmi útját követi. Hogy mi kerül(het) az „érem” bal, vagy jobb, esetleg harmadik (körvonal) oldalára, az a regnáló (központi, helyi, civil) hatalom szimbólumkultúrája „megengedő” fantáziaszabadság-gazdaságának függvénye. Ugyanakkor a „kitüntetés” léte, nélkülözhetetlen a mindenkor hatalom számára, egyszerűen szólva szüksége van rá! Szerepe, a „hűbéri” függés anyagi értékdoldalának elviselhetővé tétele, annak erkölcsi értékű – láthatatlan módú – érzésszínezettel történő körbeölelése. Azonban, ennek a „függőségi kapcsolatnak” a másik oldalán lévő személyek, a kitüntetésre várakozók viszonyulási motivációit is illik „megérteni”, hiszen akár évek, évtizedek is eltelhetnek, mire valaki az adományozók közül felfigyel, észreveszi a kitüntetésre méltó személyt, annak teljesítményét (is). Így aztán érthető – el nem ítéltető – ha e sajátos függőségi viszony a kitüntetendő, a kitüntetett személyben is felkelti a kitüntetésben részesülés iránti orientációt. Mindez érzelmi azonosulást is eredményezhet: a dicséret, a végzett munka, egy adott teljesítmény közösség által történő elismerése és jutalmazása, minden emberben jó érzést idéz elő és további motivációkat mozgósít.

A kitüntetési rendszer és mechanizmusa azonban - időnként - demokratikus látszatot (is) ölthet magára: ez esetben a kitüntetésre alkalmas, érdemes, méltó személy kiválasztásának hatásköre a „despota” egykezből átkerül a hatalom horizontális tagozódású vezéregyéniségeinek kezébe, illetve a kiválasztás és az adományozás kérdésében történő előzetes-javaslat megtételére, eldöntésére – akár – meghatározott időre, avagy aktuális alkalomra korlátozva (néha spontán módon) bizottság, testület is létrehozható. Viszont, ezen említett esetekben – egyetlen pillanatra – se feledjük: a feladatra felkért személy kiválasztásának és a kiválasztott személy felkérésének joga, mindkét formát tekintve, a „jogtulajdonos, jogbirtokos” kizárólagos kompetenciájába tartozik. Továbbá, az említett, demokratikus lehetőség is csupán a közreműködésre terjed ki, javaslatétel formájában, amely folyamatban a döntés végső meghozatala és annak végrehaj-

tása, a javaslatlételi-döntést szentesítő személy érzékenységi pillanatától függően, akár az utolsó előtti pillanatban is módosulhat.

Ezen esetek – kevés van belőlük – annak a bizonyos láthatatlan porszemnek a jelenlétéről árulkodnak, amelynek következményeként a kitüntetés átadója nem nyújt kezet a felé érkező személynek, de a fordított eset is megtörténhet, amikor mindennek produkálására a kitüntetés átvevője nem hajlandó. Így nem a véletlen „műalkotása” a Kállai Ferenc művész úrnak tulajdonított magyar szólásmondás: **„A kitüntetéseket adják, és nem kapják!”** Annak eldöntését, hogy mindezen érzés-kinyilatkoztatás más országok esetében is igaz lehet, avagy sem, szerzők nem tekintették vállalt feladatuknak. Mindenesetre, a kitüntetés-visszaadás gyakorlata és kultúrája más országokban már nyomon követhető és tetten is érhető. Hogy hazánkba mindez, mikorra gyűrűzik be és válik legitim gyakorlattá, az nem feltétlenül egyéni műveltségtől, mint inkább – feltehetően – az egyén és a társadalom mindenkor érzékenységi-küszöbének teherbírásától, annak állapotától függő kérdés.

Szerzők, a fenti szimptómák ismeretében – látva és érzékelve a Deák Ferenc Díj kitüntetés körüli problémafeltárás, a tapasztalt jogszértések és tényeik nyilvánosságra hozatala során előállott jogász farizeusságot, lekicsinylő legyintéseket, a jogász hivatásrend vezetőinek értetlenkedéseit, a csakazértsem változtatunk régi „kiváltságainkon” görcsös és néha pökhendinek is minősíthető reflexeket – a törvényes útra visszavezető lehetőségek közötti választás bővítése céljából, a külföldön alkalmazott és eredményre vezetett megoldások közül az egyikre – nem akármilyen témában kipróbált esetre – utalva megfontolni javasolták, a 2019. évi Deák Ferenc Díj odaítélése és átadása eseményének meghatározott időre – egy évvel – történő elhalasztását. Mindezt, csupán „mentőövi” gesztusként tárták az érintett jogász hivatásrendi vezetők és a nemzetpolitikaért is felelős miniszterelnök-helyettes úr elé. Hiszen – gondolták – ha és amennyiben a halasztás egy nem kevésbé jelentős, másik Díj, az irodalmi Nobel-díj esetében meghozta a kívánt eredményt, úgy a Deák Ferenc Díj vonatkozásában sem biztos, hogy haszontalan cselekedet lenne. Igaz, javaslatukat talán kellő körültekintés

nélkül terjesztették elő? Nem gondoltak például, a magyar jogászai hivatásrendje szuverenitásának sajátos és speciális eseteire; a „négy-öt magyar összehajol” tény- és tárgybeli jelentőségére; a jogászság ilyen szintű vezetői közötti informális kapcsolatépítés és véleménycsere-egyeztetés évenként – legalább egyszer – történő kivételes lehetősége nélkülözhetetlenségére; a már tavaly odaigért Díj idej, muszáj-átadására; a kellékek okozta tárolási gondokra és általa, a büdzsét terhelő anyagi vonzatokra stb.

Utólag belátva, talán hiba volt részükről e figyelmetlenség. Mindezzel együtt is – egyes vélemények szerint – a kitüntetés körüli (javaslattételi, adományozási) átláthatatlanság; a Testület működése, dokumentumainak hiányosságai, nyilvánosság előli elzártsága; a testületi tagság rendezetlensége, összeférhetetlenségi esetei; a jogászai hivatásrend fogalmi definiálatlansága, egyes szervezeti egységek önálló hivatásrenddé minősítése (AB, MTA JB, MJE) illetve más, már önálló „rendként” tevékenykedő szakmai szervezetek kirekesztése (önálló bírósági végrehajtók, törvényszéki végrehajtók) stb. esetei mind-mind, a keményebb példák követésére vonatkozó javaslat megtételét várták volna, a szerzőktől. Gondolunk itt, a napokban bekövetkezett a César-díjakat jelölő francia filmakadémia igazgatótanácsának egyhangú döntéssel meghozott lemondására és felállítására, amely cselekedetet a jelölések miatti átláthatatlanság, az urambátyám kapcsolatok elleni hangos szakmai tiltakozás kényszerítette ki.¹⁹ Az ilyen és az ehhez hasonló, demokratikus megújulásra nézve nem ritkák a külföldi – mások által is követhető – példák, minálunk azonban – úgy tűnik – még elképzelhetetlenek. Pedig, szerzők e négyrészes tanulmánysorozat megírásához és publikálásához – többek mellett – nem titkoltan egyrészt, a hivatásrendi adományozók jogi-, etikai felelősségének másrészt, a hivatásrendi kitüntetettek erkölcsi érzékenységének tevékeny felkeltése céljából kezdtek hozzá.

A szemenézés és felelősségvállalás első esetkörében (5 személyt érintve) egy talányos problémát szükséges a felderítés szándékával körbejárni, a megoldására pedig választ adni: olyat, amely nem csupán „értelmes”, de egyben törvényes és etikus is. A kérdés úgy hangzik: hogyan volt lehetséges 2003-ban öt személynek

a Deák Ferenc Díjat átadni, amikor a Díj létrehozásáról szóló Alapító Okirat keltezése, egy jóval későbbi időpontról – *Budapest, 2004. szeptember 9.* – tanúskodik? Ezen, az egyáltalán nem költői kérdéstről természetesen – jogászai módon – többirányú vélekedés is lehetséges, amelyek eltérő előjelet is viselhetnek, kioltva általuk a másik, feltételezetten érdemi és értelmes tartalmát. De e kérdéskörben fantáziálni sem tilos. Még az is meglehet, hogy ez visz minket majd közelebb a megoldáshoz. Így hát minek is vesződni a hiteles Alapító Okirat keresésével, hiszen az papíros formájában nem létezik, soha nem is létezett, minek következtében azt aláírni sem lehetett, az egész nem volt több mint egy sokatmondó gondolati szándék, elmés elhatározás, hogy négy-öt magyar önnönmagát jogász-hivatásrendi „vezérre” előléptetve összehajolhasson és feltűnést keltve csinnadrattát kelthessen? E szándék megejtéséhez még törvényi szabályért sem kellett kiáltaniuk. Magyarországon nem volt tilos az összehajolás, a cselekményben résztvevők körét pedig pedig senki és semmi nem írta elő.

Jó, jó, de ha a soha alá nem írt és jóváhagyást utólag sem nyert, ám napvilágra került okiraton az összehajolt funkcionáriusok számszerűsítve és nevesítve (is) – bárki számára beazonosítható módon – mégiscsak dokumentálást nyertek, ráadásul e dokumentáció valamennyi Díjátadó ünnepségen a moderátor által díjalapítói, illetve díjátadói névsort képezve felolvasást nyer, önmagában is adódik a kérdések kérdése. Ha és amennyiben a 2003-as alapításban a MOKK is részt vett, úgy e hivatásrend miért nem képviselteti magát a Díjazottak között? Továbbá, amennyiben az alapítás eseménye 2004-ben realizálódott, úgy miként volt lehetséges a Díjjal együtt járó dombormű és oklevél visszamenőleges idejű kivitelezetése és beszerzése? Avagy mindezen valóban 2003-ban került sor!? Ez esetben viszont a moderátori szövegben e tény – 16 év elteltével – miért nem nyert helyesbítést? Mégiscsak (sok esetben több) diplomás jogászok lennének, nemde bár? De hagyjuk az élcélődést, hiszen szakmabeliek vagyunk – és mivel a felvázolt helyzet sem nem törvényes, sem nem etikus és talán tisztességesnek sem mondható – inkább a megoldásra koncentráljunk!

A feltátraktól (talán) ne vegyünk tudomást!/? Igen, az ebbeli hozzáállás nem képez kivételt a jogászai praxisban. Avagy, a Díj Testület az alapítás évszámát az elírás szabályainak alkalmazásával javítsa ki: 2004-ről 2003-ra! De akár a visszamenőleges hatályról is rendelkezhetne. Sőt, egyedi alkalmazást követve a Díj 2003-as adományozására nézve 2020-ban megerősítő döntést is hozhatna, hiszen 2020-ban már – 2003-2004-hez képest – az „újkori” elbirtoklás (tulajdon)jogot keletkeztető 15 éves ideje is eltelt, minek következtében a joggyakorlás (a kitüntetés folyamatos viselésének) ténymegvalósulása akár pótolhatja is az alapításkori (jogsértő) hiányosságokat (amelyeket – a legitimáció érdekében – esetleg célszerűbb lenne már feledésbe merülni)?

Felhagyva a további tépelődéssel, a megoldást bizzuk a két oldal érintettjeire. Nem valószínű ugyanis, hogy a római jog klasszikus alapelvein nevelkedett díjazott személyek - félrevezetésük legitimációjaként - bármilyen elképzelés megvalósulására igényt tartanak.

A szemenbénés és felelősségvállalás második (49 személyt érintő) esetkörében - „természetesen” – az első esetben tárgyalt – az Alapító Okirat hiányából fakadó – jogsértő alapállapot, mint negatív motiváló tényező, továbbra is jelen van és nem hagyható figyelmen kívül. Ezúttal azonban – a témavezetés megkönnyítése és egyszerűbbé tétele végett – lépünk túl rajta és csupán azokkal a tényezőkkel foglalkozunk, amelyek valós és hiteles alapítás mellett is beárnyékolnak a Díj Testület tevékenységét.

Az alapításkor, 2004-ben – de 2003-ban is – hatályban volt – a Magyar Köztársaság kitüntetéseiről szóló 1991. évi XXXI. – törvény 7. § (1) bekezdése értelmében – e szakmai tanulmány-sorozat által érintett „funkcionáriusok” közül – *szakmai jellegű kitüntető cím, díj, oklevél, plakett* (az egyszerűség kedvéért e tanulmány szóhasználatában: kitüntetés) *alapítására és adományozására csupán a legfőbb ügyész, az Országos Igazságszolgáltatási Tanács, az Alkotmánybíróság elnöke és a miniszter rendelkezett joghatályos felhatalmazással.* E felhatalmazás azonban nem tartalmazott jogosítottságot sem a Legfelsőbb Bíróság (későbbiekben: Kúria), sem a MOKK, a MÜK, az MTA JB, a MKK/MKT elnökének – a törvényi hatály jellegéből következő – állami

jellegű kitüntetés alapítására és adományozására, sem saját jogon, sem – a törvényi hatály megkezdésével – másokhoz történő csatlakozással. De ahhoz sem, hogy az előbbi felsorolásban említett közhatalmi szervek (vezetői) mások, társadalmi, vagy civil szervezetek által létrehozott kitüntetések alapításához, illetve adományozásához társuljanak. Minek következtében a „kollektivizált és társadalmasított” Deák Ferenc Díj létezése és adományozása - jogállami szempontból nézve - jogsértő és etikátlan, mind-emiatt tisztességtelen és kegyeletsértő is. A jogalkotó – a mellékletben – törvényi mintát is biztosított az alapított kitüntetés bemutatásához szükséges leírás mellett.

Esetünkben, a Díj Testülete azonban adós maradt a Díj leírásával, a Testület szervezeti, működési rendjét, továbbá az adományozási eljárás szabályait meghatározó normatívák megalkotásával és közzétételével. Mindezzel lehetetlenné téve a Díj adományozásával összefüggő információk megismerhetőségét, az eljárás teljességének átláthatóságát. Pedig ez időszakban a Testület „titkári” teendőit – saját bevallása szerint – dr. Darák Péter látta el! A kellő átláthatóság hiánya, az eljárással összefüggő események okán még az „urambátyám” elvének hatását is felvethetik. Példának okáért, a kitüntetettek sorában túlteng az adott szervezetben vezető pozíciót betöltők/betöltöttek száma; a hölgyek alulreprezentáltak (arányuk csupán – 48 fő közül 8 fő – 18%; az AB, az LÜ, a MKK/MKT esetében még ennyit sem tesz ki); a kamarai jogtanácsosoknak pedig továbbra sem sikerült feltornáznia magukat – deáki érdemeik alapján – az ügyvédi díjazottak közé. A kitüntetettek névsora ráadásul még az adott szervezet hivatalos honlapján sem fellelhető, mintha a Díj elnyerése véletlenszerű, esetleg szűgyellni való esemény lenne? Mindezen tény – a jogsértő állapot és működés hatását felerősítve szintén – felveti, illetve indokoltta téve megkívná a Testület tagjainak kollektív lemondását, a Testület felállítását, helyt adva ezzel a törvényes állapot megteremtéséhez. És a kitüntetettek vajon mit cselekedhetnek? Helyettük nem gondolkodva, ötleteket nem adva – az erkölcsi tisztesség érvényesülése okán – akár a kitüntetésről való lemondást is bejelenthetik, avagy a kitüntetést egyszerűen csupán visszaküldhetik, avagy kezde-

ményezhetik a jogsértés megszüntetését, az őket ért jogselelem orvoslását.

A szembenézés és felelősségvállalás harmadik esetkörében a tényleges helyzet - az előzőhöz képest - (a 2012-2019. évek alapján, 48 személyt érintően) sokkal súlyosabb. Sőt, ma már úgy is lehet fogalmazni, miszerint e kitüntetési „mizériaesemény” **eggyel magasabb fokozatra kapcsolva a súlyosból a tarthatatlan mezőbe lépett.**

Ugyanis, a téma szempontjából meghatározó és figyelmen kívül nem hagyható tényezőként – az Alaptörvény I) cikk (4) bekezdése végrehajtásaként 2012. január 1. napjával kezdődően – hatályba lépett a *Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntetéséről szóló 2011. évi CCII. törvény*²⁰ (továbbiakban: *Kitüntetési törvény*). Amely, témánk szempontjából a korábbi alapítói és adományozói kört ugyan nem bővítette, de felhatalmazáson alapuló jogkörüknek keretet adva, azokat feltételhez kötötte. **Egyrészt kimondta** – többek között – **az Alkotmánybíróság elnöke, az Országos Bírói Tanács, a legfőbb ügyész, a Kormány tagja a feladatkörével összefüggő egyes kiemelkedő tevékenységek, teljesítmények elismerésére alapíthat és adományozhat kitüntető címet, díjat, oklevelet, plakettet vagy más elismerést (a továbbiakban: elismerés).**²¹ **Másrészt,** az előbbieken említett szervek elismerést **csak akkor adományozhatnak, ha és amennyiben: az elismerés elnevezését, fajtáját (osztályait); az elismerésben részesíthető személyek körét; az évente adományozható elismerések számát; az elismerés adományozásának feltételeit és rendjét, valamint az elismerés leírását a Kormány tagja; az Alkotmánybíróság elnöke, az Országos Bírói Tanács, a legfőbb ügyész a Hivatalos Értesítőben közzétette. Továbbá, a jogalkotó azt is kimondta: az elismerést az említettek egyedi határozattal adományozzák és az adományozásról szóló közleményt a Hivatalos Értesítőben közzé kell tenni.**²²

Mindenzen törvényi feltételek – a Deák Ferenc Díj tekintetében – a Testület és tagjai részéről 2012 óta követést, alkalmazást nem nyertek, így a Testület által adományozott Díj jogi jelleggel nem bírva – a minderről mit sem sejtő díjazottak részére – törvénytörő módon, jogsértést elkövetve kerültek adományozásra, átadásra. A

Testület – ügyészi szervezeten belül ügyészként foglalkoztatott – titkára, szerzők adatkérő levélét – nem első ízben – még válaszra sem méltatta. A Testület jogsértő működése helyzetét tovább súlyosbítja az a valós tény, miszerint az évek óta működést nem tanúsító MKK/MKT részéről a Testület munkájában tagként olyan személy vett részt, akinek képviseleti jogosultsága 2016 szeptembere óta, úgy jogilag, mint ténylegesen, tisztázatlan. Ennek ellenére, a Díjátadás eseményéről tudósító - Magyarország Ügyészsége által közzétett honlap legutóbbi (2019.) - hivatalos közleményében az MKT elnökeként – mint a Testület tagja és a Díj adományozója – dr. Szép Tibor neve szerepel,²³ holott a törvényesen bejegyzett elnök jelenleg is dr. Vörös Tamás. Ráadásul, az elmúlt években a Díjátadón ténylegesen megjelent személy sem dr. Szép Tiborral, sem dr. Vörös Tamással nem azonosítható. Mindez azonban úgy a Testület, mint annak titkára figyelmét igencsak elkerülte.

A fentiekben kifejtettek alapján szerzők most már nyugodt lelkiismerettel ajánlják a Testület figyelmébe a már meghivatkozott francia filmakadémia igazgatótanácsa egyhangú döntéssel kinyilvánított és végrehajtott elhatározását.²⁴ Továbbá tanácsolják a Testületnek a Díjazottak minderről szóló írásos formátumú tájékoztatását.

A korábbi kérdés azonban továbbra is kérdés marad: a kitüntetettek vajon mit cselekedjenek/cselekedhetnek? Helyettük továbbra sem gondolkodva és ötleteket sem adva, tényként csupán annyit érdemes megjegyezni, miszerint a megtörténtek előttük immár ismert – a publikálás segítségével pedig – közismert. Minek következtében most már mérlegelhetik a meghozandó döntést: nem tesznek semmit; kitüntetésről szóló lemondásukat bejelent(het)ik, avagy a kitüntetést egyszerűen visszaküld(het)ik. Persze az a kérdés is felmerül(het): lehet-e, illetve miként és milyen módon lehetséges egy - a média által igazolt és dokumentált - 15 éves adományozási eseménysort nevezetesen, a Deák Ferenc Díj elismerést, a Díjazottak közreműködésével – akárcsak részlegesen is – legitimálni?

Vajon lesz-e a Díjazottak között - akár egyetlen egy is - aki a témában publikált négy tanulmány ismeretében, azok segítségével a Díj Alapító Okiratának hitelességét firtatni fog-

ja, avagy az Okiratban foglalt alapítói szándék megvalósulása jogsértő hiányosságait - esetleg - számon kéri, akár a jogállami törvényesség érvényesülése követelményétől, akár a kitüntetés névadója, Deák Ferenc iránti tisztelettől vezérelve?

Addig is, amíg valaki - a Díjazottak közül - e tisztulási folyamat megindításához az első, a kezdőlépést megteszi, érdemes lenne, egyes közjogi tisztségek betöltésekor, e tisztségek viselői, valamint a jogásztársadalom tagjai számára, a közjogi, a szakmai hivatásrendi tevékenység gya-

korlása megkezdésének előfeltételeként egy új, a jelenleginél konstruktívabb, kötelezőbbnek ható, eskü/fogadalomszöveg törvényi szintű tartalmán, bevezetésének határidőadatumán társadalmi párbeszéd keretén belül elgondolkodni és konszenzusra jutni.

Szerzők, ehhez a közgondolkodáshoz kívánnak segítséget nyújtani az általuk - alábbiakban - megfogalmazott – egy lehetséges tartalmú – szövegtervezet-javaslatlalt:

„Én, (az eskütevő neve) fogadom, hogy Magyarországhoz és annak Alaptörvényéhez hű leszek, jogszabályait megtartom és másokkal is megtartatom; (a tevékenység megnevezése) tevékenységemet a magyar nemzet javára gyakorolom. Esküm/fogadalmam megszegése esetén sújtson rám a törvény szigora.

[Ezt követően, az eskü/fogadalom szövege továbbfolytatódhat a már ismert hittételi fohással, felajánlással:]

Isten engem úgy segéljen!”

A kézirat lezárási dátuma:

Budapest, 2020. február 18.

**FOGARASI JÓZSEF
DR. GALAMBOS KÁROLY**

Jegyzetek

1. Zlinszky János: Deák Ferenc erkölcsisége. Magyar Szemle. Új folyam. XII. 9-10. sz. http://www.magyarszemle.hu/cikk/20060815_deak_ferenc_erkolcsisege; (Letöltés ideje valamennyi esetben: 2020.02.14. kivéve a 11. jegyzet ld. ott!)

2. Arany János: Demokrata-nóta (1867) [https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/arany-janos-B084/1865-1876-B97F/demokrata-nota-B9E7/;](https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/arany-janos-B084/1865-1876-B97F/demokrata-nota-B9E7/)

3. Zlinszky János: Deák Ferenc erkölcsisége. Magyar Szemle. Új folyam. XII. 9-10. sz. http://www.magyarszemle.hu/cikk/20060815_deak_ferenc_erkolcsisege;

4. 2018. év Díjazottai: Dr. Tallián Blanka kúriai tanácselnök; Dr. Barta Márton legfőbb ügyész; Dr. Lévay Miklós kriminológus, egyetemi tanár; Dr. Probstner Ilona ügyvéd, kamarai fegyelmi főmegbízott; Dr. Szili Zoltán közjegyző; Dr. Bálint József Miklós címzetes főjegyző.

2019. év Díjazottai: Dr. Stumpf István volt alkotmánybíró; Dr. Sinku Pál legfőbb ügyész; Dr. Bócz Endre az MTA volt közgyűlési képviselője, az Állam- és Jogtudományi Bizottság volt tagja; Dr. Havasi Dezső ügyvéd, megyei kamarai elnök; Dr. Csillag Attila közjegyző; Dr. Éliás Tünde járási hivatalvezető.

5. 2008. évi XXVII. törvény egyes közjogi tisztségviselők esküjéről és fogadalmáról. Melléklet. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=117355.262800;

6. 2011. évi CLXIV. törvény a legfőbb ügyész, az ügyészek és más ügyészeti alkalmazottak jogállásáról és az ügyészi élet-

pályáról 16. § (3) bekezdése. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=139717.377295;

7. 2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról 22. § (1) bekezdése. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=139703.377415;

8. 2017. évi LXXVIII. törvény az ügyvédi tevékenységről 7.§ (3) bekezdése. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=202607.377348;

9. 1991. évi XLI. törvény a közjegyzőkről 21. § (2) bekezdése. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=15430.370290;

10. Magyarország Alaptörvénye R) cikk (1)-(3) bekezdései. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140968.376083;

11. Orbán Viktor miniszterelnök kijelentése. Lásd az 5. bekezdést. https://nepszava.hu/3052039_ki-beszelt-itt-becsuletről; (Le-töltés ideje: 2019.10.01.)

12. *Fogarasi József–Galambos Károly*: Jutalmul a jog tudójának (A Deák Ferenc Díj és a Deák Ferenc-díj) p.17-29. <http://www.mrtt.hu/node/361>; ill. http://fogarasijozsef.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=647:jutalmul-a-jog-tudojanak-2&catid=82&Itemid=152;

13. 2011. évi CCII. törvény; Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntetéseiről 22.§ (1) bek b) pont. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=142939.376597;

14. 4/2015. (III. 3.) IM rendelet az igazságügyi miniszter által adományozható elismerésekről. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=174400.355742;

15. Fogarasi József–Galambos Károly: Ha majd a jognak asztalánál... (A Deák Ferenc Díj és a Deák Ferenc-díj) (II. rész). p. 81-94. <http://www.mrtt.hu/node/361>;

ill. http://fogarasijozsef.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=655:h-a-majd-a-jognak-asztalánál&catid=82&Itemid=152;

16. Fogarasi József–Galambos Károly: Haza csak ott van, hol jog is van,... (A Deák Ferenc Díj és a Deák Ferenc-díj) III. p. 81-100. <http://www.mrtt.hu/node/361>; http://fogarasijozsef.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=659:haza-csak-ott-van-hol-jog-is-van-1&catid=82&Itemid=152;

17. Magyarország Alaptörvénye XXV. cikk. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140968.376083;

18. <http://ugyeszseg.hu/a-deak-ferenc-dij-testulet-szervezeseben-2019-november-4-en-a-magyar-ugyvedi-kamara-klubteremben-kerult-sor-a-jogaszihivatasrendek-deak-ferenc-dija-2019-evi-unnepelyes-atadasara/>;

19. [https://hvg.hu/kultura/20200214_cesar_dij_francia_filmakademia_kollektiv_lemondas](https://hvg.hu/kultura/20200214_cesar_dij_francia_filmakademia_kollektiv_lemondas;);

20. 2011. évi CCII. törvény Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntetéseiről [lásd a 25.§ (2) bekezdését] http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=142939.376597;

21. Lásd uo. a 22.§ (1) bekezdését. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=142939.376597;

22. Lásd uo. a 23.§ (1)-(2) bekezdéseit. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=142939.376597;

23. Lásd a 18. számú jegyzetben foglaltakat.

24. Lásd a 19. számú jegyzetet.